

Analize, raziskave in razvoj

POROČILO O RAZVOJU

Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
dr. Janez Šušteršič, direktor

<http://www.gov.si/zmar/>

Urednici: Ana MURN, Rotija KMET

Tehnična urednica: Tina KOPITAR

Izdelava grafiknov: Marjeta ŽIGMAN

Lektoriranje: Slavica REMŠKAR

Naslovnica, oblikovna zasnova: Sandi RADOVAN, studio DVA

Tisk: JA Grafika

Naklada: 500

Ljubljana, Julij 2002

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338(497.4)
330.34(497.4)

POROČILO o razvoju / urednici Ana Murn, Rotija Kmet. - Ljubljana : UMAR, 2002. -
(Analize, raziskave in razvoj)

ISBN 961-6031-38-4
1. Murn, Ana
119101440

Poročilo o razvoju

Urednici:

Ana MURN

Rotija KMET

Koordinatorji:

Bednaš Marijana (Makroekonomska stabilnost, Makroekonomska politika), **Kajzer Alenka** (Ustvarjanje znanja), **Kersnik-Bergant Maja** (Revščina, socialna izključenost), **Lavrač Ivo** (Prostorsko skladen razvoj), **Kidrič Dušan** (Socialna varnost), **Kmet Rotija** (Spremembe gospodarske strukture), **Murn Ana** (Povzetek glavnih ugotovitev, Uravnoveženost gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja, Zaključevanje institucionalnih reform tranzicije, Privatizacija in defenzivno prestrukturiranje podjetniškega sektorja, Finančni sektor, Infrastruktura, Regionalno skladen razvoj, Reforma kmetijske politike, Industrijska politika), **Radej Bojan** (Okoljski razvoj), **Rojec Matija** (Povečanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja z ofenzivnim prestrukturiranjem), **Stare Metka** (Raziskave, tehnološki razvoj in inoviranje, Uporaba znanja in informacijsko telekomunikacijskih tehnologij in storitev), **Šušteršič Janez** (Predgovor, Izboljšanje učinkovitosti države in oblikovanje politik za vključitev v enotni evropski trg).

Pri pripravi posameznih indikatorjev in strukturnih sprememb so sodelovali:

Bednaš Marjana (Deželno tveganje), **Chiaiutta A. Andreij** (Indeks nacionalne konkurenčnosti po IMD, Indeks nacionalne konkurenčnosti po WEF), **Hafner Marjan** (Finančno posredništvo), **Javornik Jana** (Indeks človekovega razvoja), **Jurančič Slavica** (Stroški dela na enoto proizvoda, Tržni delež), **Kersnik Bergant Maja** (Gospodinjstva brez zaposlitve), **Kmet Rotija** (Informacijsko-komunikacijske dejavnosti, Delež zasebnega sektorja v BDP, Delež aktivnih uporabnikov interneta, Število varnih strežnikov na milijon prebivalcev), **Koprivnikar Šušteršič Mojca** (Trgovina in popravila motornih vozil, Gostinstvo), **Kondža Jasna** (Javnofinančno ravnovesje, Delež javnofinančnih odhodkov v BDP), **Kovač Mateja** (Kmetijstvo, Poraba mineralnih gnojil na hektar obdelovalne zemlje, Poraba pesticidov na hektar obdelovalne zemlje, Intenzivnost poseka lesa), **Kovačič Gorazd** (Predelovalne dejavnosti), **Kraigher Tomaž** (Stopnja brezposelnosti, Stopnja zaposlenosti, Produktivnost dela, Povprečno število let šolanja delovno aktivnih, Delež prebivalstva s končano srednjo šolo, Pričakovana življenjska doba, Umrljivost dojenčkov), **Kušar Janez** (Gradbeništvo, Delež investicij v bruto domačem proizvodu), **Markič Jože** (Plačilnobilančno ravnovesje, Zunanji dolg), **Mickovič Slaven** (Dolg širše opredeljene države), **Murn Ana** (Državne pomoči); **Pečar Janja** (Medregionalne variacije v bruto domačem proizvodu, Medregionalne variacije v stopnji brezposelnosti), **Povšnar Jure** (Rudarstvo, Oskrba z elektriko, plinom in vodo, Promet, skladiščenje in zveze, Energetska intenzivnost, Delež cestnega v skupnem blagovnem prometu, Delež porabe obnovljivih virov), **Radej Bojan** (Indeks uravnoveženega razvoja, Indeks pristnega varčevanja), **Rojec Matija** (Delež neposrednih tujih investicij v BDP), **Sečnik Ana** (Število raziskovalcev na tisoč delovno aktivnih prebivalcev, Delež inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih, Izdatki za razvojno-raziskovalno dejavnost v BDP); **Tavčar Branka** (Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči, Realna rast bruto domačega proizvoda), **Vasle Boštjan** (Inflacija), **Zakotnik Ivanka** (Faktorska struktura blagovnega izvoza, Delež "umazanih industrij" v predelovalnih dejavnostih), **Zver Eva** (Neprimičnine, najem in poslovne storitve, Tržne in netržne dejavnosti)

KAZALO

Predgovor	7
Povzetek glavnih ugotovitev	8
POROČILO O RAZVOJU	13
1. Rezultati razvoja	15
1.1. Uravnoteženost gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja	15
1.2. Spremembe gospodarske strukture	19
2. Predpogoji uresničevanja razvojne strategije	22
2.1. Makroekonomska stabilnost	22
2.2. Zaključevanje institucionalnih reform tranzicije	27
3. Mehanizmi uresničevanja razvojne strategije	30
3.1. Prehod v na znanju temelječo družbo	30
3.2. Krepitev konkurenčnosti gospodarstva	33
3.2.1. Povečevanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja	33
3.2.2. Finančni sektor	39
3.2.3. Infrastruktura	41
3.3. Izboljševanje učinkovitosti države in oblikovanje politik za vključitev v enotni evropski trg	43
3.4. Regionalno in prostorsko skladen razvoj	47
4. Okoljski razvoj	52
5. Socialni razvoj	57
6. Usmeritve za uresničevanje Strategije	61
6.1. Industrijska politika	61
6.2. Makroekonomska politika	68
Literatura in viri	72
Analitična priloga 1: Strukturne spremembe v slovenskem gospodarstvu	75
Analitična priloga 2: Indikatorji	95
Statistična priloga	185

Predgovor

Osnovni **namen Poročila o razvoju** je spremljanje uresničevanja Strategije gospodarskega razvoja Slovenije (SGRS), sprejete julija 2001. Poročilo podaja oceno o tem, ali razvoj države sledi cilju trajnostnega povečevanja blaginje prebivalcev in prebivalk Slovenije ter v kolikšni meri uspevamo krepiti razvojne dejavnike oziroma mehanizme, ki jih je opredelila SGRS. Ker je SGRS temeljni dokument srednjeročnega razvojnega načrtovanja, je prvo Poročilo o razvoju lahko bolj namenjeno ugotavljanju izhodiščnega stanja kot pa ugotavljanju učinkov SGRS. Kljub temu smo prepričani, da pomeni celovito analizo razvojnih prednosti in slabosti ter omogoča sklepe, na katerih področjih bodo potrebni dodatni ukrepi za uresničevanje sprejetih strateških usmeritev. Poročilo o razvoju bo Urad za makroekonomske analize in razvoj poslej pripravljaval vsako leto, kar bo omogočilo sprotno ugotavljanje sprememb in prilagajanje ukrepov.

Nabor kazalnikov za spremljanje razvoja smo začeli oblikovati že v času priprave SGRS. Pri izboru smo prvenstveno izhajali iz vsebine SGRS in iz podatkov, ki jih zagotavlja Statistični urad Republike Slovenije, obenem pa smo smiselno uporabljali tudi druge vire. Skušali smo doseči tudi največjo možno usklajenost izbora kazalnikov s strukturimi indikatorji, ki jih je Evropska unija v istem času razvijala za spremljanje Lizbonske strategije in jih bo že prihodnje leto uporabila tudi za spremljanje razvoja v državah kandidatkah. Izbor bomo seveda še naprej kritično preverjali in po potrebi dopolnjevali.

V SGRS smo poudarili, da je za njeno uresničevanje pomembno široko družbeno soglasje o temeljnih razvojnih opredelitvah in ciljih. Soglasje je možno doseči le v odprtem partnerstvu države in drugih družbenih akterjev, v katerem ima vlada seveda ključno pobudo in odgovornost. Pogoj za sporazumevanje o bistvenih razvojnih dosežkih in dilemah ter o možnih poteh njihovega reševanja so tudi **verodostojne, celovite in javno dostopne informacije**. Spremljanje in vrednotenje razvoja ter priprava analiz za oblikovanje usmeritev ekonomske in razvojne politike je delovno področje Urada za makroekonomske analize in razvoj, ki mu njegov formalni status zagotavlja samostojnost glede strokovnih in metodoloških vprašanj ter interpretacij rezultatov analize. Poleg verodostojnosti informacij in ugotovitev pa smo posebno pozornost v tem Poročilu posvetili tudi njihovi preglednosti in dostopnosti. Vsako poglavje Poročila zato na začetku najprej v nekaj vrsticah povzame glavne usmeritve SGRS in nato v enem odstavku še bistvene ugotovitve poglavja. Tudi pri sami analizi smo se trudili, da bi bila kar najbolj dostopna, zato bodo zahtevnejši bralci včasih pogrešali podrobnejše številke in metodološka pojasnila. Zato so podrobni rezultati po posameznih kazalnikih prikazani v prilogi Poročila, podrobnejše metodološke informacije pa na posebnih metodoloških listih, ki smo jih pripravili za vsakega izmed njih in bodo dostopni na internetu. Podlaga Poročila so tudi podrobnejše analize posameznih področij oziroma vprašanj, ki smo jih opravili sami ali v sodelovanju z drugimi inštitucijami in so navedene v seznamu literature. Predvsem pa želimo opozoriti, da smo glavne ugotovitve in priporočila zbrali v kratkem povzetku, ki omogoča hiter vpogled v bistveno vsebino Poročila.

Povzetek glavnih ugotovitev poročila o razvoju

Rezultati razvoja

(1) Temeljna ugotovitev analize je, da se načelo **uravnoveženega** gospodarskega, socialnega in okoljskega **razvoja** v zadnjih letih ni zadovoljivo uresničevalo, saj se je v obdobju tranzicije (1990-1998) vrednost indeksa uravnoveženega razvoja, agregiranega iz več kot 150 razvojnih indikatorjev, poslabšala. Pri tem so opazene pomembne razlike med sestavinami razvoja ter obdobji (pred letom 1995 in po njem). **Gospodarski razvoj** je bil v celotnem obdobju ugodnejši kot v drugih državah kandidatkah za vstop v EU in v povprečju tudi kot v evropskih državah, tako da se razvojni zaostanek na tem področju skladno z usmeritvijo SGRS zmanjšuje. Na področju **socialnega razvoja** je v obdobju transformacijske depresije prišlo do neizogibnega poslabšanja, vendar se v drugem obdobju tranzicije socialni položaj ponovno izboljšuje. Pri tem imata veliko zaslug aktivna socialna politika ter dejstvo, da med tranzicijo ni bila dopuščena degradacija sistemov socialne varnosti. Nasprotno je **okoljski razvoj**, razen okoljevarstva (pravni red, razvojni programi, harmonizacija z EU), v veliki meri neintegriran v smislu skupnega doseganja ciljev vseh resorjev (zlasti okoljskega, finančnega in kmetijskega resorja). Tako je bilo okoljsko izboljšanje v prvem obdobju tranzicije v pretežni meri stranski učinek defenzivnega gospodarskega prestrukturiranja, v drugem obdobju pa je bil gospodarski razvoj že pospešen na račun okoljskega. Medsebojno neodvisni indikatorji kažejo, da okolje danes ni več tako izrazita razvojna prednost Slovenije v primerjavi z EU. Povečujejo se tudi **regionalne razvojne razlike**. Po **nacionalni konkurenčnosti** Slovenija zaostaja za članicami EU in nekaterimi kandidatkami za vstop, največja slabost je izkazana na področju učinkovitosti vlade in institucij, ki omogočajo konkurenčno poslovno okolje. Takšna sintezna ocena potrjuje, da je **SGRS** z opredelitvijo za trajnostni razvoj in s poudarjanjem razvoja človeških virov, konkurenčnosti, preoblikovanja vloge države in regionalnega razvoja **dejansko izpostavila najpomembnejša razvojna neskladja**.

(2) Petletne **strukturne spremembe med posameznimi gospodarskimi sektorji** (1995-2000) lahko označimo za pretežno ugodne. Nadaljeval se je proces prestrukturiranja v smeri krepitve storitvenega sektorja in zmanjševanja gospodarskega pomena kmetijstva in industrije, čeprav Slovenija po deležu storitev v bruto domačem proizvodu še močno zaostaja za razvitimi svetovnimi ekonomijami. Tako v okviru industrije, zlasti predelovalnih dejavnosti, kot v okviru pretežno tržno usmerjenih storitvenih dejavnosti se je krepil predvsem pomen dejavnosti z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega. Produktivnost, merjena z dodano vrednostjo na zaposlenega, se je najbolj povečala v predelovalnih dejavnostih, kjer je bilo prestrukturiranje najintenzivnejše. Iz analize sledi tudi zaključek o potencialni ogroženosti nekaterih panog (tekstilna, usnjarska, naftnopredelovalna in na notranji trg usmerjena panoga nizkih gradenj) ob sedanjem cikličnem upočasnjevanju gospodarske rasti. Med neugodne strukturne premike lahko štejemo zlasti porast cestnega tovornega prometa, prepočasno prestrukturiranje kmetijstva v smeri

povečevanja produktivnosti in prešibko povečevanje gospodarskega pomena tržnih storitev.

Makroekonomski in institucionalni predpogoji razvojne strategije

(3) V obdobju po osamosvojitvi so **makroekonomske politike** (denarna, dohodkovna in javnofinančna) svojo stabilizacijsko vlogo opravile razmeroma uspešno. Gospodarska rast je bila do leta 1997 dosežena brez večjih javnofinančnih neravnovesij, do leta 1999 pa tudi brez vidnejšega primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance. Pomembno vlogo pri stabilizaciji celotnega gospodarstva je odigralo tudi znižanje inflacije. Zlasti po letu 1999 so bili razmeroma ugodni gospodarski rezultati doseženi ob izrazitejših makroekonomskih neravnovesjih, katerih nadaljevanje, predvsem na cenovnem, plačnem in javnofinančnem področju, bi lahko postalo resen omejevalni dejavnik za realizacijo ciljev SGRS. Čeprav so nekatera med njimi, zlasti plačilnobilančni primanjkljaj in vztrajnost inflacije v zadnjih dveh letih, delno posledica dejavnikov enkratnega ali zunanjega značaja, so hkrati ob povečanih šokih iz zunanjega okolja postali vidnejši tudi vplivi notranjih neskladij trajnejše in strukturne narave. Za doseganje makroekonomske stabilnosti kot predpogoja uresničevanja razvojne strategije bo potrebno povečati omejevalnost vseh makroekonomskih politik.

(4) Na področju **institucionalne izgradnje**, ki je temeljnega pomena za vzpostavitev ustreznega normativnega okvira delovanja tržnih in netržnih dejavnosti, je Slovenija do konca leta 2001 že v večini sprejela z evropskimi normativi in standardi usklajene predpise in zaprla večino poglavij pogajanj z EU. Največja intenzivnost institucionalne izgradnje v zadnjem letu je bila na področju liberalizacije javnih gospodarskih služb, ureditve finančnega trga in reforme javne uprave, kjer so bili (tudi po ugotovitvah SGRS) zaostanki največji.

Kakovost razvojnih dejavnikov

(5) V okviru mehanizmov za uresničevanje razvojne strategije so na prvo mesto postavljeni **mehanizmi prehoda v na znanju temelječo družbo**. Na področju *izobraževanja in usposabljanja* so zaznani kvalitativni premiki pri izobraževanju mladine, ne pa tudi pri izobraževanju odraslih in vseživljenjskega učenja. Slovenija v pogledu obsega *vlaganj v raziskave in tehnološki razvoj in glede stopnje inovativnosti podjetij* ohranja status quo, ki pa z vidika dinamičnih sprememb v svetu ne omogoča pospeševanja razvoja in uresničevanja na znanju temelječe družbe in tudi ne s SGRS postavljene potrebe po povečanju deleža raziskav in tehnološkega razvoja v BDP do leta 2006 na okoli 2%. Razkorak med Slovenijo in EU, ki se je pojavil v zadnjem obdobju na področju interneta, opozarja, da z načrtnim spodbujanjem razvoja informacijske družbe Slovenija kasni, kar je delno lahko tudi posledica neučinkovite tržne strukture. Analize torej kažejo, da Slovenija za EU ne zaostaja toliko glede človeških virov in ustvarjanja znanja (čeprav obstajajo še mnogi strukturni problemi), pač pa mnogo bolj glede prenosa in uporabe znanja ter mehanizmov financiranja, ki ta prenos pospešujejo.

(6) Drugi sklop mehanizmov razvojne strategije je usmerjen v **krepitev konkurenčnosti gospodarstva**. Procesi defenzivnega prestrukturiranja v **podjetniškem sektorju** so zaključeni, intenzivnost ofenzivnega prestrukturiranja pa je v veliki meri odvisna od lastniških struktur, ki so nastale med primarno in sekundarno privatizacijo. Konkurenčnost gospodarstva vse bolj temelji na povečevanju produktivnosti in zniževanju stroškov dela na enoto proizvoda v obstoječih proizvodnih programih, istočasno pa Slovenija zaostaja v uvajanju novih proizvodnih programov, ki zahtevajo nove investicije, tehnološke rešitve in nasploh ofenziven pristop lastnikov k prestrukturiranju in razvoju podjetij. To je rezultat doslej počasnega prestrukturiranja in vzpostavljanja učinkovite lastniške strukture podjetij ter tudi zadržanega odnosa do neposrednih investicij iz tujine. Na področju odpravljanja administrativnih ovir do sedaj opravljeno delo predstavlja dober začetek, za korenite premike bodo potrebne odločitve na področju zemljiško-prostorske problematike in delavske zakonodaje. Pri reformi finančnega sektorja se usmeritve SGRS uspešno izvajajo na področjih regulacije, nadzora ter uskladitve predpisov z evropskimi standardi, nekoliko kasnije pa na področju vzpostavitve konkurenčne strukture storitev, kar je posledica še neizvedenega prestrukturiranja, vključno s privatizacijo. Privatizacija dveh največjih slovenskih bank je v pripravi, lastninjenje zavarovalnic zamuja. Izgradnja gospodarske infrastrukture je beležila v obdobju 1995-1999 dinamično rast, v letih 2000 in 2001 pa naraščajo le še investicije v telekomunikacije in infrastrukturo varstva okolja. Procesi liberalizacije na področju gospodarske infrastrukture so se pričeli s sprejetjem temeljne zakonodaje ter prvimi aktivnostmi na področju telekomunikacij in delnim odprtjem trga električne energije. Procesu liberalizacije in vzpostavitve neodvisnih regulatornih agencij bo sledil proces privatizacije. V izgradnjo infrastrukture se privatni kapital še ne vključuje, pripravljajo pa se institucionalne rešitve, ki bodo omogočile vstopanja privatnega kapitala in ustrezno uredile to področje.

(7) Na področju izvrševanja **razvojne vloge države** so bile dosežene izboljšave zlasti na področjih nadzora in obsega državnih pomoči, pravosodja, v manjši meri pri umikanju države iz neposrednega nadzora gospodarstva, urejanju lastništva nepremičnin in reforme državne uprave. Kljub temu mednarodne primerjave učinkovitosti države in državnega intervencionizma ostajajo slabe. Počasnost izboljšav se odraža v slabši nacionalni konkurenčnosti in v naraščajočem obsegu javnofinančnih izdatkov v primerjavi z BDP. Ob rasti izdatkov je za ohranjanje javnofinančnega primanjkljaja v makroekonomsko vzdržnih okvirih potrebno povečevanje davčne obremenitve, kar znižuje konkurenčnost gospodarstva in srednjeročni potencial gospodarske rasti. Za omejitev teh problemov so bile sprejete spremembe postopka priprave proračuna, pripravljajo se spremembe na področju plač v javnem sektorju, potrebno bo sistemsko dograditi postopke priprave, izvajanja in spremljanja razvojnih dokumentov.

(8) Rezultati **regionalnega razvoja** kažejo, da se v zadnjih letih regionalne razlike nekoliko povečujejo. Pričeti ukrepi institucionalne izgradnje na področju prostora še ne kažejo sprememb, ker se te lahko pokažejo šele v dajšem časovnem obdobju. Spremembe kmetijske politike so bile v zadnjih letih intenzivne, na področju zemljiške strukture so že vidni prvi rezultati.

Okoljska in socialna sestavina razvoja

(9) **Okoljski razvoj** še ni v zadostni meri rezultat integrirane politike. Težave javnega okoljskega upravljanja so delno posledica (i) globljih sprememb stila upravljanja javnih zadev, ki se najavljajo s povečevanjem udeležbe javnosti pri upravljanju javnih zadev, medresorno integracijo javnega upravljanja (predvsem okolje, kmetijstvo, promet, turizem, zdravstvo, šolstvo, gospodarstvo, finance) in vse neposrednejšim vplivom mednarodnih dogovorov na smer razvoja držav; (ii) spreminja se tudi sam okoljski problem, ko se pozornost z maloštevilnih velikih (termoelektrarn, čistilnih naprav, odlagališč odpadkov) perspektivno usmerja k številnim malim, razpršenim in raznolikim onesnaževalcem (gospodinjstva, nekatere storitvene dejavnosti; že zdaj je k temu naravnanih vse več inštrumentov) in ko se preusmerja od varovanja k razvoju. Pomembni rezultati so bili doseženi na področju izgradnje institucij in pri uvajanju načrtovanih ukrepov varovanja okolja, povečala so se sredstva, namenjena za varstvo okolja. K večji vplivnosti in integriranosti politike okoljskega razvoja bo moralo prispevati tudi celovito spremljanje in poročanje o stanju okolja in izvajanju politik na osnovi z EU usklajenih indikatorjev in v skladu z zakonsko obveznostjo letnega poročanja.

(10) Slovenija za **socialno varnost** namenja podoben delež BDP kot članice EU. V obdobju tranzicije je uspela ohraniti sisteme socialne varnosti, ki so s svojimi rezultati blažili sicer potrebne spremembe v ekonomskem sistemu. Potrebno pa bo zagotoviti, da bo ureditev spodbujala pripravljenost prizadetih, da tudi sami s svojim prizadevanjem rešujejo socialno stisko in se vključujejo v delo ali v druge vrste socialnih aktivnosti. Pozornost bo treba usmeriti na delovno (ne)aktivnost in izobrazbo, ki sta glavna določevalca in najpomembnejša vzvoda zmanjševanja socialne izključenosti in revščine. Stopnja revščine se je leta 1998 v primerjavi z letom 1993 zmanjšala. Slovenija je tudi že izvedla reformo sistema pokojninskega zavarovanja, po kateri se delež BDP za izdatke v pokojninskem sistemu ne povečuje. Uredila in dopolnila je sistem zagotavljanja socialnega varstva in družinskih prejemkov, s čimer je ustrezneje poskrbela za najrevnejši del prebivalstva ter enotno uredila in posodobila skrb za družino. Potrebne pa bodo tudi spremembe v sistemu zdravstvenega varstva in zavarovanja.

Usmeritve za uresničevanje razvojne strategije

Ugotovitve Poročila o razvoju razkrivajo **dva ključna sklopa razvojnih slabosti**: (i) šibka povezanost med znanstveno-raziskovalno, izobraževalno in gospodarsko sfero, kar se kaže v zaostajanju pri kakovosti človeških virov, tehnološkem razvoju in razvoju informacijske družbe ter pri izvozni konkurenčnosti; (ii) počasnost reform na področju trga dela in finančnih trgov, infrastrukture in javnega sektorja, vključno z državo, kar se kaže v šibki nacionalni konkurenčnosti in v strukturnih pritiskih na inflacijo in javnofinančne odhodke. Izračuni potencialne sposobnosti za rast opozarjajo, da bo brez povečanja vlaganj v tehnološki razvoj, izobraževanje in ob nadaljnjem zniževanju investicij v nekaj letih prišlo do bistvenega znižanja sposobnosti za gospodarsko rast. Aktivno reševanje ugotovljenih slabosti je potrebno tudi zato, ker se bodo njihovi negativni učinki še zaostriili ob bližajočem se vstopu na notranji evropski trg, kjer je konkurenčnost bistveno višja, obenem pa pristojnost ukrepanja nacionalne

države bistveno ožja (tudi na področju državnih pomoči in politike konkurence). Takšne razmere lahko potencialno ogrozijo tisti del gospodarstva, ki se že do sedaj ni uspel prestrukturirati in konkurenčnih sposobnosti potrditi na razvitih trgih.

Zato kljub relativno ugodnim rezultatom postavljamo **pospešen gospodarski razvoj** še vedno v ospredje aktivnosti in ukrepov državne politike. Potrebna je okrepljena in celovita **industrijska politika**, postavljena v ospredje vladnih odločitev, vendar mora biti načrtovana; opredeljene aktivnosti in ukrepi medsebojno usklajeni z dogovorjenimi prioritetami in javnofinančnimi možnostmi, njeni učinki pa merjeni kot prispevki h gospodarski rasti. Še tako dobra industrijska politika in tudi ne visoka javnofinančna sredstva (bodisi iz nacionalnih ali evropskih strukturnih virov) pa ne morejo optimalno vplivati na bodoči razvoj, če nista zagotovljeni **makroekonomska stabilnost** ter **učinkovitost državne administracije**. Administrativne ovire, ki ne omogočajo ugodnega poslovnega okolja, izbira razvojnih projektov (investicijskih in državnih pomoči) brez ustreznega vrednotenja ekonomskih in razvojnih učinkov, neurejene institucije in postopki koordiniranja, monitoringa in merjenja učinkov različnih aktivnosti in ukrepov neugodno vplivajo tako na makroekonomsko stabilnost kot na učinkovitost ukrepov industrijske politike.

Slovenija potrebuje **celovito industrijsko politiko, z jasno določenimi cilji, usmeritvami ter razdelavami po prioritetenih programih in podprogramih** ter po ukrepih in instrumentih. Lani sprejeti Strategija gospodarskega razvoja, Predpristopni ekonomski program in Proračunski memorandum so v opredelitvah razvojnih prioritet in usmeritev ekonomske in strukturne politike usklajeni. K zmanjšanju neskladja med opredeljenimi usmeritvami in dejansko alokacijo sredstev za razvojne namene naj bi prispeval lani (preliminarno) sprejeti Državni razvojni program (DRP). Njegova pomembna kakovost je, da vsebuje konkretne medresorske programe, ki so finančno ovrednoteni in v delu, kjer se predvideva financiranje iz javnih sredstev, usklajeni s sprejetim državnim proračunom. Ob pripravi DRP se je izoblikoval tudi način njegove koordinacije prek Sveta za strukturno politiko, začete so bile priprave za spremljanje njegovega izvajanja, poskušale so se izvesti tudi horizontalne uskladitve s pomočjo strateške presoje vplivov na okolje in zdravje in zunanje predhodne presoje izvedljivosti. Šibkost programa je, da v opredelitvi prednostnih nalog vsaj toliko kot iz SGRS izhaja iz strukture virov financiranja na strani EU. V času do zaključka pogajanj o finančnih poglavjih se bo DRP v tem pogledu preoblikoval v skupni programski dokument, kar bo pomenilo oženje njegove vsebine in verjetno tudi krčenje predvidenih sredstev glede na izid pogajanj (v tem je skrita tudi potencialna nevarnost za realizacijo programa ali preveliko obremenitev zasebnih virov, zlasti zadolževanja). Takšno preoblikovanje bo pomenilo, da DRP verjetno ne bo vključeval vseh razvojno pomembnih programov, po drugi strani pa bo vključeval tudi nekatere, ki se sicer lahko sofinancirajo iz evropskih sredstev, vendar pri njih socialna vsebina prevladuje nad razvojno. Možna rešitev bi bila, da se državni razvojni program še naprej pripravlja kot notranji programski dokument, ki bi zajel vse razvojno prioritete izdatke države, čeprav bi bili le nekateri sofinancirani iz sredstev EU. Takšen razvojni program bi lahko predstavljal slovensko industrijsko politiko in nadomestil sedanji predvsem formalni načrt razvojnih programov državnega proračuna, z okrepitevijo dosedaj preizkušenih postopkov in institucij pa bi lahko zagotovili tudi usklajenost med ministrstvi in s proračunom ter učinkovito spremljanje uspešnosti programa.

Poročilo o razvoju

Urednica:

Ana MURN

1. Rezultati razvoja

Spremenjeno razumevanje razvoja, začrtano z dokumentom **Slovenija v novem tisočletju: trajnost, konkurenčnost, članstvo v EU** (Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001-2006) (SGRS) kot nova razvojna paradigma, izhaja iz enakovrednega obravnavanja gospodarske, socialne in okoljske razsežnosti blaginje¹ in trajnostnega razvoja, ki omogoča zadovoljevanje potreb današnjih generacij, ne da bi omejevali možnosti prihodnjih pri vsaj enako uspešnem zadovoljevanju njihovih potreb. Trajnosten razvoj se izraža strukturno (skozi tri vire oziroma sestavine blaginje), časovno (oziroma medgeneracijsko) in prostorsko (s poudarkom na regionalni skladnosti razvoja).

1.1. Uravnoveženost gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja

OPREDELITVE SGRS: V SGRS si je Slovenija zastavila integralni razvojni cilj trajnostnega gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja. SGRS torej enakovredno obravnava gospodarske, socialne in okoljske razsežnosti blaginje, s čimer ustvarja podlago za integriranje razvojnih aktivnosti na vseh ravneh. Slabo leto po sprejemu dokumenta lahko s sistemom izbranih sinteznih kazalnikov² ugotovimo, ali je Slovenija na poti začrtane smeri razvoja.

*UGOTOVITVE POROČILA: Temeljna ugotovitev analize je, da se načelo **uravnoveženega** gospodarskega, socialnega in okoljskega **razvoja** v zadnjih letih ni zadovoljivo uresničevalo, saj se je v obdobju tranzicije (1990-1998) vrednost indeksa uravnoveženega razvoja, agregiranega iz več kot 150 razvojnih indikatorjev, poslabšala. Pri tem so opažene pomembne razlike med sestavinami razvoja ter obdobji (pred letom 1995 in po njem). **Gospodarski razvoj** je bil v celotnem obdobju ugodnejši kot v drugih državah kandidatkah za vstop v EU in v povprečju tudi kot v evropskih državah, tako da se razvojni zaostanek na tem področju skladno z usmeritvijo SGRS zmanjšuje. Na področju **socialnega razvoja** je v obdobju transformacijske depresije prišlo do neizogibnega poslabšanja, vendar se v drugem obdobju tranzicije socialni položaj ponovno izboljšuje. Pri tem imata veliko zaslug aktivna socialna politika ter dejstvo, da med tranzicijo ni bila dopuščena degradacija sistemov socialne varnosti. Nasprotno je **okoljski razvoj**, razen okoljevarstva (pravni red, razvojni programi, harmonizacija z EU), v veliki meri neintegriran v smislu skupnega doseganja ciljev vseh resorjev (zlasti okoljskega, finančnega in kmetijskega resorja). Tako je bilo okoljsko izboljšanje v prvem obdobju tranzicije v pretežni meri stranski učinek defenzivnega gospodarskega prestrukturiranja, v drugem obdobju pa je bil gospodarski razvoj že pospešen na račun okoljskega. Medsebojno neodvisni indikatorji kažejo, da okolje danes ni več tako izrazita razvojna prednost Slovenije v primerjavi z EU. Povečujejo se tudi **regionalne***

¹ Blaginja je celovita zadovoljenost potreb, ki ustvarja zmogljivosti vzdrževanja življenja in njegovega uživanja.

² Izbrani kazalniki so: bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči, indeks človekovega razvoja, indeks uravnoveženosti razvoja, indeks nacionalne konkurenčnosti in indeksa regionalnega razvoja.

razvojne razlike. Po nacionalni konkurenčnosti Slovenija zaostaja za članicami EU in nekaterimi kandidatki za vstop, največja slabost je izkazana na področju učinkovitosti vlade in institucij, ki omogočajo konkurenčno poslovno okolje. Takšna sintezna ocena potrjuje, da je **SGRS** z opredelitvijo za trajnostni razvoj in s poudarjanjem razvoja človeških virov, konkurenčnosti, preoblikovanja vloge države in regionalnega razvoja dejansko izpostavila najpomembnejša razvojna neskladja.

ANALIZA: Najbolj razširjen kazalnik stopnje gospodarskega razvoja države, njegove učinkovitosti ter življenjskega standarda je **bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca po kupni moči**.³ V letu 1996 je po kazalniku Slovenija dosegla 64% povprečja EU, leta 2000 pa že 69% povprečja oziroma 15.600 PPS (Eurostat). Iz primerjalne skupine držav kandidatki za vstop v EU je izkazoval največjo stopnjo razvitosti Ciper (1996: 83%; 2000: 86% povprečja EU). V štirih letih so Češka, Bolgarija, Romunija in Turčija znižale svojo raven razvitosti iz leta 1996, ostale države pa so jo izboljšale. Med primerjanimi državami sta najbolj napredovali Slovenija in Madžarska. Iz primerjave z državami članicami EU izhaja, da je Slovenija že v letu 1997 dohitela najmanj razvito članico EU, Grčijo in se približala Portugalski. Analiza razvojnega zaostanka kaže, da je slovenski BDP na prebivalca po kupni moči v letu 2000 znašal približno toliko kot v povprečju v EU leta 1984. Z uresničevanjem scenarija gospodarske rasti SGRS (povprečna letna rast BDP na prebivalca okrog 5.5%) in scenarija članic EU (Lizbonska strategija: 3% povprečno letno) bi Slovenija povprečje EU dohitela čez 15 let.

Koncept in **indeks človekovega razvoja**⁴ (HDI) izhajata iz predpostavke o medsebojni povezanosti ekonomskega in družbenega razvoja, v središču katerega je človek. Primerjava rezultatov s preteklimi leti pokaže, da sta se v obdobju od 1992 do 1997⁵ tako indeks kot mesto Slovenije v svetu postopno izboljševala. Slovenija se je po preračunu OZN v letu 1998 med 174 državami uvrstila na 29. mesto, na katerem ostaja tudi v letu 1999 (med 162 državami), z nekoliko višjo skupno vrednostjo indeksa. Po indeksu izobrazbe se je Slovenija v letu 1999 uvrstila med prvih 20 držav; po indeksu BDP na 30. mesto, ki ga je delila s Portugalsko (od tranzicijskih držav se je Sloveniji najbolj približala Češka na 38. mestu); po indeksu pričakovane dolžine življenja pa je Slovenija nekoliko zaostajala, uvrstila se je na 32. mesto, ki ga je delila s Portugalsko in Čilom (vse druge tranzicijske države – kandidatke za vstop v EU - so zaostajale za Slovenijo). Po indeksu pričakovane dolžine življenja je Slovenijo prehitela Malta, ki je bila vrsto let uvrščena za njo. V svetovnem merilu je Slovenija najbolj zaostajala na področju zdravja, ki je sicer eden pomembnejših⁶ (sinteznih) kazalnikov splošne blaginje prebivalcev države. K dokaj hitri rasti HDI

³ Kazalnik je rezultat preračuna BDP v izbrano skupno fiktivno valuto s posebnimi pretvorniki, imenovanimi standardi kupne moči (PPS).

⁴ Indeks človekovega razvoja je agregatni indikator, sestavljen iz treh (samostojnih) indeksov, ki ločeno predstavljajo tri področja razvoja: zdravje (pričakovana dolžina življenja), izobrazba (kombiniran indeks pismenosti in bruto vpisnega količnika) in življenjski standard (BDP po kupni moči).

⁵ Za to obdobje smo v Sloveniji ponovno preračunali vrednost HDI po novi formuli. Več o tem glej Human Development Report, 1999, New York/Oxford: Oxford University Press, pp. 159-160; Poročilo o človekovem razvoju, 2000. Hanžek, M. (ur.) Ljubljana: UNDP&UMAR, str. 16 in Javornik, J. (2000): Človekov razvoj – indeksi, Ekonomsko ogledalo, (ur) Vendramin, M., št. 12, let. V, str. 13/1.

⁶ Izračun korelacijskega koeficienta je pokazal, da je pričakovana dolžina življenja močno in pozitivno povezana z vpisnim količnikom in HDI (glej Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 1999, str. 12).

sta tako v preteklih letih (skozi devetdeseta) prispevala predvsem izrazita rast BDP in povečanje bruto vpisnega količnika⁷.

Kljub naraščajočemu BDP se vsaka država ne uspe nujno razvijati po vzorcu, ki bi ga lahko v nedogled obnavljala in hkrati upoštevala tudi okoljske in socialne plati rasti. Za proučevanje uravnovešenosti ekonomskega razvoja po teh treh plateh je bil razvit **indeks uravnovešenosti razvoja (IUR)**, sestavljen iz okoli 150 kazalnikov. Poenostavljeno povedano indeks meri razvojno uspešnost črpanja potencialne blaginje, ki v razpoložljivih virih 'leži in čaka', da jo kdo užije. Po IUR se razvojni vzorci med državami razlikujejo in med *najrazvitejšimi* (EU, Norveška, Švica) v devetdesetih letih ni zaznati zблиževanja. Razlike med peterico najvišje (Avstrija, Danska, Švedska, Norveška, Finska) in najnižje uvrščenih (Grčija, Portugalska, Belgija, Italija, Španija) se po IUR niso znižale. Razlike med njimi so bile leta 1998 največje v socialni (1 proti 0.35), najmanjše pri gospodarski razvitosti (1:0.60); pri okoljski razvitosti so dosegale razmerje 1:0.44, skupno po IUR pa 1:0.45. Da se razvojne razlike v EU v devetdesetih letih niso znižale, vsaj če opazujemo ekstreme, nedvomno kaže, da sama vključitev v EU ne bo zagotavljala zniževanja razvojnega zaostanka, razen morda na gospodarskem področju. *Tranzicijske države* so svoj zaostanek za povprečjem EU v obdobju 1990-1998 znižale. Svoj razvojni vzorec so spremenile z močnim napredkom v gospodarskem razvoju (malo manj kot Slovenija), v socialnem pogledu so relativno stagnirale, v okoljskem pa izboljšale razmere približno dvakrat bolj, kot je to uspelo Sloveniji. *Slovenija* je po gospodarski plati za evropskim povprečjem leta 1990 zaostajala bolj, kot ga je skupaj presejala po socialni in okoljski plati, v času tranzicije pa je prišlo do naslednjih premikov: (i) po gospodarski plati se je zaostanek za EU več kot prepolovil; (ii) prednost v socialni razvitosti se je spremenila v zaostanek, ki presega tretjino prvotne prednosti, pri čemer pa se po letu 1995 zaostanek ponovno zmanjšuje; (iii) po okoljski razvitosti se je prednost pred povprečjem EU zmanjšala za skoraj petino, najbolj po letu 1995. V primerjavi z letom 1990 je bila tako leta 1998 vrednost IUR za Slovenijo nižja.

SGRS kot del integralnega razvojnega cilja opredeljuje tudi uravnotežen regionalni razvoj. Osnovna indikatorja, s katerima merimo uravnovešenost regionalnega razvoja, sta BDP na prebivalca in stopnja registrirane brezposelnosti. **Bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca**⁸ je bil v letu 1999 najvišji v osrednjeslovenski regiji, kjer je presegal slovensko povprečje za 34%. Nekoliko nad povprečjem je bil še v obalno-kraški regiji, najnižji pa v pomurski regiji, ki je v letu 1999 zaostajala za slovenskim povprečjem za 23%. Razlika med najmanj in najbolj razvito regijo je znašala 1:1.75, kar je več kot leta 1996, ko je razmerje znašalo 1:1.70. Koefficient variacije se je s 15.1 v letu 1996 povečal na 16.7 v letu 1999. **Stopnja registrirane brezposelnosti**⁹ kaže očitno razliko med zahodno polovico države, kjer je stopnja registrirane brezpo-

⁷ Bruto vpisni količnik prikazuje razmerje med prebivalstvom, zajemim v izobraževanje, in celotno populacijo v starostni kategoriji, ki jo zajema šolski sistem.

⁸ Regionalni BDP na prebivalca je bil v Sloveniji prvič izračunan leta 1996, zadnji razpoložljivi podatek pa je za leto 1999. Na osnovi podatka v letu 1996 je bila izdelana še ocena za leto 1995, ki ni odraz dejanskega stanja, ampak samo matematični preračun.

⁹ Stopnjo registrirane brezposelnosti na regionalni ravni merimo z razmerjem med registriranimi brezposelnimi in aktivnim prebivalstvom, v katerega vključujemo delovno aktivno prebivalstvo in registrirane brezposelne osebe. Ta kazalnik mednarodno ni primerljiv, na voljo pa je od leta 1997 dalje. V EU se uporablja kazalnik anketne stopnje brezposelnosti po metodologiji ILO.

selnosti bistveno nižja in pod slovenskim povprečjem, ter vzhodno polovico, kjer presega povprečje. Najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti je v letu 2000 zabeležila podravska regija, ki je z 18.7 odstotno stopnjo presegla slovensko povprečje za 53.5%. Razmerje med regijo z najnižjo in najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti je v letu 1997 1:2.7, v letu 2000 pa je ta razlika porasla že na 1:3. Koeficient variacije se je povečal v letu 2000 na 30.5, leta 1997 je znašal še 26.6).

Koncept nacionalne konkurenčne sposobnosti se uveljavlja kot celovit sistem, ki poskuša s širokim izborom (tudi mehkih – ocenjevanih) kazalnikov izkazovati razvojne možnosti ter stanje strukture in odnosov v družbi in s tem preseči osredotočenost na gospodarske aktivnosti in rezultate, izražene s statistično merljivimi (trdimi) kazalniki. Definicij in metodologij za merjenje nacionalne konkurenčne sposobnosti je več, ker izhajajo iz različnih teoretičnih osnov. Švicarski inštitut **IMD**, ki konkurenčnost ocenjuje s sistemom 286 kazalnikov med 49 državami, je v obdobju 1999-2001¹⁰ Slovenijo uvrščal na različna mesta. V letu 2001 se je spustila na 39. mesto, potem ko se je leto poprej že zasedala 36. V primerjavi s *kandidatkami za članstvo v EU*¹¹ je bila Slovenija po agregatnem indeksu nacionalne konkurenčnosti uvrščena samo pred Poljsko, zaostajala pa je tudi za vsemi *članicami EU*. Med posameznimi skupinami kazalnikov je najboljšo uvrstitev dosegla na področju učinkovitosti podjetij (34. mesto), slabše pa na področjih infrastrukture, gospodarske uspešnosti in zlasti učinkovitosti vlade (44. mesto). Med letoma 2000 in 2001 je Slovenija poslabšala uvrstitev pri kazalnikih gospodarske uspešnosti (za 8 mest) in infrastrukturi, izboljšala pri kazalnikih učinkovitosti vlade, uvrstitev po kazalnikih učinkovitosti podjetij je ostala nespremenjena. Drugačna metoda merjenja nacionalne konkurenčnosti je **metoda WEF**, ki računa dva agregata konkurenčnosti, tekočo konkurenčnost (indeks CCI) in sposobnost rasti v prihodnjih petih letih (indeks GCI).¹² *Nacionalna konkurenčnost Slovenije* je bila v obdobju 2000-2001 med 75 državami ocenjena prvič. Po sposobnosti rasti GCI je bila razvrščena v skupino (skupaj z Estonijo) držav z ugodnimi možnostmi rasti in je zasedla relativno dobro 31. mesto; po tekoči konkurenčnosti CCI pa je zasedla 32. mesto in je v skupini držav (Argentina, Rusija), ki morajo dokončati mikroekonomske reforme. Po višini BDP na prebivalca je bila na 26. mestu, na 17. pa po rasti realnega BDP na prebivalca. V primerjavi s *kandidatkami za članstvo v EU in nekaterimi članicami*¹³ je bila

¹⁰ Konkurenčnost Slovenije je bila po metodologiji IMD v letu 2001 že tretje leto zapored merjena v skupini 49 držav. Leta 2000 je bila spremenjena metodologija, zato je smiselno primerjati samo leti 2000 in 2001.

¹¹ Izmed držav kandidat za članstvo v EU indeks IMD vključuje Madžarsko, Češko, Slovaško, Poljsko, Estonijo, izmed drugih tranzicijskih držav pa tudi Rusijo.

¹² Število kazalnikov je skraćeno s 378 na 155, agregatna indeksa merita konkurenčno sposobnost, ki omogoča trajno visoko doseganje letne rasti v BDP na prebivalca. Merila so izbrana glede na zanesljivost podatkov in korelacije s stopnjami rasti. WEF je izločil avtokorelirane kazalce in nekatere druge (rast BDP, rast izvoza, rast sektorjev, pritek tujih investicij ipd.), ki so posledica in ne vzrok nacionalne konkurenčnosti. Sistem konkurenčnosti WEF je bolj pregleden, vendar ponuja manj morda drugače uporabnih podatkov kot IMD. Mehki kazalniki so ponderirani na drugačen način kot trdi.

¹³ Izmed držav kandidat za članstvo v EU primerjamo tiste, ki mejijo z zahodno Evropo: Slovenijo, Madžarsko, Češko, Slovaško, Poljsko in Estonijo (le te namreč IMD vključuje). Dodali smo tudi nekaj članic EU s katerimi se Slovenija po BDP najlažje primerja (Grčija in Portugalska) ter regionalni sosedi (Avstrija in Italija).

Slovenija tako po vrednosti GCI kot po vrednosti CCI uvrščena pred Grčijo, Češko, Slovaško in Poljsko. Po posameznih področjih GCI in CCI je največja razvojna dispariteta Slovenije izkazana pri konkurenčnosti makroekonomskega okolja, kjer je bila pred Slovenijo sicer po obeh agregatnih indeksih slabše uvrščena Grčija, za nami pa sicer konkurenčnejša Estonija.

1.2. Spremembe gospodarske strukture

OPREDELITVE SGRS: SGRS neposredno ne posega na področje sektorskih politik, kljub temu pa ob upoštevanju procesov globalizacije, integracije evropskih trgov, intenzivnega tehnološkega napredka ter prehoda v informacijsko in na znanju temelječo družbo nakazuje osnovne spremembe v proizvodni strukturi BDP, ki naj bi jih prinesel nadaljnji gospodarski razvoj Slovenije skupaj z vključevanjem v EU. Namen poglavja je zato ugotoviti, s kakšnimi strukturnimi spremembami se je slovensko gospodarstvo srečevalo v preteklem petletnem obdobju (1995-2000) in ali so te spremembe ugodno izhodišče za uresničevanje ciljev SGRS.

UGOTOVITVE POROČILA: Petletne strukturne spremembe med posameznimi gospodarskimi sektorji (1995-2000) lahko označimo za pretežno ugodne. Nadaljeval se je proces prestrukturiranja v smeri krepitve storitvenega sektorja in zmanjševanja gospodarskega pomena kmetijstva in industrije, čeprav Slovenija po deležu storitev v BDP še močno zaostaja za razvitimi svetovnimi ekonomijami. Tako v okviru industrije, zlasti predelovalnih dejavnosti, kot v okviru pretežno tržno usmerjenih storitvenih dejavnosti se je krepil predvsem pomen dejavnosti z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega. Produktivnost, merjena z dodano vrednostjo na zaposlenega, se je najbolj povečala v predelovalnih dejavnostih, kjer je bilo prestrukturiranje najintenzivnejše. Iz analize sledi tudi zaključek o potencialni ogroženosti nekaterih panog (tekstilna, usnjarska, naftnopredelovalna in na notranji trg usmerjena panoga nizkih gradenj) ob sedanjem cikličnem upočasnjevanju gospodarske rasti. Med neugodne strukturne premike lahko štejemo zlasti porast cestnega tovornega prometa, prepočasno prestrukturiranje kmetijstva v smeri povečevanja produktivnosti in prešibko povečevanje gospodarskega pomena tržnih storitev.

*POVZETEK ANALIZE¹⁴: Strukturne spremembe v obdobju od leta 1995 do leta 2000 lahko označimo za pretežno ugodne. Nadaljeval se je proces prestrukturiranja v smeri krepitve storitvenih dejavnosti in zmanjševanja gospodarskega pomena kmetijstva in industrije, čeprav Slovenija po deležu storitev v BDP še močno zaostaja za razvitimi svetovnimi ekonomijami. Tudi spremembe v strukturi znotraj posameznih sektorjev kažejo na pozitivne premike. **Tako v okviru industrije, zlasti predelovalnih dejavnosti, kot v okviru pretežno tržno usmerjenih storitvenih dejavnosti se je krepil predvsem pomen dejavnosti z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega.** V okviru predelovalnih dejavnosti so tako pomembneje napredovale kovinska, strojna in kemična industrija ter proizvodnja električne in optične opreme, upadal pa je pomen tradicionalnih delovno intenzivnih dejavnosti, predvsem tekstilne*

¹⁴ Tukaj podajamo le glavne ugotovitve analize, podroben pregled po sektorjih pa je podan v prilogi poročila.

in obutvene industrije. Med pretežno tržno usmerjenimi storitvenimi dejavnostmi je prišlo do izjemno hitre rasti *telekomunikacijskih in računalniških storitev*, ki so pomembne v smislu razvoja na znanju temelječega in bolj konkurenčnega gospodarstva. S tega vidika lahko kot ugoden premik označimo tudi rapidno povečevanje obsega *višjega in visokega šolstva* v zadnjih letih, na področju *izobraževanja odraslih* pa še ne prihaja do sprememb, ki jih predvideva SGRS, ko govori o povečevanju pomena vseživljenjskega izobraževanja. Z vidika nadaljnjega gospodarskega razvoja in krepitve konkurenčnosti gospodarstva so pomembni tudi premiki v smeri razvoja in krepitve pomena novih storitev na področju finančnega posredništva (*zavarovalništvo, dejavnost pokojninskih skladov, pomožne storitve v finančnem posredništvu*).

Tabela: Dodana vrednost po dejavnostih (delež v BDP in BDV, v tekočih cenah v %) in delovno aktivni (število v %)

Dejavnost		Dodana vrednost v BDP	Dodana vrednost v BDP	Dodana vrednost v BDV	Dodana vrednost v BDV	Delovno aktivni	Delovno aktivni
		1995	2000	1995	2000	1995	2000
A.	Kmetijstvo, gozdarstvo, lov	3.9	2.9	4.6	3.3	6.9	5.6
B.	Ribištvo	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
C.	Rudarstvo	1.2	0.9	1.4	1.1	1.0	0.7
D.	Predelovalne dejavnosti	24.6	24.0	29.0	27.8	34.4	29.4
E.	Oskrba z električno energijo, plinom, vodo	2.6	2.8	3.0	3.2	1.5	1.4
F.	Gradbeništvo	4.3	5.3	5.1	6.2	6.6	7.9
G.	Trgovina in popravila motornih vozil	10.5	10.0	12.3	11.6	13.0	13.6
H.	Gostinstvo	2.6	2.8	3.0	3.2	4.1	4.3
I.	Promet, skladiščenje in zveze	6.7	7.0	7.9	8.1	5.9	6.0
J.	Finančno posredništvo	3.5	3.9	4.1	4.5	2.2	2.4
K.	Nepremičnine, najem in poslovne storitve	10.1	10.5	11.9	12.1	5.7	6.7
L.	Javna uprava, obramba, socialno zavarovanje	4.6	5.0	5.5	5.8	4.2	5.2
M.	Izobraževanje	4.9	5.1	5.7	5.9	5.9	6.4
N.	Zdravstvo in socialno varstvo	4.6	4.8	5.4	5.6	5.3	6.4
O.	Druge skupne in osebne storitve	2.9	3.3	3.4	3.8	3.3	4.0
PBS	Pripisane bančne storitve	-2.0	-1.9	-2.3	-2.2		
A+B	Kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo	3.9	2.9	4.6	3.3	6.9	5.6
C...F	Industrija in gradbeništvo	32.6	33.1	38.5	38.3	43.5	39.4
C...E	Industrija	28.3	27.7	33.4	32.1	36.9	31.5
F	Gradbeništvo	4.3	5.3	5.1	6.2	6.6	7.9
G..O	Storitve	50.2	52.3	59.2	60.6	49.6	55.0

Vir podatkov:

- BDP in BDV: Preračuni po podatkih iz vira »Ocena gospodarskih gibanj v letu 2001 in napoved za leto 2002, Jesensko poročilo 2001«, Urad za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, 2001, str. 138-139.

- Delovno aktivni: Preračuni po podatkih »Delovno aktivni po nacionalnih računih«, Urad Republike Slovenije za statistiko.

Do pozitivnih strukturnih premikov je prišlo tudi v okviru nekaterih **tradicionalnih storitvenih dejavnosti**, kot sta na primer trgovina in gostinstvo. V *dejavnosti trgovine* so bili v zadnjih letih prisotni živahni procesi prestrukturiranja v trgovini na debelo ter trgovini na drobno, ki se že kažejo v večji učinkovitosti obeh dejavnosti. V okviru *gostinstva* pa lahko kot pozitivne označimo procese prestrukturiranja v dejavnosti hotelov ter krepitev pomena pretežno turistično usmerjenih dejavnosti.

Na drugi strani moramo kot zelo neugodne izpostaviti spremembe v strukturi *dejavnosti prometa, skladiščenja in zvez*, kjer je prišlo v zadnjih letih do **povečanja cestnega blagovnega prometa** (na račun železniškega blagovnega prometa), kar je zlasti z vidika okoljskega razvoja povsem neustrezen strukturni premik. Kot neugodno lahko štejemo tudi prepočasno prestrukturiranje kmetijstva v smeri povečevanja produktivnosti in prešibko povečevanje gospodarskega pomena tržnih storitev. **Krepitev obsega javnih storitev**, predvsem na področju dejavnosti *javne uprave, obrambe in socialnega zavarovanja* (vstopanje Slovenije v Evropsko unijo in NATO) ter *zdravstva in socialnega varstva* (demografska gibanja v smeri staranja prebivalstva) je sicer predvidela tudi SGRS, vendar pa je pri tem potrebno poudariti, da je poleg samega povečevanja števila zaposlenih in s tem dodane vrednosti **ključnega pomena predvsem povečanje vloge zasebnih ponudnikov storitev ter oblikovanje učinkovitega javnega sektorja**.

2. Predpogoji uresničevanja razvojne strategije

Med predpogoje uresničevanja razvojne strategije SGRS uvršča zagotavljanje makroekonomske stabilnosti in zaključek institucionalnih reform.

2.1. Makroekonomska stabilnost

OPREDELITVE SGRS: Stabilnost osnovnih makroekonomskih okvirov je temelj za uspešno uresničevanje ciljev SGRS, njihovo doseganje pa je med osnovnimi nalogami klasičnih makroekonomskih politik, to je denarne in dohodkovne politike ter politike javnih financ. Temeljni cilj na področju denarne politike je postopno zniževanje inflacije na raven, ki bo omogočala vključitev v EMU. V skladu z dosedanja prakso in tudi Okvirnimi usmeritvami ekonomske politike EU je cilj dohodkovne politike počasnejša realna rast bruto plač na zaposlenega od rasti produktivnosti dela, kar naj bi prispevalo k zaviranju inflacije in ustvarjanju razmer, ki bodo podjetjem omogočale povečanje vlaganj v tehnologijo, trge in človeški kapital ter posledično krepitev konkurenčnosti in povečevanje zaposlenosti. Osnovna strateška usmeritev fiskalne politike je prestrukturiranje javnofinančnih odhodkov in prihodkov, ki bo spodbudno vplivalo na konkurenčnost gospodarstva in bo v srednjeročnem obdobju omogočilo tudi postopno uravnoteženje javnih financ brez povečanja njihovega deleža v BDP.

*UGOTOVITVE POROČILA: V obdobju po osamosvojitvi so **makroekonomske politike** (denarna, dohodkovna in javnofinančna) svojo stabilizacijsko vlogo opravile razmeroma uspešno. Gospodarska rast je bila do leta 1997 dosežena brez večjih javnofinančnih neravnovesij, do leta 1999 pa tudi brez vidnejšega primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance. Pomembno vlogo pri stabilizaciji celotnega gospodarstva je odigralo tudi znižanje inflacije. Zlasti po letu 1999 so bili razmeroma ugodni gospodarski rezultati doseženi ob izrazitejših makroekonomskih neravnovesjih, katerih nadaljevanje, predvsem na cenovnem, plačnem in javnofinančnem področju, bi lahko postalo resen omejevalni dejavnik za realizacijo ciljev SGRS. Čeprav so nekatera med njimi, zlasti plačilnobilančni primanjkljaj in vztrajnost inflacije v zadnjih dveh letih, delno posledica dejavnikov enkratnega ali zunanjega značaja, so hkrati ob povečanih šokih iz zunanjega okolja postali vidnejši tudi vplivi notranjih neskladij trajnejše in strukturne narave. Za doseganje makroekonomske stabilnosti kot predpogoja uresničevanja razvojne strategije bo potrebno povečati omejevalnost vseh makroekonomskih politik.*

*ANALIZA: **Kazalniki makroekonomske stabilnosti**¹⁵ kažejo, da so v obdobju po osamosvojitvi makroekonomske politike svojo stabilizacijsko vlogo opravile razmeroma uspešno. Gospodarska rast je bila v letih 1995 in 1996 dosežena brez*

¹⁵ Kazalniki makroekonomske stabilnosti so: 1) stopnja rasti BDP v stalnih cenah, 2) stopnja inflacije, 3) plačilnobilančno ravnovesje, 4) zunanji dolg, 5) javnofinančno ravnovesje, 6) javni dolg, 7) stopnja zaposlenosti, 8) stopnja brezposelnosti, 9) deželno tveganje.

javnofinančnih neravnovesij, do leta 1999 pa tudi brez vidnejšega primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance. Glavni dejavnik gospodarske rasti, z izjemo leta 1999, je bilo tuje povpraševanje. Z vidika razvojnih možnosti je bila v obdobju od leta 1995 do 1999 ugodna tudi struktura domačega povpraševanja, saj je bila povprečna letna rast investicij v osnovna sredstva skoraj trikrat višja od rasti končne potrošnje. V letih 2000 in 2001 je v **strukturi rasti BDP** prišlo do spremembe, ki jo je zaznamoval padec deleža investicij v BDP (deloma cikličnega značaja in deloma posledica javnofinančnih omejitev), kar je zlasti v letu 2001 odločilno vplivalo na upočasnitev rasti BDP in ciklično odstopanje gospodarske rasti od srednjeročnih projekcij iz SGRS. Zaradi poudarjenega proračunskega financiranja naložb kot proticikličnega ukrepa ekonomske politike v letu 2002 se spreminja tudi njihova struktura, tako institucionalno kot po ekonomskem namenu (večji delež javnega sektorja v financiranju in večji delež infrastrukturnih naložb od srednjeročno predvidenega).

Na porušenje **zunanjega ravnotežja** leta 1999 so vplivali spremenjeni pogoji gospodarjenja doma in v tujini, poglavitna vzroka pa sta bila na eni strani visoka rast uvoza zaradi visokega domačega trošenja, spodbujenega s pričakovanji pred uvedbo DDV, ter na drugi strani skromna rast izvoza zaradi slabše konjunktore v mednarodnem okolju. V letu 2000 se je primanjkljaj tekočega računa plačilne bilance ohranil na relativno visoki ravni predvsem zaradi vidnega poslabšanja možnosti menjave s tujino in dinamične rasti uvoza proizvodov za vmesno porabo. Do uravnoteženja stanja tekočega računa plačilne bilance je prišlo v letu 2001, kar je v določeni meri odraz enkratnih vplivov: strukture in šibke dinamike rasti domačega trošenja, ki se je odražala na nizkih realnih stopnjah uvoza, ter ohranjanja razmeroma visokih stopenj rasti izvoza, ki je bilo predvsem rezultat pospešenega izvoza na manj zahtevne in dolgoročno manj vzdržne trge vzhodne in jugovzhodne Evrope. Problem premajhne izvozne konkurenčnosti, ki se odraža v skromnem naraščanju tržnih deležev na trgih EU, posebno v primerjavi z ostalimi srednjeevropskimi državami, torej ostaja. **Zunanji dolg** je začel nekoliko hitreje naraščati leta 1995, predvsem zaradi močnejšega zadolževanja zasebnega sektorja, delno tudi zaradi obsežnejšega zadolževanja ožje opredeljene države (izdaje obveznic po letu 1996). Zlasti močno je bilo zunanje zadolževanje zasebnega sektorja v letih 1999 in 2000 kot posledica ugodnejših pogojev zadolževanja v tujini in sprostitve omejitev zadolževanja v tujini februarja 1999. Poslabševanje kazalcev zunanje zadolženosti, značilno za leti 1999 in 2000, se je v letu 2001 umirilo, k čemur so prispevali predvsem zmanjševanje primanjkljaja tekočega računa plačilne bilance in višji prilivi neposrednih tujih investicij.

Pomembno vlogo pri stabilizaciji celotnega gospodarstva je odigrala cenovna stabilizacija, ki je bila rezultat restriktivne denarne politike, manjše deprecije tolarja, politike nadzorovanih cen ter reform na področju dohodkovne politike, in je omogočila znižanje **inflacije** na enoštevilčno stopnjo po letu 1995. Potem ko je junija 1999 medletna rast cen padla na 4.3%, je po uvedbi DDV sredi leta 1999 začela ponovno naraščati. Pospešena rast cen proti koncu leta 1999 in v letu 2000 je bila nato spodbujena pretežno z zunanjimi vplivi (naraščajoče cene naftnih derivatov in surovin na svetovnem trgu, relativna krepitev ameriškega dolarja ter naraščajoča inflacija v državah EU). Zunanji dejavniki so zaradi časovnega odloga še vplivali na rast cen v prvi polovici leta 2001, sicer pa so za dinamiko gibanja

cen postajali vse pomembnejši notranji dejavniki, ki so vplivali na rast cen hrane in komunalnih storitev ter tudi cen goriv za prevoz in ogrevanje kot posledice poviševanja trošarin. Postopno umirjanje dolgoročnejših indikatorjev inflacije je vplivalo na znižanje medletne inflacije na 7% ob koncu leta 2001. Povišanje stopenj davka na dodano vrednosti in trošarin v začetku leta 2002 je vplivalo na ponovno prehodno povišanje medletne inflacije, rast reguliranih cen pa ostaja med najpomembnejšimi dejavniki, ki lahko trajneje prekinejo trend zniževanja inflacije. Ponderirani delež reguliranih cen v indeksu cen se je znižal od približno 30% leta 1997 na okoli 13% leta 2001. Njihov prispevek k inflaciji je do leta 1997 večinoma nihal okoli svojega deleža v indeksu cen, po letu 1997 pa ga je v vsakem letu značilno presegal. Rast cen storitev je bila v obdobju 1995-2001 višja od rasti cen blaga, k čemur prispevajo predvsem razlike med menjalnimi in nemenjalnimi sektorji, ki povzročajo razlike v rasti produktivnosti med sektorji in posledično različno dinamiko rasti cen (Balassa-Samuelsonov efekt).

Pozitivni trendi na **trgu dela** so bili, kljub sorazmerno dinamični gospodarski rasti po letu 1993, zabeleženi šele leta 1999. Osnovni razlog za dotedanje upadanje oziroma stagnacijo zaposlenosti je bilo prestrukturiranje gospodarstva, ki je ob krčenju števila zaposlenih, zlasti v industriji, vplivalo na postopno povečevanje produktivnosti, tehnične opremljenosti in bruto dodane vrednosti na zaposlenega. Od leta 1999 dalje se tako število kot stopnja registrirane brezposelnosti znižujeta. Ne znižujejo pa se prilivi v brezposelnost: že tretje leto se povečujeta tako priliv iskalcev prve zaposlitve kot priliv oseb, ki so izgubile delo, zmanjšuje pa se neposredni odliv brezposelnih oseb v zaposlitev. Tudi problemi strukturne brezposelnosti kljub pozitivnim premikom na področju zaposlovanja ostajajo praktično nespremenjeni.

Na področju **plačne politike** je bil osnovni cilj zaostajanja rasti realne bruto plače na zaposlenega za rastjo bruto produktivnosti dela dosežen vse od leta 1997 (v zasebnem sektorju od leta 1996). Ponovni val povečanja dodatkov k plačam z ustreznimi spremembami v kolektivnih pogodbah dejavnosti in poklicne kolektivne pogodbe za zdravnike, ki se je pričel leta 1998, se je odrazil v izjemnem porastu plač na zaposlenega v javnem sektorju leta 2001. Tudi zaposlenost v javnem sektorju je v tem obdobju naraščala, kar je po eni strani blažilo socialne učinke zmanjševanja zaposlenosti v zasebnem sektorju, vendar se je po drugi strani masa bruto plač tako še dodatno povečevala in čedalje bolj obremenjevala javnofinančna sredstva. Ravno zaradi nesorazmernih gibanj plač v javnem sektorju cilj zaostajanja rasti realne bruto plače na zaposlenega za rastjo produktivnosti dela v letu 2001 ni bil uresničen; upoštevajoč ocenjeno rast BDP so realne plače rasle hitreje od produktivnosti.

Javnofinančno ravnovesje je v letih 1995 in 1996 odigralo pozitivno vlogo pri stabilizaciji gospodarstva, saj ni ustvarjalo dodatnih pritiskov na obresti in na tečaj preko zadolževanja v tujini. Na porušenje javnofinančnega ravnovesja, do katerega je prišlo leta 1997, je vplivalo več dejavnikov. Na strani javnofinančnih prihodkov je bilo to postopno zniževanje neposrednih davkov, predvsem tistih, ki bremenijo stroške delovne sile, ter upadanje uvoznih dajatev zaradi zniževanja oziroma ukinjanja carinskih stopenj. Čeprav sta oba dejavnika ugodno vplivala na krepitev mednarodne konkurenčnosti in blagovne menjave s tujino, pa je na javnofinančnem

Institucionalni mehanizem pogajanj je bil vzpostavljen že v začetku devetdesetih let. Leta 1994 je bil ustanovljen Ekonomsko-socialni svet kot tripartitno telo predstavnikov delojemalcev, delodajalcev in vlade. Prvi socialni sporazum, ki je določal okvirne pogoje za ekonomsko in socialno politiko, je bil sprejet leta 1995; najbolj konkretno je bila opredeljena politika na področju plač. Pri dogovarjanju o mehanizmu usklajevanja plač glede rasti inflacije se je želelo zadostiti cilju zaostajanja rasti realne bruto plače na zaposlenega za rastjo produktivnosti dela. Po letu 1996 se je plačna politika med socialnimi partnerji sklepala z zakonom in dogovori. Zaradi bolj umirjene rasti inflacije je bilo leta 1997 možno preiti s četrletnega na letno usklajevanje in prvič se je plačna politika dogovorila za dve leti. Podoben mehanizem usklajevanja je bil sprejet tudi v Dogovoru o politiki plač za obdobje 1999-2001, ki je bil v veljavi do junija 2001. Vse do vključno tega dogovora je mehanizem usklajevanja plač z rastjo cen veljal za oba sektorja. Z letom 2001 je bil za javni sektor dogovorjen drugačen mehanizem usklajevanja plač (Dogovor o načinu usklajevanja plač v javnem sektorju v letu 2001), ki je za usklajevanje upošteval predvideno inflacijo v tekočem letu in ne več doseženo v preteklem letu. Kasneje dogovorjena politika plač med socialnimi partnerji za zasebni sektor (Aneks k dogovoru o politiki plač za obdobje 1999-2001) je upoštevala predvideno inflacijo šele pri uskladitvi za drugo polovico leta 2001. V javnem sektorju je bila z Aneksom h kolektivni pogodbi za negospodarstvo dogovorjena tudi plačna politika za obdobje 2002 in 2003, ki ima vgrajen mehanizem usklajevanja plač z predvideno inflacijo. V zasebnem sektorju pogovori med socialnimi partnerji še tečejo.

področju prišlo do izpada prilivov, ki jih novi davčni viri niso uspeli nadomestiti. Na drugi strani so se na javnofinančne odhodke prenesli pritiski povečanih plač in zaposlenosti v javnem sektorju ter posledično (preko indeksacijskih mehanizmov) višjih izdatkov za pokojnine in invalidnine, kakor tudi pritiski drugih socialnih transferjev. V naslednjih dveh letih se je javnofinančni primanjkljaj zmanjšal, leta 1998 predvsem kot posledica varčevalnih ukrepov, leta 1999, ko je bila uvedena sprememba davčnega sistema, pa predvsem zaradi visokih davčnih prilivov ob spremenjeni strukturi trošenja. V letu 2000 so se ponovno pokazale tendence povečevanja javnofinančnega primanjkljaja, ki se je ohranil tudi v letu 2001. Ob manjših prilivih od predvidenih so se povečali pritiski na izdatke za pokojnine (predvsem leta 2000) in plače (izraziteje leta 2001), v obeh letih pa je relativno (glede na BDP) naraščal tudi delež javnofinančnih odhodkov za blago in storitve, socialne transferje in plačila obresti. V letu 2001 je ob omejenih možnostih povečanega financiranja javne porabe rast mase plač že pripeljala do izrivanja možnosti povečevanja drugih odhodkov v državnem proračunu. Omejevanje proračunskih odhodkov pa je neposredno in predvsem posredno vplivalo tudi na dinamiko celotne gospodarske aktivnosti.

Pretežni del **dolga širše opredeljene države**, ki se je do leta 2000 povzpел na 25.8% BDP, predstavlja dolg ožje opredeljene države. Do vključno leta 1996 se je ožje opredeljena država zadolževala za financiranje izvenproračunskih programov (sanacija bank, reševanje problema terjatev slovenskih podjetij do Iraka, Angole in Kube, temeljni razvojni programi) ter financiranje odplačila zapadlih obveznosti

Ocena agregatne produkcijske funkcije omogoča oceniti **prispevek posameznih produkcijskih tvorcev k potencialni rasti** v obdobju po transformacijski depresiji (1993-2000). *Prispevek fizičnega kapitala* se je v opazovanem obdobju nekoliko povečal (z 0.45 na 0.60 odstotne točke), kar je rezultat naraščajoče investicijske stopnje. *Prispevek dela* kot produkcijskega tvorca se je gibal skladno z ravniyo zaposlenosti in je bil tako v letu 1997 prvič pozitiven, na koncu opazovanega obdobja pa je dosegel polovico prispevka fizičnega kapitala. Skrb zasluži predvsem *prispevek človeškega kapitala* (merjenega z izobrazbeno sestavo zaposlenih), ki je bil v celotnem obdobju zelo skromen in se je celo zniževal.

Razlika med vsoto ocenjenih prispevkov, ki odražajo spreminjanje obsega razpoložljivih produkcijskih tvorcev, ter celotno potencialno rastjo je odraz povečanja **skupne produktivnosti proizvodnih faktorjev**. Nanjo naj bi vplivala predvsem tehnološki napredek in strukturne spremembe v gospodarstvu. Izračuni kažejo, da je bil prispevek skupne factorske produktivnosti k potencialni rasti sicer visok, vendar padajoč (od več kot 5 odstotnih točk na začetku opazovanega obdobja do manj kot treh na koncu). Čeprav je potrebno biti pri sklepanju izjemno previden zaradi metodološke zahtevnosti ocene (kratkost obdobja, malo razpoložljivih podatkov), izračuni verjetno dopuščajo sklep, da je zaznano zniževanje prispevka skupne factorske produktivnosti (tehnološkega razvoja, strukturnih reform) največja nevarnost za ohranjanje doslej sicer sorazmerno visoke stopnje potencialne gospodarske rasti.

Izračuni z različnimi metodami pokažejo, da je bila **potencialna gospodarska rast** (to je rast, ki bi jo lahko dosegli z razpoložljivimi proizvodnimi tvorci in tehnologijo ob predpostavki njihove polne zaposlenosti in stabilne inflacije) v obdobju 1993 do 2000 približno **4.25-odstotna**. Glede na primerjavo z dejanskimi stopnjami rasti (**produkcijska vrzel**) lahko opazovano obdobje razdelimo na tri značilna podobdobja: (i) *obdobje okrevanja* po transformacijski depresiji (1994-95), ko je bila dejanska gospodarska rast višja od potencialne; (ii) *obdobje umirjene rasti* (1996-98), ko je bila dejanska gospodarska rast nekoliko pod potencialno, kar kaže na zastoj v gospodarskem ciklu; (iii) *obdobje visokega povpraševanja* (1999-2000), ki ga je najprej spodbudila uvedba DDV, nato pa izjemna rast tujih trgov, tako da je bila dejanska rast ponovno nad potencialno. V smislu analize gospodarskih ciklov lahko torej prvo in tretje obdobje označimo za obdobje gospodarskega vzpona, drugo pa za obdobje ohlajanja konjunktura.

V okviru izračuna potencialne rasti je bila izračunana tudi **ravnovesna stopnja brezposelnosti**, to je tista, pri kateri je nominalna stopnja rasti plač konstantna. Razlika med ravnovesno in dejansko stopnjo zaposlenosti je dodatna informacija o cikličnem gibanju gospodarstva. Ugotovimo lahko, da je bila v prvem obdobju (1993-95) dejanska stopnja zaposlenosti še pod ravnovesno, kar pomeni, da je bilo zniževanje brezposelnosti nekoliko počasnejše, kot bi bilo potencialno vzdržno. Po daljšem obdobju, ko je bila zaposlenost ravnovesna, pa se je **v letih 1999 in 2000 zaposlenost povečala nad ravnovesno**. To pomeni, da sedanje ravni zaposlenosti ne bo mogoče ohraniti brez znižanja nominalnih stopenj rasti plač ali brez povišanja inflacije oziroma da bi morebitno dlje časa trajajoče znižanje stopenj gospodarske rasti lahko povzročilo velik skok brezposelnosti.

Vir: Simona Bovha Padilla, Helios Padilla Mayer, *Sources of GDP Growth, Potential Output and Output Gap in Slovenia: Mid-Term Projection*, UMAR, marec 2002.

in ne za potrebe financiranja proračunskega salda. Financiranje proračunskega primanjkljaja je na rast dolga ožje opredeljene države vplivalo šele leta 1997, pomemben je bil tudi vpliv obveznosti, povezanih s sukcesijo dolgov nekdanje SFRJ. V naslednjih letih se je dolg ožje opredeljene države povečeval predvsem zaradi avtonomne rasti in financiranja proračunskega primanjkljaja.

Porušenje javnofinančnega ravnovesja leta 1997 in zunanega ravnovesja 1999, ki ga je spremljala tudi hitrejša rast zunanjega dolga, ni vplivalo na poslabšanje ocene **deželnega tveganja**. Omenjena neravnovesja so bila v okvirih vzdržnosti, kazalniki zunanje zadolženosti pa so Slovenijo uvrščali med države z nizko stopnjo servisiranja (debt service ratio) in zelo nizkim deležem kratkoročnega dolga, ki sicer predstavlja dejavnik tveganja pri izpolnjevanju dolžniških obveznosti.

2.2. Zaključevanje institucionalnih reform tranzicije

OPREDELITVE SGRS: Zaradi nedokončanih institucionalnih reform tranzicije se v Sloveniji ohranjata pretiran neposredni politični vpliv v gospodarstvu ter pretirana reguliranost posameznih gospodarskih sektorjev in segmentov trga dela. Takšne razmere ohranjajo okoliščine za implementacijski deficit¹⁶. Za dokončanje institucionalnih reform tranzicije je SGRS predvidela dokončanje tranzicijskega prestrukturiranja podjetniškega in finančnega sektorja, dokončanje reform javnih gospodarskih služb, trga dela, pokojninske reforme, reforme javne uprave, regionalne politike ter drugih pomembnih reform, kjer se nahajajo deficiti. O poteku večine reform bomo govorili pri naslednjih točkah, v pričujoči točki opredeljujemo le tisti del institucionalne izgradnje, ki zajema sprejem in implementacijo ustreznih normativnih predpisov ter ustanavljanje institucij na področjih javnih gospodarskih služb, finančnih storitev, netržnih dejavnosti in javne uprave, ki so se izvajale v letu 2001.

*UGOTOVITVE POROČILA: Na področju **institucionalne izgradnje**, ki je temeljnega pomena za vzpostavitev ustreznega normativnega okvira delovanja tržnih in netržnih dejavnosti, je Slovenija do konca leta 2001 že v večini sprejela z evropskimi normativi in standardi usklajene predpise in zaprla večino poglavij pogajanj z EU. Največja intenzivnost institucionalne izgradnje v zadnjem letu je bila na področju liberalizacije javnih gospodarskih služb, ureditve finančnega trga in reforme javne uprave, kjer so bili (tudi po ugotovitvah SGRS) zaostanki največji.*

*ANALIZA: Na **področju javnih gospodarskih služb** je Slovenija sprejemala z evropskimi predpisi usklajene temeljne in izvedbene institucionalne predpise, ki omogočajo liberalizacijo monopolnih dejavnosti in s tem postopno zmanjševanje vloge države v gospodarstvu. Lani aprila sprejet temeljni predpis in kasneje tudi*

¹⁶ Implementacijski deficit je razlika med formalno sprejetim in dejansko funkcionalnim uresničevanjem sprejetega, med formalno normirano in dejansko vplivnostjo različnih družbenih akterjev.

izvedbeni predpisi na področju *telekomunikacij* predvidevajo popolno liberalizacijo trga telekomunikacij ter nadzor in reguliranje konkurence, s ciljem približati ponudbo telekomunikacijskih storitev potrebam informacijske družbe. Za regulacijo trga telekomunikacijskih storitev je bila ustanovljena Agencija za telekomunikacije in radiofuzijo. Na področju *energetike* je bil temeljni predpis sprejet že konec leta 1999, v letu 2001 pa so se sprejemali, spreminjali in dopolnjevali podzakonski izvedbeni dokumenti, ki med drugim urejajo: (i) delovanje trga z električno energijo, (ii) izdajanje ter odvzem licence za opravljanje energetske dejavnosti in pogoje za pridobitev statusa kvalificiranega proizvajalca, (iii) pravila določanja cen za uporabo elektroenergetskih omrežij, (iv) izravnalni trg z električno energijo. Na področju *cestnega prometa* je bil sprejet temeljni dokument o prevozih v cestnem prometu, ki ureja področje prevozov potnikov in blaga v cestnem prometu. Cilji temeljnega predpisa *železniškega prometa* so doseganje tržnih odnosov na področju železniškega prometa, enakopravno obravnavanje prevoznikov in zagotavljanje čezevropskih povezav v železniškem prometu. S predpisom je predvidena ustanovitev Agencije za železniški promet, ki bo zagotavljala pregledno in nepristransko delovanje trga. Sprejeti izvedbeni dokumenti določajo pogoje za izdajo (in odvzem) licence za opravljanje prevoznih storitev, način opravljanja obvezne gospodarske javne službe vzdrževanja in modernizacije javne železniške infrastrukture ter vodenja železniškega prometa; na področju potniškega prometa pa način izvajanja obvezne gospodarske javne službe prevoza potnikov v notranjem železniškem prometu. Z vidika zagotavljanja enakopravnega dostopa prevoznikov do infrastrukture je bil sprejet predpis o dodeljevanju vlakovnih poti in uporabnini na javni železniški infrastrukturi. Temeljni predpisi so bili sprejeti tudi na področjih *računskega in pomorskega prometa* ter *poštne dejavnosti*.

Slovenija je v zadnjih letih pospešila proces harmonizacije zakonodaje na področju **finančnih storitev** s pravnim redom EU, ki naj bi bil zaključen do konca leta 2002. Kasneje naj bi prilagodila samo predpise, ki urejajo prosto čezmejno opravljanje finančnih storitev, obstoječe hranilno-kreditne službe, zaščito domače ravni in obsega jamstva za vloge pri bankah ter za sredstva investitorjev pri borzno posredniških družbah. Decembra preteklega leta spremenjen predpis o obrestni meri zamudnih obresti in temeljni obrestni meri prinaša odpravo zakonsko določene indeksacije obrestnih mer do enega leta in druge spremembe¹⁷, v pripravi pa so še drugi predpisi, ki bodo uredili: (i) področje delovanja investicijskih skladov, družb za upravljanje in prodajo delnic investicijskih skladov, (ii) področje opravljanja plačilnega prometa, izdajanje elektronskega denarja, nadzor nad opravljanjem plačilnega prometa ter delovanje institucij: Agencije za javnopravne evidence in storitve in Uprave za javna plačila; (iii) področje obveznega zavarovanja v prometu, upošteva spremenjeni položaj Slovenije v odnosu do EU, ki se nanaša na obvezno avtomobilsko zavarovanje; (iv) področje zavarovalništva, predvsem oblikovanje izravnalnih rezervacij in zavarovanja ter financiranja izvoza.

Priprava temeljnega predpisa o Banki Slovenije predstavlja uskladitev slovenskega pravnega reda z evropskim na področju **centralne banke, denarne politike in financiranja javnega sektorja** s strani centralne banke in pokriva tako fazo vstopa Slovenije v EU kot tudi kasnejši vstop v Ekonomsko in monetarno unijo (EMU).

¹⁷ Te spremembe so podrobneje opisane v točki 6.2.

Prilagoditve, ki jih narekuje vključitev v EU, so predvsem: neodvisnost Banke Slovenije in v povezavi s tem postavljanje cilja cenovne stabilnosti kot temeljnega cilja denarne in tečajne politike, popolna odprava financiranja javnega sektorja iz naslova denarne politike in prepoved privilegiranega dostopa države do sredstev Banke Slovenije. Vključitev v EMU pa bo od Banke Slovenije zahtevala, da svoje delovanje na določenih področjih popolnoma podredi delovanju v okviru Evropskega sistema centralnih bank, katerega sestavni del bo z vključitvijo Slovenije v EU postala Banka Slovenije.

Tudi na področju **netržnih dejavnosti** so bili sprejeti predpisi, ki predstavljajo nadaljevanje izgradnje institucionalnega okvira in usklajevanja slovenske zakonodaje z evropsko. Na *področju izobraževanja* so bili sprejeti pomembnejši predpisi o: (i) osnovni šoli, kjer je bilo obdobje postopnega uvajanja programa 9-letne osnovne šole podaljšano, določene spremembe pa tudi na področju preverjanja znanj; (ii) ustanovitvi novih višjih strokovnih šol, ki bodo omogočile izobraževanje po novih višješolskih programih in povečanje števila vpisnih mest in (iii) nacionalnih poklicnih kvalifikacijah. Na *področju zdravstva* so bile sprejete spremembe dveh temeljnih predpisov, s katerimi so bile uvedene spremembe v organiziranju in delovanju sistema zdravstvenega varstva in urejena določena vprašanja na področju izvajanja zdravstvene dejavnosti. V *socialnem varstvu* so bile sprejete spremembe in dopolnitve temeljnega predpisa o socialnem varstvu ter temeljni predpis o starševskem varstvu in družinskih prejemkih¹⁸. Na področju *kulture in avdiovizualne dejavnosti* so bili sprejeti temeljni predpisi: (i) o medijih, ki določa pravice, obveznosti in odgovornosti pravnih in fizičnih oseb ter javni interes na področju medijev; (ii) o knjižničarstvu, ki ureja javno službo in določa naloge in storitve knjižnične dejavnosti in (iii) dopolnjen predpis o filmskem skladu, ki odstranjuje administrativne ovire za tuje producente pri snemanju v Sloveniji.

Na **področju javne uprave** so se v preteklem letu izvajale reforme javne uprave s ciljem zagotoviti učinkovito, kakovostno, transparentno in uporabniku prijazno upravo. Na zakonodajnem področju sta se pripravljala dva temeljna predpisa: (i) o javnih uslužbencih in (ii) o sistemu plač v javnem sektorju, ki naj bi sistematično uredila problem zaposlovanja in plač v javnem sektorju ter pripomogla k večji učinkovitosti javne uprave. Predpisa sodita v sklop sprememb na področju organizacije in dela javne uprave. Kvaliteta dela se je izboljševala z uvajanjem elektronskega poslovanja, kar tudi tvori del reforme javne uprave.

¹⁸ Glej točko 5: Socialna varnost.

3. Mehanizmi uresničevanja razvojne strategije

Skupno izhodišče temeljnih mehanizmov uresničevanja razvojne strategije je koncept kompleksne konkurenčnosti države, ki (izhajajoč iz ugotovitev prve točke tega poročila) za Slovenijo ni ugodno. V SGRS so bili predvideni temeljni mehanizmi za povečanje kompleksne konkurenčnosti, ki se nanašajo na usmeritve aktivne strukturne in razvojne politike na področjih: (i) prehoda v na znanju temelječo družbo, (ii) krepitev konkurenčne sposobnosti gospodarstva, (iii) učinkovitosti države, (iv) učinkovite operativne vključitve v notranji trg EU in (v) regionalno in prostorsko uravnoteženega razvoja.

3.1. Prehod v na znanju temelječo družbo

OPREDELITVE SGRS: Družbo znanja opredeljuje vrsta medsebojno prepletenih dejavnikov, katerih skupna značilnost je razvoj. Ti dejavniki so predvsem ustvarjanje znanja (vlaganje v izobraževanje, raziskave, tehnološki razvoj, inoviranje) in prenos znanja (prenos raziskovalnih rezultatov, uporaba znanja in informacijsko-komunikacijske tehnologije) v vse segmente gospodarstva in družbe. Samo vzporedno razvijanje vseh omenjenih dejavnikov lahko na dolgi rok prispeva k uveljavljanju na znanju temelječe družbe, ki pomeni tudi prispevek k uresničevanju trajnostnega razvoja, kot ga opredeljuje SGRS.

UGOTOVITVE POROČILA: V okviru mehanizmov za uresničevanje razvojne strategije so na prvo mesto postavljeni mehanizmi prehoda v na znanju temelječo družbo. Na področju izobraževanja in usposabljanja so zaznani kvalitativni premiki pri izobraževanju mladine, ne pa tudi pri izobraževanju odraslih in vseživljenjskega učenja. Slovenija v pogledu obsega vlaganj v raziskave in tehnološki razvoj in glede stopnje inovativnosti podjetij ohranja status quo, ki pa z vidika dinamičnih sprememb v svetu ne omogoča pospeševanja razvoja in uresničevanja na znanju temelječe družbe in tudi ne s SGRS postavljene potrebe po povečanju deleža raziskav in tehnološkega razvoja v BDP do leta 2006 na okoli 2%. Razkorak med Slovenijo in EU, ki se je pojavil v zadnjem obdobju na področju interneta, opozarja, da z načrtnim spodbujanjem razvoja informacijske družbe Slovenija kasni, kar je delno lahko tudi posledica neučinkovite tržne strukture. Analize torej kažejo, da Slovenija za EU ne zaostaja toliko glede človeških virov in ustvarjanja znanja (čeprav obstajajo še mnogi strukturni problemi), pač pa mnogo bolj glede prenosa in uporabe znanja ter mehanizmov financiranja, ki ta prenos pospešujejo.

ANALIZA:

Ustvarjanje znanja – izobraževanje in usposabljanje

Izobrazba oziroma znanje je ključni dejavnik uspešnosti tako na nacionalni, regionalni, podjetniški kot tudi na individualni ravni. Znanje postaja vse bolj

pomemben proizvodni tvorec. Med primerljive kazalnike izobrazbenega kapitala se uvršča **povprečno število let šolanja**, ki kaže, da se izobrazbena struktura prebivalcev in delovno aktivnih v Sloveniji počasi izboljšuje. Na začetku devetdesetih let je Slovenijo po povprečnem številu let šolanja odraslega prebivalstva izmed kandidatov za članstvo v EU prehitevala Madžarska, od članic pa so za Slovenijo zaostajale Španija, Portugalska, Grčija, Italija in Irska. V drugi polovici devetdesetih let se je povprečno število let šolanja delovno aktivnega prebivalstva dvignilo za 0.3 (Register delovno aktivnih prebivalcev) oziroma 0.4 leta (Anketa o delovni sili)¹⁹. Najbolj izobražena je delovna sila, zaposlena v javni upravi, izobraževanju in drugih storitvah, najmanj pa v gradbeništvu.

K izboljševanju izobrazbene ravni prebivalstva v devetdesetih letih je največ prispevala velika **vklučenost mladih v izobraževanje**, ki se je v devetdesetih letih močno povečala tudi zaradi visoke stopnje brezposelnosti mladih. Mladi prihajajo na trg delovne sile vedno bolj izobraženi, zaostanek v izobraženosti mladih za razvitimi se zmanjšuje. Razvojno kritični pa ostajajo izobraženost odraslih prebivalcev oziroma nizka **vklučenost odraslih v izobraževanje**, nizek **delež oseb s terciarno izobrazbo** in nizka **raven funkcionalne pismenosti**. Izobraževanje odraslih je (kljub povečevanju v drugi polovici devetdesetih) še vedno na razmeroma nizki ravni, čeprav v obdobju hitrih sprememb in globalizacije postaja izobraževanje v vseh obdobjih življenja vse bolj pomembno. Po podatkih mednarodne raziskave o pismenosti odraslega prebivalstva in vključenosti odraslih v izobraževanje in usposabljanje v 21 državah se Slovenija uvršča na rep oziroma med države, ki so šele na začetku uveljavljanja koncepta vseživljenjskega izobraževanja in imajo nizko stopnjo funkcionalne pismenosti odraslega prebivalstva.

Raziskave, tehnološki razvoj in inoviranje

Vlaganje v razvoj in raziskave je eden od temeljev za ustvarjanje znanja in krepitev tehnološke ravni gospodarstva, ki vse bolj opredeljuje njegovo konkurenčnost. Slovenija v devetdesetih letih ni namenjala zadostne pozornosti in sredstev hitrejšemu posodabljanju tehnološke ravni gospodarstva. V obdobju 1995-1999 se **delež skupnih izdatkov za raziskave in tehnološki razvoj (R&TR) v BDP** ni bistveno spremenil, do rahlega povečanja je prišlo šele v zadnjih dveh letih. Z 1.51-odstotnim deležem R&TR v BDP v letu 1999 Slovenija sicer precej prekaša druge srednjeevropske države v tranziciji, pa tudi manj razvite članice EU, vendar še naprej ohranja precejšen razkorak za poprečjem držav EU, ki je v letu 1999 znašalo 1.92% BDP.

Dejansko upadanje R&TR dejavnosti, ki je posledica ukinjanja ali zmanjševanja R&TR oddelkov v podjetjih, ponazarja **upad števila raziskovalcev** med letoma 1996 in 1997. V letih 1998 in 1999 se je to število sicer zopet povečalo, vendar še ne dosega ravni iz leta 1996. Tako kot pri izdatkih za R&TR je Slovenija tudi po številu raziskovalcev na 1000 aktivnih prebivalcev pred srednjeevropskimi državami,

¹⁹ Leta 1995 je povprečno število let šolanja delovno aktivnega prebivalstva po registru delovno aktivnih znašalo 10.6 leta, leta 2000 pa 10.9 leta. Po anketi o delovni sili pa se je povprečno število let šolanja dvignilo z 11.0 na 11.4 leta.

zaostaja pa za državami EU. Ob skromni dinamiki povečevanja vlaganj v R&TR je bolj spodbudno dejstvo, da je prišlo v omenjenem obdobju do pozitivnih premikov v strukturi virov financiranja izdatkov za R&TR. Gre predvsem za hitro **povečevanje izdatkov poslovnega sektorja v R&TR**, ki so v letu 1999 zavzemali 56.9% vseh izdatkov za R&TR, kar je povsem primerljivo z državami EU. Velika pomanjkljivost vlaganj v R&TR tako na strani poslovnega kot vladnega sektorja je prevelika enosmernost vlaganj, saj poslovni sektor vlaga pretežno v okviru podjetij, državni sektor pa skoraj izključno vlaga v R&TR javnega sektorja. Takšna usmerjenost financiranja R&TR je velika ovira za prenos znanj, izboljšanje učinkovitosti uporabe sredstev ter za dvig konkurenčne sposobnosti gospodarstva (Bučar, 2001).

Vlaganje v R&TR se posredno odraža tudi v povečani **inovativni dejavnosti**, saj predstavljajo izdatki za R&TR v večini držav okoli polovico izdatkov za inovacije. Inovativna dejavnost je v vse večji meri temelj povečevanja konkurenčnosti podjetij in gospodarstva v celoti. Ne gre samo za uvajanje novih proizvodov in tehnologij pač pa tudi za uvajanje organizacijskih inovacij, inovativne miselnosti in kulture v celotni proces poslovanja ter v zagotavljanje institucionalnih pogojev v družbi, ki so naklonjeni inoviranju (Bučar, Stare, 2001). Raven inovacijske dejavnosti se v slovenski predelovalni industriji med letoma 1994 in 1998 ni bistveno spremenila. Delež inovativnih podjetij v celotnem številu podjetij predelovalne industrije je znašal 32 oziroma 33%. Med posameznimi panogami so velike razlike: največjo intenzivnost pri inoviranju beležijo proizvodnja komunikacijske opreme, proizvodnja električnih strojev in aparatov ter kemična industrija, vendar pa povzroča skrbi dejstvo, da se je v vseh teh panogah v omenjenem obdobju znižal delež inovativnih podjetij. V storitvenih podjetjih je inovativnost še slabša kot v predelovalni industriji. Med letoma 1996 in 1998 se je delež inovativnih podjetij v skupnem številu storitvenih podjetij povečal le od 10 na 12%. Delež inovativnih podjetij v predelovalni industriji v EU znaša več kot 50%, kar odraža bistveno zaostajanje slovenske predelovalne industrije. Obstoječe raziskave kažejo, da je pomanjkanje ustreznega financiranja inovacijske dejavnosti in podjetništva nasploh eden pomembnejših dejavnikov za zaostajanje inovacijske dejavnosti ne samo v Sloveniji, pač pa tudi v drugih tranzicijskih državah (Innovation Policy in Six Candidate Countries, 2001).

Uporaba znanja in informacijsko-telekomunikacijskih tehnologij in storitev

Namen ustvarjanja znanja (preko izobraževanja in vlaganj v R&TR) je njegova čim širša uporaba, kar se odraža na več načinov. Spremembe v faktorski intenzivnosti izvoza blaga so eden izmed kazalnikov uporabe znanja in sprememb v intenzivnosti uporabe. Podatki za obdobje 1992-2000 nakazujejo, da prihaja v slovenskem blagovnem izvozu do pozitivnega premika v smeri povečevanja **deleža tehnološko intenzivnih proizvodov in proizvodov, ki temeljijo na intenzivni uporabi človeških virov** in zniževanja pomena proizvodov, ki intenzivno uporabljajo bodisi naravne vire bodisi delo. Delež prve skupine proizvodov se je od 54.7% v letu 1992 povečal na 64.7% v letu 2000, kar potrjuje krepitev stopnje zahtevnosti proizvodov v slovenskem izvozu. Vendar pa mednarodna primerjava razkriva, da je **sestava slovenskega blagovnega izvoza** precej slabša ne samo v primerjavi z bolj razvitimi

državami EU, pač pa tudi v primerjavi z Madžarsko in Češko. Zaostanek je izrazit zlasti v izvozu tehnološko intenzivnih proizvodov, s katerimi je Slovenija v letu 1999 dosegala 26% izvoza, Češka 32%, Madžarska 46%, Finska 42% in Irska kar 69% (Statistični Urad ZN).

V zadnjem desetletju so najbolj dinamičen segment razvoja in uporabe znanja postale **informacijsko-komunikacijske tehnologije**, ki generirajo nove proizvode in storitve ter preko informacijsko-komunikacijske infrastrukture zagotavljajo bistvene temelje za uresničevanje na znanju temelječe družbe, ki je tudi informacijska družba. Čeprav so indikatorji za merjenje posameznih elementov informacijske družbe še nezanesljivi in na razpolago za krajša časovna obdobja, izhajamo iz dveh najbolj pogosto uporabljenih. **Število aktivnih uporabnikov interneta** v celotni populaciji je v Sloveniji naraščalo zelo dinamično zlasti v obdobju 1996-1998. Slovenija je bila na začetku uvajanja in uporabe interneta zelo hitra in je prekašala vse tranzicijske države ter se postavljala ob bok povprečju držav EU. Po letu 1998 se je dinamika zelo upočasnila in v letu 2001 je imela Slovenija 19% aktivnih uporabnikov interneta v celotni populaciji. Vzroke za upočasnitev med drugim lahko iščemo tudi v neustrezno organiziranem izobraževanju odraslih. Čeprav je bila še vedno vodilna med kandidatki za članstvo v EU (če izključimo Estonijo), pa je zaostala za povprečjem EU držav, ki je znašalo 31%. Po **število varnih strežnikov** je bilo stanje v Sloveniji v letu 1999 povsem primerljivo z razvitimi članicami EU, po skupnem številu strežnikov pa Slovenija zaostaja tako za državami EU kot za nekaterimi kandidatki za članstvo, kar pa je verjetno posledica metodoloških razlik v merjenju števila strežnikov. Tudi glede obsega elektronskega poslovanja se Slovenija ne more primerjati z državami EU.

3.2. Krepitev konkurenčnosti gospodarstva

V skladu z opredelitvami SGRS krepitev konkurenčnosti gospodarstva obsega: (i) oblikovanje konkurenčnega podjetniškega sektorja s sposobnostjo hitrega odzivanja na spremembe v tehnologiji in na svetovnem trgu, ki bo konkurenčnost dosegal s povečanjem intenzivnosti proizvoda glede uporabe visoko usposobljenih človeških virov in z znižanjem intenzivnosti uporabe energije in naravnih virov, (ii) internacionalizacijo podjetniškega sektorja, (iii) povezovanje majhnih in srednjih podjetij, (iv) razvoj učinkovitega finančnega sistema, (v) oblikovanje učinkovitega javnega sektorja s povečevanjem vloge zasebnih ponudnikov storitev ter individualizacijo ponudbe, (vi) oblikovanje učinkovitega nemenjalnega sektorja s cenovno regulacijo, licenciranjem in koncesijami.

3.2.1. Povečevanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja

OPREDELITVE SGRS: SGRS daje naslednje usmeritve za dvig konkurenčnosti podjetniškega sektorja: (i) dokončati tranzicijsko prestrukturiranje s konsolidacijo lastništva, z vzpostavitvijo učinkovite lastniške strukture in z uveljavljanjem "pravih" dolgoročnih lastnikov v podjetjih, (ii) dokončno rešiti problem izgubarskih podjetij brez perspektive, (iii) oblikovati možnosti za ofenzivni razvoj konkurenčnega

podjetniškega sektorja, zlasti s pospeševanjem novih domačih in tujih vstopov na trg, odpravljanjem administrativnih ovir za naložbe, spodbujanjem internacionalizacije gospodarstva in spodbujanjem razvoja malih in srednje velikih podjetij.

UGOTOVITVE POROČILA: Drugi sklop mehanizmov razvojne strategije je usmerjen v **krepitev konkurenčnosti gospodarstva**. Procesi defenzivnega prestrukturiranja v **podjetniškem sektorju** so zaključeni, intenzivnost ofenzivnega prestrukturiranja pa je v veliki meri odvisna od lastniških struktur, ki so nastale med primarno in sekundarno privatizacijo. Konkurenčnost gospodarstva vse bolj temelji na povečevanju produktivnosti in zniževanju stroškov dela na enoto proizvoda v obstoječih proizvodnih programih, istočasno pa Slovenija zaostaja v uvajanju novih proizvodnih programov, ki zahtevajo nove investicije, tehnološke rešitve in nasploh ofenziven pristop lastnikov k prestrukturiranju in razvoju podjetij. To je rezultat doslej počasnega prestrukturiranja in vzpostavljanja učinkovite lastniške strukture podjetij ter tudi zadržanega odnosa do neposrednih investicij iz tujine. Na področju odpravljanja administrativnih ovir do sedaj opravljeno delo predstavlja dober začetek, za korenite premike bodo potrebne odločitve na področju zemljiško-prostorske problematike in delavske zakonodaje.

ANALIZA:

Privatizacija in defenzivno prestrukturiranje podjetniškega sektorja

Ekonomsko politiko, povezano z dokončanjem defenzivnega prestrukturiranja, SGRS deli na dva sklopa: (i) pospešitev procesa konsolidacije lastništva in vzpostavitve učinkovite lastniške strukture in (ii) prestrukturiranje velikih neprivatiziranih izgubarskih podjetij.

Prvi sklop ekonomske politike se nanaša na **privatizacijo in oblikovanje ustreznih lastniških struktur**. V Sloveniji so se s *primarno (razdelitveno)* privatizacijo podjetij (okvirno se je končala leta 1994) izoblikovale **tri tipične skupine podjetij**: javna podjetja ter dve skupini nejavnih podjetij: notranja in zunanja²⁰. Deleži skupin lastnikov v posameznih skupinah podjetij po zaključku primarne privatizacije nazorno prikazujejo osnovne **značilnosti razdelitvene privatizacije**. Država in paradržavni skladi so skupaj obdržali približno 30-odstotni delež (8% je imela država neposredno, 22% pa posredno preko Kapitalskega in Odškodninskega sklada). Glavni dve skupini lastnikov (notranji in zunanji) sta v povprečju dobili enak delež, s tem da so v notranjih podjetjih prevladali notranji lastniki, v zunanjih pa skladi skupaj z državo. Notranje lastnike so sestavljali bivši zaposleni (11%), zaposleni (29%) in management podjetja (4%). Drugi lastniki so imeli minimalne deleže: delež strateških lastnikov po privatizaciji je bil minimalen (2%); tuji (finančni in strateški) lastniki so bili praktično iz razdelitvene privatizacije (0.3%) izključeni.

²⁰ Javna podjetja so podjetja s pretežnim lastništvom države; notranja nejavna podjetja so podjetja, kjer so pretežni lastniki delavci, vključno z managementom podjetja in bivšimi zaposlenimi; zunanja nejavna podjetja so tista, kjer zaposleni in tudi država, vključno z državnimi skladi, niso dobili večinskega deleža.

V razdobju od leta 1994 do 1999 so nastopile **spremenbe lastniške strukture, ki so posledica sekundarne privatizacije**. Država in skladi so svoje deleže zmanjšali, notranji, finančni in strateški lastniki pa so jih povečali. Najbolj se je zmanjšal delež skladov (-11 odstotne točke), najbolj povečal pa se je delež strateških lastnikov (+9 odstotne točke). Notranji lastniki so svoj delež v povprečju povečali (+3 odstotne točke), vendar obstajajo velike razlike med skupinami podjetij. Delež notranjih lastnikov se je pri javnih podjetjih znižal, v zunanjih podjetjih se je povečal, v notranjih podjetjih pa so notranji lastniki svoj delež celo zmanjšali, vendar so v povprečju ohranili večino. Finančni lastniki so vstopali predvsem v notranja in zunanja podjetja, kar je verjetno povezano z bojem za nadzor nad podjetjem.

Obdobje sekundarne privatizacije še ni prineslo t.i. **“zelene” strukture lastništva, kot izhaja iz opredelitev managementa podjetij**. Primerjava sprememb v lastniški strukturi podjetij v dosedanji prvi fazi sekundarne privatizacije (do leta 1999) in v drugi fazi sekundarne privatizacije (od leta 2000 do hipotetične vzpostavitve “zelene” strukture lastništva) kaže, da naj bi se **dosedanji osnovni trendi nadaljevali**: delež skladov naj bi se še naprej zmanjševal (za 18 odstotnih točk), predvsem na račun povečanega deleža strateških lastnikov (za 12 odstotnih točk) in managementa podjetja (za 13 odstotnih točk). Podrobnejša primerjava pokaže nekaj **pomembnih razlik med prvo in pričakovano drugo fazo** sekundarne privatizacije: **(i)** med skladi so v prvi fazi izstopali iz podjetij predvsem paradržavni skladi, v drugi fazi naj bi se le-tem pridružili še PIDi; **(ii)** med notranjimi lastniki so v prvi fazi bivši zaposleni ohranjali svoj delež lastništva iz privatizacije, v drugi fazi pa naj bi se njihove deleže zmanjšali; **(iii)** med strateškimi lastniki naj bi se v drugi fazi sekundarne privatizacije pojavili tudi tujci, vendar pa bi njihov delež (6%) ostal zelo nizek glede na primerljive tranzicijske države in še posebej glede na pomen neposrednih tujih investicij za modernizacijo slovenskih podjetij.

Procesi **defenzivnega prestrukturiranja** so se pričeli že v začetku devetdesetih let, nadaljevali pa tudi po opravljeni primarni privatizaciji. Največje probleme je na svoja pleča prevzela država s prevzemom najakutnejših in največjih izgubarskih podjetij in podjetij, ki so v fazi primarne privatizacije ostala neprivatizirana. V vlogi državnega agenta za prestrukturiranje podjetij v težavah je nastopala Slovenska razvojna družba, ki je v veliki večini tudi že opravila procese prestrukturiranja in privatizacije podjetij, zato je njena funkcija s koncem leta 2001 zamrla. Posebno sanacijo in prestrukturiranje je desetletje država vodila v Slovenskih železarnah. Konec preteklega leta jo je tudi končala.

Prestrukturiranje v drugih podjetjih je potekalo različno, odvisno od lastniških struktur, ki so izhajale iz primarne privatizacije. Primarna privatizacija v Sloveniji je vzpostavila **relativno koncentrirano lastniško strukturo**. Tako je v povprečju za vsa podjetja največjih 5 delničarjev obvladovalo približno 50% kapitala, kar je v načelu ugodno za vzpostavitev učinkovitega obvladovanja podjetij. Po drugi strani pa med temi velikimi delničarji ni bilo nobenih **strateških lastnikov**, saj so kot veliki delničarji v podjetjih nastopali dva paradržavna sklada ter PID-i. **Problem pri vzpostavitvi učinkovitega obvladovanja podjetij** po primarni privatizaciji tako ni bil toliko v razpršenosti lastništva, ampak prej v koncentraciji lastništva po skupinah z nasprotnimi interesi. V podjetjih, kjer so bili interesi lastnikov kolikor toliko medsebojno usklajeni in usmerjeni v dolgoročni razvoj, je

bilo prestrukturiranje že tudi opravljeno. V drugih podjetjih, kjer so bili interesi lastnikov kratkoročni (delitev dobičkov), prestrukturiranja ni bilo, zato se tu pojavljajo večji ali manjši problemi in potrebe po prestrukturiranju. Že nekaj let so evidentne potrebe po prestrukturiranju usnjarske in tekstilne industrije, ki se izvajajo tudi po posebnem državnem programu za ti dve panogi.

Povečanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja z ofenzivnim prestrukturiranjem

Ob zaključevanju procesov privatizacije in defenzivnega prestrukturiranja poudarek vse bolj prehaja v domeno ofenzivnega prestrukturiranja s povečevanjem konkurenčnosti kot glavnim ciljem. **Povečevanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja z ofenzivnim prestrukturiranjem** spremljamo s kazalniki konkurenčnosti slovenskega podjetniškega sektorja, strukturnih sprememb, internacionalizacije in z analizo odpravljanja administrativnih ovir za investiranje in poslovanje.

Med *kazalniki konkurenčnosti* je **produktivnost dela** eden od temeljnih indikatorjev konkurenčne sposobnosti gospodarstva. V obdobju 1995-2000 se je celotna produktivnost²¹ v Sloveniji povečala za 22%, vendar je v primerjavi z razvitimi državami še vedno relativno nizka, kljub temu da je bila v devetdesetih letih (od leta 1993 dalje) Slovenija ena izmed držav z najbolj dinamično rastjo produktivnosti v Evropi. V Sloveniji se je produktivnost dela povečala od približno tretjine evropske leta 1993 na več kot 40% leta 1998 in je približno na ravni portugalske, še vedno pa zaostaja za grško, Produktivnost v treh največjih kandidatkah za vstop v EU, Madžarski, Češki in Poljski je v povprečju za približno polovico nižja kot v Sloveniji. V prvih letih tranzicije se je produktivnost povečevala predvsem z odpuščanjem presežnih delavcev, zadnja leta pa na rast produktivnosti vpliva tudi že ofenzivno prestrukturiranje. V letu 2001 se je ob visoki rasti zaposlovanja rast produktivnosti upočasnila, v začetku leta 2002 pa prihaja do cikličnega preobrata, katerega posledica bo verjetno ponovno povečano odpuščanje zaposlenih. **Stroški dela na enoto proizvoda** so alternativni kazalnik, ki za obdobje 1995-2000 tudi kaže na povečevanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, saj se je razmerje med stroški dela in dodano vrednostjo na zaposlenega v gospodarstvu znižalo za 11.1%, v predelovalnih dejavnostih pa kar za 16.8%. Primerjave s povprečjem EU kažejo, da se je konkurenčnost slovenskega gospodarstva, še posebej predelovalnih dejavnosti, bistveno izboljšala, saj so se stroški dela na enoto BDP v primerjavi z 9.4-odstotnim znižanjem v Sloveniji v EU-15 znižali le za 2.6%. Povečana konkurenčnost, izražena s predhodnima kazalnikoma, pa se ne odraža v povečevanju **tržnih deležev** Slovenije. Po rekordnem slovenskem tržnem deležu v razvitih trgovinskih partnericah v letu 1998 je ta v letu 2000 padel celo pod doseženega v letu 1993. To kaže, da je bila sicer živahna rast slovenskega blagovnega izvoza na agregatni ravni posledica rasti izvoznih trgov, ne pa izboljšanja izvozne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Ugotovljeno poslabšanje konkurenčnosti je bilo v letih 1995-1998 posledica poslabšanja tržnega položaja slovenskih izvoznikov v nekaterih razvijajočih se trgovinskih partnericah, še posebej Hrvaški, Rusiji in Madžarski, v letih 1999-2000

²¹ Merjena je z dodano vrednostjo na pogojno delovno aktivnega, pri čemer so med delovno aktivne zajete osebe, ki so delale polni delovni čas. Glej tudi poglavje in prilogo o strukturnih spremembah.

pa tudi poslabšanja konkurenčnosti na pomembnejših razvitih trgih. Med kandidatkami za članstvo v EU je Madžarska svoj tržni delež v EU v obdobju 1995-2000 povečala za okoli 130%, Slovaška za 90%, češki tržni delež je bil večji za približno tretjino, poljski pa za petino.

Med **kazalniki strukturnih sprememb** je v ospredju kazalnik **investicijske aktivnosti**. Po koncu tranzicijske depresije leta 1993 se je investicijska aktivnost v Sloveniji znatno okrepila in dosegla višek v letu 1999, ko je delež bruto investicij v osnovna sredstva v BDP znašal 27.4% oziroma kar 6 strukturnih točk več kot leta 1995, v letu 2000 pa nekoliko upočasnila, tako da se je delež znižal na 26.7%. Navkljub umirjanju v zadnjih dveh letih je investicijska aktivnost v Sloveniji še vedno relativno visoka; višja je ne le od tiste v državah EU (z izjemo Portugalske), temveč z izjemo Češke in Slovaške tudi od tiste v ostalih kandidatkah za članstvo v EU. Z vidika ciljev SGRS je bolj problematična struktura investicij v smislu prenizkega deleža investicijske aktivnosti podjetniškega sektorja. To še posebej velja za investicije v stroje in opremo. Analiza **faktorske strukture blagovnega izvoza**²² v obdobju 1995-1999 kaže nekatere pozitivne premike v povečevanju deleža izvoza, ki temelji na ustvarjenih dejavnikih konkurenčnosti, in zmanjševanja deleža izvoza, ki temelji na naravnih virih in delu.

Usmeritve SGRS v povečevanje izvoza tehnološko intenzivnih proizvodov kot proizvodov z visoko vsebnostjo človeških virov se postopno uresničujejo. Povečevanje konkurenčnosti in ustvarjenih proizvodnih dejavnikov je tesno povezano s prisotnostjo **inovativnih podjetij v gospodarstvu**²³. Delež inovativnih podjetij v slovenskih predelovalnih dejavnostih se v obdobju 1994-1998 skoraj ni spremenil in je leta 1998 znašal 33% (EU leta 1996 51%). Tudi WEF je v merjenju globalne konkurenčnosti slovensko inovativno dejavnost ocenil kot relativno neustrezno²⁴. Poseben vidik "faktorske intenzivnosti" je tudi **energetska intenzivnost**, ki naj bi se po usmeritvah SGRS zmanjševala. V Sloveniji smo leta 2000 za proizvodnjo enote BDP porabili nad 60% več primarne energije kot v EU leta 1999, vendar se je v zadnjem času energetska intenzivnost v Sloveniji zniževala hitreje kot v EU. Še hitrejše zniževanje preprečuje ohranjanje nekaterih »energetsko potratnih« industrijskih proizvodov in prepočasno prestrukturiranje k proizvodnjam in storitvam z visoko dodano vrednostjo in nizko porabo energije. V bodoče verjetno lahko pričakujemo, da se bo, zlasti zaradi večje rasti BDP in izhodiščno visoke ravni energetske intenzivnosti, slovenska energetska intenzivnost zniževala hitreje kot v EU. Ob realnih scenarijih rasti porabe energije in BDP EU ne bomo ujeli dosti prej kot v 20 letih. Strukturna strateška usmeritev SGRS je tudi zmanjšanje **deleža "umazanih industrij"**²⁵ v predelovalnih dejavnostih. Delež dodane vrednosti, ki

²² Glej tudi poglavje o prehodu v na znanju temelječo družbo.

²³ Glej tudi poglavje o prehodu v na znanju temelječo družbo.

²⁴ Slovenija je bila na področju inovacij leta 2001 uvrščena na deveto mesto v skupini trinajstih držav (Finska, Belgija, Nizozemska, Danska, Avstrija, Španija, Irska, Grčija, Slovenija, Portugalska, Madžarska, Češka in Poljska).

²⁵ Sem štejemo (i) proizvodnjo vlaknin, papirja ter izdelkov iz papirja, (ii) proizvodnjo kovin, (iii) proizvodnjo cementa, apna in mavca, (iv) proizvodnjo brusilnih in drugih nekovinskih mineralnih izdelkov, (v) proizvodnjo kemikalij, kemičnih izdelkov in umetnih vlaken. Nanje odpade več kot 86% skupno ocenjenih emisij slovenskih predelovalnih dejavnosti.

jih »umazane industrije« ustvarijo, je v Sloveniji visok, čeprav so posamezna podjetja v primerjavi s tujimi konkurenti okoljsko solidno učinkovita (nizke emisije na enoto proizvodnje). Izboljševanje okoljsko-gospodarske integriranosti v recesijski fazi tranzicije je bilo spontano (propad gospodarsko in okoljsko neuspešnih podjetij), v njenem ekspanzijskem obdobju pa tega ni bilo več mogoče doseči brez eksplicitnih naporov za izboljšanje integracije okoljskih kriterijev v poslovne naložbe. Zato je po letu 1998 prišlo do obrata v trendu - prispevek »umazanih« industrij k dodani vrednosti predelovalnih dejavnosti je začel naraščati. Tako ima Slovenija danes preveč velikih porabnikov surovin in energije, ki pa so sicer okoljsko relativno učinkoviti.

SGRS obravnava internacionalizacijo dejavnosti kot nujno za razvoj in povečevanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja. **Delež izvoza in uvoza ter vhodnih in izhodnih neposrednih tujih investicij (NTI) v BDP** sta najbolj osnovna *kazalnika internacionalizacije* gospodarstva. Delež stanja vhodnih NTI v BDP se je v obdobju 1995-2000 povečal od 9.4% na 15.5%, delež stanja izhodnih NTI v BDP pa od 2.6% na 4.4%. To sicer kaže na povečevanje pomena NTI za vhodno in izhodno internacionalizacijo slovenskega gospodarstva, vendar v sebi skriva stagnacijo prilivov NTI in še vedno precej skromne odlive NTI. Podatki za leto 2001 so bolj obetavni. Primerjava z državami EU in kandidatkami za članstvo pri vhodnih NTI kaže, da je Slovenija med tistimi z najnižjim deležem stanja NTI v BDP. Med državami EU sta imela leta 1999 nižji delež le Italija in Avstrija, med kandidatkami za članstvo pa je imela tega leta Slovenija najnižji delež. Večina analiziranih držav je v obdobju 1995-1999 močno povečala delež stanja NTI v BDP: v EU kot celoti je bil višji za 8.8 odstotne točke, v večini držav kandidatka za 15 odstotnih točk ali več, v Sloveniji pa za 3.8 odstotne točke. Nekoliko bolje se je Slovenija v primerjavi z drugimi kandidatkami za članstvo v EU odrezala na področju izhodnih NTI, čeprav so jo leta 1999 tudi po tem kazalniku prehitvale tri države (Estonija, Latvija in Madžarska). Kot je pričakovano, Slovenija po deležu izhodnih NTI v BDP močno zaostaja za državami EU (razen za Grčijo). Kljub konstantnemu naraščanju deleža NTI v BDP, kar je v skladu z usmeritvami SGRS, je naraščanje v primerjavi s svetovnimi trendi prepočasno. Slovenija je z izvozom močno internacionalizirana oziroma integrirana v svetovno gospodarstvo, za NTI pa velja prav obratno. Svetovnim trendom se bo morala prilagoditi tudi Slovenija, če se želi učinkovito vključevati v mednarodno gospodarstvo.

V okviru aktivne industrijske politike (brez kmetijstva in ribištva) so se **državne pomoči** od leta 1998, ko so znašale še 2% BDP, do leta 2000 znižale na 1.1% BDP, kar je zelo blizu povprečni ravni pomoči EU (0.99%). Struktura pomoči kaže, da daje Slovenija državne pomoči pretežno preko horizontalnih ciljev (raziskovanju in razvoju, malim in srednje velikim podjetjem, zaposlovanju, usposabljanju ipd). Le slaba tretjina pomoči je usmerjena preko sektorskih ciljev, posebno občutljivim sektorjem, kjer s 25-odstotnim deležem prednjači transportni sektor. V državah EU je sektorskim ciljem namenjenih več kot polovica (52.6%) pomoči, največ transportnemu sektorju. Regionalnih ciljev Slovenija skorajda nima (preko njih je bilo v letu 2000 usmerjenih le 1.7% pomoči), v EU pa je preko tega cilja usmerjenih kar 26.6% pomoči. Kazalnik, ki kaže, da v Sloveniji proces prestrukturiranja še vedno ni končan, je **delež državnih pomoči za reševanje in prestrukturiranje**. V letu 2000 je bila v Sloveniji dobra desetina državnih pomoči (11.8%) usmerjenih v

prestrukturiranje, v državah EU pa le 1.4%. Vendar pa se v primerjavi z letom 1998 proces aktivne vloge države v procesu prestrukturiranja tudi v Sloveniji naglo zmanjšuje, saj so v letu 1998 tovrstne pomoči znašale še 19.4%. Pričakujemo lahko, da se bodo pomoči prestrukturiranju še zniževale in se preusmerjale k drugim horizontalnim ciljem pospeševanja konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, kar je tudi v skladu z opredelitvami SGRS.

Slovenija je za podjetništvo in investiranje precej neprijazno okolje, saj se podjetniki in investitorji, domači in tuji, v realizaciji svojih projektov soočajo s precejšnjimi administrativnimi ovirami. Zato je **odpravljanje administrativnih ovir za poslovanje in investiranje** eden od pomembnih pogojev za povečevanje konkurenčnosti gospodarstva. V preteklem letu ustanovljena Komisija za odpravo administrativnih ovir in Akcijski načrt Vlade RS naj bi pospešila njihovo odpravljanje. V letu 2001 je bil dosežen napredek na več področjih: (i) sprejeta sta bila temeljna predpisa, ki poenostavljata postopke na področju urejanja prostora in graditve objektov; (ii) poenostavljeni so bili postopki ustanavljanja gospodarskih družb in samostojnih podjetnikov v zvezi z izdajo odločb o izpolnjevanju pogojev za opravljanje dejavnosti; (iii) država je začela postopno uvajati elektronsko poslovanje v poslovanje podjetij z javno upravo ter izvajati različne aktivnosti na področju svetovanja podjetjem; (iv) država je zagotovila prost dostop do Uradnega lista, v okviru projekta informatizacije upravnih enot pa je bil lani že omogočen preko spletnega portala tudi dostop do izpiska iz matičnih knjig kot najbolj pogoste upravne storitve; (v) s spremembami predpisov o varstvu osebnih podatkov je bilo tudi poenostavljeno pridobivanje osebnih podatkov v upravnih postopkih; (vi) na podlagi določil novih predpisov o zaposlovanju in delu tujcev je bila izvedena tudi reorganizacija dela služb Zavoda RS za zaposlovanje, ki omogoča hitrejšo in selektivno vodenje postopkov, povezanih z gibanjem delovne sile. Pospešene aktivnosti odpravljanja administrativnih ovir Komisija izvaja tudi v letu 2002, rezultate pa odseva tudi najnovejše poročilo²⁶.

3.2.2. Finančni sektor

OPREDELITVE SGRS: Postopen pristop k izvajanju reform, ki je splošno uveljavljen v Sloveniji, je značilen tudi za reforme finančnega sektorja, kjer zaradi prevelike počasnosti v zadnjih letih že deluje zaviralno. Osnovni cilj tega procesa, s katerim bo Slovenija vzpostavila učinkovit finančni sistem, je povečanje njegove mednarodne konkurenčnosti, ki bo omogočala uspešno integracijo in delovanje na skupnem evropskem finančnem trgu. Za dosego tega cilja potrebujemo uravnotežen razvoj vseh delov finančnega trga. Ukrepe za nadaljne prestrukturiranje SGRS deli na tri skupine: (i) vzpostavitev konkurenčne strukture in zaključek procesa prestrukturiranja, vključno s privatizacijo; (ii) dokončanje procesa vzpostavitve regulacije in nadzora ter (iii) uskladitev zakonodaje s pravnim redom EU.

UGOTOVITVE POROČILA: Pri reformi finančnega sektorja se usmeritve SGRS uspešno izvajajo na področjih regulacije, nadzora ter uskladitve predpisov z

²⁶ Poročilo o izvajanju programa odprave administrativnih ovir, vključno z 2. poročilom o delu Komisije Vlade RS za odpravo administrativnih ovir, 016-05/2001-8.

evropskimi standardi, nekoliko kasnijo pa na področju vzpostavitve konkurenčne strukture storitev, kar je posledica še neizvedenega prestrukturiranja, vključno s privatizacijo. Privatizacija dveh največjih slovenskih bank je v pripravi, lastninjenje zavarovalnic zamuja.

ANALIZA: Vprašanje **konkurence** je ključnega pomena za slovenski bančni in zavarovalniški sektor, za katerega sta še vedno značilni visoka koncentracija in relativno nizka stopnja konkurence. Za učinkovito reševanje obeh problemov je potrebno pospešiti proces vstopa novih ponudnikov. Predvidena privatizacija največjih slovenskih bank²⁷ ni pomembna le zaradi priliva svežega kapitala, temveč bo pozitivno vplivala tudi na kvaliteto upravljanja ter na povečanje obsega in izboljšanje strukture razpoložljivih storitev. Poleg privatizacije tečejo tudi procesi povezovanja manjših bank in prodaja že privatiziranih bank stratežkim vlagateljem²⁸. Podobno kot pri bančništvu je tudi na področju zavarovalništva pričakovati okrepljeno tujo konkurenco. To še zlasti velja za različne oblike življenjskega zavarovanja kot tistega segmenta zavarovalniških storitev v Sloveniji, kjer obstajajo največje rezerve za povečanja obsega poslovanja. Zaradi nedokončanega lastninjenja je lastniška sestava zavarovalnic nejasna. Z namenom lastninskega preoblikovanja zavarovalnic je bil konec januarja 2000 sprejet predpis o njihovem lastninskem preoblikovanju, ki pa je bil po odločitvi ustavnega sodišča v sredini leta 2001 razveljavljen in lastninjenje zavarovalnic postavljeno na začetek.

Dokončanje procesa privatizacije in odprtje finančnih trgov v Sloveniji bo hkrati okrepilo pomen trga vrednostnih papirjev. Čeprav je v obdobju po letu 1994 dosegel izredno visoke stopnje rasti, je obseg transakcij (v primerjavi z BDP) na tem trgu še vedno relativno majhen in predvsem odvisen od dejavnosti, povezanih s privatizacijo. Splošni trendi, ki smo jim priča v Evropi v obdobju po uvedbi evra, vzbujajo pričakovanja, da bo funkcijo pridobivanja kreditnega in lastniškega kapitala v večji meri kot doslej prevzel trg vrednostnih papirjev. Njegov pomen pa bo povečevala prisotnost različnih skladov, ki že nastajajo kot posledica reforme sistema invalidskega in pokojninskega zavarovanja.

S finančno zakonodajo, sprejeto v letih 1999 in 2000, ter predlogi novih zakonov²⁹, je bil dosežen pozitiven korak pri zagotavljanju učinkovitega nadzora finančnih storitev in prevzemanju pravnega reda EU. Nadzor finančnega sektorja naj bi s

²⁷ Prvo resnejše prizadevanje za **privatizacijo državnih bank** izhaja iz leta 1999, ko je država sprejela sklep o fazni privatizaciji obeh največjih državnih bank Nove Ljubljanske banke (NLB) in Nove kreditne banke Maribor (NKBM). Temeljni cilj maja sprejetih programov privatizacije obeh bank je krepitev učinkovitosti in konkurenčnosti bank ter s tem celotnega bančnega sistema z izboljšanim poslovanjem ter z ustrežnejšo lastniško strukturo in možnostjo razvoja novih finančnih proizvodov. Julija 2001 je bil objavljen razpis za zbiranje ponudb za odkup večinskega deleža v NKBM, septembra pa še razpis za prodajo manjšinskega deleža v NLB. Prodaja NKBM bo izpeljana v treh, NLB pa v štirih korakih.

²⁸ Poleg privatizacije obeh največjih bank tečejo tudi integracijski procesi v skupini NLB, ki so se ji konec leta 2001 že pridružile tri manjše banke, ostale tri (Banka Domžale, Koroška banka in Banka Zasavje) pa naj bi se ji v sredini leta 2002, in procesi drugih združevanj in pridruževanj. Že privatizirano SKB banko je v prvi polovici preteklega leta prevzela francoska banka Societe Generale, zasebni lastniki so prodali strateški delež v Banki Koper italijanski banki, do prevzemov je prišlo tudi pri nekaterih manjših slovenskih bankah.

²⁹ Zakonodaja je opisana v točki o institucionalnih spremembah.

koordinirano aktivnostjo izvajale tri nadzorne institucije, od katerih je vsaka zadolžena za nadziranje svojega segmenta finančnih storitev: Banka Slovenija (bančništvo), Agencija za zavarovalni nadzor (zavarovalništva) in Agencija za vrednostne papirje (trg kapitala).

3.2.3. Infrastruktura

OPREDELITVE SGRS: Strateški cilj razvoja slovenske gospodarske infrastrukture je po opredelitvah SGRS zagotoviti zanesljivo in stroškovno učinkovito oskrbo s storitvami na področju energetike, prometa in telekomunikacij ter komunalnih storitev. Prioritetne smeri ukrepanja so: (i) nadaljevanje programov izgradnje gospodarske infrastrukture, (ii) liberalizacija in privatizacija infrastrukture, (iii) vključevanje zasebnega kapitala v izgradnjo in financiranje infrastrukture ter (iv) zagotavljanje kvalitetne oskrbe podjetij in prebivalstva s storitvami gospodarske infrastrukture.

UGOTOVITVE POROČILA: Izgradnja **gospodarske infrastrukture** je beležila v obdobju 1995-1999 dinamično rast, v letih 2000 in 2001 pa naraščajo le še investicije v telekomunikacije in infrastrukturo varstva okolja. Procesi liberalizacije na področju gospodarske infrastrukture so se pričeli s sprejetjem temeljne zakonodaje, ki te procese sploh omogoča, ter prvimi aktivnostmi na področju telekomunikacij in delnim odprtjem trga električne energije. Procesu liberalizacije in vzpostavitve neodvisnih regulatornih agencij bo sledil proces privatizacije. V izgradnjo infrastrukture se privatni kapital še ne vključuje, pripravljajo pa se institucionalne rešitve, ki bodo omogočile vstopanja privatnega kapitala in ustrezno uredile to področje.

ANALIZA: Za **investicije v infrastrukturo** je bila v obdobju 1995-2000 značilna dinamična rast, kar še posebej velja za prometno infrastrukturo. Med prometnimi investicijami so se najbolj okrepile naložbe v telekomunikacije; njihov delež v skupnih vlaganjih je leta 2000 kar za 2.6 strukturne točke večji kot leta 1995. Za izgradnjo ostale prometne infrastrukture (brez telekomunikacij) je bilo v letih 1995-2000 povprečno letno namenjenih 2.5% BDP oziroma 10.2% skupnih naložb, od tega samo v cestno omrežje 2.1% BDP. Delež investicij v cestno omrežje že od leta 1997 pada, kar je posledica predvsem zmanjševanje deleža proračunskih sredstev za izgradnjo avtocest. Naložbe v oskrbo z elektriko, plinom, paro in toplo vodo so znašale 1.3% BDP ali 4.7% vseh naložb. Po izrednem povečanju leta 1999 so v zadnjih dveh letih strmo padle. Naložbe v infrastrukturo varstva okolja, ki so v letu 1999 še stagnirale, v letih 2000 in 2001 že strmo naraščajo.

Liberalizacija in privatizacija imata pri vseh velikih infrastrukturnih sistemih že postavljene temelje v institucionalni ureditvi³⁰, nekateri med njimi pa so že pričeli s procesi liberalizacije. Procesi liberalizacije **trga električne energije** segajo v preteklo leto z odprtjem notranjega trga. S 1.1.2002 je bil predčasno odprt tudi del trga za uvoz električne energije. Z ustanovitvijo Holdinga slovenske elektrarne (HSE) je

³⁰ Zakonodaja je opisana v točki o institucionalnih spremembah.

nastalo strateško partnerstvo proizvajalcev električne energije, ki predstavlja največji poslovno družbo v Sloveniji, z osnovnima ciljema izgradnje hidroelektram na spodnji Savi in enotnim nastopom elektroenergetskih podjetij na trgu pri prodaji električne energije. Družba HSE bo iskala v Evropi svoje mesto med energetske giganti tudi z nekaj desetkrat večjo močjo. Lani je že uspešno zaključila pogajanja s kupci za dobavo električne energije v letu 2002. V skladu s sklenjenimi pogodbami, katerih vrednost presega 300 milijonov evrov (od tega četrtnina odpade na izvoz), bo družba z električno energijo oskrbovala vseh pet slovenskih družb za njeno distribucijo, štiri velike domače porabnike ter kupce v Italiji. Procese liberalizacije trga z energijo nadzira Agencija za energijo Republike Slovenije kot neodvisna regulatorna organizacija. Medtem ko je proces liberalizacije na področju električne energije že v polnem teku, se bo na področju **zemeljskega plina** začel s 1.1.2003. Liberalizacija področja **telekomunikacij** se je pričela z institucionalno ureditvijo³¹, ki je odpravila monopol na področju fiksne telefonije. Sprejeti normativni okvir se še ne izvaja v celoti zaradi prehodnega obdobja (do julija 2002) na področju stroškovne konkurenčnosti cen zakupljenih vodov, stroškovnega računovodstva operaterja s pomembno tržno močjo, prenosljivosti številke za negeografske številke ter razvezanega dostopa do krajevne zanke (formalno je bila razvezana lokalna zanka na področju fiksne telefonije s 1. januarjem 2002). Na področju mobilne telefonije so bile v letu 2001 izdane tri licence za opravljanje storitev mobilne telefonije na 1800 MHz in ena licenca za opravljanje mobilnih storitev UMTS. Trenutno so cene na področju fiksne telefonije še vedno regulirane s strani države. V letu 2001 so bila opravljena usklajevanja v smeri poviševanja cen notranjih telefonskih pogovorov ter telefonske naročnine in zniževanja cen mednarodnih telefonskih pogovorov. Še vedno pa obstaja vrsta telekomunikacijskih storitev, katerih cene se prosto oblikujejo na trgu in še niso stroškovno orientirane (npr. cene zakupljenih vodov, medomrežnega povezovanja). Glede na to, da se v prvi polovici letošnjega leta končuje enoletno obdobje vzpostavljanja Agencije za telekomunikacije in radiofuzijo, lahko premike na tem področju pričakujemo že letos, za oblikovanje cen, ki bodo delovale spodbudno na razvoj informacijske družbe, pa je zagotovo zelo pomembno tudi nadaljnje uvajanje konkurence. Postopna liberalizacija druge infrastrukture (**železnice in pošte**) bo potekala v sledečih letih. Sorazmerno **počasni procesi liberalizacije in privatizacije** javnih gospodarskih služb lahko negativno vplivajo na gospodarski razvoj. Strukturne spremembe v železniškem prometu že kažejo negativne posledice in ne sledijo trendom razvitih evropskih držav.

V izgradnjo in financiranje infrastrukture se **privatni kapital** še ne vključuje. V teku pa so priprave za spremembe temeljnih institucionalnih rešitev, ki bodo urejale vključevanje privatnega kapitala v izgradnjo infrastrukturnega omrežja. Pomembno področje vključevanja privatnega kapitala je nadaljevanje izgradnje avtocestnega programa, ki v zadnjem času, zaradi manjših investicijskih vložkov s strani državnega proračuna, izgublja na dinamiki.

³¹ Zakonodaja je opisana v točki o institucionalnih spremembah.

3.3. Izboljšanje učinkovitosti države in oblikovanje politik za vključitev v enotni evropski trg

*OPREDELITVE SGRS: Ob pripravi SGRS se je pokazalo, da je način organiziranosti in delovanja države eden najpomembnejših razlogov nezadostne nacionalne konkurenčnosti, ob pripravi Poročila o razvoju pa tudi, da je v večini njenih razsežnosti kakovost države težko merljiva. Besedilo tega poglavja zato v manjši meri temelji na kazalnikih in je v veliki meri še ujeto v razčiščevanje konceptov. Država svojo razvojno vlogo uresničuje v treh osnovnih vlogah: (i) **določa in uveljavlja osnovna pravila ekonomskega delovanja**, tako da skrbi za varstvo pravic ekonomskih subjektov in izvršljivost pogodb (ekonomsko učinkovit pravni red) ter da vzpostavlja okvir za učinkovito delovanje trgov (politika konkurence); (ii) **upravlja z ekonomski viri** neposredno kot lastnica ali nadzornica javnih in mešanih podjetij, kot upravljalka javnih sistemov (zdravstvo, šolstvo, itd.) in kot upraviteljica javnih virov (javnofinančni prejemki in izdatki) ter posredno s predpisi in finančnimi instrumenti, s katerimi uravnava svobodno gospodarsko pobudo in vpliva na alokacijo resursov; (iii) skrbi, da je sama **notranje usposobljena za učinkovito vodenje** in koordinacijo ekonomske in razvojne politike ter da deluje s kar najmanjšimi stroški.*

UGOTOVITVE POROČILA: Na področju izvrševanja razvojne vloge države so bile dosežene izboljšave zlasti na področjih nadzora in obsega državnih pomoči, pravosodja, v manjši meri pri umikanju države iz neposrednega nadzora gospodarstva, urejanju lastništva nepremičnin in reforme državne uprave. Kljub temu mednarodne primerjave učinkovitosti države in državnega intervencionizma ostajajo slabe. Počasnost izboljšav se odraža v slabši nacionalni konkurenčnosti in v naraščajočem obsegu javnofinančnih izdatkov v primerjavi z BDP. Ob rasti izdatkov je za ohranjanje javnofinančnega primanjkljaja v makroekonomsko vzdržnih okvirih potrebno povečevanje davčne obremenitve, kar znižuje konkurenčnost gospodarstva in srednjeročni potencial gospodarske rasti. Za omejitev teh problemov so bile sprejete spremembe postopka priprave proračuna, pripravljajo se spremembe na področju plač v javnem sektorju, potrebno bo sistemsko dograditi postopke priprave, izvajanja in spremljanja razvojnih dokumentov.

ANALIZA:

Pravila ekonomskega delovanja

Pri vzpostavljanju učinkovitega pravnega reda na ekonomskem področju je SGRS izpostavila osrednji pomen varstva lastninskih pravic³² ter opozorila na velik implementacijski deficit, čeprav imamo formalno vse inštitucije pravne države. Analize in oblikovanja pravnega reda se je potrebno lotiti tudi z ekonomskega in ne le strogo pravnega vidika. Pri tem imamo v Sloveniji na voljo sorazmerno malo merljivih kazalnikov. Nekatere mednarodne primerjave pa kažejo, da je na področju prava družb, komercialnega prava in finančne regulative položaj razmeroma

³² Nekatere primerjalne študije kažejo, da lahko ta dejavnik h gospodarski rasti prispeva enako kot recimo izobraževanje (Keefe, 2000).

zadovoljiv³³. Tudi **sodni zaostanki** so v zadnjem poročilu EU o napredku umaknjeni s seznama najbolj kritičnih problemov, vendar ostaja opozorilo, da jih je nujno zmanjšati. Neučinkovitost pravosodnega procesa se med drugim kaže v visokem razmerju med indikatorji začelih postopkov, ovadb, in indikatorji konca postopkov, to je izvedenih kazni in izvršb. Čeprav ni na voljo celovite primerjalne statistične slike, pa že splošno razširjena percepcija javnosti in ekonomskih subjektov o neučinkovitosti vpliva na prilagoditev obnašanja. Pomen tega ni samo v individualnih in družbenih stroških zaostalih postopkov, pač pa tudi v izgubljeni gospodarski rasti zaradi slabo delujočih trgov ter zaradi zmanjšane števila transakcij kot posledici previsokih tveganj investitorjev, če ne morejo zaupati v pravno varstvo.

Poleg sodnih zaostankov je kot posebej kritično področje potrebno izpostaviti **lastništvo nepremičnin**. To načeloma zagotavlja zemljiška knjiga, vendar bi njeno stanje, zlasti v propulzivnih urbanih območjih, zahtevalo popolno obnovo. Z vidika delovanja zasebnega tržnega gospodarstva in pravičnega davčnega sistema je težko sprejemljivo, da za polovico premoženja ni nedvoumno ugotovljivo, kdo je lastnik. To se ne bo uredilo niti z zaključkom projekta informatizacije zemljiške knjige, saj se informatizira večinoma obstoječe stanje podatkov, zaradi načela čimmanj prisile pa se vpis v zemljiško knjigo načeloma izvaja le na željo stranke (čeprav ni tako recimo pri registraciji avtomobilov ali govedih). Ker so poleg zemljiške knjige na trgu nepremičnin prisotne tudi druge blokade, zvezane z nejasnimi lastniškimi pravicami (denacionalizacijski postopki³⁴, neažurni in nesprejeti urbanistični akti, neizpeljane delitve premoženja občin itd.), sta mobilnost in podjetništvo v prostoru še toliko bolj ovirana.

Državne institucije³⁵ z vzpostavljanjem in uveljavljanjem ustreznih pravil ter s spremljanjem in nadzorom učinkov ravnanja akterjev na trgu skrbijo za oblikovanje družbeno zaželene "učinkovite konkurence"³⁶. **Politika konkurence** deluje na več področjih v okviru osrednjih ciljev učinkovitosti (preprečevanje omejevanja konkurence in zlorabe prevladujočega položaja, liberalizacija trgov, spojitve, državne pomoči) in enakosti (zaščita blaginje potrošnikov, omogočanje vstopa konkurentov). Iz podatkov o primarni in sekundarni privatizaciji podjetij izhaja, da se v Sloveniji že izvajajo procesi medsebojnega povezovanja, združevanja in prevzemov, ki so na eni strani nujni za povečanje mednarodne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, na drugi pa lahko prizadenejo učinkovito konkurenco in potrošnika. Hkrati pa je ob liberalizaciji ponekod trg kot institucijo potrebno šele omogočiti. Področje politike konkurence se šele nekaj let intenzivneje razvija, zato obstoječe podatkovne baze

³³ Transition Report EBRD za leto 2001.

³⁴ Za razrešitev problema lastnine je pomembna tudi hitrost reševanja zahtevkov denacionaliziranih upravičencev na kar opozarjajo tudi Evropska komisija ter države drugih svetovnih združenj. V času od uveljavitve Zakona o denacionalizaciji do konca junija 2001 (Šestnajsto poročilo o uresničevanju zakona o denacionalizaciji) je bilo vloženih 35.880 zahtevkov, od teh jih je bilo rešenih na prvi stopnji 65%, pravnomočno zaključenih pa le 58.3% zahtevkov. Z vidika vrednosti zahtevkov je bilo do sredine preteklega leta odločeno o okoli 59.9% zahtevane premoženja. V enem letu se je odstotek odločenega premoženja povečal za 7.8%.

³⁵ Vlada, Urad za varstvo konkurence, specializirana sodišča.

³⁶ Definicij učinkovite konkurence je več. Sodobne politike konkurence predvsem poudarjajo spremljane (merjenje in ocenjevanje) učinkov ravnanj akterjev na trgu na procese konkurence, cene in potrošnika, in ne toliko same tržne strukture.

(UVK in druge) še ne omogočajo zadovoljivega spremljanja strukture trga, prav tako pa tudi ne ugotavljanja učinkov na učinkovitost konkurence. Za ustrezno omogočanje učinkovite konkurence v Sloveniji v skladu z opredelitvami SGRS je potrebnih še več aktivnosti. Potrebno je zagotoviti transparentnost politike konkurence (ciljev in mehanizmov), s tem pospešiti razvoj znanja, poznavanja politike in kulture konkurence v družbi in zmanjšati negotovost akterjev, ki jih zakonodaja o konkurenci zadeva. Za spremljanje učinkov je ključna izgradnja baz ter analiza in ocenjevanje posledic (učinka akterja in posega vlade) na trgu z vidika koristi in stroškov za konkurenčnost posameznih podjetij in za družbeno blaginjo nasploh z ustreznimi podatkovnimi in analitičnimi orodji. Za izvajanje posegov vlade pa je nujen razvoj sodelovanja s sodno vejo oblasti (neizvrševanja izrečenih odločb).

V zadnjem času so opazni tudi pozitivni premiki, vendar jih je glede na težo problemov in nujnost pospeševanja gospodarske rasti še premalo. Verjetno se bo interes za reševanje teh vprašanj povečal, ko se bodo procesi prerazdelitve lastniške moči v družbi nekoliko stabilizirali.

Upravljanje ekonomskih virov

V letu 1999 je javni sektor prispeval dobro četrtino (26,2%) dodane vrednosti, **vpliv države v gospodarstvu** pa je dejansko še večji. Poleg skoraj popolnega pokrivanja netržnih dejavnosti in gospodarske infrastrukture ima država zlasti prek državnih bank in javnih skladov - ob razpršenem zasebnem lastništvu - tudi potencialno možnost nadzora velikega dela gospodarstva, ki deluje v pogojih konkurence. V pomanjkanju natančnejših podatkov ocenjujemo, da država direktno in posredno potencialno lastniško nadzoruje okoli polovico proizvodnega potenciala. Ker je odzivni čas organizacij pod nadzorom države nujno daljši tako zaradi drugačnih pravnih postopkov (recimo javnih naročil) kot tudi zaradi politizacije strateških odločitev, ker pri kadrovskih odločitvah vplivajo tudi politični kriteriji in ker tedaj ni polne odgovornosti za posledice poslovnih odločitev, se je SGRS opredelila za minimiziranje lastniške vloge države v gospodarstvu in nadaljevanje privatizacije. To bi spodbudno vplivalo na gospodarsko rast in imelo tudi koristne javnofinančne posledice, saj bi se sredstva iz privatizacije lahko izkoristila za zmanjševanje javnega dolga in obresti na ta dolg. Pomembni koraki so bili storjeni zlasti na področju privatizacije bank, vendar so se v politični razpravi pojavili tudi nasprotni argumenti, ki poudarjajo koristi javnega ali z javnim prepletenega domačega lastništva kot načina zagotavljanja nacionalnega interesa. To opozarja, da široko razvojno soglasje kot pogoj uresničevanja SGRS na tem področju še ni doseženo.

Slovenija je v obdobju tranzicije uspela ohraniti sisteme socialne varnosti, ki so s svojimi rezultati blažili sicer potrebne spremembe v ekonomskem sistemu, in izvesti pokojninsko reformo, po kateri se delež BDP za izdatke v pokojninskem sistemu ne povečuje³⁷. **Obseg javnofinančnih odhodkov**³⁸ se je v zadnjih petih letih (1996-2001) v primerjavi z BDP povečal za 2.6 odstotne točke. Najbolj so se relativno

³⁷ Več o tem v točki o socialnem razvoju.

³⁸ Več o tem v točki o makroekonomski stabilnosti.

povečali izdatki za plače in prispevke ter za transferje posameznikom in gospodinjstvom, kar pomeni, da ostaja vse manj prostora za krepitev razvojno spodbudnih izdatkov. Povečevanju odhodkov je z zamikom in nihanji sledilo tudi povečevanje obsega javnofinančnih prihodkov v primerjavi z BDP (od leta 1997 do 2001 za 1.4 odstotne točke). Ob nadaljevanju takšnih gibanj ne bo mogoče uresničiti usmeritve SGRS, naj se javnofinančno ravnotežje doseže brez povečanja davčne obremenitve in s prestrukturiranjem izdatkov v korist krepitev razvojnih dejavnikov. Obseg **državnih pomoči**³⁹ v primerjavi z BDP se je že znižal na primerljivega z EU (zmanjšalo se je število dajalcev pomoči in uveljavil postopek ugotavljanja njihove skladnosti s pravili). V strukturi pomoči se še odraža nedokončan proces tranzicije, saj jih je dobra desetina še namenjenih za reševanje in prestrukturiranje, po drugi strani pa je mnogo premalo izkoriščeno regionalno merilo, kar opozarja na visok implementacijski deficit regionalne politike na državni ravni. Prerazporeditev državnih pomoči glede na kriterij dodeljevanja bo tako v prihodnjih letih način za povečevanje njihovega prispevka h gospodarski rasti, pridobivanje sredstev evropskih skladov po vključitvi v EU pa možnost za delno razbremenitev domačih finančnih virov.

Učinkovita organizacija

Kazalniki nacionalne konkurenčnosti kažejo, da je področje učinkovitosti vlade in institucij primerjalno največja razvojna šibkost Slovenije. Največjo razvojno dispariteto predstavlja konkurenčnost poslovnega okolja, ki vključuje odprtost in regulacijo trga (tudi trgov delovne sile in kapitala) ter regulacijo konkurence. Slabe so tudi ocene pravnega reda in državnega intervencionizma.

Zanimive sklepe omogoča podrobnejša analiza kazalnikov učinkovitosti vlade v ožjem smislu (Gmeiner, 2002). Slovenija je v obdobju zadnjih treh let zmanjšala zaostanek za Portugalsko kot razvojno primerljivo članico EU, vendar pa je pomembna tudi struktura ocene. V letu 1999 so bile izjemno slabo (manj kot 2 točki od 10) ocenjene birokratske ovire poslovnemu razvoju, slabo (pod 3) pa tudi konsenz znotraj vlade o ekonomski politiki ter njena prilagodljivost, transparentnost ter učinkovitost izvedbe. V naslednjih dveh letih so se ocene ekonomske politike izboljšale (med 3 in 4), ocena razširjenosti birokracije pa je ostala enako slaba. Ker je zapletenost in nepreglednost upravnih postopkov odlično okolje za samovoljno odločanje, ne presenečajo slabe ocene tudi na področju podkupovanja in korupcije ter izpostavljenosti javnih služb političnim vplivom⁴⁰. Takšna struktura ocene kaže, da se je vlada z uvedbo "protibirokratskega" programa in ustanovitvijo urada za preprečevanje korupcije ter s povezavo tega področja s programom spodbujanja naložb lotila najbolj kritičnih področij svojega delovanja, vendar rezultati v veliki meri še niso vidni⁴¹.

³⁹ Več o tem v točki o krepitevi konkurenčnosti gospodarstva.

⁴⁰ Področje korupcije je bilo leta 2001 v IMD-jevo oceno nacionalne konkurenčnosti vključeno prvič. V analizi WEF, kjer imamo na voljo tudi le eno poročilo, se je Slovenija glede korupcije uvrstila nekoliko bolje (pred Grčijo), najbolj kritična pa sta oceni podkupovanja pri projektih in zaupanja v poštenost politikov.

⁴¹ Glej tudi točko o konkurenčnosti podjetniškega sektorja.

SGRS je opozorila tudi na pomembnost **organiziranja in koordinacije znotraj vlade za zmanjšanje implementacijskega deficita** v pravnem redu in razvojnih programih. Sistem razvojnega načrtovanja, ki je bil sprejet že leta 1992 in kasneje večkrat korigiran, ni zaživel. Avtonomno sprejemanje nacionalnih programov in posebnih razvojnih zakonov s finančnimi posledicami, brez predhodnega javnofinančnega usklajevanja, je vodilo do visokih javnofinančnih obveznosti, ki jih ni bilo mogoče uresničiti. Spremembe javnofinančnega načrtovanja, ki jih je prinesla temeljna zakonodaja na področju javnega financiranja, še ne dajejo zadovoljivih rešitev in puščajo pomemben del načrtovanja in usklajevanja razvojnih programov nedorečen.

3.4. Regionalno in prostorsko skladen razvoj

OPREDELITVE SGRS: SGRS kot del integralnega razvojnega cilja opredeljuje tudi uravnotežen regionalni razvoj in prostorsko skladen razvoj. Osnovna strateška usmeritev na področju regionalnega razvoja je, da je nacionalni razvoj pogojen z regionalno skladnostjo, temeljni cilj regionalne politike pa je izboljšanje lokalno nadzorovanih razvojnih potencialov, usmerjenih v povišanje blaginje prebivalcev vseh slovenskih regij, s prednostnim delovanjem na področjih, kjer so odstopanja od tega cilja trenutno največja. Osnovna usmeritev na področju razvoja prostora je aktiviranje prostora kot proizvodnega dejavnika in hkrati njegova zaščita pred neracionalno rabo z ustreznimi sistemskimi, institucionalnimi in instrumentalnimi podlagami.

Regionalni in prostorski razvoj Slovenije bi po opredelitvah SGRS uresničevali s spletom različnih politik, med njimi prostorskega načrtovanja in zemljiške politike, kmetijske politike in razvoja podeželja, zaščite kulturne in naravne dediščine, ki v povezavi s povečano samostojnostjo regij pri spodbujanju lastnega razvoja zmanjšujejo regionalne razlike v razvitosti. Zaradi vse bolj spremenjene (zmanjšane) vloge kmetijstva v gospodarskem razvoju postaja dejavnost vse bolj pomembna z vidika regionalnega in prostorskega ter socialnega vidika. SGRS kmetijstva tako kot drugih gospodarskih sektorjev ne obravnava ločeno, poudarja pa njegov pomen z vseh treh vidikov.

UGOTOVITVE POROČILA: Rezultati **regionalnega razvoja** kažejo, da se v zadnjih letih regionalne razlike nekoliko povečujejo. Pričeti ukrepi institucionalne izgradnje na področju prostora še ne kažejo sprememb, ker se te lahko pokažejo šele v daljšem časovnem obdobju. Spremembe kmetijske politike so bile v zadnjih letih intenzivne, na področju zemljiške strukture so že vidni prvi rezultati.

ANALIZA:

Regionalno skladen razvoj

Osnovna indikatorja, s katerima merimo uravnoteženost regionalnega razvoja, sta BDP na prebivalca in stopnja registrirane brezposelnosti. **BDP na prebivalca**⁴² je

⁴² Regionalni BDP na prebivalca je bil v Sloveniji prvič izračunan leta 1996, zadnji podatek pa

bil v letu 1999 najvišji v osrednjeslovenski in najnižji v pomurski regiji. V primerjavi z letom 1996 so najbolj zmanjšale zaostajanje za slovenskim povprečjem regije v zahodni polovici države, ki so po sintezni oceni razvojnih možnosti regij⁴³ ocenjene kot *prosperitetne regije s pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali*. Med njimi sta najuspešnejši osrednjeslovenska in obalno-kraška regija, ki sta že v letu 1996 presegali slovensko povprečje in svojo prednost pred drugimi regijami v letu 1999 še nekoliko povečali, pridružila pa se jima je še goriška regija, kjer je BDP na prebivalca glede na leto 1996 med vsemi statističnimi regijami najbolj porasel. Goriška regija je tako tretja izmed statističnih regij, ki so v letu 1999 presegle povprečje Slovenije. Gorenjska in jugovzhodna Slovenija, ki po višini BDP na prebivalca dosežata 92% oz. 91% slovenskega povprečja, svojega zaostanka za slovenskim povprečjem nista zmanjšali. Zaostajanje za povprečjem Slovenije so zmanjšale tri od skupaj štirih regij, ki so po sintezni oceni razvojnih možnosti ocenjene kot *stagnantne regije z določenimi pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali*. Te so notranjsko-kraška, podravska in koroška regija, savinjska regija pa je zaostajanje za slovenskim povprečjem povečala. Te regije dosežajo od 83% (podravska) do 91% (savinjska) slovenskega povprečja BDP na prebivalca. Vse tri regije iz skupine regij, ki so po sintezni oceni razvojnih možnosti ocenjene kot *regije s slabimi socialno-ekonomskimi razmerami in omejenimi razvojnimi potenciali* (pomurska, spodnjeposavska in zasavska), so svoj zaostanek za slovenskim povprečjem povečale. Vse tri regije dosežajo med 77% (pomurska) in 84% (spodnjeposavska) slovenskega povprečja BDP na prebivalca.

Stopnja registrirane brezposelnosti⁴⁴ kaže med regijami precejšnje razlike. Očitna razlika je med zahodno polovico države, kjer je stopnja registrirane brezposelnosti bistveno nižja in pod slovenskim povprečjem, ter vzhodnim delom, kjer presega slovensko povprečje. Nadpovprečna stopnja registrirane brezposelnosti je značilna predvsem za regije, ki so bile v preteklosti pomembne industrijske ali rudarske regije, obremenjene s staro industrijsko strukturo. V začetku devetdesetih let je v teh regijah prihajalo do pomembnih gospodarskih sprememb, nastalih zaradi izgube tujih trgov (podravska, koroška, zasavska), nestabilnih političnih razmer v svetu in pri nas (koroška, podravska, obalno-kraška) in nekonkurenčnosti stare industrijske strukture s pretežno delovno intenzivno industrijo (gorenjska, savinjska). Spremenjene razmere so se najprej odrazile v naraščajoči brezposelnosti. S pomanjkanjem delovnih mest že v preteklosti pa se je srečevala pomurska regija, kjer se je ob naraščajočih gospodarskih problemih v sosednjih regijah brezposelnost samo še povečala. V letu 2000 je v primerjavi z letom 1997 stopnja brezposelnosti v vseh statističnih regijah padla, vendar se odstopanja od slovenskega povprečja niso zmanjšala, ponedkod so se celo povečala. Negativna odstopanja so še vedno največja pri vseh regijah, ki imajo nadpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti (podravska, pomurska in spodnjeposavska regiji). Odstopanje od slovenskega

⁴³ imamo za leto 1999. Na osnovi podatka v letu 1996 je bila narejena še ocena za leto 1995. Ocena ni odraz dejanskega stanja, ampak gre samo za matematični preračun.

⁴³ Več o tem glej v Ekonomsko ogledalo št. 5/VII/2001.

⁴⁴ Stopnjo registrirane brezposelnosti na regionalni ravni merimo z razmerjem med registriranimi brezposelnimi in aktivnim prebivalstvom, v katerega vključujemo delovno aktivno prebivalstvo in registrirane brezposelne osebe. Ta kazalnik mednarodno ni primerljiv, na voljo pa je od leta 1997 dalje. V EU se uporablja kazalnik anketne stopnje brezposelnosti po metodologiji ILO.

povprečja se povečuje tudi v osrednjeslovenski regiji, ki ima sicer podpovprečno stopnjo brezposelnosti. Pozitivna odstopanja so prisotna v regijah s podpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti (goriška, jugovzhodna Slovenija, koroška).

Povečevanje razlik med slovenskimi regijami kaže, da regionalna politika v zadnjem obdobju ni odigrala ustrezne vloge, saj je bila usmerjena predvsem v **institucionalno izgradnjo**, manj pa v odpravljanje disparitet med regijami. V letu 2001 so se nadaljevale institucionalne spremembe regionalne politike, ki so bile načrtane, ko je bil leta 1999 sprejet temeljni institucionalni dokument, in leto dni kasneje dodelane z izvedbenimi dokumenti. Osnovni nosilci regionalne strukturne politike (Svet za strukturno politiko, Agencija za regionalni razvoj, Sklad za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja in Regionalne razvojne agencije) so se dokončno konstituirali. Agencija za regionalni razvoj je vzpostavljala potrebne upravne strukture za upravljanje s sredstvi strukturnih in kohezijskih skladov. Na regionalni ravni so se ustanovljale regionalne razvojne agencije in pričele s pripravo regionalnih razvojnih programov.

Regionalni razvojni programi sodijo med **razvojne dokumente** regionalne politike. Strateški dokument za vodenje regionalne politike, *Strategija regionalnega razvoja Slovenije*, je bila sprejeta sredi leta 2001. Konec leta je bil sprejet še *Državni razvojni program RS 2001-2006*, ki opredeljuje državne razvojne prioritete, programe in podprograme in predstavlja osnovo za pogajanja Slovenije o finančni alokaciji strukturnih in kohezijskega sklada. Na njegovi osnovi bo Slovenija skupaj z EU pripravila in uskladila programski dokument podpore EU Sloveniji za obdobje 2004-2006. Državni razvojni program izhaja iz dveh temeljnih ciljev: zmanjševanje gospodarskega zaostanka do povprečja držav EU in zmanjševanje razvojnih razlik med regijami znotraj Slovenije. Cilja naj bi uresničili s petimi prednostnimi nalogami: (i) s spodbujanjem podjetniškega sektorja in konkurenčnosti; (ii) z znanjem, razvojem človeških virov in zaposlovanjem; (iii) z informacijsko družbo, infrastrukturo in kakovostjo bivanja; (iv) s prestrukturiranjem kmetijstva in razvojem podeželja in (v) s krepitvijo skladnega regionalnega razvoja. Cilji pete prednostne naloge so skladni s cilji Strategije regionalnega razvoja.

Prostorsko skladen razvoj

SGRS je opredelila osnovne probleme, postavila cilje in mehanizme za njihovo uresničevanje tudi na področju urejanja prostora kot pomembnega dejavnika blaginje in razvojnega dejavnika. Med problemi so poudarjeni slaba dostopnost perifernih območij in njihovo praznjenje, obsežne dnevne migracije, slaba in draga infrastrukturna opremljenost, pojav degradiranih območij in razvrednotene krajine, razpršene in nelegalne gradnje ter pomanjkanje stavbnih zemljišč. Med cilji so izpostavljeni afirmacija vloge mest, predvsem regionalnih središč, konsolidacija somestij, prostorska kohezivnost države, uravnoteženost razvoja in varovanja krajine, načrtno zagotavljanje dostopnosti osnovnih oskrbnih funkcij in zaposlitve ter sanacija razpršene gradnje. Med mehanizmi so poleg krepitve regionalnih središč najpomembnejši vzvodi v krepitvi prostorskega planiranja, oblikovanju zemljiške politike, reformi kmetijske politike in v oblikovanju pokrajin.

Pri poskusu ocene, ali so na področju **urejanja prostora** zaznavni kakšni premiki v smeri uresničevanja ali odklanjanja od ciljev SGRS, moramo izhajati iz dveh osnovnih ugotovitev. Prvič, na področju urejanja prostora gre za izrazito dolgoročne procese, ki se v obdobju nekaj let ne morejo bistveno spremeniti. Drugič, gre za področje, ki je informacijsko nezadostno obvladano, tako da smo soočeni z informacijsko verigo, ki se začneja pri nepopolnih evidencah in nadaljuje v pomanjkanju prostorske statistike in sintetičnih kazalnikov za spremljanje tega področja. Iz obeh razlogov bi težko ocenili, da prihaja do kakšne bistvene spremembe dolgoročnih trendov v prostoru. Med prostorskimi posegi, ki imajo v zadnjih letih najbolj občutne posledice za razporeditev dejavnosti v prostoru, moramo poudariti vlogo nadaljevanja avtocestnega programa, ki odločilno prispeva k večji prostorski kohezivnosti države in dostopnosti do storitev in zaposlitve. Vendar se z njim tudi povečuje razkorak z razvojem regionalne cestne mreže in zlasti železniškega prometa, tako da bo po uresničitvi ključnih potez avtocestnega programa treba odpravljati njun zaostanek.

Bolj zaznavno od spremembe trendov v prostoru je močno pospešeno **institucionalno dogajanje na področju urejanja prostora** v zadnjem letu, kar je lahko indikator, da bodo z nekajletnim zamikom sledile tudi realne spremembe prostorskih trendov. S koncem leta 2001 sprejeto Oceno stanja in teženj v prostoru Slovenije ter Politiko urejanja prostora RS so podrobneje opredeljeni problemi, cilji in mehanizmi na področju urejanja prostora, ki jih je zastavila že SGRS. V parlamentarni obravnavi sta tudi temeljna dokumenta o urejanju prostora in graditvi objektov, ki predstavljata bistven napredek v krepitevi vloge prostorskega planiranja, pri izboljšanju informacijske podlage za spremljanje dogajanja v prostoru in pri pospešitvi procesov in olajšanju bremen pri investicijskih posegih v prostor. Izpostaviti pa je potrebno zlasti pospešene strokovne priprave za ustanavljanje pokrajin.

Reforma kmetijske politike

Reforma kmetijske politike je ena izmed pomembnejših reform tako v Sloveniji kot v EU. Že zdavnaj je prevladalo stališče, da kmetijstvo ni le gospodarska panoga, temveč se preko kmetijstva izvajata tudi socialna in okoljska komponenta razvoja. Program reforme kmetijske politike 1999-2002 (sprejet 1998) na novo definira poti uresničevanja ciljev, ki se odmikajo od gospodarskih ciljev k regionalnim in okoljevarstvenim. K tem odmikom so pripomogli tudi pritiski v novem krogu pogajanj Svetovne trgovinske organizacije in EU, ki zahtevajo znižanje stopnje zaščite kmetijstva preko cenovnih podpor in povečanje ukrepov, ki ne bodo neposredno vezani na proizvodnjo. Konec leta 1999 je bil sprejet *Program razvoja podeželja 2000-2006* (oktobra 2000 potrjen tudi v Bruslju), na podlagi katerega je Slovenija z letošnjim letom začela črpati predpristopno pomoč EU. Slovensko kmetijstvo in podeželje bosta s strani EU v predpristopnem obdobju deležna le minimalnih finančnih sredstev, saj je Evropska komisija od skupaj 520 milijonov letnih sredstev SAPARD-a Sloveniji na podlagi meril namenila le 1% razpoložljivih sredstev. V sedemletnem obdobju naj bi Slovenija od EU prejela skupno 45.1 milijonov evrov, kar predstavlja 28.9% predvidenih celotnih stroškov izvedbe programa. Med 15 različnimi ukrepi, ki jih država kandidatka lahko vključi v svoj program za uporabo predpristopne pomoči, je Slovenija določila štiri prednostna

področja: (i) izboljšanje konkurenčnosti kmetij; (ii) izboljšanje konkurenčnosti predelave agroživilskih proizvodov in trženje; (iii) podpora izboljšanju podeželske infrastrukture in (iv) diverzifikacijo gospodarskih dejavnosti na podeželju. Za izvajanje programa in predpristopnih strukturnih pomoči SAPARD je Evropska komisija jeseni 2001 akreditirala Agencijo za kmetijske trge in razvoj podeželja, ki je v januarju 2002 objavila prvi javni razpis za dodelitev nepovratnih sredstev. Slovenski *kmetijski okoljski program* (sprejet leta 2001) predstavlja okoljevarstveno komponento kmetijstva, saj predvideva prehod na okolju bolj prijazne načine kmetovanja.

Program prestrukturiranja kmetijstva je podkrepjen tudi s sorazmerno velikimi **državnimi pomoči**. Slovenija je v letu 2000 v okviru državnih pomoči kar 45.9% vseh pomoči namenila kmetijstvu (v letu 1998 le 20.9%), kar je bistveno več kot v evropskih državah (15.5%). Vendar pa državne pomoči kmetijstvu in ribištvu v Sloveniji niso večje kot so v povprečju v članicah EU, posebno še, če njihove državne pomoči povečamo za strukturne pomoči evropskih nadnacionalnih skladov (ocenjen delež vseh pomoči poraste na 49.9%). V strukturi dodane vrednosti slovenskega kmetijstva so pomoči leta 2000 predstavljale že 32.9% dodane vrednosti kmetijstva, v letu 1998 pa le 13.7%.

Glavna zavora za večjo proizvodno sposobnost, boljšo storilnost in intenzivnost pridelave je poleg neugodnih naravnih danosti neugodna agrarna struktura, ki se kaže predvsem v majhni povprečni velikosti kmetij, veliki razdrobljenosti posestev in slabi socialno-demografski strukturi kmetijske delovne sile. **Rezultati vzorčnega popisa kmetijstva** v letu 1997 in popisa kmetijstva v letu 2000 kažejo, da se je strukturna preobrazba slovenskega kmetijstva po desetletjih stagniranja vendarle pričela. Število kmetijskih gospodarstev se zmanjšuje, kar je ob omejenih površinah kmetijskih zemljišč nujno izhodišče za prepotrebno večanje gospodarstev. Povečuje se delež gospodarstev z 10 in več hektarji kmetijskih zemljišč ter hkrati zmanjšuje delež kmetij z 1 do 10 hektarji. **Popis kmetijske delovne sile** iz leta 2000 kaže, da je v našem kmetijstvu visoko zastopana delovna sila v pozni aktivni dobi ali izven nje, pa tudi izobrazba je v povprečju izjemno skromna. Kar 59% gospodarjev, ki so nosilci odločanja na kmetijah, ima končano zgolj osnovno šolo ali je brez formalne izobrazbe in le 15% gospodarjev ima končanega vsaj enega od programov kmetijskega izobraževanja. Neugodna starostna in izobrazbena struktura sta pomembni zavori hitrejšemu prestrukturiranju slovenskega kmetijstva.

4. Okoljski razvoj

*USMERITVE SGRS: Z okoljskim razvojem mislimo na vse boljše uporabnost naravnih bogastev za pridobivanje blaginje. Okoljskemu kapitalu⁴⁵ ekonomsko veljavo dajejo okoljske storitve: rast, razmnoževanje, diferenciacija in druge ekonomske storitve, ki vzdržujejo in ohranjajo živi in neživi svet. Med **varstvom in razvojem okolja** je torej pomembna razlika, saj se prvo pretežno ukvarja z upravljanjem glede na predpise presežnih pritiskov na okolje, drugo pa z upravljanjem okoljskega kapitala za dolgoročno maksimiranje obnovljive okoljske blaginje.*

Čeprav je okoljsko Slovenija razvitejša kot v gospodarskem pogledu, se je SGRS opredelila za trajnostni razvoj – številne države so storile isto, vendar iz nasprotnega razloga. Politika do okolja se bo po usmeritvah SGRS od reguliranja dostopa do okoljskega kapitala, kompletirala z optimiranjem njegove uporabe za pridobivanje blaginje. Infrastrukturni ukrepi naj bi bili v investicijskem delu usmerjeni v izboljševanje infrastrukture lokalnih javnih služb, v neinvesticijskem delu pa k institucionalni krepitvi politike razvoja okolja, ki se od tradicionalnih okoljevarstvenih razlikuje predvsem v tem, da ne poskuša le minimizirati škode v okolju, ampak hkrati tudi optimirati blaginjski donos okoljskega kapitala.

UGOTOVITVE POROČILA: Okoljski razvoj še ni v zadostni meri rezultat integrirane politike. Težave javnega okoljskega upravljanja so delno posledica (i) globjih sprememb stila upravljanja javnih zadev, ki se najavljajo s povečevanjem udeležbe javnosti pri upravljanju javnih zadev, medresorno integracijo javnega upravljanja (predvsem okolje, kmetijstvo, promet, turizem, zdravstvo, šolstvo, gospodarstvo, finance) in vse neposrednejšim vplivom mednarodnih dogovorov na smer razvoja držav; (ii) spreminja se tudi sam okoljski problem, ko se pozornost z maloštevilnih velikih (termoelektrarn, čistilnih naprav, odlagališč odpadkov) perspektivno usmerja k številnim malim, razpršenim in raznolikim onesnaževalcem (gospodinjstva, nekatere storitvene dejavnosti; že zdaj je k temu naravnanih vse več inštrumentov) in ko se preusmerja od varovanja k razvoju. Pomembni rezultati so bili doseženi na področju izgradnje inštitucij in pri uvajanju načrtovanih ukrepov varovanja okolja, povečala so se sredstva, namenjena za varstvo okolja. K večji vplivnosti in integriranosti politike okoljskega razvoja bo moralo prispevati tudi celovito spremljanje in poročanje o stanju okolja in izvajanju politik na osnovi z EU usklajenih indikatorjev in v skladu z zakonsko obveznostjo letnega poročanja.

⁴⁵ S spremembo razvojne paradigme in odločitvijo za trajnostni razvoj je SGRS uveljavila dotlej neobstoječo terminologijo (okoljski kapital, okoljski razvoj itd), ki je predstavljena v IB reviji 4/2001 (Radej) in 3/2002 (v pripravi). Predložena terminologija se uporablja pri izvajanju predmeta Ekonomika okolja na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, sprejel jo je tudi prof. dr. Lah, urednik Leksikona Okolje in človek.

ANALIZA:

Temeljni resurs za uveljavljanje trajnostnega razvoja v Sloveniji je **učinkovito upravljanje**, ki ga po ugotovitvah SGRS na okoljskem področju, podobno kot na drugih področjih novih razvojnih zanimanj, zaenkrat omejuje implementacijski deficit (ID). Ker okoljski cilji razvoja sodijo med nova razvojna zanimanja, se pri njihovem institucionalnem uresničevanju neizbežno težje dosega integracija s povezanimi sektorji. Čim širši je ID, tem bolj se krši pogoj trajnosti, da naj ekonomski razvoj koristi sedanji generaciji; neizpolnjen prvi pogoj ogroža izpolnitev drugega, naj ne škoduje prihodnjim. Ko gre za okoljska vprašanja razvoja postaja javnost bolj občutljiva⁴⁶ kot sicer, zato je kakovost okoljskega upravljanja še dodatno pomembna.

Najnovejša **metodologija kazalnika okoljske trajnosti** (WEF) omogoča problem ID okvirno kvantificirati: Slovenija se po okoljski uspešnosti razvoja med 122 ocenjenimi državami uvršča na vzorno 24. mesto, tik za Japonsko in med drugim pred Španijo, Italijo in Belgijo. Za visoko uvrstitev pa ima zasluge le dobro izhodiščno stanje okolja (9. mesto), ne pa tudi dejanske izboljšave okolja (93. mesto, s slabimi rezultati predvsem pri obvladovanju komunalnih odpadkov in ekološkega stresa). Tak razkorak pojasnjujemo že zgoraj, ko ugotavljamo, da je šlo tranzicijsko oživljanje gospodarstva na račun okolja, ker je razvrednotenje okolja na enoto ekonomske dejavnosti padalo počasneje, kot je v tem času naraščal obseg ekonomske dejavnosti. WEF-ov indikator to pojasnjuje s slabo oceno kakovosti okoljske regulative in upravljanja (85. mesto). Na odsotnost poročanja o stanju okolja v Sloveniji priča slabo, 44. mesto glede dostopnosti okoljskih informacij.

Pregled realizacije motivacijskih usmeritev SGRS na področju okoljskega razvoja kaže (gl. preglednico⁴⁷), da se, če sodimo le po reprezentativnih indikatorjih, **stanje okoljske razvitosti v Sloveniji upočasnjeno poslabšuje**. Za to sta dva razloga: (i) da se cilji ne dosežajo, je seveda pred začetkom izvajanja SGRS, na kar se nanašajo podatki, nujno, sicer izbrani indikatorji okoljskega razvoja sploh ne bi bili relevantni; (ii) okoljsko-gospodarska integracija je bila v recesijski fazi tranzicije še spontana (propad gospodarsko in obenem okoljsko neuspešnih podjetij), v času razvojne ekspanzije pa tega ni več mogoče doseči brez eksplicitnih integrativnih ekonomsko-političnih ukrepov, vsaj pri načrtovanju javnih naložb (presoja družbenoekonomske donosnosti, strateške presoje okoljskih vplivov ipd). Okoljski dosežki so slabi predvsem pri indikatorjih, katerih izboljšava zahteva preskok politike na višjo raven medresorske koordinacije oziroma na nižjo raven ID. Zato ocenjujemo, da je poslabševanje okoljske razvitosti prej posledica odsotnosti makrointegracije (okoljskih, socialnih in gospodarskih vidikov upravljanja) kot mikrointegracije (v podjetjih z izboljševanjem gospodarnosti). Iz preglednice je razvidno tudi, da so zadnji podatki (doseganje aktualne SGRS) nekoliko manj neugodni od predhodnih (doseganje predhodne SGRS).

⁴⁶ Odraža se v pogostih ekscesih in kritičnih odzivih na okoljske ukrepe. Posledično rastejo stroški pravd, ki se nanašajo na pristojnosti okoljskega resorja (17-odstotna rast števil primerov v letu 2000).

⁴⁷ Kazalniki so obdelani v prilogi poročila.

Opaznejša **poslabšanja okoljskih karakteristik ekonomskega razvoja** v Sloveniji se nakazujejo predvsem od leta 1998 naprej: z novim investicijskim zagonom v gospodarstvu postaja gospodarska rast spet bolj povezana z dodatnim razvrednotenjem okolja, namesto da bi bilo obratno. Brez podrobnejših študij ocenjujemo, da je to posledica harmonizacije z EU in zaokrožitve okoljevarstvene regulative, zaradi katerih so bili domači razvojni izzivi na področju okoljskega razvoja začasno v ozadju. Na to kaže tudi skoraj polovičen delež neporabljenih ekoloških rezervacij (okoli 0.8% BDP od skupno 1.8% BDP ob odobritvi l. 1993), odobrenih pri privatizaciji industrijskih podjetij, težavno plasiranje ugodnih kreditov za okoljske projekte, visoka odvisnost okoljske politike od javnega financiranja (zaradi zanašanja na subvencije). Zaradi okoljsko problematičnega ekonomskega razvoja se povečuje marginalizacija nekaterih naravnih virov; neracionalna raba virov in prostora se nadaljuje: gostota poselitve na pozidanih površinah je znašala leta 1945 še 23 prebivalcev na hektar, leta 1991 pa le še 14 – za porast števila prebivalcev za četrtino je bila potrebna dobra polovica novih zazidalnih površin. Skoraj dvakrat višja energetska intenzivnost slovenskega BDP od povprečja EU je ena najslabših karakteristik slovenskega razvojnega vzorca, vendar so bile prav v zadnjem obdobju obsežne investicije prav v energetske potratno industrijo.

Primerjava **dosežkov okoljske politike v l. 2001** s prednostnimi usmeritvami SGRS na področju okoljskega razvoja pokaže, da se je vlada posvečala izgradnji institucij in uvajanju načrtovanih ukrepov varovanja okolja. Sprejeti, pripravljene ali v nadaljnje faze postopka posredovani so bili pomembni zakoni (o porabi ekoloških rezervacij, o graditvi objektov, o urejanju prostora, o vodah, o uporabi genske tehnologije) ter drugi dokumenti (strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti, poročilo okvirni konvenciji ZN o spremembi podnebja, analiza biotske raznolikosti, ocena dejavnosti urejanja prostora in planskega stanja v prostoru, osnutek programa energetske izrabe lesne biomase). Predvidena je bila tudi ratifikacija dveh mednarodnih dokumentov (kjotskega protokola o podnebnih spremembah in arhuške konvencije o dostopnosti okoljskih informacij), ki pa je ministrstvo ni uspelo speljati še v letu 2001. V preteklem letu so bile dosežene tudi pomembne institucionalne spremembe: resor za energetiko je bil prenešen z gospodarskega na okoljski resor, ustanovljena je bila Agencija za okolje, z delom pa je začel tudi Slovenski svet za trajnostni razvoj. Uvedena je bila taksa na odlaganje komunalnih odpadkov in na mazivna olja, CO₂ taksa je bila preurejena za potrebe trgovanja s toplogrednimi emisijami, opuščena je bila uporaba osvinčenega bencina ter sprejeti drugi ukrepi na področju podnebnih sprememb. V pogajanjih za pristop v EU je Slovenija zaprla poglavje o okolju in vstopila v Evropsko agencijo za okolje. Potrebni pa bodo še odločnejši koraki k javnofinančnemu optimiranju okoljske politike in integraciji z njenimi instrumenti – hitro in enostavno bi položaj lahko izboljšali z uveljavitvijo rutinskega poročanja o odobrenih olajšavah iz okoljskih taks in s tem povezanimi okoljskimi učinki, predvsem javnih in infrastrukturnih naložb (po uveljavljenih statističnih diseminacijskih standardih). Z institucionalnimi spremembami doseženo integracijo okoljskih politik bi bilo potrebno nadaljevati z integracijo finančnih instrumentov (skladi, predvsem z okoljsko aktivnejšim upravljanjem sredstev sklada za financiranje razgradnje NEK, upravljanje olajšav okoljskih taks, omejevati proračunske donacije itd).

PREGLJEDNICA: Sintezni pregled doseganja motivacijskih ciljev SGRS 2001-2006 na področju razvoja okolja v letu 2001

	Enota mere	Motivacijski cilji (1)			Realizacija aktualne SGRS ¹ (zadnji podatek: stanje ali rast na preteklo leto)
		Predhodna SGRS c: cilj; (zadnji podatek glede na 1995)	EU15 (c:cilj; s:stanje)	Cilj aktualne SGRS	
Indeks uravnoteženosti ekonomskega razvoja	neimenovano število	c: izboljšanje stanja iz l. 1995 (0.521); ⊕⊕(0.440; 1998)	c: izboljšati; s: 0.503	Znižati razliko do EU.	⊕⊕(1998 : 0.440)
Indeks pristnega varčevanja	% BDP	c (simulirani): izboljšanje stanja iz l. 1997 (12.9); ⊕⊕(11.0; 1999)	c:-; s:16.9	16.3	⊕⊕(1999 : 11.0)
Potrebna primarna energija	mio. toe	C: izboljšanje stanja iz l. 1995 (6.11). ⊕(6.33; 2000)	1,519.5 (projekcija za l. 2010)	6.64 (scenarij za l. 2010)	⊕(2000 : 6.33; 1,442.4)
Delež porabe obnovljivih virov (MGD/Eurostat)	% porabljene primar. energije	C: izboljšanje stanja iz l. 1995 (8.9%, brez kom. odpadkov). ⊕(9.4; 2000)	c: 12 (cilj za l. 2010); s: 5.9	Ohraniti prednost pred EU.	⊕(2000: 11.9 oz. 9.4 brez komunalnih odpadkov; 5.9)
Intenzivnost glede na porabo primarne energije	neto uvoz v % od EUR1990 BDP	C: (boljšanje stanja iz l. 1995): 460. ⊕(386;2000)	C: 186 (projekcija za l. 2010)	Približevati se povpr. EU.	⊕(2000: 386; 231)
Energetska odvisnost	neto uvoz v % od bruto porabe ener.	C: Ne poslabšati stanja iz l. 1995 (50.6%). ⊕(53.5; 2000)	Se bo povečevala.	Se bo povečevala.	⊕(2000: 53.5; 47.6)
Cena elektrike za industrijo, maloprodajna, OECD	SIT / kWh	c: 7% rast nad inflacijo, 80% povprečja EU. ⊕(2000)	c: Rast relativnih cen energije.	Ohranjanje ravni glede na povp. EU.	⊕(2000: 10.67; 11.19)
Cena elektrike za gospodinjstva, maloprodajna, OECD	%	c:-	c: -	Rahla rast c. nad inflacijo.	⊕(2000: 19.50; 24.07)
Delež cestnega v skupnem blagovnem prometu				Znižati.	⊕(1997: 59.8; 84.7)
Delež cestnega v skupnem potniškem prometu					⊕(2000: 69.2; 58.0)
Maloprodajna cena MB95, neosvinčenega	SIT / liter	C: Približati se povprečju EU tudi pri obdavčitvi. ⊕⊕(2000)	c: Poenotiti minimalno trošarino.	Na ravni povprečja EU.	⊕(2001:164.2; 208.4)
Uporaba pesticidov - aktivna substanca	kg / ha	c:Znižati; ⊕⊕(3.21; 1999)	c: Znižati (s: -).	Znižati.	⊕⊕(1999:3.21; komercialna količina)
Uporaba aktivne substance NPK gnojil		c:Znižati; ⊕⊕(149.7; 2000)	c: Znižati (s: 116.0).	Znižati.	⊕⊕2000 : (149.7)
Intenzivnost namakanja: glede na uporabne kmetijske površine	%	c:Povečati; ⊕(0.5; 2000)	c: -	Povečati.	⊕(2000 : 0.5)
Intenzivnost gojenja lesa: kot prirast glede na posek	%	c:Povečati; ⊕(38.0; 2000)	c: Znižati.	Povečati.	⊕1995-2000 : (38.0; 59.9)
Delež blagovnega izvoza, ki konkurira v naravnih virih	%	c:Znižati s 16.7% (1995). ⊕(15.5; 2000)	c: -	Znižati.	⊕2000 : (15.5)
Delež dodane vrednosti predelovalnih dejavnosti iz umazanih industrij		c:Znižati z 20.3% iz l. 1995. ⊕(21.1; 2000)	c: -	Znižati.	⊕2000 : (21.1)
Izdatki za varstvo okolja	% BDP	c:1.5; ⊕⊕(1.2; 2000)	c:5% letna rast nad inflacijo s:1.3	1.5	⊕2001 : (1.2)
Skupna indikat. ocena realizacije SGRS na področju okoljskega razvoja ²		⊕⊕⊕⊕⊕⊕	-	-	⊕⊕⊕⊕

Vir podatkov: Gl. Delovni zvezek UMAR št. 7/2000; ažurirano po istih virih.

Opombe: ¹Uspešnost doseganja ciljev: ⊕⊕-preseganje za najmanj 25%; J-preseganje med 10 do 25%; ⊕-doseženo med 90 do 110%; ⊖-Realizirano med 75-90%; ⊕⊖-Realizacija nižja od 75%. ² Vsota, pri čemer je: ⊕=1točka; ⊖=0 točk; ⊕=-1 točka.

Financiranje varstva okolja v Sloveniji narašča in se po grobih ocenah (uradna statistika na tem področju še ni usklajena z Eurostatom) izenačuje s povprečjem držav EU, izraženo v primerjavi z BDP (gl. preglednico): naraščanje sredstev za varstvo okolja je med usmeritvami predhodne SGRS, ki se izpolnjujejo. Predvsem v zadnjih dveh letih naraščajo investicije v infrastrukturo varovanja okolja (ravnanje z odpadki, odvajanje in čiščenje odpadnih voda, vodooskrba). Drugače kot sredi devetdesetih problem okoljskega upravljanja ni več nezadostnost sredstev, ampak njihovo učinkovito upravljanje in plasiranje, velike možnosti ponuja sprememba načina upravljanja Sklada za financiranje razgradnje NEK, ki bi se lahko do začetka zapiralnih del uporabljala za ugodno kreditiranje aktualnih okoljskih projektov.

5. Socialni razvoj

OPREDELITVE SGRS: SGRS opredeljuje tri osnovne pogoje, ki - zagotovljeni ljudem - vodijo k povečevanju blaginje: dolgo in zdravo življenje, izobrazba in informiranost ter dostop do sredstev, potrebnih za primeren življenjski standard. Trdna socialna varnost ter socialna vključenost pa sta cilja, katerima sledi politika socialnega razvoja.

*UGOTOVITVE SGRS: Slovenija za **socialno varnost** namenja podoben delež BDP kot članice EU. V obdobju tranzicije je uspela ohraniti sisteme socialne varnosti, ki so s svojimi rezultati blažili sicer potrebne spremembe v ekonomskem sistemu. Potrebno pa bo zagotoviti, da bo ureditev spodbujala pripravljenost prizadetih, da tudi sami s svojim prizadevanjem rešujejo socialno stisko in se vključujejo v delo ali v druge vrste socialnih aktivnosti. Pozornost bo treba usmeriti na delovno (ne)aktivnost in izobrazbo, ki sta glavna določevalca in najpomembnejša vzvoda zmanjševanja socialne izključenosti in revščine. Stopnja revščine se je leta 1998 v primerjavi z letom 1993 zmanjšala. Slovenija je tudi že izvedla reformo sistema pokojninskega zavarovanja, po kateri se delež BDP za izdatke v pokojninskem sistemu ne povečuje. Uredila in dopolnila je sistem zagotavljanja socialnega varstva in družinskih prejemkov, s čimer je ustrezneje poskrbela za najrevnejši del prebivalstva ter enotno uredila in posodobila skrb za družino. Potrebne pa bodo tudi spremembe v sistemu zdravstvenega varstva in zavarovanja.*

ANALIZA:

Socialna varnost

Sistem socialne varnosti močno zaznamuje socialni razvoj, ki je izjemno pomemben element blaginje prebivalstva. Pripomore k socialni povezanosti, blaži revščino, preprečuje socialno izključevanje. Glavni načini (inštrumenti), s katerim sistem socialne varnosti zagotavlja doseganje svojih ciljev, so **denarne in nedelarne dobrobiti** (cash benefits in benefits in kind). Glede na to, katera tveganja pokrivajo in kako se zagotavljajo dobrobiti, se v sistemu socialne varnosti sočasno in vzporedno oblikujeta in delujeta dva sistema. (1) Pri sistemu ožje države so glavni prejemniki državljani in/ali rezidenti; dobrobiti se financirajo pretežno iz proračunskih sredstev; sistem organizira in izvaja država prek svojih organov. (2) Sistemi socialnega zavarovanja sestojijo iz samostojnih pravil, ki jih ni sprejela ožja država, in institucij, ki so upravljane paritetno. Upravičenost in višina dobrobiti je v teh sistemih povezana z vključitvijo (praviloma obvezno), višina pa je vsaj v določeni meri povezana z vplačilom prispevka za socialno zavarovanje.

V Sloveniji obstaja (stanje: julij 2001) 81 denarnih prejemkov, ki prebivalstvu omogočajo socialno varnost. Večina prejemkov (po številu) izhaja iz sistema socialne varnosti ožje države, večina upravičencev do prejemkov in razporejenih sredstev pa je iz sistema socialnega zavarovanja. Slovenija⁴⁸ namenja za denarne

⁴⁸ Slovenska statistika je podatke o izdatkih za celotno socialno varnost pričela spremljati v drugi polovici devetdesetih let na osnovi Eurostatove metodologije ESSPROS.

prejemke in storitve prebivalstvu v primerih določenih tveganj, stanj ali potreb (ostarelost, bolezen, invalidnost, brezposelnost, pomoč otrokom, družinam ipd.) podobne deleže BDP kot države, članice EU, saj (po podatkih za leto 1998), od evropskega povprečja odstopa le 1.2 odstotni točki (Slovenija: 26.5 % BDP, EU-15 pa 27.7% BDP). Med posameznimi državami EU so očitne razlike - od 16.1% BDP na Irskem do 33.3% BDP na Švedskem, kar priča, da je višina in delež javnih izdatkov v državah EU bolj posledica sistemov in filozofije zagotavljanja socialne varnosti kot pa pokazatelj večje ali manjše blaginje prebivalstva. V večini držav članic se delež izdatkov za socialno varnost v BDP že od leta 1993 zmanjšuje, v Sloveniji pa se je v tem obdobju povečeval. Če pa primerjamo **sredstva za socialno varnost na prebivalca glede na kupno moč** v posamezni državi, ugotovimo, da je Slovenija leta 1998 za socialno varnost (merjeno v PKM⁴⁹) namenjala več kot Irska, Španija, Grčija in Portugalska. Struktura celotnih sredstev za socialno varnost v Sloveniji kaže, da največ sredstev (43.3%) namenjamo za starost (sredstva ne vključujejo invalidskih pokojnin), sledijo sredstva, namenjena za bolezni in zdravstveno varstvo (30.7%), na tretjem mestu (z 8.8%) so programi in prejemki za invalide (sredstva vključujejo tudi invalidske pokojnine) in na četrtem sredstva, namenjena socialni varnosti otrok in družin (8.8%). Tudi v EU gre največ sredstev za primere starosti in bolezni. Primerjava z EU pokaže, da v Sloveniji (leto 1998) več kot v EU-15 namenjamo za starost (Slovenija: 11.4% BDP, EU: 10.8%) ter za bolezen in zdravstveno varstvo (Slovenija: 8.0% BDP, EU: 7.1%); enako kot v EU namenjamo družinam in otrokom (2.1% BDP) ter invalidom (2.2%), manj pa namenjamo za brezposelne (Slovenija: 1.4% BDP, EU: 2.9%) ter za primere smrti hranitelja družine (Slovenija: 0.5% BDP, EU-15 1.4%).

Slovenija je v obdobju, ki ga na splošno imenujemo tranzicija, uspela ohraniti sisteme socialne varnosti, ki so s svojimi rezultati blažili sicer potrebne, vendar tudi radikalne spremembe v ekonomskem sistemu. Stalno se spreminjajočemu ekonomskemu, demografskemu in družbenemu okolju so se prilagajali tudi sistemi socialne varnosti. Na nekaterih področjih pa so bile potrebe po prilagoditvi tako velike, da jih je bilo moč doseči le z reformami.

Socialna varnost v okviru ožje države

Spremembe sistema socialne varnosti, ki so v domeni ožje države, so bile v glavnem zaključene s sprejetjem in uveljavitvijo sprememb zakonov o družinskih prejemkih in o socialnem varstvu. Pri slednjem je namesto prejšnjih dveh vrst pomoči uveljavljena le ena – socialna denarna pomoč. Bolj je poudarjena osebna odgovornost posameznika za dostojno preživetje sebe ali svoje družine ter motiviranost za delo; pomoč se je povišala (za samsko osebo na raven minimalnih življenjskih stroškov oziroma minimalnega dohodka) in se ne odmerja več od zajamčene plače. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih vključuje ureditev porodniškega, očetovskega in starševskega dopusta, pravico da skrajšanega delovnega časa zaradi starševstva ter pravice do družinskih prejemkov. V nekaterih določbah je med bolj širokogrudnimi v Evropi. Skupaj z drugimi ukrepi za mlajše družine naj bi pripomogel, da osnovni materialni pogoji ne bi bili eden pomembnih vzrokov za odločanje o oblikovanju družine.

⁴⁹ Pariteta kupne moči.

Še vedno pa ostaja vprašanje, v kolikšni meri bo nova ureditev tudi v praksi povečevala pripravljenost prizadetih, da tudi sami s svojim prizadevanjem rešujejo socialno stisko in se vključujejo v delovno ali druge vrste socialnih aktivnosti. Zato bo stalno in sprotno preverjanje učinkov nove ureditve tudi s tega zornega kota neobhodno.

Sistemi socialnega zavarovanja

Sistemi socialne varnosti, ki jih zagotavljajo socialna zavarovanja, so bili deležni korenitih sprememb, ki so bile v preteklem obdobju tudi uzakonjene. Reforma pokojninskega sistema je imela za cilj modernizacijo pokojninskega sistema; treba je bilo povečati finančno znosnost sistema, poudariti njegovo redistribucijsko funkcijo, sistem narediti bolj gibek, ga povezati s trgom dela in uvesti nove oblike in vire financiranja. Spremembe sistema so bile korenite, njihovo uvajanje pa ni posebej dramatično, saj se večina sprememb uvaja postopoma skozi daljše obdobje. Finančna znosnost sistema se v kratkem času ni mogla bistveno izboljšati, vendar se po uveljavitvi reforme ni poslabšala (delež BDP za izdatke v pokojninskem sistemu se ni povečal). Širokogrudnost sistema je v prihodnosti usklajena s finančnimi zmožnostmi s pomočjo letne zmanjšane odmerne stopnje, daljšim referenčnim obdobjem za izračun pokojninske osnove, drugačnim pravilom za valorizacijo pokojnin in referenčnih podatkov o plačah in s povišanjem najnižje in polne upokojitvene starosti. Gibkost pokojninskega sistema nagraduje daljše ostajanje v aktivnem statusu in zmanjšuje denarne dobrobiti ob sicer dopuščenem zgodnejšem upokojevanju kot pri polni upokojitveni starosti. Z uvedbo vdovske pokojnine, državne pokojnine, zmanjšanjem razpona med najvišjo in najnižjo pokojninsko osnovo ter z izenačitvijo položaja starih upokojencev s tistimi, ki v upokojitev vstopajo pod manj ugodnimi novimi pogoji, je povečana prerazdelitvena funkcija pokojninskega sistema. Novi viri zagotavljanja dostojnih dohodkov za starost so sedaj sistemsko urejeni z možnostmi dodatnega obveznega in prostovoljnega pokojninskega zavarovanja. Po začetnih težavah pri oblikovanju inštitucij finančnega posredništva (pokojninskih družbah in vzajemnih pokojninskih skladih) ter po začetnem obotavljanju posameznikov in delodajalcev je v letu 2001 prišlo do zelo povečane vključitve v te nove oblike zavarovanja in s tem tudi do povečanja namenskega varčevanja.

Osnovna značilnost sprememb v sistemu zdravstvenega zavarovanja je v preteklem obdobju veliko povečanje obsega in deleža plačil posameznikov za sicer obvezni del programa zdravstvenih storitev oz. dejavnosti. Kot v številnih drugih državah se tudi v Sloveniji kaže velika nemoč ali odsotnost volje za obvladovanje stroškov zdravstvene dejavnosti. Zaradi nekaterih odločitev o načinu in višini plačil zaposlenim se je (ob sicer drugih enakih parametrih) močno povečal obseg potrebnih (javnofinancijskih) sredstev, istočasno pa se ni moglo povečati zajemanje sredstev iz vplačanih prispevkov. Sam program storitev je ostal enak ali pa se je celo širil in se tudi ni prilagajal spremembam v načinih in možnostih zagotavljanja zdravstvene oskrbe; premalo je upošteval javnofinancijske omejitve. Močno se je povečala tudi vključenost v dopolnilno zdravstveno zavarovanje, druge oblike zdravstvenih zavarovanj pa se (še) niso razvile.

Revščina – socialna izključenost

Stopnja revščine je bila v Sloveniji (leta 1998) 11.9-odstotna⁵⁰, kar predstavlja okrog 76.000 revnih gospodinjstev ali 11.000 gospodinjstev manj kot leta 1993. Nadpovprečno stopnjo revščine izkazujejo enočlanska gospodinjstva, gospodinjstva starejših oseb, enostarševska gospodinjstva z več otroki in pari s tremi ali več otroki, mlajšimi od 16 let. Najrevnejša so enočlanska gospodinjstva starejših oseb. Najvišja stopnja revščine je v gospodinjstvih, kjer ni nihče delovno aktiven; (takšnih je med revnimi gospodinjstvi 56.9%). Glede na izobrazbo referenčne osebe⁵¹ so najrevnejša tista gospodinjstva, kjer ima referenčna oseba največ dokončano osnovno šolo (58.1% jih je med vsemi revnimi).

Zadnji preračuni revščine, izdelani na osnovi nove metodologije⁵², kažejo, da je bilo leta 1998 v Sloveniji 13.8% revnih oseb, s čimer se uvrščamo med države z nižjo stopnjo revščine. V evropski petnajsterici je bilo v povprečju 18% revnih oseb.

Na voljo pa imamo tudi subjektivna mnenja gospodinjstev o zadostnosti njihovega mesečnega dohodka, pri interpretaciji katerih je sicer potrebna dokajšnja mera previdnosti. Občutek materialne prikrajšanosti (deprivacije) imajo slovenska gospodinjstva primerjalno močno izražen, saj jih 11.7% meni, da z velikimi težavami shajajo s svojimi mesečnimi dohodki. V Evropski trinajsterici⁵³ pa le 7% gospodinjstev z velikimi težavami shaja s svojimi mesečnimi dohodki. V Sloveniji tudi redkokdo meni, da brez večjih problemov zaveže kraj s koncem, saj pri odgovoru »zelo lahko« zavzema zadnje mesto, vendar so ji blizu Grčija, Španija, Francija, Italija in Portugalska.

Čeprav se je stopnja revščine, izračunana za gospodinjstva, leta 1998 v primerjavi z letom 1993 zmanjšala, pa je potrebno pozornost usmeriti na delovno (ne)aktivnost in izobrazbo, ki sta glavna določevalca in obenem najpomembnejša vzvoda zmanjševanja revščine in socialne izključenosti. **Socialne izključenosti** ne enačimo z revščino, se pa z njo prične in pomeni tudi neenakosti pri pridobivanju izobrazbe, dostopa do zdravja, zaposlitve, kulturnih dobrin itd. Pomeni omejevanje socialnih stikov, izločanje iz socialnega življenja in izrinjanje na rob družbe. Pozitivni trendi izobraževanja in izobraženosti, vključevanja odraslih v formalno in neformalno izobraževanje, rast števila zaposlenih in zmanjševanje brezposelnih dolgoročno vodijo k zmanjševanju revščine in socialne izključenosti. Pozitivne trende izkazuje tudi dva pomembna **kazalnika blaginje in življenjskih razmer**: umrljivost dojenčkov ter pričakovano trajanje življenja.

⁵⁰ To je stopnja revščine, pri izračunavanju katere se uporablja prag revščine, ki je enak 50% povprečnih izdatkov gospodinjstev. Gospodinjstva, ki ne dosežejo tega praga, veljajo za revna. Za primerjavo z EU imamo na voljo metodološko enak podatek za leto 1994. Povprečna stopnja revščine v gospodinjstvih EU-13 je bila takrat 19-odstotna. Najnižjo stopnjo revščine gospodinjstev je izkazovala Danska (6-odstotna), najvišjo pa Irska (25-odstotna).

⁵¹ To je oseba z najvišjim dohodkom v gospodinjstvu.

⁵² Prag revščine je po priporočilih Eurostata enak 60% mediane dohodkov oseb.

⁵³ Upoštevano je povprečje za leto 1998; Švedska in Finska sta izvzeti. Odstopanja znotraj trinajsterice so zelo velika, saj je mnenja, da z velikimi težavami shaja s svojimi mesečnimi dohodki npr. v Luksemburgu 2%, v Grčiji pa kar 21% gospodinjstev.

6. Usmeritve za uresničevanje Strategije

Kljub relativno ugodnim rezultatom postavljamo pospešen gospodarski razvoj še vedno v ospredje aktivnosti in ukrepov državne politike. Razlog vidimo v razvojnih zaostankih v dokaj širokem spektru mehanizmov pospešenega razvoja in bližajočem se vstopu na notranji evropski trg, kjer je konkurenčnost bistveno višja, obenem pa pristojnost ukrepanja nacionalne države bistveno ožja (tudi na področju državnih pomoči in politike konkurence). Takšne razmere lahko potencialno ogrozijo tisti del gospodarstva, ki se že do sedaj ni uspel prestrukturirati in konkurenčnih sposobnosti potrditi na razvitih trgih.

Pospeševanje konkurenčnosti gospodarstva obsega širok spekter različnih aktivnosti in ukrepov:

- i na področju znanja in strokovne usposobljenosti obstoječe in nove delovne sile,
- i na področju raziskovalnih dejavnosti in tehnološkega razvoja, števila raziskovalcev, uvajanja inovacij v poslovne, organizacijske in upravljalvske procese, hitrejšega uvajanja novih proizvodov, prenosa znanja v proizvodne procese ter hitrejšega uvajanja IKT in storitev v gospodarstvo in javno upravo,
- i na področju produktivnosti dela in konkurenčnosti proizvodov ter podjetij na domačem in tujih trgih,
- i na področju razvitosti finančnega sektorja in infrastrukture,
- i ter na drugih področjih, ki so neposredno ali posredno povezana s konkurenčnostjo gospodarstva (npr. administrativne ovire, prostorski lokacijski pogoji).

Z ustrezno industrijsko politiko pospeševanja konkurenčnosti gospodarstva je možno odpravljati tudi regionalne in okoljske probleme (npr. s pospeševanjem konkurenčnosti gospodarstev v manj razvitih regijah, z omejevanjem razvoja energetske potratnih ali umazanih industrij). Še tako dobre sektorske politike in tudi ne visoka javnofinančna sredstva (bodisi iz nacionalnih ali evropskih strukturnih virov) pa ne morejo optimalno vplivati na bodoči razvoj, če nista zagotovljeni **makroekonomska stabilnost** ter **učinkovitost državne administracije**. Administrativne ovire, ki ne omogočajo ugodnega poslovnega okolja, neustrezna izbira razvojnih projektov (investicijskih in državnih pomoči), neurejene institucije medsebojnega koordiniranja različnih aktivnosti in ukrepov, pomanjkljiv nadzor ali sploh odsotnost nadzora ter ne nazadnje nemerjenje učinkov sprejetih in izvedenih ukrepov neugodno vplivajo tako na makroekonomsko stabilnost kot na ukrepe industrijske politike.

6.1. Industrijska politika⁵⁴

Slovenija potrebuje **celovito industrijsko politiko, z jasno določenimi cilji, usmeritvami ter razdelavami po prioritetnih programih in podprogramih** ter

⁵⁴ Industrijsko politiko obravnavamo v širšem smislu, torej politiko, ki zajema vse dejavnosti (ne le predelovalnih dejavnosti) in kot jo obravnavajo gospodarsko razvite (vključno z Evropsko komisijo v EU) in anglosaksonske usmerjene države. Industrijska politika ima v praksi in teoriji tudi drugačne nazive (sektorska, strukturna), pri čemer prevladuje naziv, ki smo ga uporabili.

po ukrepih in instrumentih. Lani sprejeti Strategija gospodarskega razvoja, Predpristopni ekonomski program in Proračunski memorandum so v opredelitvah razvojnih prioritet in usmeritev ekonomske in strukturne politike usklajeni. K zmanjšanju neskladja med opredeljenimi usmeritvami in dejansko alokacijo sredstev za razvojne namene naj bi prispeval lani (preliminarno) sprejeti Državni razvojni program (DRP). Njegova pomembna kakovost je, da vsebuje konkretne medresorske programe, ki so finančno ovrednoteni in v delu, kjer se predvideva financiranje iz javnih sredstev⁵⁵, usklajeni s sprejetim državnim proračunom. Ob pripravi DRP se je izoblikoval tudi način njegove koordinacije prek Sveta za strukturno politiko, začete so bile priprave za spremljanje njegovega izvajanja, poskušale so se izvesti tudi horizontalne uskladitve s pomočjo strateške presoje vplivov na okolje in zdravje in zunanje predhodne presoje izvedljivosti. Šibkost programa je, da v opredelitvi prednostnih nalog vsaj toliko kot iz SGRS izhaja iz strukture virov financiranja na strani EU. V času do zaključka pogajanj o finančnih poglavjih se bo DRP v tem pogledu preoblikoval v skupni programski dokument, kar bo pomenilo oženje njegove vsebine in verjetno tudi krčenje predvidenih sredstev glede na izid pogajanj (v tem je skrita tudi potencialna nevarnost za realizacijo programa ali preveliko obremenitev zasebnih virov, zlasti zadolževanja). Takšno preoblikovanje bo pomenilo, da DRP verjetno ne bo vključeval vseh razvojno pomembnih programov, po drugi strani pa bo vključeval tudi nekatere, ki se sicer lahko sofinancirajo iz evropskih sredstev, vendar pri njih socialna vsebina prevladuje nad razvojno. Možna rešitev bi bila, da se državni razvojni program še naprej pripravlja kot notranji programski dokument, ki bi zajel vse razvojno prioritete izdatke države, čeprav bi bili le nekateri sofinancirani iz sredstev EU. Takšen razvojni program bi lahko predstavljal slovensko industrijsko politiko in nadomestil sedanji predvsem formalni načrt razvojnih programov državnega proračuna, z okrepitevijo dosedaj preizkušenih postopkov in institucij pa bi lahko zagotovili tudi usklajenost med ministrstvi in s proračunom ter učinkovito spremljanje uspešnosti programa.

Najpomembnejša **nacionalna instrumenta**, s katerima se financirajo razvojni programi, sta investicije in državne pomoči. Investicije imajo ustrezno načrtovalsko in izvajalsko medministrsko koordinacijo preko instituta javnih naročil (ki bi morala razširiti preverjanje skladnosti investicijskih odločitev ne samo preko investicijskih programov in poslovnih načrtov, temveč tudi s cost-benefit analizo), državne pomoči pa je nimajo. Obstoječa Komisija za nadzor nad državnimi pomočmi opravlja le funkcijo nadzora nad skladnostjo oblik državnih pomoči s sprejetimi pravnimi predpisi, ki urejajo to področje, ne pa tudi nad ekonomsko ustreznostjo in njenimi pričakovanimi učinki na gospodarski, regionalni in okoljski razvoj. Podobno tudi posamezne sektorske in področne politike nimajo zagotovljenega **ugotavljanja učinkov** izvajanja aktivnosti in ukrepov. Tudi zaradi pomanjkanja nadzora in evalvacije ukrepov se pojavljajo vedno nove potrebe po povečevanju javnofinančnih sredstev za že določene in nove namene. Sprotno spremljanje in preverjanje učinkov ukrepov odpravlja tako imenovane državne napake (government failures) pri odločitvah in vodi na eni strani do racionalizacije porabe davkoplačevalskega

⁵⁵ Pri predvidenem javnofinančnem financiranju programi izhajajo le iz odhodkovne strani državnega proračuna, ne upoštevajo pa virov državnih skladov. Prav tako pri programih, kjer se javnofinančna pomoč obravnava po kriterijih državnih pomoči, niso upoštevani drugi instrumenti pomoči, ki so v letu 2000 že predstavljali 34% vseh državnih pomoči.

denarja, na drugi pa do dejanskih pozitivnih vplivov na gospodarski, okoljski in socialni razvoj.

Na posameznih področjih industrijske politike so usmeritve, ki izhajajo iz analitičnega dela Poročila o razvoju, naslednje:

Z vidika SGRS in ključnih razvojnih problemov Slovenije na področju **izobraževanja in usposabljanja** so sicer zaznani kvalitativni premiki pri izobraževanju mladine, ne pa tudi pri izobraževanju odraslih in vseživljenjskem učenju. Da bi pozitivne trende lahko pospešili, bi morali izvajati naslednje prioritete ukrepe: (a) povečanje celotnih (javnih in zasebnih) vlaganj v izobraževanje in usposabljanje, predvsem na področju izobraževanja odraslih, vključno s prerazdelitvijo javnih izdatkov; (b) izboljšanje kvalitete izobraževanja in usposabljanja na vseh ravneh in (c) uveljavljanje koncepta vseživljenjskega učenja.

Na področju **vlaganj v raziskave in tehnološki razvoj in dosežene stopnje inovativnosti podjetij** mora Slovenija v prihodnje gospodarsko rast in povečevanje produktivnosti dela graditi predvsem na povečevanju tehnološke zahtevnosti svoje proizvodnje in hitrejšem uvajanju novih proizvodov in storitev, kar bo zahtevalo visoko usposobljeno in izobraženo delovno silo. Pomanjkanje slednje lahko predstavlja resno oviro pri absorpciji in prenosu novih tehnologij v industrijo in storitvene sektorje. Dosežena raven na področju vlaganj v raziskave, tehnološki razvoj in inoviranje kaže na naslednje pomanjkljivosti: (i) nezadosten prenos znanja med raziskovalno-razvojno sfero in industrijo in posledično premajhen delež podjetij, ki uvajajo inovacije; (ii) vrednotenje znanstveno-raziskovalnega dela bolj poudarja objavljanje v znanstvenih revijah kot sodelovanje z industrijo, zato Slovenija za razvitiimi državami precej bolj zaostaja glede relativnega števila patentov kot glede števila objav v znanstvenih revijah; (iii) neuravnoveženost med temeljnimi in razvojnimi raziskavami v škodo slednjih; (iv) premajhna učinkovitost obstoječih mehanizmov za prenos znanja med raziskovalnim sektorjem in industrijo; (v) nerazvitost mehanizmov za financiranje inovacij in podjetništva nasploh; (vi) nespodbudno okolje za razvoj podjetništva (npr. birokratski postopki). SGRS predvideva, da bi se moral delež za raziskave in tehnološki razvoj v BDP do leta 2006 povečati na okoli 2%. Če želi Slovenija doseči ta cilj in hkrati odpraviti zaostanek za tehnološko naprednejšimi državami, potem morajo biti prioritetni ukrepi industrijske politike usmerjeni predvsem v premagovanje zgoraj omenjenih pomanjkljivosti. Posebno pozornost je treba nameniti spodbujanju ustanavljanja majhnih tehnološko intenzivnih podjetij (spin-off, start-up). Obstoječa javna sredstva, namenjena za raziskave in razvoj, bi kazala v večji meri preusmeriti iz temeljnih na aplikativne raziskave in druge predkonkurenčne razvojno-raziskovalne aktivnosti. Po pravilih državnih pomoči se aplikativne raziskave in druge predkonkurenčne aktivnosti (vse aktivnosti raziskave in razvoja, vključno z izdelavo prototipov novih proizvodov) morajo nujno programsko in finančno povezovati s poslovno sfero. Na ta način bi, podobno kot v drugih razvitih državah, v sfero znanosti in razvoja pritegnili več poslovnih sredstev (in s tem lažje dosegali cilj SGRS o 2% BDP za raziskave in razvoj) in hkrati pospešili prenos znanja v proizvodne procese.

Relativno hitro naraščanje števila uporabnikov interneta v EU v zadnjih letih je mogoče povezati z **ukrepi aktivne politike razvoja informacijske družbe**. Razkorak med Slovenijo in EU, ki se je pojavil v zadnjem obdobju, zelo verjetno opozarja na to, da v Sloveniji z načrtnim spodbujanjem razvoja informacijske družbe kasnimo. S sprejetjem okvirne zakonodaje, ustanovitvijo neodvisnega regulatornega organa za telekomunikacije ter Ministrstva za informacijsko družbo, pristojnega za vodenje politike na tem področju, Slovenija sledi usmeritvam SGRS, katerih cilj je odpraviti zaostanek za EU na področju razvitosti informacijske družbe. Slovenija že uvaja informatizacijo nekaterih področij (zdravstvo, državna uprava, e-šole, bančništvo), vendar pa je za doseganje optimalnih učinkov uvajanja informacijske družbe potreben celovit pristop v obliki nacionalne strategije in akcijskega načrta. Očitno je, da se informacijska družba/družba znanja ne dogajata spontano kot posledica razvoja, pač pa je potrebno načrtno spodbujanje njenega razvoja, saj ta prežema vse segmente udejstvovanja državljanov (tako zaposlene kot potrošnike in državljane). V tej smeri so z vidika industrijske politike prioritete naslednje naloge: (i) čimprej in učinkovito uveljavljanje konkurence na področju dostopa do interneta, kar bo zagotovilo hiter in cenovno ugoden dostop do interneta; (ii) izobraževanje in usposabljanje širših segmentov populacije za uporabo interneta; (iii) prioriteta informatizacija upravnih postopkov, povezanih z ustanavljanjem novih podjetij oziroma s spodbujanjem podjetništva nasploh.

Konkurenčnost gospodarskega sektorja je v prvi vrsti treba pospešiti z: (i) ustvarjanjem ugodnega podjetniškega okolja, ki bo omogočalo hitre vstope in izstope iz trga ob minimalnih stroških, (ii) zagotovitvijo takšne lastniške strukture podjetij, ki bo zainteresirana za čimprej in ofenzivno prestrukturiranje in (iii) internacionalizacijo gospodarstva. Prvo nalogo lahko uspešno opravimo z ustreznimi odpravami birokratskih ovir, ugodno infrastrukturno povezanostjo in zadostnim številom lokacijskih možnosti in priložnosti. Druga naloga je uresničljiva ob hitri statusni ureditvi investicijskih skladov in družb za upravljanje z njimi ter povečano možnostjo odločanja lastnikov za ofenzivno prestrukturiranje, ki je v prvi vrsti podjetniška odločitev, država pa ima v okviru pravil državnih pomoči dovolj predvsem horizontalnih instrumentov, da procese prestrukturiranja (s predpogojem dobrih podjetniških programov) tudi podpre. Tretja naloga je uresničljiva ob nadaljevanju pospeševanja izvoza, predvsem pa pri povečevanju vhodnih in izhodnih neposrednih mednarodnih naložb. Vloga države je pri slednji nalogi nekoliko omejena (zaradi omejitev na področju neposrednega pospeševanja izvoza), vendar je paleta ukrepov še vedno dovolj široka, da lahko aktivno poseže tudi v njeno realizacijo. Obsega državnih pomoči v globalu ne bi smeli več zniževati, če želimo pospeševati konkurenčnost gospodarstva, ki za evropskim še močno zaostaja. V okviru razpoložljivih ukrepov in instrumentov jih je potrebno postopno preusmerjati iz manj zaželenih namenov (prestrukturiranje in reševanje slabih podjetij) na pretežno horizontalne namene po predhodno določenih prioritetah. V najmanj razvitih regijah je mogoče določene industrije reševati tudi z regionalnimi pomočmi (pomoči za redno poslovanje).

Države z razvitim **finančnim sistemom** imajo na razpolago vrsto učinkovitih instrumentov in mehanizmov, ki podpirajo konkurenčnost podjetniškega sektorja, tehnološki razvoj in omogočajo uvajanje inovacij v podjetja (tudi v majhna in srednje velika). V Sloveniji je tako kot v drugih državah na prehodu finančni sistem

precej nerazvit v smislu vzpodbujanja inovativnosti (npr. skladi tveganega kapitala, investicijsko bančništvo), zato so mnoge podporne dejavnosti v zvezi z inovacijami in tehnološkim razvojem zaenkrat odvisne bolj od dejavnosti države in drugih javnih institucij. S procesi privatizacije, združevanj, s privabljanjem strateških investitorjev in prestrukturiranjem finančnega sistema je treba pospešeno in načrtno nadaljevati, ne glede na "politizacijo" nacionalnega interesa, ki se ob privatizaciji dveh največjih bank v Sloveniji postavlja v ospredje.

Z vidika industrijske politike in konkurenčnosti gospodarstva sta razvoj in liberalizacija **infrastrukture** potrebna predvsem z vidika zagotavljanja zadostne in kvalitetne oskrbe po konkurenčnih cenah.

Industrijska politika države bi morala obsegati tudi **regionalno dimenzijo**, kar pomeni, da bi morala prioriteto podpirati investicije in druge podjetniške aktivnosti (ob kvalitativno zadovoljujočih projektih) v regijah, kjer so razvojni zaostanki največji. Regionalna politika bi morala v prvi vrsti ustvarjati ugodno klimo za podjetništvo in aktivirati izkoriščanje lokalnih razvojnih potencialov. V Sloveniji regionalna politika v določenih elementih podvaja aktivnosti, ki se že izvajajo prek industrijske politike na področju pospeševanja razvoja malih in srednje velikih podjetij ali prek kmetijske politike (investicije na podeželju). S tem zanemarljivo primarno funkcijo, ki jo ima prek industrijske politike. Če pogledamo pravila državnih pomoči, ki so definirana kot pomoči industriji z regionalno komponento, ugotovimo, da so pomoči prioriteto namenjene industriji, ki se pod določenimi pogoji lahko dodeljujejo le manj razvitim regijam. Po našem mnenju je to tudi glavni razlog, da imamo v Sloveniji implementacijski deficit na področju regionalnih državnih pomoči. V okviru industrijskih politik se namreč posameznim manj razvitim regijam lahko dodeljujejo tudi zelo visoke pomoči (merila za dodeljevanje državnih pomoči po regionalnih kriterijih so najugodnejša od celotne palete dovoljenih horizontalnih pomoči) in ne le pomoči za projekte, ki imajo podlago v regionalnih pobudah in za katere so razpoložljiva finančna sredstva, s katerimi naj bi opravljal resor, zadolžen za regionalno politiko. Ker naj bi bile regionalne pomoči v bodoče implementirane tudi z evropskimi strukturnimi pomočmi, se ob preozkem gledanju na regionalno politiko in regionalne pomoči lahko zgodi, da se bodo pomoči evropskih strukturnih skladov razblinile v okviru majhnih projektov brez ustreznega učinka. Ob pomanjkanju ustreznih regionalnih projektov (ki bodo izhajali iz regionalnih pobud) lahko ostanejo ponujene strukturne pomoči neizkoriščene. Izkušnje drugih evropskih držav govorijo, da so nekatere države z regionalnimi pomočmi reševale tudi zelo velika podjetja v težavah.

Z vidika strukturnih evropskih politik obstaja podobna bojazen tudi pri **kmetijstvu**. Slovensko kmetijstvo ponazarja veliko sektorsko specifično razvojno vlogo lastninskih razmerij ter kvalitete delovne sile. Razdrobljena lastniška struktura kmetijskih zemljišč je med pomembnimi dolgoročnimi dejavniki nižje produktivnosti našega kmetijstva ob vstopu v EU, vendar ji je posvečena veliko manjša pozornost kot vprašanju kmetijskih subvencij. Možno pot reševanja kaže denimo bavarski pristop k upravljanju z zemljišči, da bi bolj obvladali procese, ki vodijo do tega, da bo v perspektivi v vsaki vasi samo ena kmetija in večina zemlje v najemu, recimo s predčasnim dedovanjem in podobnimi lastniško usmerjenimi ukrepi. Podoben problem je tudi z znanjem in strokovno usposobljenostjo kmetijske

delovne sile, ki še zdaleč ne zadošča potrebam sodobnega kmetijstva. Sredstva evropske pomoči slovenskemu kmetijstvu so namreč lahko dodeljena le tistim nosilcem kmetijske proizvodnje, ki imajo dovolj veliko količino (lastnih ali dolgoročno najetih) kmetijskih zemljišč in ustrezno izobrazbo. Ker bo takšnih prsilcev, ki bi izpolnjevali pogoje, malo (kar se je že pokazalo na letošnjem razpisu), bodo evropska strukturna sredstva ostala neizkoriščena, vse hujši (posebno po vstopu v EU) pa bo pritisk na nacionalna sredstva. Ker so finančne zmožnosti za financiranje slovenskega kmetijstva omejene, bo rešitev primorala nosilce kmetijskega dela industrijske politike, da prerazporedijo obstoječe pomoči kmetijstva iz živilsko-predelovalne industrije (ki kljub zelo visokim pomočem še ni pričela z nujnimi procesi združevanja, povezovanja, prestrukturiranja, skratka povečevanja konkurenčnosti) in drugih prejemnikov na neposredne kmetijske pridelovalce.

Pospešitev **okoljskega razvoja** bi zahtevala preobrazbo okoljske politike iz varovalne v razvojno, ki bi bila sposobna vplivati na povečanje trajnostno neškodljivih uporab naravnih razvojnih dejavnikov, predvsem domačih obnovljivih virov, npr. da bi zaradi zaraščanja prispevala k povečanju poseka lesa, izrabi biomase (celo na gozdnatih območjih je za ogrevanje opazno nadomeščanje s kurilnim oljem), vode (nizek delež površin pod namakanjem; elektroenergetska raba), k boljšemu izkoriščanju ekonomskega potenciala biotske raznolikosti in učinkovitejšemu urejanju prostora. Pogoj za integralnejše učinkovanje okoljske politike je okrepitev in intenziviranje uporabe horizontalnih in integrativnih instrumentov, sprva predvsem odpraviti že kritično odsotnost rednega letnega poročanja o stanju okolja. Odsotnost okoljske integracije je tudi po ugotovitvi SGRS predvsem posledica vase zaprte okoljske politike (transpozicija pravnega reda EU na škodo izvajanja drugih funkcij). Na slabo implementacijo okoljske politike pa opozarjajo tudi poročila varuha človekovih pravic, ocene nevladnih organizacij (akcija Ostržek) in EU. Tudi pri varstvu okolja se pogosto pojavlja potreba po povečevanju javnofinančnih sredstev, s pomočjo katerih bi lahko odstranili najbolj moteče onesnaževalce. Iz podatkov izhaja, da se obseg javnofinančnih sredstev za varstvo okolja povečuje, Slovenija pa je že tudi pridobila sredstva evropske predpristopne pomoči. Zato menimo, da ni problem razvoja okolja toliko v višini zagotovljenih sredstev kot v izbiri najučinkovitejših okoljevarstvenih razvojnih projektov. Predvsem v podjetniškem sektorju bi lahko zmanjšali onesnaženost okolja z izkoriščanjem instituta državnih pomoči, ki omogoča dodeljevanje pomoči tehnološkemu posadabljanju opreme v smeri zmanjševanja porabe energije in osvojitvi okoljevarstvenih standardov, ter proizvodnjam, ki se ukvarjajo z reciklažo. Pri drugih investicijskih podjetniških projektih, ki so financirani tudi z javnofinančnimi sredstvi, pa bi prav lahko uveljavili načelo omejevanja (nefinanciranja) investicij v takoimenovane umazane industrije.

Dosegljiva rast v prihodnjem srednjeročnem obdobju

Dolgoročno sposobnost gospodarske rasti lahko ocenimo z izračunom potencialne rasti BDP. Napovedi se zelo razlikujejo glede na uporabljeno metodo. **Metoda ekstrapolacije trenda** napoveduje, da bo potencialna rast v povprečju obdobja 2003-2006 dosegla **5.1%**. Ta napoved je v grobem konsistentna s scenarijem SGRS, ki napoveduje celo nekoliko višjo rast (okrog 5.5%), vendar ob predpostavki izpeljanih strukturnih reform in aktivne politike zlasti na področju razvoja človeških virov, konkurenčnosti in tehnološkega razvoja. Takšna napoved tudi implicira, da je sedanje znižanje gospodarske rasti (na raven okrog 3.5% v letih 2001 in 2002) rezultat kratkoročnih dejavnikov tujega in domačega povpraševanja.

Bistveno bolj pesimistična je napoved s **pomočjo agregatne produkcijske funkcije**, iz katere izhaja, naj bi se potencialna gospodarska rast v prihodnjih nekaj letih znižala **pod 2.5%**. Napoved temelji na oceni gibanja obsega posameznih produkcijskih tvorcev v prihodnje. Ocena gibanja obsega fizičnega kapitala je izračunana kot ekstrapolacija dosedanjega trenda, iz česar izhaja nadaljnje zniževanje investicijske stopnje, začeto v letu 1999. Ocena gibanja obsega dela je izračunana ob predpostavki, da se bo dejanska stopnja zaposlenosti morala približati ravnovesni, kar implicira padajoče in po letu 2003 celo negativne stopnje rasti zaposlenosti. Gibanje obsega človeškega kapitala in gibanje skupne factorske produktivnosti sta tudi ocenjeni z metodo ekstrapolacije trenda, kar pri slednji pomeni nadaljnje zniževanje njenih stopenj rasti. Napoved s pomočjo agregatne produkcijske funkcije torej implicira, da sedanje znižanje gospodarske rasti ni le odraz normalne kratkoročne cikličnosti, temveč tudi **znak strukturnih težav**, zlasti pri ohranjanju visoke investicijske stopnje in zaustavljanju trenda padajoče skupne factorske produktivnosti.

Ugotovimo lahko, da so na nižje stopnje gospodarske rasti v letih 2001 in 2002, kot bi bila potencialno dosegljiva, gotovo vplivali ciklični dejavniki tujega in domačega povpraševanja, vendar pa so k zastoju prispevali tudi pomembni strukturni dejavniki. Pri tem tako analiza dejavnikov rasti s pomočjo agregatne produkcijske funkcije kot tudi analiza na podlagi izbranih razvojnih indikatorjev kažeta, da so **glavne strukturne slabosti** na področju tehnološkega razvoja in inovativnosti (tudi na področju informacijske družbe), pri prenosu in uporabi znanja, pri "vseživljenjskem" izobraževanju ter pri sposobnosti za financiranje željene ravni investicij. Brez ukrepov ekonomske politike na teh področjih je možno pričakovati zniževanje dolgoročne sposobnosti za rast.

Vir: *Simona Bovha Padilla, Helios Padilla Mayer, Sources of GDP Growth, Potential Output and Output Gap in Slovenia: Mid-Term Projection, UMAR, marec 2002.*

6.2. Makroekonomska politika

Razmeroma ugodni gospodarski rezultati v preteklih letih so bili doseženi ob porušenju nekaterih makroekonomskih ravnovesij, kar bi lahko postalo resen omejevalni dejavnik za realizacijo ciljev SGRS. Gibanja na javnofinančnem, plačnem in cenovnem področju v zadnjih nekaj letih opozarjajo na možen odmik od srednjeročnih projekcij, zato bo za doseganje in ohranjanje stabilnih okvirov potrebno povečati omejevalnost vseh makroekonomskih politik. Čeprav so nekatera izmed nastalih makroekonomskih neravnovesij bila delno posledica dejavnikov enkratnega ali zunanjega značaja, so hkrati ob povečanih šokih iz zunanjega okolja postali vidnejši tudi vplivi nekaterih notranjih problemov trajnejše in strukturne narave.

Za nadaljevanje procesa **disinflacije** bo ključna vloga restriktivne usmerjenosti denarne politike in politike deviznega tečaja ter njuna usklajenost s fiskalno in dohodkovno politiko. Ob predpostavki zaostajanja plač za rastjo produktivnosti dela na eni strani in zmanjšanja prispevka reguliranih cen k inflaciji na drugi bosta denarna politika in politika deviznega tečaja namreč postali poglavitna vzvoda za znižanje inflacije na raven, primerljivo z državami EU. Po razlagi Banke Slovenije to pomeni, da inflacija ob vstopu Slovenije v EU ne bi smela presežati inflacije v državah članicah z najvišjo stopnjo. Takšen cilj je konsistenten z oceno višine strukturnih učinkov (Balassa-Samuelsonov učinek⁵⁶), zaradi katerih se bo tudi po fiksiranju tečaja tolarja še ohranila razlika med domačo in »evropsko« inflacijo. Glede na trende produktivnosti v menjalnih in nemenjalnih sektorjih bo Balassa-Samuelsonov učinek k inflaciji v naslednjih letih po naši oceni prispeval 1 do 2 odstotni točki. Za nadaljnji proces zniževanja inflacije bo pomembno tudi nadaljevanje strukturnih reform, predvsem na področju uporabe indeksacijskih mehanizmov, trga delovne sile ter privatizacije. K zmanjševanju notranjih inflacijskih pritiskov letos in v prihodnjih letih naj bi dodatno pripomogla predvidena boljša koordinacija na področju politike reguliranih cen, ki bo postopno zmanjševala prispevek reguliranih cen k inflaciji⁵⁷. Postopnost zmanjševanja naj bi omogočila odpravo preostalih neskladij na področju reguliranih cen.

Potreba po uporabi indeksacijskih klavzul se bo s pričakovanim znižanjem inflacijskih stopenj zmanjšala. Prvi korak v smeri odprave indeksacije na finančnem področju je z zakonom določena odprava TOM iz vseh novih pogodbenih razmerij za posle do enega leta, ki bo začela veljati julija 2002. Postopna odprava indeksacije obrestnih mer s TOM bo prispevala k manjši inertnosti inflacije in zato k njenemu hitrejšemu zniževanju, vendar v začetnem obdobju ni brez tveganj. Možna kratkoročna posledica odprave indeksacije bi lahko bila povišanje nominalnih

⁵⁶ Balassa-Samuelsonov učinek se kaže v relativno hitrejši rast cen storitev od cen blaga, kar je posledica različne dinamike rasti factorske produktivnosti med sektorji, ki so pri svojem poslovanju podvrženi mednarodni konkurenci, in tistimi, ki poslujejo predvsem na notranjem trgu. Povišanja plač v pretežno nemenjalnih sektorjih namreč ne omogoča izboljšana produktivnost (kot v pretežno menjalnih sektorjih), ampak predvsem poviševanje cen storitev, ki jih ti sektorji ponujajo (Pomladansko poročilo 2001, UMAR).

⁵⁷ Osnovni cilj na področju regulacije cen je izenačitev prispevka reguliranih cen k inflaciji z njihovim deležem v indeksu cen.

obrestnih mer in zmanjšanje varčevanja v domači valuti. Za zmanjšanje teh tveganj je pomembno, da ob odpravi indeksacije prevladujejo pričakovanja, da se bosta inflacija in njeno nihanje še naprej zniževala, obstajati pa mora tudi »nadomestna« referenčna obrestna mera, ki bi bila idealno sicer določena tržno, ob plitkem finančnem trgu pa bo verjetno morala biti stvar dogovora. Izpolnitev teh pogojev je možna le z usklajenim delovanjem denarne in fiskalne politike ter v sodelovanju z bančnim sektorjem. Decembra so največje slovenske banke že sklenile dogovor o oblikovanju slovenskih medbančnih obrestnih mer (SMOM), ki zajemajo obrestne mere za likvidnostna posojila in najete vezane depozite v tolarjih, ki se oblikujejo na domačem medbančnem denarnem trgu. Od sredine decembra 2001 se objavljajo tudi donosi na sekundarnem trgu državnih obveznic. Vendar pa je za zdaj še nejasno, koliko bodo omenjene obrestne mere v resnici reprezentativne za udeležence širšega denarnega trga, da bi lahko prevzele vlogo referenčne obrestne mere.

Usmeritve **denarne politike** do vstopa v EU, ki jih je Banka Slovenije (BS) predstavila konec novembra 2001, pregledneje in jasneje določajo strategijo in cilje BS v obdobju do vključitve v ERM2. Glavni cilj denarne politike, ki bo z novim Zakonom o Banki Slovenije tudi formalno opredeljen, še naprej ostaja skrb za stabilnost cen v državi. BS poudarja, da je zaradi izpolnjevanja nominalnih konvergenčnih kriterijev na eni strani ter za ohranjanje makroekonomske stabilnosti na drugi potrebno znižati inflacijo na raven med 3 in 4% na letni ravni že do vstopa v ERM2. Zaradi neskladja med izpolnjevanjem nominalnih konvergenčnih kriterijev ter dohitevanjem gospodarske razvitosti držav članic EU, ki povzroča pritisk na hitrejšo rast cen v primerjavi z razvitejšimi državami, se je BS odločila za vodenje denarne politike, ki bo omogočalo »mehak prehod« v ekonomsko integracijo z gospodarstvom EU. Izvajanje denarne politike bo še naprej temeljilo na spremljanju dveh stebrov, pri čemer prvi steber tvorijo indikatorji, ki najbolj vplivajo na gibanje denarnih agregatov, s poudarkom na širše opredeljenem denarnem agregatu M3. Za pomoč pri vodenju denarne politike so bile oblikovane referenčne vrednosti za M3, in sicer med 12 in 18% v letu 2002 in 9 in 15% v letu 2003. Pri tem velja omeniti, da je v letu 2001 rast širšega denarnega agregata M3 znašala 23.9% in je za 6.9 odstotne točke preseгла rast, ki jo je BS konec leta 2000 določila kot zgornjo mejo. V razmerah, ko je prioriteta naloga BS ohranjanje ravni deviznega tečaja, se možnost vplivanja centralne banke na rast denarnega agregata M3 zmanjšuje. Ker se povečani pritoki kapitala iz tujine pričakujejo tudi letos in v prihodnje, se ponovno odpira vprašanje ustreznosti določanja referenčne vrednosti denarnega agregata M3, saj bi njeno preseganje v daljšem časovnem obdobju zmanjšalo kredibilnost centralne banke in s tem otežilo doseganje njenega cilja, da zniža inflacijo na raven, primerljivo z državami članicami EU.

Drugi steber denarne politike Banke Slovenije tvorijo indikatorji, ki vplivajo na cenovno stabilnost in vzdržnost denarne politike, kot so devizni tečaj, plačilna bilanca, razlika med obrestnimi merami doma in v tujini, gibanje plač in gibanje nadzorovanih cen. V razmerah, ko se pričakuje, da bosta povečana dinamika kapitalskih tokov in strukturni presežek denarnega trga še naprej oteževala vodenje denarne politike, kar upočasnjuje razvoj operacij na odprtem trgu, bo BS uporabljala instrumente, s katerimi bo vplivala na višino deviznega tečaja, obrestnih mer in količine denarja v obtoku. V okviru politike deviznega tečaja bo s signaliziranjem višine nominalnega deviznega tečaja blažila spremembe realnega tečaja tolarja, ki

niso posledica relativno višje rasti produktivnosti slovenskega gospodarstva. Hkrati pa bo s spreminjanjem višine obrestnih mer začasnega nakupa in prodaje deviz vplivala na obseg izdanega denarja ter posredno na razkorak med obrestnimi merami doma in v tujini, ki poleg sprememb v dinamiki deviznega tečaja najbolj vpliva na obseg kapitalskih tokov s tujino.

Slovenija je že v letu 2000 začela izvajati program **politike zaposlovanja**, ki sledi usmeritvam politike zaposlovanja v EU. Skupne usmeritve se sicer prilagajajo novim razmeram in izzivom, osnovni stebri politike pa bodo verjetno tudi v prihodnjih letih ostali: povečevanje zaposljivosti prebivalstva (prvi steber), pospeševanje podjetništva (drugi steber), pospeševanje in spodbujanje prilagodljivosti posameznikov in podjetij (tretji steber), in zagotavljanje enakih možnosti zaposlovanja moških, žensk in prizadetih skupin (četrti steber). Nov pristop k politiki zaposlovanja ne temelji zgolj na tradicionalnih aktivnih programih zaposlovanja, temveč politiko zaposlovanja postavlja kot splet ukrepov na področju fleksibilizacije poslovanja in zaposlovanja, fiskalnih spodbud, ukrepov za pospeševanje podjetništva, ukrepov za povečanje usposobljenosti brezposelnih in zaposlenih, vključno s povečevanjem izobraženosti prebivalstva in ukrepov, ki zagotavljajo različnim družbenim skupinam enakopravnost pri dostopu do dela in zmanjšujejo nevarnost pojava njihove socialne izključenosti. Strategija razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006 si postavlja kot osnovne cilje dvig izobrazbene ravni, rast zaposlenosti, zmanjšanje brezposelnosti in hitro ponovno vključevanje brezposelnih v programe ali ponovno zaposlitev.

Ohranjanje **javnofinančnega primanjkljaja** v letih 2000 in 2001 in vzroki zanj so še bolj poudarili potrebo po zagotavljanju čimbolj stabilnih virov financiranja in nujnost prestrukturiranja in zmanjšanja javnofinančnih odhodkov v primerjavi z BDP. Pritisk na javnofinančne odhodke za plače bo v letu 2002 še prisoten. Prav tako se bo v letu 2002 ob zakonsko sprejetem načinu valorizacije povečal pritisk na odhodke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zaradi znatne rasti plač v letu 2001. V smeri povečanja obdavčitve potrošnje sta bili v začetku leta 2002 povišani stopnji davka na dodano vrednost, dvignila se je spodnja meja obdavčitve plač ter nekoliko znižala stopnja obdavčitve plač v posameznih razredih pri davku na izplačane plače, s čimer je bila dosežena razbremenitev stroškov dela. V letu 2002 se je povečala tudi prispevna stopnja prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje. Za nadaljnjo razbremenitev faktorja delo in povečanje obremenitve faktorja kapital je potrebno pospešiti aktivnosti, usmerjene v pripravo novega systemskega zakona o dohodnini in zakona o davku na dobiček pravnih oseb ter reformo davkov na premoženje.

V letu 2002 se bo proračunsko leto ponovno uskladilo s koledarskim, kar pomeni, da se bodo celoletni odhodki državnega proračuna realizirali s prihodki enajstih mesecev davka na dodano vrednost in trošarin (brez januarjskih prihodkov leta 2003). Zato se bo leta 2002 izkazani tekoči proračunski primanjkljaj povečal za tako imenovali izravnalni primanjkljaj, tako da bo skupni javnofinančni primanjkljaj v letu 2002 dosegel okoli 2.5% BDP. V strukturi odhodkov državnega proračuna naj bi se skladno s predvideno pospešeno naložbeno dejavnostjo kot obliko spodbujanja domače porabe povečal tudi delež sredstev za investicije in investicijske transferje. Izbrani način prilagajanja fiskalne politike na zmanjšane napovedi

gospodarske rasti v letu 2002, ki bo vplival na povišanje deleža javnofinančnih odhodkov v primerjavi z BDP, bi ob morebitni nerealizaciji predvidenih prihodkov lahko vplival tudi na povečanje tekočega javnofinančnega primanjkljaja. Avtomatski stabilizatorji (dovoljeno povečanje javnofinančnega primanjkljaja do 0.3 odstotka BDP ob nerealizaciji predvidenih prihodkov) bodo tako odigrali svojo vlogo blažilca upočasnjene gospodarske rasti le, če bodo razlogi zanje verodostojno utemeljeni, sicer lahko povečanje deleža javnofinančnih odhodkov v BDP ogrozi uresničevanje srednjeročnega cilja uravnovešenja javnih financ.

Zaradi povečevanja deleža plač v javnofinančnih izdatkih je nujnost novega **plačnega sistema v javnem sektorju** postala še izrazitejša. Nov sistem plač bo moral nuditi preglednost nad prejemniki plač v javnem sektorju in obenem obvladljivost mase bruto plač tega sektorja. Predlog zakona o sistemu plač v javnem sektorju je že v postopku pogajanj med socialnimi partnerji, sprejet naj bi bil v prvi polovici leta 2002, veljati pa naj bi začel leta 2003.

Obvladljivost dinamike rasti javnega dolga, ki se kaže v ohranitvi stabilne ravni dolga v deležu BDP, se bo ohranila le ob dosledni politiki postopnega zmanjševanja proračunskega primanjkljaja s ciljem uravnoveženega proračuna do leta 2005. V smeri obvladljivosti dolga bo pomembna uresničitev predvidenih ukrepov: znižanje deleža indeksiranega dolga v celotnem portfelju za zmanjšanje tveganja, povezanega z inflacijo; upravljanje obrestnega in valutnega tveganja z izbiro ustrezne ročnosti novega zadolževanja in zadolževanjem na tujih trgih v evrih; predčasno odplačilo dolga ožje opredeljene države s planiranimi prejemki bilance finančnih terjatev in naložb od privatizacije kapitalskih naložb; zamenjava dražjega dolga s cenejšim v okviru aktivnega upravljanja z dolgom.

Literatura in viri

1. Bevc Milena s sodelavci, 2001, Znanje in izobraževanje v Sloveniji v luči priključitve v EU. Raziskava v okviru projekta Strategija gospodarskega razvoja Slovenije: Slovenija v Evropski Uniji. Inštitut za ekonomske raziskave, Ljubljana, januar
2. Bučar Maja, 2002, Družbeno-ekonomska vpetost raziskovalne dejavnosti, SAZU, Almanah 2002 (v pripravi)
3. Bučar Maja, Stare Metka, 2001, National Innovation Policy Profile: SLOVENIA, working paper prepared for the study »Innovation Policy in Six Applicant Countries-The Challenges«, European Commission, DG Enterprise
4. Drozg V. 2001. Prispevek za Resolucijo o politiki prostorskega razvoja Republike Slovenije. Ljubljana: Urad za prostorsko planiranje, interno gradivo
5. EBRD - European Bank for Reconstruction and Development, 2001, Transition Report
6. Eurostat yearbook, A statistical eye on Europe, 2000, European Commission and Eurostat, Luxembourg
7. Gulič P., 1999, Ocena dejavnosti urejanja prostora, planskega stanja in stanja v prostoru Republike Slovenije. Ljubljana Urad RS za prostorsko planiranje, junij
8. Hlad B. in dr., ur., 2001, Stanje biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti v Sloveniji. Ljubljana: Agencija RS za okolje, avgust
9. Human Development Report, 2001, New York/Oxford: UNDP, Oxford University Press
10. Human Development Report, 2000, New York/Oxford: UNDP, Oxford University Press
11. Human Development Report, 1999, New York/Oxford: UNDP, Oxford University Press
12. Innovation Policy in Six Candidate Countries, European Commission, DG Enterprise, 2001
13. Keefer, P., 2001, Does One Size Fit All? Fitting Economic Reforms to Political Institutions, Journal of Institutional Innovation, Development, and Transition, 4
14. Mickiewicz, Tomasz, Radošević, Slavo, 2001, Innovation Capabilities of the Six EU Candidate Countries: Comparative Data Based Analysis, working paper prepared for the study Innovation Policy in Six Candidate Countries, European Commission, DG Enterprise
15. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard, 2001, Towards a Knowledge-based Economy, OECD
16. Ninth survey on State aid in the European Union, 2001, Commission of the European Communities, Brussels, 18.7.
17. Padilla B. S., Mayer P. H., 2002, Sources of GDP Growth Output and Output Gap in Slovenia: Mid-Term Projection, IMAD, Ljubljana, march
18. Paradiž B., 2001, Kranjc A., ur., 2001, Prvo poročilo okvirni konvenciji ZN o spremembi podnebja, Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor
19. Poročevalec DZ, let. XXV, št. 74v (1999)
20. Poročilo Varuha človekovih pravic RS za leto 2000. Ljubljana, 2001, Poročevalec DZ let. XXVII, št. 45
21. Poročilo o delu Komisije Vlade Republike Slovenije za odpravo administrativnih

- ovir in o uresničevanju Akcijskega načrta Vlade Republike Slovenije za odpravo administrativnih ovir, 2001, Vlada Republike Slovenije, Ljubljana, 17. september
22. Poročilo o izvajanju programa odprave administrativnih ovir, vključno z 2. poročilom o delu Komisije Vlade RS za odpravo administrativnih ovir, 016-05/2001-8
 23. Rojec M., More M., Simoneti M., Mrak M., Svetličič A., Močnik M., 2001. Slovenia: Foreign Direct Investment Review. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.
 24. Simoneti M. in soavtorji, 2001, Spremembe v strukturi in koncentraciji lastništva ter poslovanje podjetij po razdelitveni privatizaciji v Sloveniji v razdobju 1995-99, Empirična in institucionalna analiza, C.E.E.P.N, Ljubljana
 25. Simoneti M. in soavtorji, 2001, Razvojno poročilo o finančnem sektorju – Slovenija 2000, Finance,
 26. Statistični Urad ZN, internet
 27. Šestnajsto poročilo o uresničevanju zakona o denacionalizaciji, 2001, Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije, Ljubljana, št. (XXVII)91
 28. Tomšič M.G., Urbančič A., Merše S., 2001, Lokalni energetske sistemi v strategijah za nacionalni energetski program, EGES, Energetika, Ljubljana, let. 5, št. 3
 29. Tretje poročilo o državnih pomočeh v Sloveniji, 2001, Ministrstvo za finance, Ljubljana, junij
 30. Urad Republike Slovenije za statistiko, Različni statistični podatki in publikacije (natančnejša navedba virov je prikazana v analitični prilogi: Indikatorji)
 31. Urbančič A., Staničič D., 2002, Okoljski vidiki ravnanja z energijo. Ljubljana, SNK/WEC, prispevek za nacionalni energetski program, Osnutek 2, februar
 32. Vidič V., ur. 2002, Prispevek Eko sklada za boljše okolje za življenje v Sloveniji ter za uveljavitev okolja kot omejitvenega in spodbujevalnega dejavnika razvoja – Interni osnutek, Ekološko razvojni sklad, Ljubljana, 7. februar
 33. World development report, 1997, The state in a changing world, IBRD in The world bank, Washington d.c.

PUBLIKACIJE UMAR s podrobnejšimi analizami

1. Gmeiner, P. s soavtorji, 2002: UMAR, Delovni zvezek X/2001
2. Kmet R. s sodelavci, 2001, Sektorska analiza poslovanja gospodarskih družb v obdobju 1995-2000, Delovni zvezki, Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, (X)2
3. Kmet R., Razvoj informacijske družbe v Evropi in v Sloveniji, Delovni zvezki, Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana (X) 9
4. Murn A., 2000, Državne in strukturne pomoči v Evropski uniji, posameznih državah Evropske unije in v Sloveniji, Delovni zvezki, Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, (IX)10
5. Poročilo o človekovem razvoju, 2000-2001, Hanžek, M., Gregorčič M. (ur.), Ljubljana: UNDP&UMAR
6. Poročilo o človekovem razvoju, 1999, Hanžek, M. (ur.) Ljubljana: UNDP&UMAR
7. Poročilo o človekovem razvoju, 1998, Hanžek, M. (ur.) Ljubljana: UNDP&UMAR
8. Slovenija v novem tisočletju: trajnost, konkurenčnost, članstvo v EU, Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, 2001, Povzetek, Urad Republike Slovenije za

makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

9. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije: Razvojni scenarij, 2001, Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, marec
10. Vendramin, M. (ur), 1999, Ekonomsko ogledalo, št. 12, let. V, str. 13/I.

Analitična priloga 1

Strukturne spremembe v slovenskem gospodarstvu

Urednica:

Rotija KMET

Strukturne spremembe v slovenskem gospodarstvu

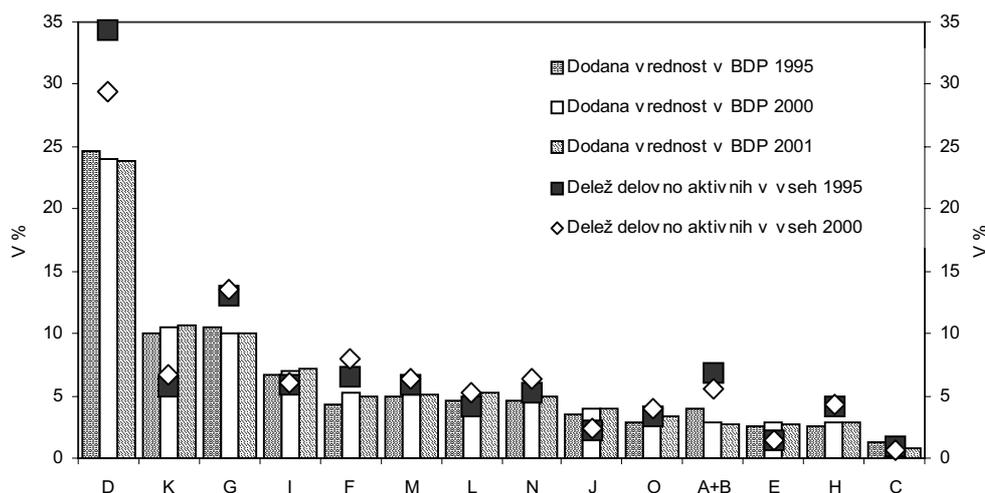
Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001-2006 (SGRS) neposredno ne posega na področje sektorskih politik, kljub temu pa ob upoštevanju procesov globalizacije, integracije evropskih trgov, intenzivnega tehnološkega napredka ter prehoda v informacijsko in na znanju temelječo družbo nakazuje osnovne spremembe v proizvodni strukturi bruto domačega proizvoda, ki naj bi jih prinesel nadaljnji gospodarski razvoj Slovenije skupaj z vključevanjem v Evropsko unijo.

Namen poglavja je zato ugotoviti, s kakšnimi strukturnimi spremembami se je slovensko gospodarstvo srečevalo v preteklem petletnem obdobju (1995-2000) in ali so te spremembe ugodno izhodišče za uresničevanje ciljev SGRS.

1. Strukturne spremembe med sektorji

S strukturnimi spremembami, ki so se v slovenskem gospodarstvu zgodile v drugi polovici devetdesetih let, se Slovenija postopno približuje strukturi ekonomij razvitih držav. Ob relativno hitrem zmanjševanju gospodarskega pomena kmetijstva (A+B) in postopnem upadanju deleža industrije (od C do E) se je v **strukturi bruto domačega proizvoda** najbolj povečal delež storitvenih dejavnosti (od G do O), okreplil pa se je tudi pomen gradbeništva (gl. Tabelo 1 in Graf 1). Ocene kažejo, da so se trendi iz preteklih let intenzivno nadaljevali tudi v letu 2001 (izjema je le dejavnost gradbeništva, kjer je bilo v letu 2001 prisotno krčenje aktivnosti), kljub

Slika 1: **Struktura bruto domačega proizvoda in delovno aktivnih¹ po dejavnostih v letih 1995, 2000 in 2001**

Vir: SURS.

Opomba: ¹po statistiki nacionalnih računov.

Tabela 1: **Struktura bruto domačega proizvoda in delovno aktivnih¹ po dejavnostih v letih 1995, 2000 in 2001**

	Struktura bruto domačega proizvoda, v %			Struktura delovno aktivnih, v %		Dodana vred ² /del. aktivnega, v tisoč SIT	
	1995	2000	2001 oc	1995	2000	1995	2000
Kmetijstvo, ribištvo (A+B)	3.9	2.9	2.7	6.9	5.6	1,541	1,819
Industrija in gradbeništvo (C-F)	32.6	33.1	32.2	43.5	39.4	2,017	2,829
Industrija (C-E)	28.3	27.7	27.3	36.9	31.5	2,061	2,975
Storitve (G-O)	50.2	52.3	53.2	49.6	55.0	2,731	2,982
Tržne	35.6	37.1	-	33.1	37.1	2,896	3,110
Netržne	14.6	15.2	-	16.5	17.9	2,398	2,716

Vir: SURS. **Opomba:** ¹ po statistiki nacionalnih računov, ² v stalnih cenah 1995.

temu pa Slovenija po deležu storitev v bruto domačem proizvodu še vedno močno zaostaja za razvitimi svetovnimi ekonomijami. V letu 1995 so deleži storitev v dodani vrednosti v Avstraliji, Franciji, ZDA in na Nizozemskem že presegali 70%, v drugih razvitih državah pa se gibljejo med šestdesetimi in sedemdesetimi odstotki (World Development Report, 1997, World Bank, str. 237). Na prestrukturiranje slovenskega gospodarstva v smeri krepitve storitvenih dejavnosti v obdobju 1995–2000 kažejo tudi spremembe v **strukturi delovno aktivnih po dejavnostih** (gl. Slika 1).

Pomemben vidik strukturnih sprememb je tudi **razmerje med tržnimi in netržnimi dejavnostmi**, ki se je v slovenskem gospodarstvu v obravnavanem petletnem obdobju rahlo spremenilo v korist netržnih dejavnosti (gl. Tabela 2). Te so v letu 2000 dosegle 17.3-odstotni delež v dodani vrednosti, kar je nekoliko več kot v povprečju evropske petnajsterice (15% dodane vrednosti v letu 1997; Eurostat Yearbook 2000, str. 222-223). Glavni razlog nadpovprečne rasti obsega netržnih dejavnosti v tem obdobju je visoka rast zaposlenosti in plač v okviru državnih storitvenih dejavnosti, najbolj v okviru dejavnosti javne uprave, obrambe in socialnega zavarovanja (L), kar je povezano s krepitvijo dejavnosti javne uprave v obdobju vzpostavljanja institucij sodobne države in vstopanja v Evropsko unijo, ki je tako absorbirala del delovne sile, ki se je sproščala s prestrukturiranjem industrije.

Za obravnavano petletno obdobje (1995-2000) je v slovenskem gospodarstvu značilno naraščanje pomena sektorja informacijsko-komunikacijskih tehnologij¹ (sektor IKT), ki je v letu 2000 zaposloval 3.6% vseh zaposlenih v gospodarskih družbah v Sloveniji in ustvaril 6% celotne dodane vrednosti vseh gospodarskih

¹ Sektor IKT po metodologiji OECD vključuje naslednje dejavnosti po klasifikaciji SKD: Trgovina na debelo s pisarniški stroji in računalniško opremo (SKD 5164), Telekomunikacije (SKD 642), Obdelava podatkov, podatk. baze in s tem povezane dejavnosti (SKD 72), Proizvodnja pisarniških strojev, računalnikov (SKD 300), Proizvodnja izoliranih električnih kablov, žic (SKD 313), Proizvodnja elektronike in drugih elektronskih komponent (SKD 321), Proizvodnja telekomunikacijske opreme (SKD 322), Proizvodnja RTV sprejemnikov, dodatne opreme (SKD 323), Proizvodnja medicinske, kirurške, ortopedске opreme (SKD 331).

Tabela 2: **Struktura slovenskega gospodarstva po deležu tržnih/ netržnih dejavnosti v dodani vrednosti in številu delovno kktivnih¹ v letih 1995 in 2000**

	Struktura dodane vrednosti, v %		Struktura delovno aktivnih ¹ , v %	
	1995	2000	1995	2000
Skupaj panoge dejavnosti (A - O)	100.0	100.0	100.0	100.0
Tržne dejavnosti	83.1	82.7	83.5	82.1
Netržne dejavnosti ²	16.9	17.3	16.5	17.9

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Opomba: ¹ po statistiki nacionalnih računov, ² netržne dejavnosti zajemajo kolektivne in individualne storitve države in dejavnosti neprofitnih izvajalcev storitev gospodinjstvom.

družb (1.7 strukturne točke več kot leta 1995). Nadpovprečna rast dodane vrednosti v primerjavi s povprečjem gospodarskih družb je bila v tem obdobju značilna tako za storitveni (73 % dodane vrednosti sektorja IKT) kot za proizvodni del sektorja. Med storitvami najhitreje naraščajo storitve s področja računalništva (povečanje deleža od 11% na 24% dodane vrednosti sektorja IKT), v okviru *proizvodnega* dela sektorja pa *proizvodnja elektronk in drugih elektronskih komponent*.

2. Strukturne spremembe v okviru posameznih sektorjev

2.1. Sektor kmetijstva

Kmetijstvo (A+B) ima s stališča prispevka k bruto domačemu proizvodu in zaposlenosti v slovenskem gospodarstvu manj pomembno vlogo, ki se z leti še zmanjšuje (gl. Sliko 1 in Tabelo 1). Upadanje gospodarskega pomena kmetijstva ni presenetljivo, saj je značilno za vsa razvijajoča se gospodarstva, vendar je bilo razmeroma hitro. Relativno hitro zmanjševanje pomena kmetijstva v slovenskem gospodarstvu je predvsem posledica triletnega (1997-1999) kontinuiranega zmanjševanja fizičnega obsega pridelave, v glavnem povezanega z naravnimi nesrečami. V strukturi neto kmetijske pridelave se je v obdobju 1995-2000 nadaljevalo vztrajno povečevanje deleža **živalske priraje**. V letu 2000 je tako **rastlinska pridelava** prispevala le še dobro četrtino (28%), živinoreja pa že skoraj tri četrtine (72%) skupne kmetijske pridelave, še leta 1995 pa je bilo razmerje med njima 31 : 69 (leta 1990 35 : 65). Poleg slabih vremenskih razmer, ki so vplivale na slabšo rastlinsko pridelavo, je namreč tudi kmetijska politika največ ukrepov za pospeševanje kmetijstva usmerjala v razvoj živinoreje, ki jo v Sloveniji narekujejo že same naravne danosti.

Po razpoložljivih mednarodnih podatkih (European Commission: The 2001 Agricultural Year) je v letu 2000 delež kmetijskega sektorja v dodani vrednosti petnajstih držav EU znašal še 1.7%. Med posameznimi državami so občutne razlike. K skupnemu bruto domačemu proizvodu prispeva kmetijski sektor daleč najvišji

delež v Grčiji (6.8%), pa tudi v Španiji (3.7%) in na Irskem (2.6%). Z doseženim deležem kmetijstva v bruto domačem proizvodu (2.9% v letu 2000) se Slovenija torej uvršča v zgornji del evropskih držav. Primerjava podatkov o dodani vrednosti na zaposlenega pa kaže, da slovensko kmetijstvo tudi precej zaostaja za evropskim povprečjem po produktivnosti. Slednje je deloma odraz težjih naravnih razmer za kmetovanje, slabe kmetijsko-zemljiške strukture, deloma pa tudi prepočasnega prestrukturiranja slovenskega kmetijstva v smeri povečevanja produktivnosti.

2.2. Sektor industrije in gradbeništva

Sektor industrije in gradbeništva kljub postopnemu krčenju industrije v zadnjem desetletju še vedno ustvari kar tretjino bruto domačega proizvoda slovenskega gospodarstva. Sektor industrije združuje tri področja dejavnosti: najpomembnejše so predelovalne dejavnosti, preostali dve, rudarstvo ter oskrba z elektriko, plinom in vodo, pa sodita med relativno majhne dejavnosti slovenskega gospodarstva, saj obe skupaj prispevata manj kot 4% v strukturi bruto domačega proizvoda.

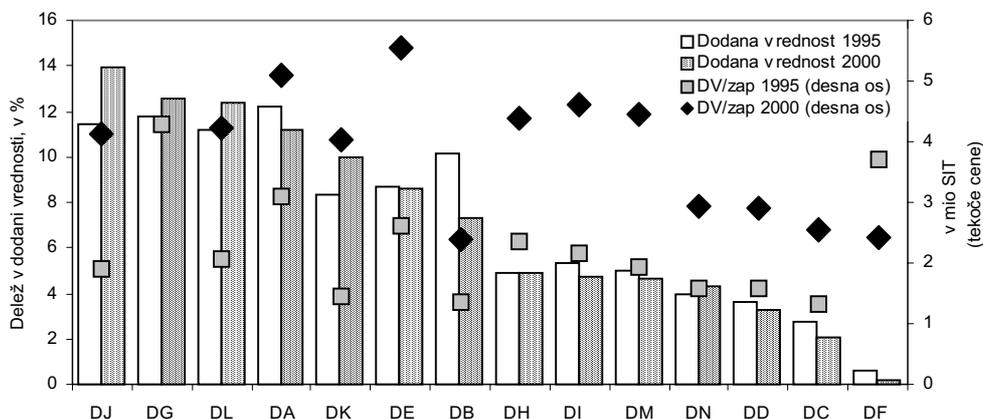
Predelovalne dejavnosti

S postopnim zniževanjem deleža predelovalnih dejavnosti (D) v skupni dodani vrednosti (27.8% v letu 2000) se Slovenija približuje primerljivim deležem v članicah EU, kjer so v predelovalnih dejavnostih leta 1997 v povprečju ustvarili 20.7% celotne dodane vrednosti (Eurostat Yearbook 2000, str. 220). Med posameznimi državami je največji delež s 33.2% dosegla Irska, sledijo pa ji s 26.1% Finska, s 23.5% Portugalska in s 23.4% Nemčija. Kar v sedmih državah je delež predelovalnih dejavnosti v skupni dodani vrednosti že padel pod 20%.

Predelovalne dejavnosti v Sloveniji torej kljub postopnemu zmanjševanju ohranjajo tradicionalno vlogo najmočnejše dejavnosti v okviru proizvodne strukture bruto domačega proizvoda. V obdobju zadnjih petih let (1995-2000) so močno povečale produktivnost, kar je bilo v največji meri rezultat drastičnega zmanjšanja zaposlenosti. Ob zmanjšanju deleža panoge v bruto domačem proizvodu za 0.6 strukturne točke se je namreč delež v strukturi delovno aktivnih zmanjšal kar za 5 strukturnih točk. Nadpovprečna rast produktivnosti (merjena z realno² rastjo dodane vrednosti na zaposlenega v gospodarskih družbah³) je bila dosežena v **proizvodnji strojev in naprav** (111.0%), **proizvodnji vozil in plovil** (73.8%), **proizvodnji kovinskih izdelkov** (65.2%) in **proizvodnji nekovinskih izdelkov** (60.2%). V **proizvodnji kemičnih izdelkov** je bila zabeležena »le« 49.4-odstotna realna rast dodane vrednosti na zaposlenega, vendar je imela ta panoga že v letu 1995 daleč najvišje izhodišče in se tudi po podatkih za leto 2000 uvršča na prvo mesto po doseženi produktivnosti (8,513 tisoč SIT/zaposlenega).

² Pri izračunu realnih stopenj rasti smo upoštevali indeks rasti cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih za področje predelovalnih dejavnosti, ki ga objavlja Statistični urad RS.

³ Gospodarske družbe so prevladujoča pravnoorganizacijska oblika v okviru predelovalnih dejavnosti, saj so leta 2000 ustvarile 92% celotne dodane vrednosti predelovalnih dejavnosti.

Slika 2: **Struktura dodane vrednosti in dodana vrednost na zaposlenega¹ v predelovalnih dejavnostih² v letih 1995 in 2000**

Vir: APP, izračuni UMAR.

Opombi: ¹Na podlagi podatkov za gospodarske družbe, ki so v letu 2000 ustvarile 92% dodane vrednosti predelovalnih dejavnosti. ²Področje predelovalnih dejavnosti vključuje 14 proizvodnih podpodročij: DA – Hrana, pijača, tobaki izdelki, DB – Tekstilije, tekstilni izdelki, DC – Usnje, usnjeni izdelki, DD – Obdelava in predelava lesa, DE – Papir, založništvo, tiskarstvo, DF – Koks, naftni derivati, jedrska goriva, DG – Kemikalije, kemični izdelki, DH – Izdelki iz gume, plastičnih mas, DI – Drugi nekovinski, mineralni izdelki, DJ – Kovine in kovinski izdelki, DK – Stroji in naprave, DL – Električna, optična oprema, DM – Vozila in plovila, DN – Pohištvo, drugo.

Na podlagi podatkov o dodani vrednosti gospodarskih družb ocenjujemo, da so bili največji strukturni premiki v okviru predelovalnih dejavnosti zabeleženi v **proizvodnji kovinskih materialov, proizvodnji strojev in naprav ter proizvodnji električne in optične opreme**, pri katerih se je delež dodane vrednosti v razmerju do celotne panoge v letu 1995 gibal med 8.5 in 11.5% in je do leta 2000 v povprečju porasel za eno do dve strukturni točki. Vsa omenjena podpodročja lahko označimo kot pretežno izvozno usmerjena, v katerih so gospodarske družbe v povprečju več kot polovico svojih celotnih prihodkov realizirale na tujih trgih. Sočasno so to v veliki meri tudi podpodročja predelovalnih dejavnosti, v katerih je bil v obdobju 1995–2000 zabeležen največji priliv neposrednih tujih investicij (gl. tudi indikator Faktorska struktura blagovnega izvoza).

Največje nazadovanje je bilo doseženo v **proizvodnji tekstilnih in krznenih izdelkov**, kjer se je delež dodane vrednosti v obdobju od leta 1995 do leta 2000 znižal z 10.1% na 7.3%, število zaposlenih pa se je znižalo za 25.8%. Gre za podpodročje, ki je ob **proizvodnji usnja in usnjenih izdelkov ter proizvodnji naftnih derivatov in jedrskega goriva** soočeno z največjimi strukturnimi problemi in kjer bo v prihodnje nujno del proizvodnih faktorjev realocirati v druge dejavnosti.

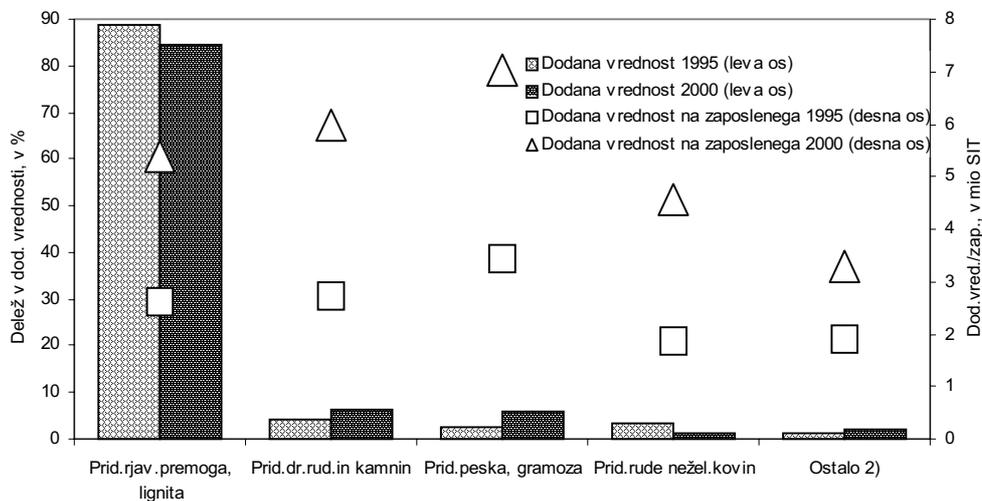
Rudarstvo

Pomen rudarstva (C) za slovensko gospodarstvo je majhen (0.9% BDP v letu 2000) in se je v obravnavanem obdobju še zmanjšal (za 0.3 strukturne točke). Kot izhaja iz Grafa 3, je med gospodarskimi družbami rudarstva (ki ustvarijo 78% dodane vrednosti v dejavnosti rudarstva) tako po dodani vrednosti kot po številu zaposlenih še vedno daleč najpomembnejše **pridobivanje rjavega premoga in lignita**, čeprav

sta se oba deleža v petih letih znižala pod 85%. Pridobivanje rjavega premoga v Sloveniji namreč počasi ugaša v skladu s sprejetimi programi postopnega zapiranja premogovnikov. V letu 1995, ko so zadnje proizvedene količine prispevali še (danes že zaprti) rudniki Zagorje, Senovo in Kanižarica, smo v Sloveniji nakopali 967 tisoč ton rjavega premoga, v letu 2000 pa za skoraj četrtino manj. Proizvodnja lignita je v letu 2000 znašala 3 milijone 743 tisoč ton, kar je bilo za 4.4% manj kot leta 1995. Število zaposlenih se je v panogi v obdobju 1995-2000 zmanjšalo za 41.2%. V EU proizvodnja domačega premoga pomeni 15.1% celotne proizvedene primarne energije (Eurostatovi podatki za leto 1998), v Sloveniji pa 35.7% (SURS za leto 2000). Pri porabi premoga seveda ni več tolikšnih razlik, saj v EU premog pokriva okoli 15.2% vse porabe primarne energije, v Sloveniji pa (skupaj z uvoženim) 21.4%.

Od ostalih pomembnejših (neenergetskih) dejavnosti rudarstva so bile dosežene večje strukturne spremembe pri panogi **pridobivanje gramoz in peska** (gl. Graf 3). V opazovanem petletnem obdobju se je količinski obseg odkopa gramoz in peska (merjeno v tonah) povečal kar za 44.1%, kar gre pripisati tudi večji porabi tega materiala pri gradnji avtocest.

Slika 3: **Struktura dodane vrednosti in dodana vrednost na zaposlenega¹ v rudarstvu v letih 1995 in 2000**

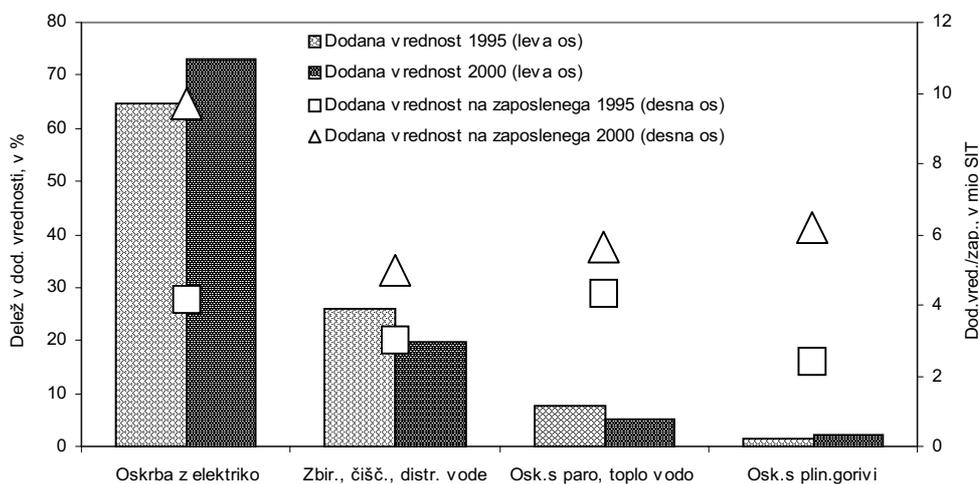
Vir: APP, izračuni UMAR.

Opomba: ¹ Na podlagi podatkov za gospodarske družbe, ki so v letu 2000 ustvarile 78% dodane vrednosti dejavnosti rudarstva.

Oskrba z elektriko, plinom in vodo

Dejavnost oskrbe z elektriko, plinom in vodo (E) predstavlja sorazmerno majhen in v analiziranih petih letih precej stabilen delež tako v bruto domačem proizvodu (3.2% v letu 2000) kot v številu delovno aktivnih (1.4%). Do večjih sprememb v strukturi dodane vrednosti⁴ pa je v petih letih prišlo znotraj dejavnosti oskrbe z elektriko, plinom in vodo. Delež dodane vrednosti dejavnosti **oskrbe z elektriko** se je z malo manj kot dveh tretjin povečal na skoraj tri četrtine. Struktura proizvodnje električne energije po vrstah elektram po letih sicer zelo niha, vendar bi spremembe težko označili za strukturne premike. V primerjavi s povprečno strukturo proizvodnje električne energije v državah EU je v Sloveniji ugodno višji delež proizvodnje hidroelektrarn (čistejša in cenejša proizvodnja) in nižji delež proizvodnje klasičnih (nejedrskih) termoelektrarn. **Zbiranje, čiščenje in distribucija vode** je pomembna dejavnost s skoraj tretjino zaposlenih, delež dodane vrednosti pa se je močno zmanjšal (gl. Sliko 5). Zmanjšanje dodane vrednosti je možno delno pojasniti s 5.6-odstotnim znižanjem (1995-1999) količine vode, dobavljene iz javnega vodovoda. Tudi v panogi **oskrba s paro in toplo vodo** se je delež dodane vrednosti zelo znižal, čeprav se je končna poraba daljinske toplote (merjeno v TJ) povečala za 1.0%. Rahlo pa se je povečal delež dodane vrednosti **oskrbe s plinastimi gorivi**, kar je delno posledica 17.1-odstotnega povečanja končne porabe zemeljskega plina (merjeno v Sm³). V evropskih državah je delež porabe plina v celotni porabi primarne energije že okoli 22-odstoten (Eurostatovi podatki za leto 1998), pri nas pa dosega komaj 13% (SURs za leto 2000).

Slika 4: **Struktura dodane vrednosti in dodana vrednost na zaposlenega¹ v dejavnosti oskrbe z elektriko, plinom in vodo v letih 1995 in 2000**

Vir: APP, izračuni UMAR.

Opomba: ¹ Na podlagi podatkov za gospodarske družbe, ki so v letu 2000 ustvarile 85% dodane vrednosti dejavnosti oskrbe z elektriko, plinom in vodo.

⁴ Po podatkih za gospodarske družbe, ki ustvarijo skoraj 85% (leto 2000) vse dodane vrednosti dejavnosti E.

Gradbeništvo

Gradbeništvo, ki je v letu 2000 ustvarilo 5.3% bruto domačega proizvoda in zaposlovalo 7.9% vseh delovno aktivnih, je v drugi polovici devetdesetih let precej okrepilo svoj pomen v slovenskem gospodarstvu (gl. Tabela 1), vendar pa ocene za leto 2001 že kažejo na krčenje gradbene aktivnosti.

Po podatkih o vrednosti opravljenih del v gradbeništvu se je v obdobju 1995-1999 povečal delež **nizke gradnje**, in sicer predvsem delež gradnje železnic in kompleksnih industrijskih objektov, za celotno obdobje pa je značilna tudi dinamična aktivnost na področju gradnje avtocest, povezana z izvajanjem Nacionalnega programa izgradnje avtocest. Od 1.1.1994 do 1.11.2001 je bilo tako zgrajenih in prometu predanih skoraj 220 kilometrov avtocest in drugih cest iz Nacionalnega programa, do leta 1994 pa je bilo v Sloveniji zgrajenih manj kot 200 kilometrov avtocest. Kljub dinamični stanovanjski (stanovanjske investicije so bile leta 1999 realno za 38.7% višje kot leta 1995) in drugi visoki gradnji (predvsem trgovinskih in industrijskih objektov), pa je njihova rast precej zaostajala za rastjo v nizki gradnji, tako da se je delež **visoke gradnje** v obravnavanem obdobju zmanjšal.

Čeprav za leti 2000 in 2001 še ne razpolagamo s podrobnejšimi podatki o strukturi gradbenih del, lahko iz podatkov o vrednosti opravljenih del v podjetjih z 10 ali več zaposlenimi sklepamo, da se je upadanje deleža visoke gradnje v celotnem gradbeništvu v letu 2000 nadaljevalo, podatki za prva tri četrtletja leta 2001 pa tega ne potrjujejo več. Po teh podatkih se je vrednost opravljenih del v nizkih gradnjah lani močno znižala, kar je mogoče povezati z upočasnitvijo v gradnji avtocest (zaradi javnofinančnega omejevanja).

2.3. Sektor storitev

V okviru storitvenih dejavnosti (G-O) **tržne storitve** ustvarijo 71% dodane vrednosti, nekoliko nižji pa je njihov delež v številu delovno aktivnih po statistiki nacionalnih računov (67.5%), kar govori o višji povprečni produktivnosti tržnih storitev v primerjavi z netržnimi. V primerjavi s povprečjem Evropske unije je delež tržnih storitev v vseh storitvah v Sloveniji nekoliko manjši⁵. Kljub izredno dinamični rasti tržnih storitev se razmerje med tržnimi in netržnimi storitvami v obdobju od leta 1995 do leta 2000 skoraj ni spremenilo, saj so tudi netržne storitve izjemno hitro naraščale.

Med pretežno tržno usmerjenimi storitvenimi dejavnostmi je največji preboj v strukturi bruto domačega proizvoda v analiziranem petletnem obdobju uspel poslovnim in finančnim storitvam (K in J) ter drugim skupnim in osebnim storitvenim dejavnostim (O). Trgovina je edina storitvena dejavnost, ki je zmanjšala svoj delež v bruto domačem proizvodu in to kljub temu, da se je njen delež v skupnem številu delovno aktivnih povečal. **Med pretežno netržno usmerjenimi storitvami** se je v proizvodni strukturi bruto domačega proizvoda najbolj okrepil

⁵ Delež dodane vrednosti tržnih storitev v vseh storitvah je v EU leta 1997 znašal 77.7% (Eurostat Yearbook 2000, str. 222-223).

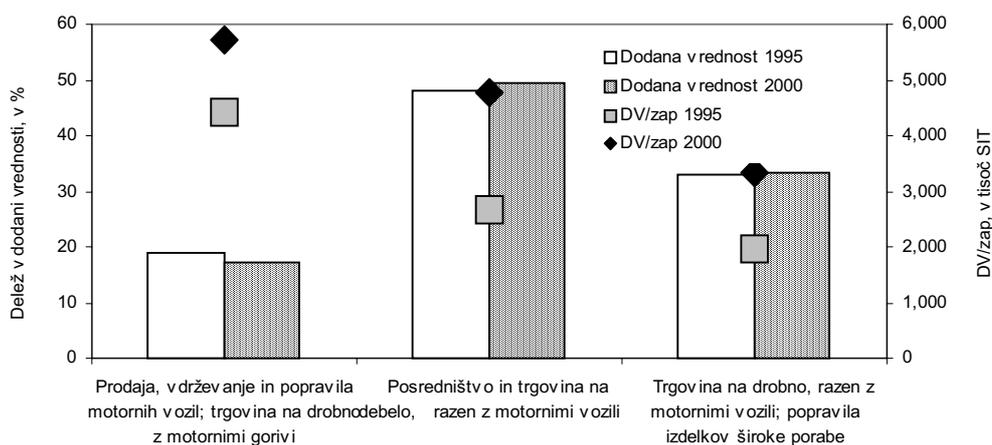
pomen dejavnosti javne uprave, obrambe in obveznega socialnega zavarovanja (L). Če upoštevamo spremembe v strukturi delovno aktivnih, pa se je poleg omenjene med najbolj "ekspanzivne" pretežno netržne storitvene dejavnosti uvrstila tudi dejavnost zdravstva in socialnega skrbstva.

Trgovina in popravila motornih vozil

Dejavnost trgovina, popravila motornih vozil in izdelkov široke porabe (G) je bila v letu 1995 druga največja dejavnost v strukturi slovenskega bruto domačega proizvoda (za predelovalnimi dejavnostmi - D), vendar se je ob dinamični rasti dejavnosti poslovnih storitev (K) njena vloga v zadnjih letih že nekoliko zmanjšala (gl. Sliko 5). Še vedno pa je trgovina kot močno delovno intenzivna storitvena dejavnost druga največja dejavnost po številu delovno aktivnih (prva med storitvami).

V obdobju 1995-2000 v strukturi dodane vrednosti⁶ trgovinske dejavnosti (G) ni prišlo do večjih strukturnih sprememb med osnovnimi tremi oddelki dejavnosti (gl. Graf 5). Najpomembnejši oddelk, **posredništvo in trgovina na debelo, razen z motornimi vozili**, je svoj delež še nekoliko okrepil. Glede na to, da se je v enakem obdobju število gospodarskih družb oddelka in v njih zaposelnih zmanjšalo (za 5.8% oz. 6.7%), ocenjujemo, da so rezultati boljše učinkovitosti gospodarskih družb posledica prestrukturiranja trgovine na debelo. Delež v dodani vrednosti dejavnosti trgovina je povečal tudi oddelk **trgovina na drobno, razen z motornimi**

Slika 5: **Struktura dodane vrednosti in dodana vrednost na zaposlenega¹ v dejavnosti trgovina, popravila motornih vozil in izdelkov široke porabe v letih 1995 in 2000**

Vir: APP, SURS, preračuni UMAR.

Opomba: ¹ Na podlagi podatkov za gospodarske družbe, ki so v letu 2000 ustvarile 84.5% dodane vrednosti dejavnosti trgovina, popravila motornih vozil in izdelkov široke porabe.

⁶ Analiza strukture dodane vrednosti temelji na podatkih za gospodarske družbe (v letu 2000 so ustvarile 84.5% celotne dodane vrednosti dejavnosti G).

mi vozili; popravila izdelkov široke porabe. V okviru trgovine na drobno se je močno povečal pomen *trgovine na drobno v nespecializiranih prodajalnah*, kar je povezano z vstopanjem novih velikih trgovcev na trg in povezovanjem družb. Omenjena procesa sta povzročila propad ali specializacijo manjših družb, to pa se je odrazilo v povečanju števila gospodarskih družb in fizičnih oseb v *trgovini na drobno v drugih specializiranih prodajalnah*. Kot je razvidno iz Tabele x, se je v strukturi dodane vrednosti dejavnosti trgovine (G) zmanjšal edino delež oddelka **prodaja, vzdrževanje in popravila motornih vozil; trgovina na drobno z motornimi gorivi**. Znotraj oddelka se je močno zmanjšal predvsem delež *trgovine z gorivi* (1995: 9.1%; 2000: 5.5%), kar lahko razložimo z naraščanjem svetovne cene nafte, ki so mu domače drobnoprodajne cene sledile z zamikom. Povečal se je predvsem delež *trgovine z motornimi vozili* (s 7.0% na 8.1%), ki je v tem petletnem obdobju uspela tudi precej povečati svojo izvozno usmerjenost.

Gostinstvo

Dejavnost gostinstva (H) sodi med relativno majhne dejavnosti slovenskega gospodarstva. V zadnjih letih se postopno približuje 3% bruto domačega proizvoda, v strukturi delovno aktivnih pa je že presegla 4-odstotni delež.

O razdelitvi dodane vrednosti znotraj gostinstva razpolagamo le s podatki za leto 1995 (40.9% dejavnost hotelov in drugih prenočitev, 59.1% dejavnost storitev prehrane, točenje pijač in napitkov; SURS, 1999), zato v nadaljevanju analiziramo strukturne premike znotraj gostinstva na podlagi števila delovno aktivnih in poslovnih subjektov v obdobju 1997-2000⁷. Podatki kažejo, da prihaja znotraj gostinstva predvsem do krčenja tistih **dejavnosti, ki se pretežno ukvarjajo s pripravo prehrane** (gostinske storitve prehrane, storitve menz ter priprava in dostava hrane), povečuje pa se pomen pretežno **turistično usmerjenih dejavnosti**,

Tabela 3: **Struktura dejavnosti gostinstva po številu delovno aktivnih in poslovnih subjektov v letih 1995 in 2000**

	Struktura delovno aktivnih, v %				Struktura poslovnih subjektov, v %			
	Skupaj		Samozaposleni ¹		Vsi		Fizične osebe ²	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000
Gostinstvo	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Dejavnost hotelov	24.7	25.7	0.7	3.1	3.3	3.5	0.3	1.2
Dejavnost domov, kampov	2.0	4.7	2.2	0.9	21.0	17.5	22.6	18.4
Gostinske storitve prehrane	49.6	45.1	75.3	65.3	43.2	39.6	52.2	43.4
Točenje pijač in napitkov	16.4	19.1	21.1	28.8	29.8	36.7	24.3	35.7
Storitve menz ter priprava in dostava hrane (catering)	7.3	5.5	0.6	1.8	2.7	2.7	0.7	1.3

Viri: SURS, preračuni UMAR.

Opombi: ¹ postavka samozaposleni vključuje samozaposlene osebe (samostojni podjetniki in osebe, ki opravljajo poklicno dejavnost) ter zaposlene pri samozaposlenih, ² fizične osebe so samostojni podjetniki, podružnice samostojnih podjetnikov in registrirani sobodajalci.

⁷ Analiza strukture dodane vrednosti na podlagi podatkov za gospodarske družbe ni mogoča, saj gospodarske družbe ustvarijo le dobro tretjino vse dodane vrednosti gostinstva.

kot sta dejavnost hotelov in dejavnost domov, kampov in drugih nastanitvenih zmogljivosti za krajši čas (gl. Tabela 3). Slednje lahko pripišemo povečanemu številu turistov, na kar je poleg ugodne turistične sezone v letu 2000, vplivala tudi pestrejša ponudba in izboljšanje kakovosti storitev hotelov. Kljub nasičenosti trga z lokali, točilnicami, diskotekami in bari se je v obravnavanem obdobju izrazito povečal tudi delež **dejavnosti točenja pijač in napitkov**, kar pa je lahko delno tudi rezultat prestrukturiranja predvsem fizičnih oseb iz dejavnosti gostinske storitve prehrane (gl. podatke o strukturi poslovnih subjektov v Tabeli 3).

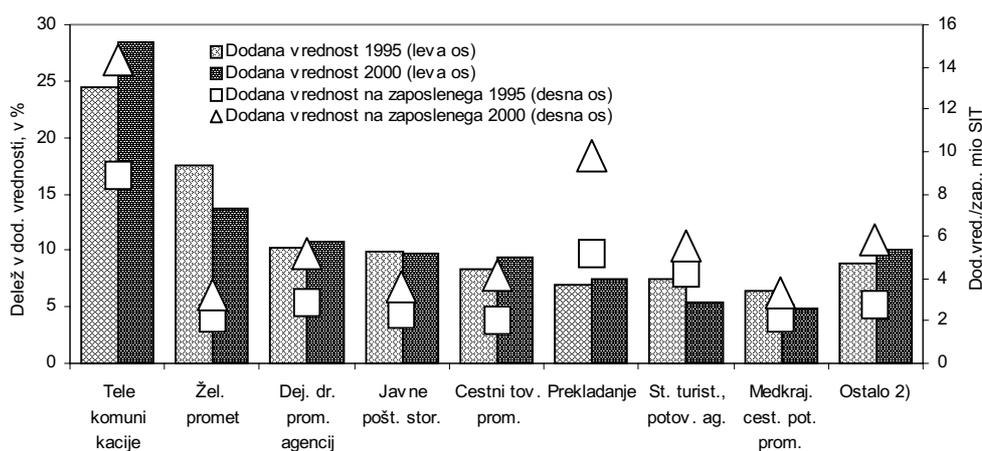
Promet, skladiščenje in zveze

Dejavnost prometa, skladiščenja in zvez (I) je v letu 1995 ustvarila 6.7%, v letu 2000 pa 7.0% bruto domačega proizvoda. V dejavnosti je bilo leta 1995 zaposlenih 5.9%, v letu 2000 pa 6.0% vseh delovno aktivnih.

Kot izhaja iz podatkov za gospodarske družbe (leta 2000 so ustvarile 74% dodane vrednosti dejavnosti I), se je struktura dodane vrednosti v dejavnosti prometa, skladiščenja in zvez v petih letih (1995-2000) opazno spremenila. Najbolj pozitiven strukturni premik je zabeležilo področje **telekomunikacij** (gl. Sliko 6). Samo segment govorne telefonije, če opazujemo porast števila (fiksni) naročniških telefonskih priključkov ter naročniških linij v mobilni telefoniji (vključno z uporabniki predplačnih paketov), se je več kot trikratno povečal.

Do precej manj ugodnih strukturnih premikov je prišlo na področju cestnega in železniškega prometa. Delež dodane vrednosti **železniškega prometa** se je močno znižal, in sicer predvsem na račun nižjega obsega prevozov v železniškem

Slika 6: **Struktura dodane vrednosti in dodana vrednost na zaposlenega¹ v dejavnosti prometa, skladiščenja in zvez, v %**

Vir: APP, izračuni UMAR.

Opomba: ¹ Na podlagi podatkov za gospodarske družbe, ki ustvarijo 74% dodane vrednosti dejavnosti prometa, skladiščenja in zvez (leto 2000). ² Sešetele dejavnosti z manj kot 5-odstotnim deležem dodane vrednosti v prometu, skladiščanju in zvezah.

blagovnem prometu (za 7%, merjeno v tkm). Nasprotno pa se je povečal delež dodane vrednosti **cestnega tovornega prometa**. Cestni javni blagovni prevoz, ki ne vključuje prevoza samostojnih avtoprevoznikov in prevoza za lastne potrebe organizacij, se je v obravnavanem obdobju povečal za 20.1% (merjeno v tkm). Da je celotna cestnoprvozniška dejavnost v razmahu, pričča tudi naglo povečevanje »avtoparka«, saj se je v obdobju 1995-2000 število registriranih tovornih avtomobilov in vlačilcev povečalo kar za 28.6%. Ocenjujemo, da so opisane strukturne spremembe z vidika doseganja nekaterih okoljskih (manjše onesnaženje), družbeno-ekonomskih (manjši eksterni stroški in manjši stroški na enoto prevoza) in prometnih (manj nezgod, razbremenitev prometa) ciljev povsem neustrezne. Zaradi enakih razlogov lahko med neugodne strukturne premike v okviru prometne dejavnosti uvrstimo tudi zmanjšanje deleža **medkrajevnega cestnega potniškega prometa** v dodani vrednosti prometa, ki je v glavnem posledica močnega zmanjšanja obsega cestnega javnega potniškega prevoza (brez prevoza samostojnih avtoprevoznikov in prevoza za lastne potrebe) v tem obdobju (za 37%).

Finančno posredništvo

Dejavnost finančnega posredništva (J) je v letu 1995 ustvarila 3.5%, v letu 2000 pa 3.9% bruto domačega proizvoda. V dejavnosti je bilo leta 1995 zaposlenih 2.2%, v letu 2000 pa 2.4% vseh delovno aktivnih.

Znotraj dejavnosti finančnega posredništva je prišlo v zadnjih petih letih do vidnih strukturnih premikov. Panogi **zavarovalništvo in dejavnosti pokojninskih skladov, razen obveznega socialnega zavarovanja, ter pomožne dejavnosti v finančnem posredništvu** sta v strukturi dodane vrednosti finančnega posredništva v petih letih⁸ svoj delež povečali (gl. Tabelo 4). Posledično je osrednja panoga – **finančno posredništvo** - delež v dodani vrednosti dejavnosti finančnega posredništva močno zmanjšala. Navedene strukturne spremembe kažejo, da se slovenski finančni trg postopno razvija v smeri uvajanja novih storitev.

Na postopnost razvoja finančnega sektorja kažejo tudi kazalci razvitosti finančnega sistema v obdobju od leta 1995 do leta 2000 (gl. Tabelo 5). Neto obrestna marža še ne kaže znakov izrazitejšega upadanja. Med kazalci je bil največji premik opazen pri deležu tržne kapitalizacije v BDP, kar je tudi posledica dejstva, da se je trg

Tabela 4: **Struktura dodane vrednosti v finančnem posredništvu v letih 1995 in 2000, v %**

	Struktura dodane vrednosti, v %	
	1995	2000
Finančno posredništvo	100.0	100.0
Finančno posredništvo, razen zavarovalništva in dejavnosti pokojninskih skladov	66.9	54.2
Zavarovalništvo in dejavnost pokojninskih skladov, razen obveznega socialnega zavarovanja	19.6	23.3
Pomožne dejavnosti v finančnem posredništvu	13.5	22.5

Vir: SURS.

⁸ Podatki za leto 2000 še niso dokončni.

Tabela 5: Nekateri kazalci razvitosti finančnega trga v Sloveniji v obdobju 1995-2000

	1995	2000
Delež bilančne vsote v BDP (v%)	67.5	78.8
Neto obrestna marža ² (v%)	4.9	4.5
Delež tržne kapitalizacije ¹ v BDP (v%)	4.5	28.2
Delež bančnih kreditov zasebnemu sektorju ³ v BDP (v%)	27.4	38.9
Delež bančnih depozitov zasebnemu sektorju v BDP (v%)	34.9	48.3

Vir: Letno poročilo BS. Opombe: ¹ na Ljubljanski borzi, ² neto obresti (skupaj z revalorizacijskimi) / povprečna bruto obrestonosna aktiva, ³ med zasebni sektor smo uvrstili podjetja, prebivalstvo in druge finančne organizacije.

kapitala v Sloveniji začel razvijati šele v začetku devetdesetih let. Delež bilančne vsote v BDP se je v obravnavanem obdobju povečal za dobrih 11 odstotnih točk (gl. Tabela 5). Kljub temu se je zaostanek Slovenije za povprečjem EU v obdobju od leta 1995 do leta 1997 (zadnji razpoložljivi podatek za EU) nekoliko povečal: v letu 1995 je dosegala 30.5% povprečja EU, v letu 1997 pa le še 28.6%.

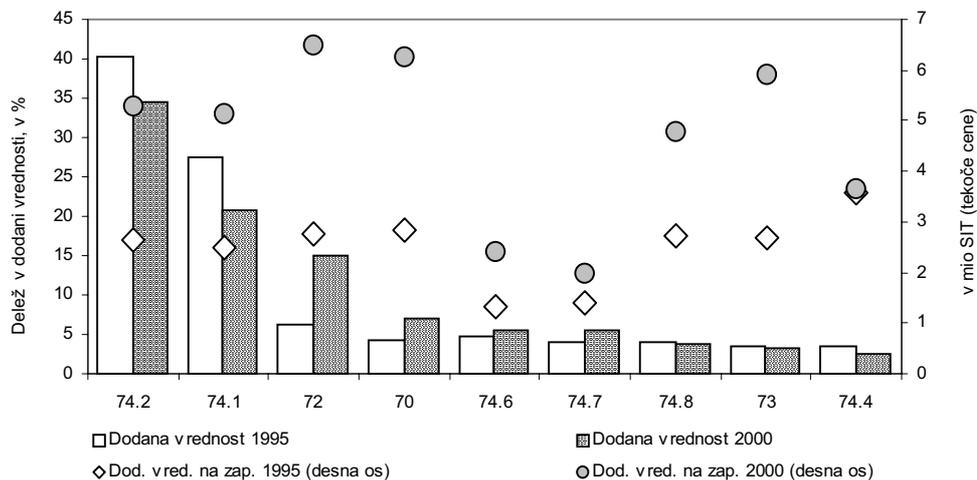
Nepremičnine, najem in poslovne storitve

Dejavnost nepremičnine, najem in poslovne storitve (K) sodi med hitro rastoče dejavnosti razvitih gospodarstev. V veliki meri je dinamičen razvoj poslovnih storitev nujen za gospodarsko rast, saj omogoča povečevanje produktivnosti drugih proizvodnih in storitvenih dejavnosti. Dejavnost je v letu 1995 ustvarila 10.1%, v letu 2000 pa 10.5% slovenskega bruto domačega proizvoda ter zaposlovala 5.7% (leta 1995) oziroma 6.7% (leta 2000) vseh delovno aktivnih.

Največji strukturni premik v okviru poslovnih storitev⁹ so v zadnjih letih zabeležile **računalniške storitve** in storitve s področja **poslovanja z nepremičninami** (gl. Sliko 7), kar lahko otejemo med ugodne strukturne spremembe, saj gre za dejavnosti z najvišjo dodano vrednostjo na zaposlenega tako v okviru dejavnosti K kot v okviru storitvenih dejavnosti (višjo dodano vrednost na zaposlenega dosega le še področje telekomunikacijskih storitev). Izjemno hitra rast deleža storitev s področja računalniških dejavnosti pa je zelo pomembna tudi z vidika uvajanja informacijske družbe kot pomembnega dejavnika povečevanja konkurenčne sposobnosti slovenskega gospodarstva. Ravno s tega zornega kota je pomembna tudi **raziskovalno-razvojna dejavnost**, katere pomen v okviru dejavnosti K se je ob izjemno propulzivni računalniški dejavnosti sicer rahlo zmanjšal, vendar pa v okviru celotnega slovenskega gospodarstva ne nazaduje¹⁰. Največji del dodane vrednosti v okviru dejavnosti K sicer ustvarijo v dejavnosti **projektiranje in tehnično**

⁹ Poslovne storitve predstavljajo 53.5% (v letu 2000) dodane vrednosti dejavnosti K (nepremičnine, najem in poslovne storitve), preostali delež pa pomeni ocenjeno bruto rento stanovanj, v katerih bivajo lastniki.

¹⁰ Delež dodane vrednosti, ki jo ustvarijo gospodarske družbe raziskovalno-razvojne dejavnosti, se je v okviru vseh gospodarskih družb v obdobju 1995-2000 povečal za 0.1 strukturne točke (gospodarske družbe so v letu 2000 ustvarile skoraj 60% dodane vrednosti slovenskega gospodarstva), delež raziskovalno-razvojne dejavnosti v delovno aktivnih pa za 0.4 strukturne točke.

Slika 7: **Struktura dodane vrednosti in dodana vrednost na zaposlenega¹ v dejavnosti nepremičnine, najem in poslovne storitve v letih 1995 in 2000**

Vir: APP, preračuni UMAR.

Opombi: ¹ Na podlagi podatkov za gospodarske družbe, ki ustvarijo 77% (v letu 2000) dodane vrednosti poslovnih storitev (izvzeta ocenjena bruto renta). ² Prikazani le oddelki in skupine dejavnosti z vsaj 3-odstotnim deležem v dodani vrednosti dejavnosti K.

Legenda: 70 – Poslovanje z nepremičninami, 72 – Obdelava podatkov, podatkovne baze in povezane dejavnosti, 73 – Raziskovanje in razvoj, 74.1 – Pravne, računovodske, revizijske dej., davčno in podjetniško svetovanje, raziskovanje trga in javnega mnenja, upravljanje s holding družbami, 74.2 – Projektiranje in tehnično svetovanje, 74.4 – Ekonomsko propagiranje, 74.6 – Poizvedovalne dejavnosti in varovanje, 74.7 – Čiščenje stavb.

svetovanje, ki pa se je v obdobju 1995-2000 močno zmanjšal (gl. Graf 7), v največji meri zaradi preregistracije številnih gospodarskih družb (predvsem računalniških svetovalnih podjetij) pod druge šifre klasifikacije SKD.

Javne storitve

V skupino javnih storitev¹¹ smo uvrstili dejavnost javne uprave, obrambe in obveznega socialnega zavarovanja (L), izobraževanja (M), zdravstva in socialnega skrbstva (N) ter druge skupne in osebne storitvene dejavnosti (O). V preteklem petletnem obdobju so vse dejavnosti povečale svoj delež v strukturi gospodarstva, njihov skupni delež v bruto domačem proizvodu pa je v letu 2000 znašal 18.2%. Kljub temu javne storitve v Sloveniji predstavljajo manjši delež bruto domačega proizvoda kot v povprečju v Evropski uniji (19.9% leta 2000), kjer se njihov pomen od leta 1993 dalje zmanjšuje. O vzrokih za hitro krepitev javne uprave smo pisali že v uvodnem delu poglavja, v nadaljevanju pa se bomo ukvarjali predvsem s strukturnimi spremembami v okviru dejavnosti zdravstva in socialnega varstva ter izobraževanja.

Kot izhaja iz Tabele 6, se je v okviru **zdravstva in socialnega varstva (N)** močno okrepila *dejavnost socialnega varstva*, kjer se je v zadnjih letih razmahnila predvsem dejavnost invalidskih podjetij (86-odstotna rast števil delovno aktivnih v obdobju

¹¹ Po metodologiji Eurostat.

Tabela 6: **Struktura delovno aktivnih v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva v letih 1997 in 2000**

	Struktura delovno aktivnih ¹ , v %	
	1997	2000
Zdravstvo in socialno varstvo	100.0	100.0
Zdravstvo	67.6	59.5
Veterinarstvo	2.6	1.9
Socialno varstvo	29.8	38.6
Dejavnost domov za ostarele	9.9	10.2
Dejavnost invalidskih podjetij	11.4	18.0

Vir: SURS, preračuni UMAR. **Opomba:** po mesečnih virih.

1997-2000). število delovno aktivnih v *dejavnosti zdravstva* se je v letih od 1997 do 2000 sicer povečevalo, vendar precej počasneje kot v socialnem varstvu, tako da se je delež zdravstva v strukturi delovno aktivnih dejavnosti N močno zmanjšal.

Dejavnost zdravstva in socialnega varstva (N) je edina med javnimi storitvami, kjer je v zadnjih letih prišlo do vidnejših strukturnih sprememb v smeri krepitve tržnih dejavnosti, ki so v letu 1999 ustvarile že dobrih 20% dodane vrednosti dejavnosti oziroma 5 strukturnih točk več kot leta 1995. Krepitev pomena tržnih dejavnosti je v največji meri posledica razmaha tržnih storitev v *dejavnosti zdravstva*. To potrjujejo tudi podatki iz zaključnih računov zavodov, ki kažejo na zmanjšanje števila zaposlenih v javnih zdravstvenih splošnih in specialističnih ambulantah, in podatki o zasebni zdravstveni dejavnosti, ki kažejo na hitro krepitev mreže javne zdravstvene službe na temelju javno-zasebnega financiranja. Leta 2000 je tako v zasebni zdravstveni dejavnosti delalo že 22.2% vseh aktivnih zdravnikov in zobozdravnikov, od teh večina s koncesijo. Povečanje vloge zasebnih ponudnikov storitev ter individualizacija ponudbe sta ključnega pomena za oblikovanje učinkovitega javnega sektorja in s tem povečanje konkurenčnosti gospodarstva kot ene temeljnih usmeritev Strategije gospodarskega razvoja Slovenije.

V strukturi dodane vrednosti dejavnosti **izobraževanja** je za obdobje 1995-2000 značilna krepitev *dejavnosti višjega in visokega šolstva* (gl. Tabela 7). Poleg hitre

Tabela 7: **Struktura dodane vrednosti in delovno aktivnih v dejavnosti izobraževanja**

	Struktura dodane vrednosti ¹ , v %		Struktura delovno aktivnih, v %	
	1995	1999	1997	2000
Izobraževanje	100.0	100.0	100.0	100.0
Predšolska vzgoja in osnovnošol. izobraz.	57.5	54.7	63.5	64.1
Srednješolsko izobrazba	21.2	19.1	19.9	18.3
Višje in visokošolsko izobrazba	13.8	19.4	10.6	11.3
Izobraževanje odraslih, drugo	7.5	6.7	6.1	6.3

Vir: SURS, APP, izračuni UMAR. **Opomba:** ¹ Dodana vrednost je izračunana iz računovodskih izkazov zavodov in drugih pravnih oseb, ki so sestavljale zaključne račune po starem zakonu o računovodstvu, ter iz statističnih podatkov iz bilance stanja in bilance uspeha za gospodarske družbe. V letu 1999 so zavodi in gospodarske družbe skupaj ustvarili 94% dodane vrednosti v dejavnosti izobraževanja.

rasti števila delovno aktivnih na povečevanje obsega višjega in visokega šolstva v okviru izobraževanja kažejo tudi podatki o izjemno hitri rasti števila vpisanih študentov na visokošolski študij ter obsega pedagoškega osebja¹². Krepitev obsega dejavnosti višjega in visokega öolstva je pomemben strukturni premik z vidika prehoda v na znanju temelječo družbo, ki je ena temeljnih usmeritev Strategije gospodarskega razvoja Slovenije. Pri tem pa je potrebno opozoriti, da je poleg dvigovanja izobrazbene ravni prebivalstva ključnega pomena tudi izboljševanje kakovosti izobraževanja, o čemer iz omenjenih strukturnih premikov težko sklepamo¹³. Ena izmed prioritiet SGRS je tudi povečanje usposobljenosti in izobraženosti odraslega prebivalstva, kjer pa v zadnjih letih še ni zaznati pomembnejših premikov. Delež *dejavnosti izobraževanja odraslih* se je v dodani vrednosti dejavnosti izobraževanja od leta 1995 do leta 1999 še nekoliko zmanjšal, ugoden pa je podatek, da se število delovno aktivnih v zadnjih dveh letih rapidno povečuje (gl. tudi spremembe v strukturi delovno aktivnih v Tabeli 7).

3. Ugotovitve

Strukturne spremembe, značilne za slovensko gospodarstvo v obdobju od leta 1995 do leta 2000, lahko označimo za pretežno ugodne. **Nadaljeval se je proces prestrukturiranja v smeri krepitve storitvenih sektorjev** in zmanjševanja gospodarskega pomena kmetijstva in industrije, čeprav Slovenija po deležu storitev v bruto domačem proizvodu še močno zaostaja za razvitimi svetovnimi ekonomijami.

Tudi spremembe v strukturi znotraj posameznih sektorjev kažejo na pozitivne premike. **Tako v okviru industrije**, zlasti predelovalnih dejavnosti, **kot v okviru pretežno tržno usmerjenih storitvenih dejavnosti se je krepil predvsem pomen dejavnosti z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega**. V okviru predelovalnih dejavnosti so tako pomembneje napredovale *kovinska, strojna in kemična industrija ter proizvodnja električne in optične opreme*, upadal pa je pomen tradicionalnih delovno intenzivnih dejavnosti, predvsem *tekstilne in obutvene industrije*. Med pretežno tržno usmerjenimi storitvenimi dejavnostmi je prišlo do izjemno hitre rasti *telekomunikacijskih in računalniških storitev*, ki so pomembne v smislu razvoja na znanju temelječega in bolj konkurenčnega gospodarstva. S tega vidika lahko kot ugoden premik označimo tudi rapidno povečevanje obsega *višjega in visokega öolstva* v zadnjih letih, na področju *izobraževanja odraslih* pa še ne prihaja do sprememb, ki jih predvideva SGRS, ko govori o povečevanju pomena vseživljenjskega izobraževanja. Z vidika nadaljnjega gospodarskega razvoja in krepitve

¹² V šolskem letu 2000/2001 je bilo na visokošolski in višješolski študij, skupaj z absolventi, vpisano kar 33.6% več študentov kot v šolskem letu 1997/98. Višjih strokovnih šol je iz leta v leto več, število vpisanih študentov pa se je v štirih letih povečalo kar za 4.5-krat. Število pedagoških delavcev na visokošolskem študiju se je od leta 1997 do leta 2000 povečalo za 11.3%.

¹³ Eden od pokazateljev kakovosti izobraževanja je razmerje med pedagoškim osebjem in študenti, ki se je v šolskem letu 2000/01, po izrazitem poslabšanju v prejšnjih dveh letih, približalo ravni iz leta 1997 (gl. EO št. 11/2001. str. 22).

konkurenčnosti gospodarstva so pomembni tudi premiki v smeri razvoja in krepitev pomena novih storitev na področju finančnega posredništva (*zavarovalništvo, dejavnost pokojninskih skladov, pomožne storitve v finančnem posredništvu*).

Do pozitivnih strukturnih premikov je prišlo tudi v okviru nekaterih **tradicionalnih storitvenih dejavnosti**, kot sta na primer trgovina in gostinstvo. V *dejavnosti trgovine* so bili v zadnjih letih prisotni živahni procesi prestrukturiranja v trgovini na debelo ter trgovini na drobno, ki se že kažejo v večji učinkovitosti obeh dejavnosti. V okviru *gostinstva* pa lahko kot pozitivne označimo procese prestrukturiranja v dejavnosti hotelov ter krepitev pomena pretežno turistično usmerjenih dejavnosti.

Na drugi strani moramo kot zelo neugodne izpostaviti spremembe v strukturi *dejavnosti prometa, skladiščenja in zvez*, kjer je prišlo v zadnjih letih do ekspanzije cestnega blagovnega prometa (na račun železniškega blagovnega prometa), kar je zlasti z vidika okoljskega razvoja povsem neustrezen strukturni premik. Kot neugodno lahko otežimo tudi prepočasno prestrukturiranje kmetijstva v smeri povečevanja produktivnosti in prešibko povečevanje gospodarskega pomena tržnih dejavnosti. **Krepitev obsega javnih storitev**, predvsem na področju dejavnosti *javne uprave, obrambe in socialnega zavarovanja* (vstopanje Slovenije v Evropsko unijo in NATO) ter *zdravstva in socialnega varstva* (demografska gibanja v smeri staranja prebivalstva) je sicer predvidela tudi SGRS, vendar pa je pri tem treba poudariti, da je poleg samega povečevanja števila zaposlenih in s tem dodane vrednosti **ključnega pomena predvsem povečanje vloge zasebnih ponudnikov storitev v prihodnje ter oblikovanje učinkovitega javnega sektorja**.

Analična priloga 2

Indikatorji

Urednica:

Rotija KMET

Seznam indikatorjev

SINTEZNI INDIKATORJI RAZVOJA:

- ï Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči
- ï Indeks človekovega razvoja
- ï Indeks uravnoteženega razvoja
- ï Indeks nacionalne konkurenčnosti po IMD
- ï Indeks nacionalne konkurenčnosti po WEF
- ï Medregionalne variacije v bruto domačem proizvodu
- ï Medregionalne variacije v stopnji brezposelnosti

GOSPODARSKI RAZVOJ:

Makroekonomska stabilnost

- ï Realna rast bruto domačega proizvoda
- ï Inflacija
- ï Stopnja brezposelnosti
- ï Stopnja zaposlenosti
- ï Javnofinančno ravnovesje
- ï Plačilnobilančno ravnovesje
- ï Zunanji dolg
- ï Dolg širše opredeljene države
- ï Deželno tveganje

Konkurenčnost gospodarstva

- ï Produktivnost dela
- ï Stroški dela na enoto proizvoda
- ï Tržni delež
- ï Faktorska struktura blagovnega izvoza
- ï Delež investicij v bruto domačem proizvodu
- ï Delež neposrednih tujih investicij v BDP
- ï Delež zasebnega sektorja v BDP

Na znanju temelječa družba

- ï Povprečno število let šolanja delovno aktivnih
- ï Delež prebivalstva s končano srednjo šolo
- ï Delež aktivnih uporabnikov interneta
- ï Število varnih strežnikov na milijon prebivalcev
- ï Število raziskovalcev na tisoč delovno aktivnih prebivalcev
- ï Delež inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih
- ï Izdatki za razvojno-raziskovalno dejavnost v BDP

Razvojna vloga države

- ï Delež javnofinančnih odhodkov v BDP
- ï Državne pomoči

OKOLJSKI RAZVOJ:

- ï Indeks pristnega varčevanja
- ï Energetska intenzivnost
- ï Delež "umazanih industrij" v predelovalnih dejavnostih
- ï Delež cestnega v skupnem blagovnem prometu
- ï Poraba mineralnih gnojil na hektar obdelovalne zemlje
- ï Poraba pesticidov na hektar obdelovalne zemlje
- ï Delež porabe obnovljivih virov
- ï Intenzivnost poseka lesa

SOCIALNI RAZVOJ:

- ï Pričakovana življenjska doba
- ï Umrljivost dojenčkov
- ï Gospodinjstva brez zaposlitve

BDP na prebivalca po kupni moči

Eden izmed glavnih ciljev SGRS je povečanje gospodarske razvitosti, vendar ne na račun osiromašenja okoljske in socialne sestavine razvoja. Najbolj razširjen kazalec stopnje razvoja neke države, njegove učinkovitosti ter življenjskega standarda je bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči, ki je rezultat preračuna bruto domačega proizvoda s posebnimi pretvorniki, imenovanimi standardi kupne moči, v izbrano skupno fiktivno valuto.

Po Eurostatovih podatkih je BDP na prebivalca po kupni moči v **Sloveniji leta 1996** dosegel 64% povprečja Evropske unije. Iz primerjalne skupine **držav kandidatov za vstop v EU** je bil po tem kazalcu bolj razvit le Ciper (83% povprečja EU). V štirih letih so štiri države te skupine znižale svojo raven razvitosti iz leta 1996, ostale pa izboljšale (gl. tabelo). Med temi državami sta najbolj napredovali Slovenija in Madžarska. Če primerjamo Slovenijo in Češko, ki sta bili leta 1996 po tem kazalcu na enaki ravni razvitosti, vidimo, da je Slovenija do leta 2000 izboljšala svoj položaj v primerjavi z evropskim povprečjem za 5 odstotnih točk, Češka pa ga je zaradi recesije poslabšala za 5 odstotnih točk. **Slovenija** tako po podatkih za **leto 2000** s 15,600 PPS bruto domačega proizvoda na prebivalca ostaja med kandidatkami za članstvo v EU še vedno na drugem mestu in od Cipra, ki je še vedno najbolj razvit, zaostaja le še za 17% (leta 1996 za 19%).

Po letu 1995 je torej Slovenija zmanjšala razvojni zaostanek za razvitimi tržnimi gospodarstvi. V obdobju od leta 1995 do leta 2000 se je bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči povečal od 64% na 69% povprečja EU. Slovenija je tako že v letu 1997 dohitela najmanj razvito članico EU, Grčijo in se približala Portugalski. **Razvojni zaostanek Slovenije do povprečja EU** (in tudi do nekaterih bolj razvitih držav EU, kot so Avstrija, Belgija, Danska) se je v obdobju od 1995 do 2000 znižal za več kot 10 odstotnih točk. Analiza razvojnega zaostanka kaže, da je slovenski bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči v letu 2000 znašal približno toliko kot v povprečju v EU leta 1984. Premostitev tega zaostanka je ena od **strateških usmeritev** Slovenije in bo zahtevala nadaljnjo pospešitev rasti produktivnosti slovenskega gospodarstva. Z uresničevanjem slovenskega scenarija gospodarske rasti (povprečna letna rast BDP na prebivalca 5.5%) in scenarija članic Evropske unije (Lisbonska strategija: 3% povprečno letno) bi Slovenija povprečje EU dohitela leta 2015.

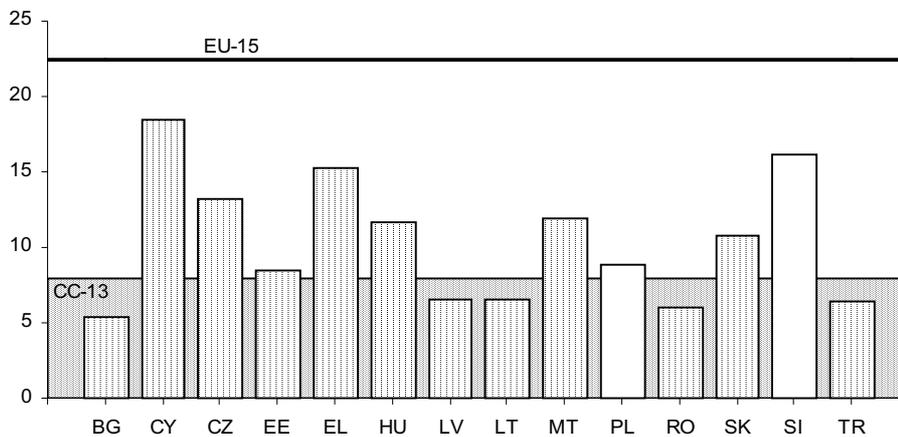
Tabela: **Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči v kandidatkah za članstvo v EU in primerjava s povprečjem EU v obdobju 1996-2000**

	BDP na prebivalca ¹ v PPS ²					BDP p. c. PPS, EU - 15 = 100				
	1996	1997	1998	1999	2000	1996	1997	1998	1999	2000
Bolgarija (BG)	5,400	5,100	5,500	5,700	6,300	29	26	27	27	28
Ciper (CY)	15,400	16,000	17,000	18,100	19,400	83	83	84	85	86
Češka rep. (CZ)	11,900	12,100	12,100	12,400	13,200	64	62	60	59	59
Estonija (EE)	6,200	7,100	7,700	7,800	8,600	34	37	38	37	38
Madžarska (HU)	8,500	9,200	9,800	10,600	11,500	46	47	48	50	51
Latvija (LV)	4,800	5,400	5,700	6,100	6,700	26	28	28	29	30
Litva (LT)	6,000	6,600	7,100	7,000	7,500	32	34	35	33	33
Malta (MT)	9,900	10,600	11,100	11,700	12,600	54	54	55	55	56
Poljska (PL)	6,600	7,300	7,800	8,300	8,900	36	37	38	39	39
Romunija (RO)	5,300	5,100	5,000	5,000	5,200	29	26	25	23	23
Slovaška rep. (SK)	8,500	9,300	9,800	10,200	10,800	46	48	48	48	48
Slovenija (SI)	11,800	12,800	13,500	14,500	15,600	64	66	67	68	69
Turčija (TR)	5,100	5,600	5,800	5,600	5,900	27	29	29	26	26
Kandidatke za članstvo v EU	6,400	6,800	7,100	7,200	7,600	34	35	35	34	34
EU-15	18,500	19,400	20,300	21,300	22,500	100	100	100	100	100

Vir: EUROSTAT, Statistics in focus, Theme 2-5/2002.

Opomba: ¹ Za izračun BDP na prebivalca so uporabljeni podatki o številu prebivalcev iz nacionalnih računov. ² Kot osnova za ocene v PPS služijo rezultati iz Evropskega primerjalnega programa (European Comparison Programme), ki ga je objavil OECD/Eurostat.

Slika: **Bruto domači proizvod na prebivalca v tisoč PPS v kandidatkah za članstvo v EU in primerjava s povprečjem EU v letu 2000**

Vir: Eurostat.

Opomba: CC-13 - države kandidatke, Bolgarija (BG), Ciper (CY), Češka (CZ), Estonija (EE), Madžarska (HU), Latvija (LV), Litva (LT), Malta (MT), Poljska (PL), Romunija (RO), Slovaška (SK), Slovenija (SI), Turčija (TR); EL - Grčija.

Indeks človekovega razvoja

Koncept in indeks človekovega razvoja¹ (HDI) izhajata iz predpostavke o medsebojni povezanosti ekonomskega in družbenega razvoja, v središču katerega je človek. Primerjava rezultatov s preteklimi leti, za katere so na voljo izračuni indeksa, kaže, da se tako indeks kot **mesto Slovenije v svetu** postopno izboljšujeta. Indeks človekovega razvoja se je v **letih od 1992 do 1997**, ko smo njegovo vrednost preračunali po novi formuli², postopno izboljševal, najnovejši izračun za leto **1998** pa v skupni vrednosti indeksa ne pokaže razlik, s čimer se je Slovenija ponovno uvrstila na 28. mesto med 174 svetovnimi državami - po izračunih OZN na 29. mesto (glej graf). Po podatkih OZN ostajamo na istem mestu svetovne lestvice 162 držav tudi v letu **1999**.

Po podatkih za leto **1999** (zadnji razpoložljivi podatki OZN) se Slovenija najvišje uvrsti **po bruto vpisnem količniku** - med prvih 20 držav. Po indeksu BDP se uvrsti na 30. mesto, ki si ga deli s Portugalsko (od tranzicijskih držav se nam najbolj približa Češka na 38. mestu), **po indeksu pričakovane dolžine življenja** pa nekoliko zaostaja - uvrsti se šele na 32. mesto, ki si ga deli s Portugalsko in Čilom (vse druge tranzicijske države - kandidatke za vstop v EU, zaostajajo za nami). Po indeksu pričakovane dolžine življenja nas je prehitela tudi Malta, ki je bila vrsto let uvrščena za Slovenijo. V svetovnem merilu torej najbolj zaostajamo po kazalcu, ki je sicer eden pomembnejših³ (sintezni) kazalcev splošne blaginje prebivalcev/k države.

Kazalci, ki sestavljajo indeks, se sicer v enem letu ne spremenijo bistveno, če v državi ni velikih socialnih in ekonomskih sprememb in neugodnih socialnih učinkov neustrezno zasnovanih politik. K dokaj hitri rasti HDI v preteklih letih (skozi devetdeseta) pa sta prispevala predvsem izrazita **rast bruto domačega proizvoda** in povečanje bruto vpisnega količnika (glej tabelo). Čeprav se kontinuirano izboljšuje, pa je bil vpliv sprememb v pričakovani dolžini življenja nekoliko manjši.

Indeks človekovega razvoja torej kaže, da je položaj Slovenije kot celote dokaj ugoden, saj se tako po HDI kot njegovih komponentah uvršča v prvo - bogatejšo - tretjino držav na svetu, tj. med države z visoko stopnjo človekovega razvoja (glej graf). Postopno izboljševanje vrednosti indeksa na nacionalni ravni v zadnjih letih torej kaže na sicer počasen, a ustaljen in pozitiven razvojni trend, kar je tudi v skladu z **usmeritvami SGRS**. Vendar, kot je razvidno iz grafa, Slovenija kljub visoki uvrstitvi še vedno zaostaja za maksimalno stopnjo družbene razvitosti (=1), ki se ji že vrsto let najbolj približujeta Kanada⁴ in Norveška. Zato bi moralo biti Sloveniji v izziv najti način, kako se še bolj približati stopnji popolne razvitosti, kakor jo meri HDI. Za dosego tako zastavljenega cilja je ločeno oblikovanje politik brez pomena. Čeprav se je socio-ekonomsko okolje v obdobju tranzicije bistveno spremenilo, integracija socialne in ekonomske politike ostaja temelj uspešne razvojne strategije.

¹ Indeks človekovega razvoja je agregatni indikator, sestavljen iz treh (samostojnih) indeksov, ki ločeno predstavljajo tri področja razvoja: zdravje (pričakovana dolžina življenja), izobrazba (kombiniran indeks pismenosti in bruto vpisnega količnika) in življenjski standard (korigiran bruto domači proizvod po kupni moči).

² Glej Human Development Report, 1999. New York/Oxford: Oxford University Press, pp. 159-160; in Poročilo o človekovem razvoju, 2000. Hanžek, M. (ur.) Ljubljana: UNDP&UMAR, str. 16. Javornik, J. (2000): Človekov razvoj - indeksi. V: Vendramin, M. (ur.): Ekonomsko ogledalo, št. 12, let. V, str. 13/1.

³ Izračun korelacijskega koeficienta je pokazal, da je pričakovana dolžina življenja močno in pozitivno povezana z vpisnim količnikom in HDI (glej Poročilo o človekovem razvoju - Slovenija 1999, str. 12).

⁴ Kanada je prva preseгла vrednost HDI 0.9.

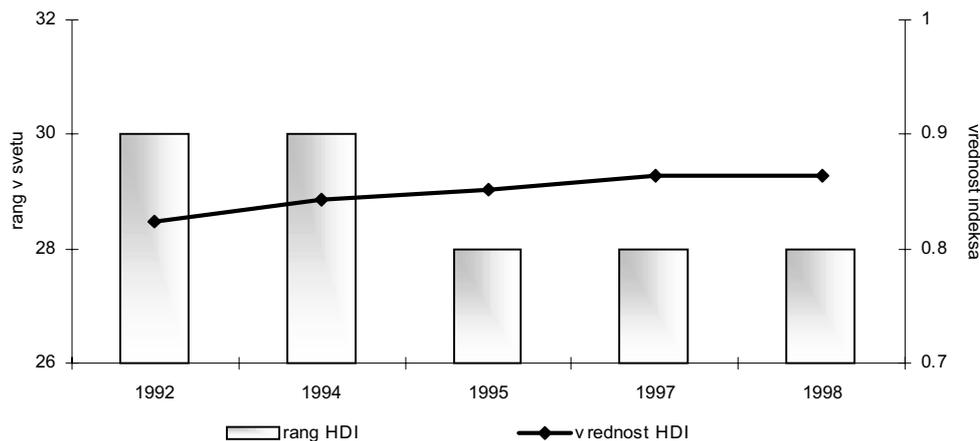
Tabela: Vrednosti indeksa človekovega razvoja (HDI) in njegovih komponent za Slovenijo v obdobju 1995-1999

	1995 ¹	1997 ¹	1998 ¹	1999 ²
Pričakovana dolžina življenja	74.52	74.9	75.0	75.3
Indeks pričakovane dolžine življenja	0.83	0.83	0.83	0.84
Bruto vpisni količnik	79.1	82.0	82.0	83.0
Indeks izobrazbe	0.924	0.93	0.93	0.94
BDP po kupni moči	12,600	14,000	14,800	15,977
Indeks BDP	0.81	0.825	0.83	0.85
HDI ³	0.852	0.864	0.864	0.874
Rang v svetu	28.0	28.0	28.0	29.0

Vir: Poročilo o človekovem razvoju - Slovenija 1999. Hanzek, M. (ur.). Ljubljana: UNDP, UMAR, str. 17. Poročilo o človekovem razvoju - Slovenija 2000-2001. Hanzek, M. (ur.). Ljubljana: UNDP, UMAR, str. 24.

Opomba: ¹ preračuni UMAR, ² preračuni OZN, ³ indeks človekovega razvoja.

Slika: Gibanje vrednosti indeksa človekovega razvoja in rangi za Slovenijo¹, v obdobju 1992-1998

Vir: Poročilo o človekovem razvoju, 1998-2000. Ljubljana: UNDP&UMAR.

Opomba: ¹Preračuni UMAR.

Indeks uravnoveženega razvoja

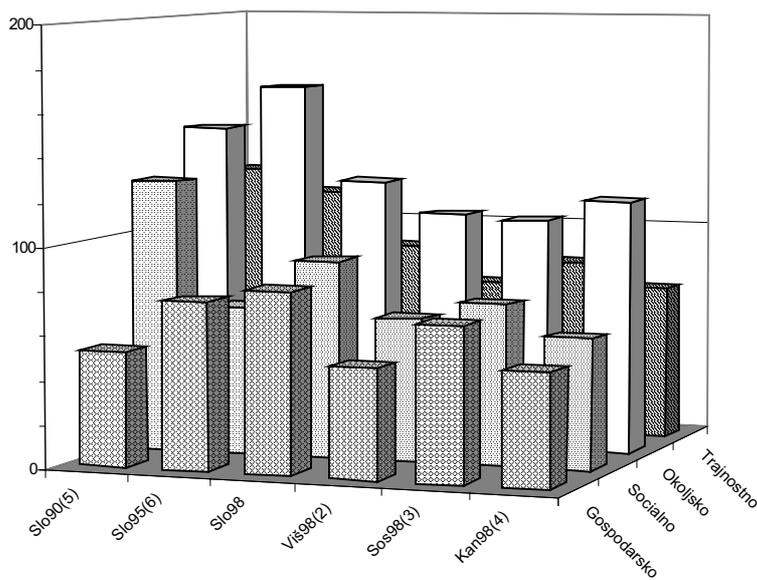
Prvi trajnostni cilj SGRS je enakovrednost gospodarskih, socialnih in okoljskih vidikov blaginje. Kljub naraščajočemu bruto domačemu proizvodu se vsaka država ne uspe nujno razvijati po vzorcu, ki bi ga lahko v nedogled obnavljala in hkrati upoštevala tudi okoljske in socialne plati gospodarske rasti. Za proučevanje **uravnoveženosti ekonomskega razvoja** po teh treh platih je bil razvit indeks uravnoveženosti ekonomskega razvoja (IUR), sestavljen iz okoli 300 indikatorjev. Poenostavljeno bi rekli, da IUR meri razvojno uspešnost črpanja blaginje, ki v razpoložljivih virih 'leži in čaka', da jo kdo užije.

Po IUR se razvojni vzorci med državami razlikujejo in niti med najrazvitejšimi (EU, tehtano s številom prebivalcev, Norveška, Švica) v devetdesetih ni zaznati zблиževanja. Razlike med peterico najvišje (Avstrija, Danska, Švedska, Norveška, Finska) in najnižje uvrščenih (Grčija, Portugalska, Belgija, Italija, Španija) se po IUR niso znižale. Razlike med njimi so bile leta 1998 največje v socialni (1 proti 0.35), najmanjše pri gospodarski razvitosti (1:0.60); pri okoljski razvitosti so dosegale razmerje 1:0.44, skupno po IUR pa 1:0.45. **Tranzijske države** so svoj zaostanek za povprečjem EU v obdobju 1990-1998 znižale. Svoj razvojni vzorec so spremenile z močnim napredkom v gospodarskem razvoju (malo manj kot Slovenija), v socialnem pogledu so relativno stagnirale, v okoljskem pa izboljšale razmere približno dvakrat bolj, kot je to uspelo Sloveniji.

Slovenija je po gospodarski plati za povprečjem EU leta 1990 zaostajala bolj, kot ga je presegala po socialni in okoljski plati, **v času tržne tranzicije** pa je prišlo do naslednjih premikov: (i) po gospodarski plati se je zaostanek za EU več kot prepolovil; (ii) prednost v socialni razvitosti se je spremenila v zaostanek, ki presega tretjino prvotne prednosti, pri čemer pa se po letu 1995 zaostanek ponovno zmanjšuje; (iii) po okoljski razvitosti se je prednost pred povprečjem EU zmanjšala za skoraj petino, najbolj po letu 1995. V primerjavi z letom 1990 je bila tako leta 1998 vrednost IUR za Slovenijo nižja. Pri tem je bila **prva faza tranzicije** zaradi hkratnih gospodarskih in okoljskih učinkov tržnega prestrukturiranja dokaj trajnostna (gl. indikator Delež dodane vrednosti umazanih industrij v predelovalnih dejavnostih), poslabšal se je razumljivo predvsem rezultat socialnega razvoja. Oživljanje gospodarstva **v drugi fazi tranzicije** (po letu 1995) je bilo zaradi nižjega okoljskega razvoja doseženo na račun trajnosti, kljub zmanjšanju zaostanka pri socialni in gospodarski razvitosti. Če bi se okoljski razvoj izboljšal uravnovešeno gospodarskemu, bi vrednost IUR za okolje v letu 1998 dosegla 0.66, skupno pa bi dosegli izkoriščanje svojih razvojnih potencialov na ravni ocen za Irsko (1998). **V času, ki sledi tranziciji**, bi bilo zato v Sloveniji nujno potrebno povečati integralnost okoljskih in socialnih vidikov naložb v ustvarjene (gospodarske) razvojne dejavnike, ki naj zagotovi, da bo višanje gospodarske dejavnosti prvenstveno in prednostno povečevalo stopnjo zaposlenosti socialnega in okoljskega kapitala. Slovenija namreč v obravnavanem obdobju v povprečju ni izkoristila niti polovice od dosegljivih ekonomskih resursov - najmanj na socialnem in najbolj na okoljskem področju. Trajnostno gledano Slovenija, kot vsi drugi, nima zgolj razvojnega 'problema prihodnjih generacij' (zaradi naše odvisnosti od uporab neobnovljivih virov). Zaradi nizke zadovoljitve potreb sedanje generacije ima tudi problem, ki je posledica sedanjega neizkoriščanja doma razpoložljivih virov, naravnih in ustvarjenih, seveda predvsem obnovljivih. Sodobniki s tem ostajamo brez blaginje, ki ne bi bila v škodo prihodnjih generacij. Zato je treba uveljavljanje trajnosti opredeliti tudi do sedanjosti (prebivalstva in politik), zaradi česar razločimo med strategijami uveljavljanja na srednji (kot SGRS; za zvišanje uporab domačih obnovljivih virov) in na dolgi rok (optimiranje meja trajnosti, gl. tudi Indikator pristnega varčevanja). Pospešitev **okoljskega razvoja** bi zahtevala preobrazbo okoljske politike

iz varovalne v razvojno, ki bi bila sposobna vplivati na povečanje trajnostno neškodljivih uporab naravnih razvojnih dejavnikov, predvsem domačih obnovljivih, npr. da bi zaradi zaraščanja prispevala k povečanju poseka lesa, izrabi biomase (celo v gozdnatih območjih je za ogrevanje opazno nadomeščanje s kurilnim oljem), vode (nizek delež površin pod namakanjem; elektroenergetska raba), k boljšemu izkoriščanju ekonomskega potenciala biotske raznolikosti in učinkovitejšemu urejanju prostora. Pogoji za integralnejše učinkovanje okoljske politike je okrepitev in intenziviranje uporabe horizontalnih in integrativnih instrumentov, sprva predvsem odpraviti že kritično odsotnost rednega letnega poročanja o stanju okolja. Odsotnost okoljske integracije je tudi po ugotovitvi SGRS predvsem posledica vase zaprte okoljske politike (transpozicija pravnega reda EU na škodo izvajanja drugih funkcij). Na slabo implementacijo okoljske politike pa opozarjajo tudi poročila varuha človekovih pravic, ocene nevladnih organizacij (akcija Ostržek) in EU.

Slika: Primerjava ravni in sestave trajnostne razvitosti Slovenije s povprečjem EU¹ (povprečje EU = 100) v letu 1998

Vir: Seljak J. 2001. Kazalec uravnoteženega razvoja. Ljubljana: UMAR, 195 str.

Opombe: ¹ brez Luksemburga; (2) višegradske države: Poljska, Češka, Madžarska, Slovaška; (3) sosednje države; Hrvaška kot povprečje kandidatki; (4) kandidatke za članstvo v EU; brez Bolgarije, Romunije, Cipra, Slovenije; (5) v primerjavi z EU 1990; (6) v primerjavi z EU 1995.

Indeks nacionalne konkurenčnosti po IMD

Koncept nacionalne konkurenčne sposobnosti se uveljavlja kot celovit sistem, ki poskuša s širokim izborom indikatorjev zajemati družbene razvojne možnosti ter stanje strukture in odnosov v družbi in s tem preseči osredotočenost na gospodarske aktivnosti in rezultate, izražene z rastjo BDP. Definicij in metodologij za merjenje nacionalne konkurenčne sposobnosti je več in izhajajo iz različnih teoretičnih osnov. Švicarski inštitut **IMD** meri s sistemom 286 indikatorjev sposobnost države, da poveča nacionalno bogastvo, in sposobnost razvoja takšnega nacionalnega okolja, ki (preko ekonomskega prestrukturiranja, državne in podjetniške učinkovitosti ter infrastrukture) omogoča konkurenčnost podjetij.

Nacionalna konkurenčnost Slovenije med 49 državami, ki jih IMD ocenjuje, je v **obdobju 1999 - 2001**¹ nihala. Primerjava rangov kaže, da se je leta 2001 Slovenija spustila na 39. mesto, potem ko se je leto poprej že povzpela na 36. Najboljšo uvrstitev je Slovenija dosegla na področju učinkovitosti podjetij (34. mesto v letu 2001), sledijo področje infrastrukture (37. mesto), gospodarske uspešnosti (38. mesto), najslabše pa smo uvrščeni pri učinkovitosti vlade (44. mesto). V primerjavi z letom 2000 smo najbolj poslabšali uvrstitev pri indikatorjih gospodarske uspešnosti, in sicer za 8 mest, za eno mesto smo nazadovali tudi pri indikatorjih infrastrukture. Relativno izboljšanje smo dosegli pri indikatorjih učinkovitosti vlade, za eno mesto, uvrstitev po indikatorjih učinkovitosti podjetij pa je ostala nespremenjena. **V primerjavi s kandidatki za članstvo v EU² in nekaterimi članicami EU** je bila Slovenija po agregatnem indeksu nacionalne konkurenčnosti uvrščena najnižje, za njo je le še Poljska (gl. tabelo). Gledano po posameznih področjih je Slovenija po učinkovitosti podjetij prehitela Poljsko, Češko, Slovaško in Portugalsko, po gospodarski uspešnosti pa Slovaško, Poljsko in Grčijo. Po konkurenčnosti na drugih dveh področjih (učinkovitost vlade in infrastruktura) pa je zaostala za vsemi omenjenimi državami, razen za Poljsko.

V skupini kazalnikov gospodarske uspešnosti (68 kazalnikov), ki opisujejo makroekonomsko stanje domačega gospodarstva, je Slovenija dosegla najslabšo konkurenčnost pri kazalnikih mednarodnih investicij, kjer je zasedla 43. mesto, kar je tudi posledica dejstva, da se med kazalniki NTI uporabljajo tudi absolutne vrednosti tokov in stanj, ki so za majhne države razumljivo nizke. Najbolje se je Slovenija uvrstila pri kazalnikih zaposlovanja, kjer je dosegla 29. mesto. V povprečju se je višje kot po agregatnem indeksu uvrstila tudi po kazalnikih domačega gospodarstva (34. mesto), kazalnikih mednarodne trgovine (32. mesto) in kazalnikih cen (34. mesto).

Skupina kazalcev učinkovitosti vlade (84 kazalnikov) spremlja, v kolikšni meri vladne politike vodijo in podpirajo nacionalno konkurenčnost. Največjo nacionalno razvojno dispariteto Slovenije predstavlja konkurenčnost poslovnega okolja, kjer se je Slovenija uvrstila na predzadnje oz. 48. mesto med vsemi ocenjenimi državami. V skupino sodijo kazalniki odprtosti in regulacije trga, regulacije konkurence, regulacije trga delovne sile in trga kapitala. Učinkovitost slovenske vlade je najboljše ocenjena s skupino indikatorjev javnega financiranja³ (30. mesto) in izobraževanja (31. mesto), med slabše pa je uvrščena njena fiskalna politika⁴ (44. mesto) ter institucionalno okolje (39. mesto).

Skupina indikatorjev učinkovitosti podjetij (60 kazalnikov) ocenjuje, ali se podjetja obnašajo na inovativen, dobičkonosen in odgovoren način. Najbolje se je Slovenija v primerjavi z drugimi državami odrezala po merilih produktivnosti (28. mesto), pozitivno razvojno dispariteto pa izkazujejo s 30. mestom tudi kazalniki poslovnega upravljanja ter s 33. mestom kazalniki učinka globalizacije. Najslabša uvrstitev je zabeležena pri kazalnikih

trga dela (44. mesto), problematična pa je tudi konkurenčnost finančnih trgov, kjer je zasedla 40. mesto.

Skupina kazalnikov konkurenčnosti infrastrukture (74 kazalnikov) meri, v kolikšni meri tehnološki, znanstveni in človeški viri zadovoljujejo potrebe poslovnega sektorja. Najslabše izmed petih podindeksov področja kaže z 41. mestom skupina kazalnikov sistema vrednot, najvišje (27. mesto) pa dosegajo kazalniki tehnološke infrastrukture. Pri osnovni infrastrukturi je Slovenija dosegla 28. mesto, pri kazalnikih zdravja in okolja mnogo slabše, 35. mesto, še slabše stanje pa pri kazalnikih znanstvene infrastrukture (39. mesto).

Iz analize nacionalne konkurenčnosti po IMD torej izhaja, da je **največja slabost slovenske nacionalne konkurenčnosti** na področju učinkovitosti vlade in institucij, da omogočijo konkurenčno poslovno okolje in fiskalno politiko. Med ključnimi izzivi izboljšanja nacionalne konkurenčnosti navaja IMD tudi povečanje tujih investicij, izboljšanje učinkovitosti javne uprave, konsolidacijo in privatizacijo bančnega in zavarovalniškega sektorja ter izboljšanje njunega nadzora, privatizacijo in deregulacijo ključnih sektorjev infrastrukture (telekomunikacije, energetika ipd.). Treba je usmeriti pozornost predvsem na področje regulacije konkurence in trga ter vzpostavitve kvalitativnih in transparentnih institucionalnih odnosov za podporo tržnim procesom. Glede na osrednje mesto, ki ga pri gospodarskem razvoju nosi tehnološki razvoj, pa je treba poudariti, da imajo ukrepi na sicer v povprečju ne slabo uvrščenem področju znanstvene (39. mesto) in tehnološke infrastrukture (27. mesto) prav tako zelo veliko težo. Zato je nadgradnja tehnološkega nivoja proizvodnje in storitev s spodbujanjem inovacij poleg že omenjenega urejanja poslovnega okolja prioriteta, ki je za Slovenijo eksistenčnega pomena.

Tabela: **Uvrstitev Slovenije v agregatnem indeksu nacionalne konkurenčnosti in indeksih vhodnih faktorjev v skupini izbranih članic EU ter tranzicijskih držav v letih 2000 in 2001**

	Agregatni indeks		Gospodarska uspešnost		Učinkovitost vlade		Učinkovitost podjetij		Infrastruktura	
	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000
Avstrija	14	15	27	18	11	15	12	17	11	14
Estonija	22	n	24	n	16	n	25	n	24	n
Madžarska	27	26	18	27	22	21	29	25	27	25
Grčija	30	34	39	38	33	35	26	29	26	31
Italija	32	32	25	16	40	43	27	30	28	30
Portugalska	34	29	35	20	32	26	35	36	33	27
Češka	35	40	20	29	30	36	43	44	32	39
Slovaška	37	n	48	n	28	n	37	n	29	n
Slovenija	39	36	38	30	44	45	34	34	37	36
Poljska	47	38	41	36	48	39	46	41	48	40

Vir: The World Competitiveness Yearbook 2001, IMD.
Opomba: n - država ni bila ocenjena.

¹ Konkurenčnost Slovenije je bila po metodologiji IMD v letu 2001 že tretje leto zapored merjena v skupini 49 držav. Leta 2000 je bila spremenjena metodologija, zato je smiselno primerjati samo leti 2001 in 2000.

² Izmed držav kandidatka za članstvo v EU primerjamo tiste, ki mejijo z zahodno Evropo: Slovenijo, Madžarsko, Češko, Slovaško, Poljsko in Estonijo (le te namreč IMD vključuje). Dodali smo tudi nekaj članic EU, in sicer tiste, ki so s Slovenijo najbolj primerljive po BDP na prebivalca (Grčija in Portugalska), ter regionalni sosedi (Avstrija in Italija).

³ Indikatorji javnofinančnega ne/ravnovesja, zadolženosti, servisiranja dolga ipd.

⁴ Indikatorji inštrumentov fiskalne politike (davčne stopnje, utaja davkov ipd.), struktura javnofinančnih prihodkov itn.

Indeks nacionalne konkurenčnosti po WEF

Indeks nacionalne konkurenčnosti po metodi WEF ima teoretična izhodišča v novi **teoriji rasti**, po kateri se družbe razvijajo od nizkih stopenj razvoja in dohodka (gospodarski razvoj na temelju lastnih proizvodnih faktorjev) preko srednjih (na podlagi investicij in tuje tehnologije) do visokih (razvoj na podlagi lastnih inovacij). Hkrati s stopnjo razvoja se spreminja strukturna osnova globalne konkurenčnosti okolja in podjetij, načina proizvodnje in konkuriranja ter vloga vlade. WEF računa dva agregatna indeksa konkurenčne sposobnosti države, da trajno dosega visoke letne rasti v BDP per capita: tekočo (trajnostno) konkurenčnost (**indeks CCI**¹) in sposobnost rasti oz. konkurenčnost rasti v prihodnjih petih letih (**indeks GCI**²). Za potrebe izračuna indeksa GCI WEF države v grobem deli na inovativno osrednje in inovativno periferne³.

Nacionalna konkurenčnost Slovenije je po sistemu WEF med 75 državami v **obdobju 2001-2002** ocenjena prvič. Slovenija je po sposobnosti rasti GCI v skupini držav z močnimi možnostmi rasti (skupaj z Estonijo) in je uvrščena na relativno dobro 31. mesto. Pri tekoči konkurenčnosti (CCI) pa zaseda 32. mesto in je v skupini držav, katerih nivo dohodka bo v prihodnosti nevzdržen, če ne bodo dokončale vseh temeljnih mikroekonomskih reform (Argentina, Rusija)⁴. Na relativno visok nivo dohodka glede na oceno tekoče konkurenčnosti kažeta tudi uvrstitvi Slovenije po BDP per capita, kjer smo kar na 26. mestu (leto 2000), ter po rasti realnega BDP per capita v obdobju 1999-2000, kjer zasedamo 17. mesto.

V primerjavi z **izbranimi kandidatki za članstvo v EU in izbranimi članicami EU**⁵ je Slovenija tako po vrednosti GCI kot po vrednosti CCI uvrščena pred Grčijo, Češko, Slovaško in Poljsko. **Po posameznih področjih GCI in CCI** se vrstni red Slovenije razlikuje (gl. tabelo). Najboljšo uvrstitev dosega na področju delovanja in strategij podjetij (28. mesto), kjer prehitijo vse kandidatke, pa tudi Portugalsko in Grčijo. Sledijo področje javnih institucij, tehnologije (kjer prednjači Estonija, pred nami pa sta tudi Češka in Slovaška), kakovost nacionalnega poslovnega okolja, najslabšo konkurenčnost pa izraža makroekonomska okolje, kjer je pred nami tudi sicer po obeh agregatnih indeksih slabše uvrščena Grčija, za nami pa sicer konkurenčnejša Estonija.

Komponente GCI lahko še natančneje razčlenimo. V **skupini kazalcev tehnološkega indeksa** (18 kazalcev v 3 podindeksih), ki opisujejo različne procese tehnološkega razvoja za osrednje in priferne države, dosega Slovenija najslabšo konkurenčnost pri *podindeksu informacijske in komunikacijske tehnologije* (kazalci interneta, omrežja ...), kjer zasedamo 28. mesto. Najbolje se s 14. mestom (med 51 perifernimi državami) odrežemo pri kazalcih *podindeksa prenosa tehnologije*, ki je sestavljen samo za inovativno periferne države (kazalca pomena FDI za prenos tehnologije, delež izvoza industrijskih "skill based" proizvodov), a za nami sta le Poljska (15.) in Grčija (31.). Slovenija se razmeroma dobro uvršča pri *podindeksu inovacij* (sestavljajo ga kazalci: sposobni človeški viri, dobro razvite strukture spodbud trga za znanost, intenzivnost sodelovanja in prepletanja med znanstvenim in poslovnim sektorjem), kjer smo na 27. mestu, za Avstrijo (5. mesto), Italijo (21.), Grčijo (25.) in Estonijo (26.). **Skupina kazalcev javnih institucij** spremlja stanje pogodbenih odnosov in prava ter korupcije v javnih institucijah. Pri korupciji ne odstopamo od agregatne uvrstitve (31. mesto), stanje pogodb in prava pa je slabše (36. mesto). Pri obeh indikatorjih so pred nami uvrščene enake države kot pri GCI. Našo največjo nacionalno razvojno dispariteto po WEF, če sodimo po uvrstitvi, predstavlja **konkurenčnost makroekonomskega okolja** (39. mesto), ki je tretji steber indeksa sposobnosti rasti. Tukaj najdemo kazalce makroekonomske stabilnosti, deželnega kreditnega ratinga in vladnega trošenja. Najslabše stanje kaže *podindeks vladnega trošenja* (60. mesto), najvišje iz skupine

izbranih primerjanih držav so uvrščene Estonija (51. mesto), Poljska (57. mesto) in Grčija (59. mesto), kot zadnja pa je uvrščena Avstrija (72. mesto). *Podindeks deželne kreditne ratinga* nas uvršča na 27. mesto, kar predstavlja pozitivno razvojno dispariteto. Po *makroekonomski stabilnosti* pa smo na 32. mestu.

Iz analize nacionalne konkurenčnosti torej izhaja, da se vse največje **slabosti slovenske nacionalne konkurenčnosti** stikajo okoli ključnih pojmov trga - ureditev institucionalnih odnosov kooperacije in konkurence. Potrebna je višja stopnja družbene pogodbe med organi vseh stopenj oblasti, sinergija med javno upravo in privatnim sektorjem, sodelovanje med državo in univerzo ter med univerzo in privatnim sektorjem. Med ključnimi izzivi izboljšanja nacionalne konkurenčnosti je vnos sodobne tehnologije in generiranje inovacij s pomočjo tujih investicij, s sodelovanjem univerze, države in podjetij, prioriteta, ki je za Slovenijo eksistenčnega pomena.

Tabela: **Uvrstitev Slovenije v agregatnem indeksu nacionalne konkurenčnosti rasti (GCI) in agregatnem indeksu tekoče konkurenčnosti (CCI) ter njenih podindeksih v primerjavi z izbranimi članicami EU in izbranimi kandidatkami za vstop v EU v letih 2000 in 2001**

	Agregatna indeksa				Komponente GCI						Komponente CCI				
	Sposobnost rasti (GCI)		Tekoča konkuren. (CCI)		Tehnološki indeks		Javne institucije		Makroekonomsko okolje		Poslovanje in strategije podjetij		Kakovost nacionalnega posl. okolja		
	-	-	-	-	1/2 ^a , 1/3 ^b		1/4 ^a , 1/3 ^b		1/4 ^a , 1/3 ^b		-		-		
	2001	2000	2001	2000	2001	2001	2001	2001	2001	01	00	01	00		
Avstrija ^a	18	5.33	17	13	13	16	5.45	15	5.98	26	4.46	11	12	13	12
Portugalska ^b	25	4.92	22	31	28	25	5.27	25	5.25	35	4.24	38	35	29	27
Italija ^a	26	4.90	29	24	24	31	5.01	27	5.05	23	4.53	13	17	24	26
Madžarska ^b	28	4.87	25	26	32	21	5.39	26	5.20	38	4.04	33	34	25	31
Estonija ^b	29	4.87	n	27	n	8	5.68	29	4.99	43	3.94	32	n	26	n
Slovenija^b	31	4.70	n	32	n	30	5.18	30	4.90	39	4.02	28	n	35	n
Grčija ^b	36	4.46	33	43	33	38	4.62	40	4.50	32	4.26	51	32	42	33
Češka ^b	37	4.41	31	35	34	20	5.39	53	4.04	49	3.81	41	41	33	34
Slovaška ^b	40	4.36	38	39	36	29	5.18	38	4.54	64	3.35	57	31	36	36
Poljska ^b	41	4.30	34	41	41	35	4.75	41	4.40	50	3.75	55	36	40	41

Vir: The Global Competitiveness Report 2001 - 02, WEF, Oxford University Press.

Opomba: n - država ni bila ocenjena; a - inovativno osrednje države, b - inovativno periferne države; r - rang, v - vrednost indeksa; ¹ posamezne komponente GCI so sestavljene iz različno ponderiranih podindeksov, ki imajo različno vlogo glede na razvojno stopnjo države.

¹ Indeks CCI (Current Competitiveness Index) ocenjuje osnovne pogoje tekoče stopnje produktivnosti dežele (na podlagi mikroekonomskih kazalcev meri niz institucij, tržnih struktur in ekonomskih politik) in ocenjuje, ali je stopnja BDP v skladu s temi pogoji in torej vzdržna na dolgi rok.

² Indeks GCI (Growth Competitiveness Index) poskuša oceniti osnovne pogoje za rast dežele v naslednjih petih letih (podindeksi GCI imajo glede na razvojno stopnjo dežele različno težo).

³ Število prijavljenih patentov v ZDA na prebivalca države je merilo razvrstitve države v eno izmed skupin. 15 patentov na prebivalca je meja in največ jih imajo ZDA 308,7, najmanj Zimbabve 0,00, Slovenija je z osmimi patenti najvišje uvrščena država perifernih gospodarstev in naslednja, Hong Kong SAR, s 26,3 patenti že pripada osrednjim inovativnim gospodarstvom.

⁴ Rezultati WEF potrjujejo, da morajo mikro reforme iti dlje od zmanjševanja vloge vlade in preprečevanja motenj trga. Vlada mora prevzeti vrsto pomembnih pozitivnih vlog, osrednjih za napredek, kot so investicije v specializirane človeške vire, gradnja inovativnih kapacitet, podpora razvoju grozdov in spodbujanje naprednega povpraševanja z uporabo regulatornih standardov.

⁵ Med kandidatkami za članstvo v EU primerjamo tiste, ki mejijo z zahodno Evropo: Slovenijo, Madžarsko, Češko, Slovaško, Poljsko in Estonijo. Dodali smo tudi nekaj članic EU, in sicer tiste, ki so s Slovenijo najbolj primerljive po BDP na prebivalca (Grčija in Portugalska), ter regionalni sosedi (Avstrija in Italija).

Medregionalne variacije v bruto domačem proizvodu

SGRS kot del integralnega razvojnega cilja opredeljuje tudi uravnotežen regionalni razvoj, ki ga spremljamo z indikatorji medregionalnih variacij. Eden osnovnih indikatorjev, s katerim merimo uravnoteženost regionalnega razvoja, so medregionalne variacije v bruto domačem proizvodu na prebivalca.

Bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca¹ je bil v letu 1999 najvišji v osrednjeslovenski regiji, kjer je presegal slovensko povprečje za 34%. Nekoliko nad povprečjem je bil še v obalno-kraški regiji, najnižji pa v pomurski regiji, ki je v letu 1999 zaostajala za slovenskim povprečjem za 23%. Tako je **razlika med najmanj in najbolj uspešno regijo** po tem kazalcu znašala 1:1.75, kar je za 0.05 odstotne točke več kot leta 1996, ko je razmerje znašalo 1:1.70. Koefficient variacije se je s 15.1 v letu 1996 povečal na 16.7 v letu 1999. V primerjavi z letom 1996 so najbolj zmanjšale zaostajanje za slovenskim povprečjem pretežno regije v zahodni polovici države, ki so po sintezni oceni razvojnih možnosti regij² ocenjene kot **prosperitetne regije s pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali**. Med njimi sta najuspešnejši Osrednjeslovenska in Obalno-kraška regija, ki sta že v letu 1996 presegali slovensko povprečje in svojo prednost pred drugimi regijami v letu 1999 še nekoliko povečali, pridružila, pa se jima je še Goriška regija, kjer je BDP na prebivalca glede na leto 1996 med vsemi statističnimi regijami najbolj porasel (za 3.4 odstotne točke). Goriška regija je tako tretja izmed statističnih regij, ki so v letu 1999 presegle povprečje Slovenije. Ostali dve regiji iz skupine prosperitetnih regij – Gorenjska in Jugovzhodna regija, ki po višini BDP na prebivalca dosežata 92% oz. 91% slovenskega povprečja, svojega zaostanka za slovenskim povprečjem nista zmanjšali, uspelo pa jima je zmanjšati zaostanek za povprečjem petnajsterice EU, kar omogoča hitrejša rast BDP na prebivalca v Sloveniji kot v državah članicah EU.

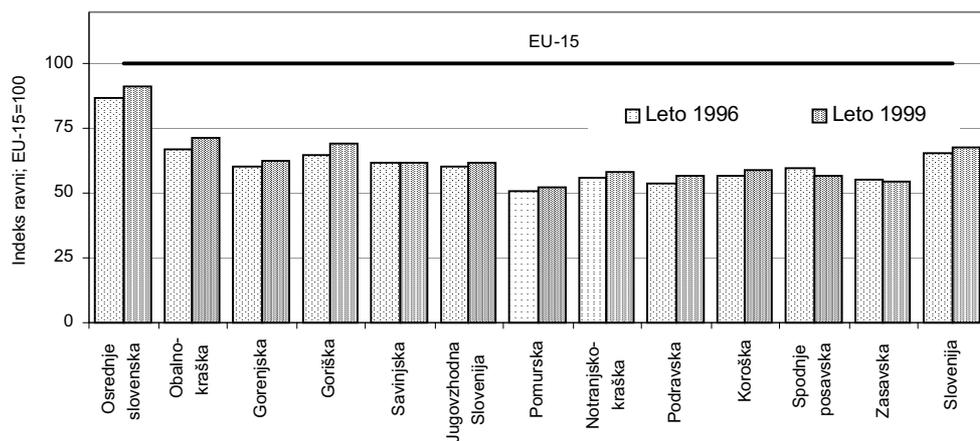
Zaostajanje za povprečjem Slovenije so zmanjšale tudi tri od skupaj štirih regij, ki so po sintezni oceni razvojnih možnosti ocenjene kot **stagnantne regije z določenimi pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali**. Te so: Notranjsko-kraška, Podravska in Koroška regija, Savinjska regija, ki tudi sodi v to skupino, pa je zaostajanje za slovenskim povprečjem povečala za 3.4 indeksne točke. Te regije dosegajo po višini bruto domačega proizvoda na prebivalca med 83% (Podravska) in 91% (Savinjska) slovenskega povprečja.

Vse tri regije iz tretje skupine, ki so po sintezni oceni razvojnih možnosti ocenjene kot **regije s slabimi socio-ekonomskimi razmerami in omejenimi razvojnimi potenciali** (Pomurska, Spodnjeposavska in Zasavska) so svoj zaostanek za slovenskim povprečjem povečale. V obdobju 1996-1999 je zaostanek najbolj povečala Spodnjeposavska regija, in sicer za 7.1 indeksne točke. Vse tri regije dosegajo med 77% (Pomurska) in 84% (Spodnjeposavska) slovenskega povprečja.

V primerjavi s povprečjem evropske petnajsterice dosegajo slovenske statistične regije v letu 1999 večinoma med 55% in 63% povprečja EU-15, nobena od regij pa evropskega povprečja ne presega. Po kazalniku BDP na prebivalca so torej med večino slovenskih statističnih regij relativno majhne razlike. Najbolj izstopata Osrednjeslovenska regija z 91% in Obalno-kraška z 71% povprečja EU-15, vse druge pa se nahajajo pod 75% evropskega povprečja. Najslabša, Pomurska regija, pa dosega le 52% evropskega povprečja. V obdobju od leta 1996 do leta 1999 so vse statistične regije hitreje zmanjševale zaostajanje za povprečjem petnajsterice kot pa zaostajanje za povprečjem Slovenije. Če

se bo tak trend nadaljeval, bodo regije sicer hitreje dohitevale povprečno razvitost držav članic EU, vendar se bodo hkrati povečevale tudi medregionalne razlike znotraj Slovenije, kar pa ni v skladu z zastavljenimi **usmeritvami SGRS**.

Slika: Medregionalne variacije v bruto domačem proizvodu na prebivalca v Sloveniji v letih 1996 in 1999

Vir: SURS, preračuni UMAR.

¹ Regionalni BDP na prebivalca je bil v Sloveniji prvič izračunan leta 1996, zadnji podatek pa imamo za leto 1999. Na osnovi podatka v letu 1996 je bila narejena še ocena za leto 1995. Ocena ni odraz dejanskega stanja, ampak gre samo za matematični preračun.

² Več o tem glej v Ekonomsko ogledalo št. 5/VII/2001.

Medregionalne variacije v stopnji brezposelnosti

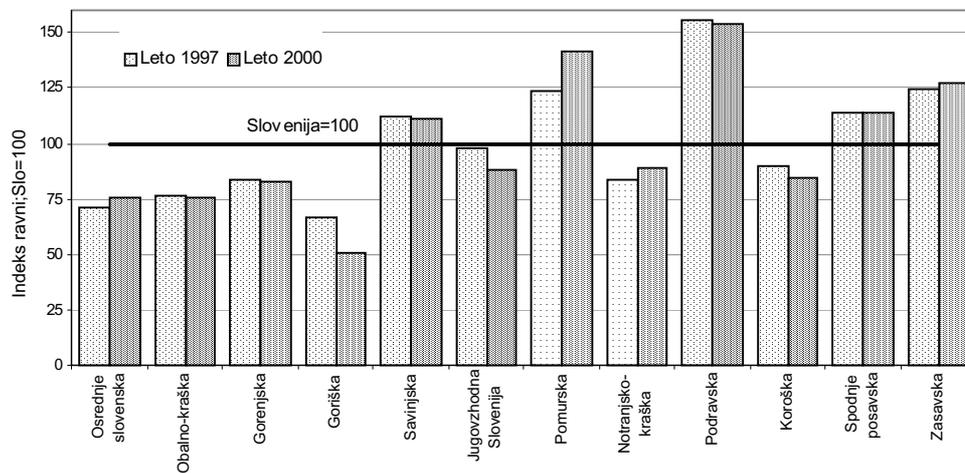
Uravnoteženost regionalnega razvoja lahko spremljamo tudi z medregionalnimi variacijami v stopnji brezposelnosti. **Stopnja registrirane brezposelnosti**¹ kaže med regijami v Sloveniji precejšnje razlike. Predvsem je očitna razlika med zahodno polovico države, kjer je stopnja registrirane brezposelnosti bistveno nižja in pod slovenskim povprečjem, ter vzhodnim delom, kjer presega slovensko povprečje. Najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti je v letu 2000 zabeležila Podravska regija, ki je z 18.7% preseгла slovensko povprečje za 53.5%. Nadpovprečna stopnja brezposelnosti je zabeležena še v pomurski, zasavski, spodnjeposavski in savinjski regiji. Najnižjo stopnjo registrirane brezposelnosti ima že vrsto let Goriška, zelo nizko pa še Obalno-kraška in Osrednjeslovenska regija.

Nadpovprečna stopnja registrirane brezposelnosti je značilna predvsem za regije, ki so bile v preteklosti pomembne industrijske ali rudarske regije, obremenjene predvsem s staro industrijsko strukturo. V začetku devetdesetih let je v teh regijah prihajalo do pomembnih gospodarskih sprememb, nastalih zaradi izgube tujih trgov (Podravska, Koroška, Zasavska), nestabilnih političnih razmer v svetu in pri nas (Koroška, Podravska, Obalno-kraška) in nekonkurenčnosti stare industrijske strukture s pretežno delovno intenzivno industrijo (Gorenjska, Savinjska). Spremenjene gospodarske razmere so se najprej odrazile v naraščajoči brezposelnosti. S pomanjkanjem delovnih mest že v preteklosti pa se je srečevala tudi Pomurska regija, kjer se je ob naraščajočih gospodarskih problemih v sosednjih regijah brezposelnost samo še povečala.

Razlika med regijo z najnižjo in najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti je v bila v letu 1997 1:2.7, v letu 2000 pa je ta razlika porasla že na 1:3 (koeficient variacije se je v letu 2000 povečal na 30.5, leta 1997 je znašal še 26.6). V letu 2000 je v primerjavi z letom 1997 stopnja registrirane brezposelnosti v vseh statističnih regijah padla. Najbolj se je znižala v Goriški regiji, poleg tega pa še v Jugovzhodni Sloveniji. Kljub znižanju stopnje registrirane brezposelnosti v vseh statističnih regijah, se odstopanja od slovenskega povprečja po tem kazalniku niso zmanjšala, ampak so se ponekod celo povečala. Negativna odstopanja, ki so se v zadnjih letih še povečala, so še vedno največja pri vseh regijah, ki imajo nadpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti (Podravska, Pomurska in Spodnjeposavska regiji). Odstopanje od slovenskega povprečja se povečuje tudi v Osrednjeslovenski regiji, ki ima sicer podpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti. Pozitivna odstopanja so prisotna v regijah s podpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti (Goriška, Jugovzhodna Slovenija, Koroška). Z nadaljevanjem trendov lahko pričakujemo povečanje medregionalnih razlik, kar je v nasprotju s postavljenimi cilji SGRS.

¹ Stopnjo registrirane brezposelnosti na regionalni ravni merimo z razmerjem med registriranimi brezposelnimi in aktivnim prebivalstvom, v katerega vključujemo delovno aktivno prebivalstvo in registrirane brezposelne osebe. Ta kazalnik mednarodno ni primerljiv, na voljo pa je od leta 1997 dalje. V EU se uporablja kazalnik anketne stopnje brezposelnosti po metodologiji ILO.

Slika: Medregionalne variacije v stopnji registrirane brezposelnosti v letih 1997 in 2000

Vir: SURS, preračuni UMAR.

Realna rast bruto domačega proizvoda

Po transformacijski depresiji, ki se je v Sloveniji začela leta 1987 in se je nadaljevala tudi v prvih dveh letih po osamosvojitvi, je bruto domači proizvod (BDP) leta 1993 ponovno začel naraščati in s tem naznanil obdobje intenzivnega proizvodnega prestrukturiranja in nadomeščanja izgubljenih trgov z novimi. 5.4-odstotna **gospodarska rast** v letu 1994 je bila odraz ponovnega povečevanja izrabe obstoječih kapacitet in ugodnega mednarodnega ekonomskega okolja. V primerjavi z letom 1994 je bil tempo naraščanja gospodarske aktivnosti **v obdobju od leta 1995 do leta 2000** nekoliko počasnejši, kljub temu pa je bila rast BDP v tem obdobju sorazmerno visoka in je v povprečju znašala 4.3% letno.

Kot majhno in odprto gospodarstvo je Slovenija občutljiva na zunanje pogoje gospodarjenja. Kljub nihajoči konjunkturi na evropskem trgu pa je bilo v obravnavanem obdobju mednarodno ekonomsko okolje Sloveniji večinoma naklonjeno. Največji prispevek h gospodarski rasti je, z izjemo leta 1999, imel **izvoz**. Povprečna letna rast izvoza proizvodov in storitev je v obdobju 1995 do 2000 znašala 6.2%, delež izvoza v BDP pa se je v tem obdobju povečal za 3.9 strukturne točke (na 59.1% v letu 2000). Odpiranje gospodarstva je spremljala tudi hitra rast uvoza (povprečno letno 8.3% v obdobju 1995-2000).

Struktura domačega povpraševanja je bila v obdobju 1995-2000 z vidika razvojnih možnosti ugodna. Povprečna letna rast investicij v osnovna sredstva je bila skoraj trikrat hitrejša (11.3%) od rasti končne potrošnje (4.0%), dinamična rast je bila značilna predvsem za investicije v gospodarsko infrastrukturo. Leta 1999 so investicije dosegle najvišjo raven, ko je z 19.1-odstotno realno stopnjo rasti njihov delež v BDP dosegel 27.4% (gl. tudi indikator Delež investicij v BDP). V tem letu je domače povpraševanje, spodbujeno s pričakovanji pred uvedbo davka na dodano vrednost, več kot nadomestilo neugodne vplive, ki so prihajali iz mednarodnega okolja. Višja kot v povprečju obdobja 1995-2000 je bila v letu 1999 tudi rast končne potrošnje (5.6-odstotna). Leta 2000 je prišlo do spremembe v strukturi rasti BDP, ki jo je zaznamovala predvsem skromna rast investicijske potrošnje, tako da se je delež investicij v BDP znižal na 26.7%.

Upadanje investicij, ki se je nadaljevalo tudi **v letu 2001**, je bilo povzročeno predvsem z javnofinančnimi omejitvami, v letu 2001 pa tudi s slabšimi poslovnimi pričakovanji zasebnega sektorja, kar je po oceni znižalo delež investicij v BDP glede na srednjeročno predvidenega. Upad investicij v letu 2001 je odločilno vplival na upočasnitev rasti BDP, temu pa se je pridružilo poslabšanje gospodarskih razmer v mednarodnem okolju, ki bo na ciklično odstopanje gospodarske rasti od **srednjeročnih projekcij** vplivalo predvsem v letu 2002. V kolikšni meri bo upočasnitev gospodarske rasti v letih 2001 in 2002 vplivala na uresničevanje in realnost srednjeročnega makroekonomskega scenarija, ki predvideva realno rast BDP med 4.2 in 5.7% **do leta 2006**, je v času priprave te publikacije (februar 2002) težko oceniti. Predpostavka zadnjih napovedi je, da bo do oživljanja gospodarske rasti v vodilnih svetovnih gospodarstvih prišlo v drugi polovici leta 2002 ter da bodo učinke neugodnih gibanj v svetu na slovensko gospodarstvo ublažili naraščanje izvoza na trge jugovzhodne Evrope, oživljanje domače osebne porabe po dveletnem zastoju in povečanje investicijske dejavnosti države. Pod temi pogoji bi že v letu 2003 ponovno dosegli stopnjo rasti, ki je bila kot normalna predvidena v srednjeročnem scenariju.

Tabela 1: Rast bruto domačega proizvoda (BDP) in njegovih osnovnih komponent v Sloveniji v letih 1996-2001

Realne stopnje rasti v %	1996	1997	1998	1999	2000	2001
BDP	3.5	4.6	3.8	5.2	4.6	3.7
Izdatkovna struktura BDP						
Izvoz blaga in storitev	3.6	11.6	6.7	1.7	12.7	7.2
Uvoz blaga in storitev	2.1	11.9	10.4	8.2	6.1	3.3
Zasebna potrošnja	2.0	2.8	3.3	6.0	0.8	1.9
Državna potrošnja	3.3	4.3	5.8	4.6	3.1	3.7
Investicije v osnovna sredstva	8.9	11.6	11.3	19.1	0.2	-1.4
Proizvodna struktura BDP						
Kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo	1.1	-2.9	3.1	-2.1	-1.0	-1.0
Industrija	1.5	6.2	4.1	2.7	7.8	4.2
Gradbeništvo	13.2	7.7	4.6	15.8	2.8	-2.5
Storitve	4.2	2.8	3.4	4.8	4.2	4.1

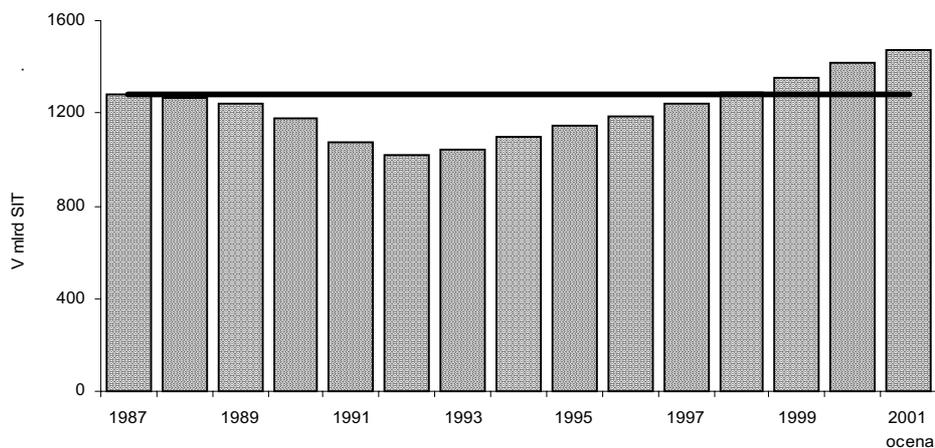
Vir: SURS; leto 2001 ocene UMAR.

Tabela 2: Prispevek posameznih komponent izdatkovne strukture k rasti bruto domačega proizvoda (BDP) v Sloveniji v letih 1996-2001

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Realna rast BDP, v %	3.5	4.6	3.8	5.2	4.6	3.7
Prispevek posameznih komponent k rasti BDP, v odstotnih točkah						
Izvoz blaga in storitev	2.0	6.4	4.0	1.1	7.4	4.5
Uvoz blaga in storitev	-1.2	-6.7	-6.3	-5.3	-4.0	-2.2
Zasebna potrošnja	1.1	1.6	1.9	3.4	0.5	1.0
Državna potrošnja	0.7	0.9	1.1	0.9	0.6	0.7
Bruto investicije	0.9	2.4	3.1	5.1	0.1	-0.3

Vir: SURS; leto 2001 ocene UMAR- preračuni UMAR.

Slika: Bruto domači proizvod, stalne cene 1992

Vir: SURS, ocene UMAR.

Inflacija

Cenovna stabilizacija je po osamosvojitvi odigrala pomembno vlogo pri stabilizaciji celotnega gospodarstva. Postopno zniževanje **rasti cen življenjskih potrebščin**, ki se je pričelo **po letu 1992**¹, je bilo posledica restriktivne denarne politike, zmanjševanja deprecijacije tečaja tolarja, reform na področju dohodkovne politike ter hkratnega uvajanja strukturnih reform. K postopnemu zniževanju rasti cen so pripomogle tudi ugodna cenovna gibanja v tujini, njihova kratkoročna nihanja pa so se ob rigidnem sistemu uravnavanja reguliranih cen le delno prenašala na nihanje cen v Sloveniji. V letu 1999 je upadajoči trend prekinilo naraščanje cen primarnih surovin na svetovnem trgu ter sočasna uvedba davka na dodano vrednost. Ob povečanem nihanju mesečnih stopenj rasti cen, ki je bilo delno posledica spremenjenega načina regulacije cen tekočih goriv, se je njihova raven povečevala do druge polovice leta 2001, nato se je inflacija pričela zmanjševati in je konec leta 2001 dosegla 7.0%.

Rast **cen storitev** je bila v celotnem obdobju višja od rasti **cen blaga**, kar pojasnjujemo predvsem z razlikami med sektorji v obsegu menjave s tujino, ki povzročajo razlike v rasti produktivnosti med sektorji in posledično različno dinamiko rasti cen (Balassa-Samuelsonov efekt).

Delež cen, ki so pod različnimi oblikami regulacije, je v letih od 1992 do 1997 znašal približno 30% indeksa cen, njegovo spreminjanje pa je povezano predvsem s spremembami ponderacijskega sistema indeksa. Prispevek reguliranih cen k inflaciji je v tem obdobju nihal okoli svojega deleža v indeksu cen, pomembnejši izjemi sta leti 1993 in 1997, ko je na povečan prispevek reguliranih cen k inflaciji vplivalo predvsem povišanje cen nafte. V letu 1998 se je delež reguliranih cen zmanjšal na približno 17%, predvsem zaradi liberalizacije cen prehrabnih izdelkov ter energije za ogrevanje, zaradi liberalizacije cen zavarovanj in sprememb v indeksu cen, v naslednjih letih pa se je njihov delež zmanjšal na približno 13%, kolikor je znašal v letu 2001. Za obdobje po letu 1997 je značilno, da je prispevek reguliranih cen k inflaciji v vsakem letu značilno presegal njihov delež v indeksu cen, pri čemer so na povečan razkorak v zadnjih dveh letih vplivale predvsem višje cene nafte in drugih surovin. V drugi polovici leta 2001 pa so k naraščanju reguliranih cen ponovno največ prispevale povišane cene storitev.

V skladu z nominalnimi konvergenčnimi kriteriji za vključitev Slovenije v EU naj inflacija pred vstopom v EMU ne bi presegala povprečja v treh državah članicah z najnižjo stopnjo rasti cen za več kot 1.5 odstotne točke (ob koncu leta 2001 je to preseganje znašalo 5.7 odstotne točke). Za nadaljnje znižanje inflacije na nivo, primerljiv z državami članicami EU, bo zato potrebno dokončati strukturne reforme, ki bodo na eni strani omogočile zmanjšanje deleža reguliranih cen v indeksu cen življenjskih potrebščin ter izenačitev stopenj rasti preostalih reguliranih cen z njihovim prispevkom k inflaciji, ter na drugi strani zmanjševale pritisk na cene preko razlik v produktivnosti med pretežno menjalnimi in pretežno nemenjalnimi sektorji. Zmanjševanje razlik v dinamiki rasti menjalnih in nemenjalnih cen bo hkrati zmanjševalo pritiske na apreciacijo tečaja tolarja, ki je v razmerah povečanih finančnih pritokov iz tujine najpomembnejši dejavnik zaviranja procesa nadaljnje disinflacije.

¹ Leta 1992 je povprečna inflacija znašala 201.3%.

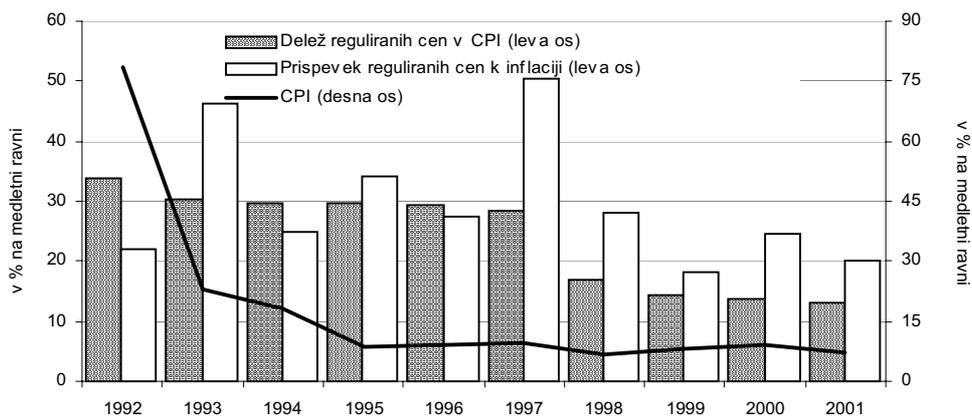
Tabela: Rast cen življenjskih potrebščin v Sloveniji in Evropski uniji v obdobju 1995-2001

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Slovenija, medletne stopnje rasti v %:							
Inflacija*	9.0	9.0	8.8	6.5	8.0	8.9	7.0
Blago	7.1	8.0	8.5	5.6	7.8	8.8	6.2
Storitve	15.9	12.2	9.8	9.3	8.8	9.2	9.6
Regulirane cene	10.0	8.4	16.9	11.1	10.4	16.0	10.5
Energija	8.2	5.6	20.9	13.2	11.0	18.9	6.7
Drugo	11.4	10.6	12.4	8.6	9.6	12.0	17.0
Osnovna inflacija	np	7.2	6.4	5.0	4.1	6.9	7.4
Evropska unija, medletne stopnje rasti v %:							
Cene življenjskih potrebščin (CPI)	np	1.9	1.5	0.8	1.7	2.6	2.1

Vir: SURS (podatki o CPI), nadzorovane cene: ocena UMAR (ocena rasti nadzorovanih cen, osnovna inflacija: odrezano povprečje), ocena UMAR; Eurostat (podatki za EU).

Opomba: * Do leta 1998 merilo inflacije cene na drobno, od leta 1998 naprej merilo inflacije indeks cen življenjskih potrebščin. np - ni podatka.

Slika: Prispevek reguliranih cen k inflaciji v Sloveniji v letih 1992 - 2001

Vir: SURS, ocene in preračuni UMAR.

Stopnja brezposelnosti

Stopnja brezposelnosti je eden osnovnih kazalcev, ki meri usklajenost med ponudbo in povpraševanjem na trgu delovne sile in hkrati najbolj sintetični kazalec obsega socialnih problemov, ki jih povzročajo strukturne neuskklajenosti na tem trgu.

S prilagajanjem gospodarstva tržnim zakonitostim in novim lastninskim razmerjem v začetku devetdesetih let je postala brezposelnost eden največjih ekonomskih in socialnih problemov. Za začetno obdobje tranzicije, ki je prizadelo zlasti težko industrijo, je bila značilna večja brezposelnost moških, od leta 1997 dalje pa večja brezposelnost žensk. Z oživljanjem gospodarske rasti po letu 1993 se je nekoliko znižala le stopnja **anketne brezposelnosti**. Število brezposelnih, kot ga zaznavajo ankete o delovni sili, se je v obdobju 1995-2000 gibalo na ravni okrog 70 tisoč, stopnja anketne brezposelnosti pa med 7 in 8%. Šele v letu 2001 se je povprečno število brezposelnih znižalo na 63 tisoč, povprečna stopnja brezposelnosti pa na 6.4%. Brezposelnost, merjena po mednarodni metodologiji, je v Sloveniji od leta 1998 dalje nekoliko višja od povprečja OECD, vendar že ves čas, odkar jo merimo, nižja od povprečja EU.

Število registriranih brezposelnih se je v obdobju 1993-1998 gibalo na ravni okrog 125 tisoč, stopnja registrirane brezposelnosti pa med 14 in 14.5%. Od leta 1999 dalje se tako število kot stopnja registrirane brezposelnosti že tretje leto znižujeta. V letu 2001 je povprečna letna stopnja padla na 11.6%, število pa na nekaj manj kot 102 tisoč. Vendar zniževanje števila registrirano brezposelnih oseb še ne pomeni, da se znižujejo tudi **prilivi v brezposelnost**. Nasprotno, že tretje leto se povečujeta tako priliv iskalcev prve zaposlitve kot priliv oseb, ki so izgubile delo, neposredni odliv brezposelnih oseb v zaposlitev pa se zmanjšuje. Močno se povečujejo črtanja iz evidence zaradi drugih razlogov, med katerimi prevladuje črtanje zaradi nezglašanja na zavodih za zaposlovanje, visok pa je tudi delež izpisa po lastni volji, kar oboje lahko tudi pomeni, da si je brezposelna oseba našla zaposlitev sama. Med **razlogi za izgubo zaposlitve** sta najpomembnejša izguba dela za določen čas (skoraj 50%) in prekinitve delovnega razmerja po lastni volji (okrog 15%), ki pa je v marsikaterem primeru le skrita, že vnaprej dogovorjena oblika prekinitve delovnega razmerja po določenem času ali ob določenih pogojih. Izgube zaposlitve zaradi stečaja, presežkov ter prekinitve ali opustitve zaposlitve v javnih delih so bile v zadnjih treh letih manj pomembne in približno stabilne. Osnovni **vzrok za počasno zmanjševanje registrirane brezposelnosti** v Sloveniji je na eni strani visoka strukturna brezposelnost, ki se le počasi zmanjšuje, do nje pa je prišlo z odpuščanjem presežnih, večinoma starejših ali nezadostno izobraženih delavcev. Na drugi strani je vzrok nezmanjšanih prilivov v brezposelnost zaposlovanje za določen čas, s katerim se delodajalci izogibajo visokim stroškom odpuščanja ter tako prenašajo del poslovnega rizika na zaposlene.

Znižanje brezposelnosti, tako anketne kot registrirane, je eden osnovnih socialnih **ciljev SGRS**, možno pa bi bilo le ob rasti zaposlovanja, ki bi bila višja kot 1% letno. Gospodarske razmere so v letu 2001 še dopuščale pozitivno rast zaposlovanja (s stopnjo rasti 1.4% letno), predvsem na račun nižje rasti produktivnosti. Ker je visoka rast produktivnosti eden od pogojev vzdrževanja konkurenčnosti slovenskega gospodarstva na tujih trgih, bo rast zaposlenosti tudi v bodoče možna le ob dovolj visoki stopnji gospodarske rasti. Ukrepi, ki bi zmanjševali brezposelnost, so v prvi vrsti tisti, ki bodo pospeševali gospodarsko rast. Neposredni ukrepi na trgu dela (aktivna politika zaposlovanja) pa naj bi predvsem prilagajali strukturo ponudbe delovne sile predvidenim potrebam. Ker je Slovenija majhno gospodarstvo z visoko stopnjo odprtosti, je učinek

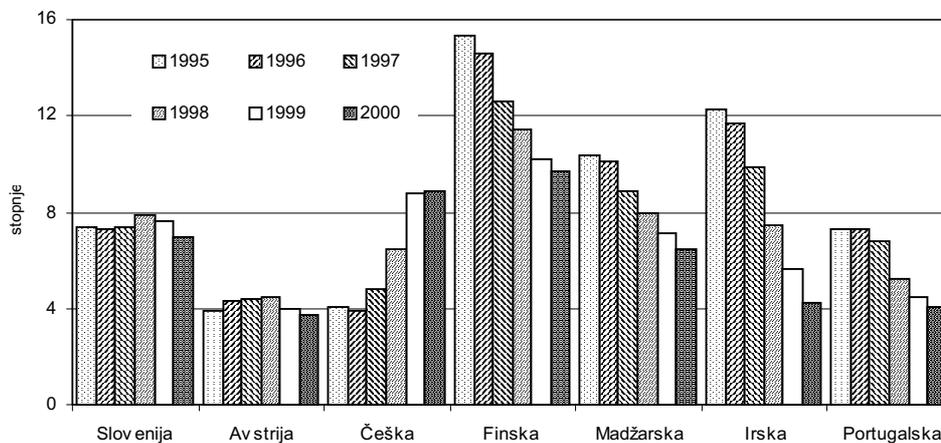
široke palete ukrepov, ki se izvajajo v okviru aktivne politike zaposlovanja, lahko bolj v blažitvi negativnih posledic zaostrenih razmer na trgu dela kot v spodbujanju zaposlovanja. Kot kažejo izkušnje iz drugih manjših držav (Irska, Finska, Avstrija), je pomembno, da pri kreiranju politik, ki vplivajo na zmanjševanje brezposelnosti, aktivno sodelujejo vsi trije socialni partnerji: poleg države tudi delodajalci in sindikati.

Tabela: Stopnja brezposelnosti v Sloveniji, EU in OECD v obdobju 1995-2000

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Stopnja anketne brezposelnosti (Slovenija)						
- skupaj	7.4	7.3	7.4	7.9	7.6	7.0
- moški	7.7	7.5	7.1	7.7	7.3	6.8
- ženske	7.0	7.0	7.6	8.1	7.9	7.3
EU	10.7	10.8	10.6	9.9	9.1	8.2
OECD	7.7	7.7	7.4	7.1	6.8	6.4
Stopnja registrirane brezposelnosti (Slovenija)						
- skupaj	13.9	13.9	14.4	14.5	13.6	12.2
- moški	14.1	13.7	13.6	13.4	12.4	11.1
- ženske	13.7	14.0	15.3	15.7	15.0	13.5

Vir: SURS, OECD.

Slika: Mednarodna primerjava stopenj brezposelnosti za izbrane države

Vir: OECD, SURS.

Stopnja zaposlenosti

S stopnjo zaposlenosti merimo ekonomsko izkoriščenost delovno sposobnega prebivalstva. Na stopnjo zaposlenosti prebivalstva vplivajo po eni strani faktorji ponudbe na trgu dela, kot so vključenost mladine v redno šolanje pri mlajših in sistem upokojevanja pri starejših starostnih skupinah, ki zmanjšujejo razpoložljivi kontingent delovno sposobnega prebivalstva, ter splošni običaji glede zaposlovanja žensk; po drugi strani pa faktorji povpraševanje na trgu dela, tj. zaposlitvene možnosti, ki so odvisne predvsem od faze gospodarskega cikla, investicij in razmerja med ceno dela in ceno kapitala.

Stopnja zaposlenosti, izračunana iz anketnih podatkov, ki vključujejo tudi neformalno zaposlene osebe (ki so načeloma hkrati lahko tudi bodisi študentje med mladimi, bodisi upokojenci med starejšimi), je bila v **Sloveniji** v drugi polovici devetdesetih let relativno visoka in stabilna. Pri moških niha okrog 69%, pri ženskah pa okrog 60% delovno sposobnih oseb (tj. oseb v starosti 15-64 let) istega spola. V **primerjavi s povprečjem EU**, kjer se je zaposlenost v tem času očitno povečevala, je zaposlenost moških v Sloveniji nekoliko nižja, zaposlenost žensk pa precej višja. Pač pa je glede na starost v Sloveniji nižja zaposlenost kot v povprečju v EU pri mladih (15-24 let) ter pri starejših od 50 let. Pri starejših gre še vedno za učinek (pre)zgodnjega upokojevanja v začetku devetdesetih let ter visoke strukturne brezposelnosti, ki zadeva zlasti starejše brezposelne osebe.

Rast zaposlenosti je **eden od strateških ciljev** Nacionalnega programa razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006, pa tudi ena od implicitnih razvojnih usmeritev Strategije gospodarskega razvoja Slovenije. Rast zaposlenosti bo odvisna od domačih dejavnikov pospeševanja gospodarskega razvoja, predvsem pa od uspešnosti vključevanja v Evropsko unijo, tako z vidika nadaljnje rasti slovenskega izvoza kot z vidika konkurence, ki jo prinaša vključevanje slovenskega trga v enotni evropski trg.

Usmeritve aktivne politike zaposlovanja, ki jih predvidevata tako Strategija gospodarskega razvoja kot Nacionalni program razvoja trga dela so, tako kot že v preteklih letih, usklajene s **štiristebrnimi smernicami** politike zaposlovanja, kot jih je leta 1997 oblikovala Evropska komisija. Med njimi imajo še vedno najpomembnejšo vlogo programi za **povečevanje zaposljivosti**, med temi pa zlasti programi za dvig izobrazbene ravni in zniževanje strukturnega neskladja na trgu dela. Zmanjšati je treba osip iz poklicnega, srednjega in terciarnega izobraževanja, izboljšati položaj mladih na trgu dela in razvijati kulturo vseživljenjskega učenja. Razvoj podjetniške kulture, izboljšanje možnosti za ustvarjanje delovnih mest v podjetjih ter partnerstvo pri zagotavljanju trajnostnega razvoja in kreiranju delovnih mest v okviru lokalnih zaposlitvenih iniciativ so usmeritve programov za **spodbujanje podjetništva**, kamor sodijo tudi zmanjševanje obsega dela in zaposlovanja na črno ter sprotno preverjanje vpliva davčnih obremenitev in spodbud za zaposlovanje. Večjo fleksibilnost in konkurenčnost gospodarstva, ki sta cilj programov za **spodbujanje prilagodljivosti podjetij in posameznikov**, bo moč doseči predvsem z bolj aktivno vlogo vseh treh socialnih partnerjev, pri čemer so še posebej pomembne naložbe v razvoj človeških virov za zagotavljanje nacionalne konkurenčnosti. Razvoj bo zahteval nadaljnje zniževanje delovnih mest v industriji in nove zaposlitvene priložnosti v storitvah. S programi za **zagotavljanje enake dostopnosti** je potrebno zmanjšati segmentacijo **na trgu dela** in povečati aktiviranje ljudi na področjih brezposelnosti žensk, dolgotrajno brezposelnih ter invalidov in drugih prizadetih skupin.

Nov koncept politike zaposlovanja daje pomembno **vlogo socialnim partnerjem** tako

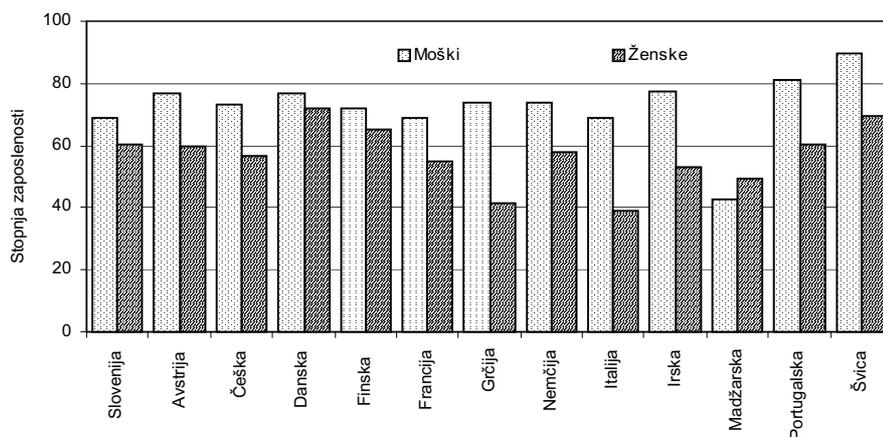
pri oblikovanju kot pri njenem spemljanju in izvajanju, ki pa predvsem na lokalnih ravneh še ni prav zažvelo. Treba bo nadaljevati spodbujanje socialnega dialoga, opredeliti nova področja ter ustvariti formalni okvir za širjenje socialnega dialoga. Politika zaposlovanja je odvisna tudi od ustreznosti **pravnega okvira**, ki ga bo treba dopolniti s prilagoditvijo zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti usmeritvam EU na področju prostega pretoka oseb ter sodobnejšim postopkom pospeševanja zaposlovanja. Novi zakon o delovnih razmerjih, ki je še vedno v postopku sprejemanja, naj bi povečal prožnost na področju najemanja in odpuščanja ter različnih fleksibilnih oblik zaposlitve. V zadnjih letih pa so bili sprejeti zakoni o zaposlovanju in delu tujcev, o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno ter o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah, ki so zapolnili pravno praznino ali na novo uredili navedena področja.

Tabela: Stopnje zaposlenosti po starosti, spolu in po sektorjih po anketah o delovni sili v Sloveniji in v EU v letih 1995-2000

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Stopnje zaposlenosti, v %						
Slovenija	64.0	63.4	65.4	65.1	63.8	64.6
moški	68.4	67.1	69.7	69.6	68.3	68.8
ženske	59.7	59.7	61.0	60.5	59.2	60.2
15-24	33.8	30.9	38.0	36.9	34.3	33.6
25-49	87.0	86.4	85.6	85.4	85.3	85.6
50-64	35.8	36.1	36.4	36.4	35.3	37.3
EU			60.1	60.8	62.1	63.1
moški			69.9	71.5	71.6	73.4
ženske			50.4	51.1	52.6	53.8
Stopnje zaposlenosti po sektorjih, v %						
Slovenija						
Kmetijstvo	6.7	6.4	8.3	7.4	6.5	6.4
Industrija in gradbeništvo	27.7	26.6	26.2	25.5	24.4	24.4
Storitve	29.7	29.9	30.6	31.8	32.8	33.2
Evropska unija						
Kmetijstvo			3.0	3.0	2.8	2.7
Industrija in gradbeništvo			17.7	18.2	18.4	18.5
Storitve			39.5	40.5	41.6	42.7

Vir: SURS, Eurostat.

Slika: Stopnje zaposlenosti v Sloveniji in izbranih evropskih državah leta 2000 po spolu

Vir: SURS, Eurostat.

Javnofinančno ravnovesje

V Strategiji gospodarskega razvoja do leta 2000 je bilo predvideno, da se bo do konca obravnavanega obdobja (1995 – 2000) javnofinančni račun postopno uravnovesil. Vsakoletna politika javnih financ je bila konkretnije opredeljena s proračunskimi memorandummi, ki so v vseh letih predvideli javnofinančni primanjkljaj v višini do 1% BDP (razen leta 1996, ko je bila predvidena uravnouteženost javnih financ).

Politika javnih financ za leto 1995 je bila usmerjena v zagotavljanje uravnouteženih javnih financ, kar je bilo v tem letu tudi uresničeno (gl. tabelo). Uravnouteženost javnih financ je v tem času odigrala pozitivno vlogo pri stabilizaciji gospodarstva, saj ni ustvarjala dodatnih pritiskov na obresti in na tečaj preko zadolževanja v tujini. Ključna naloga fiskalne politike je bila iskanje stabilnih fiskalnih virov, ki bi bili donosni in hkrati ne bi obremenjevali gospodarstva. Slovenski fiskalni sistem pa je bilo treba čimprej in čimbolj prilagoditi evropskemu. S postopnim zniževanjem neposrednih davkov, predvsem tistih, ki bremenijo stroške delovne sile, se je povečevalo konkurenčnost gospodarstva. V letu 1995 se je tako začelo zniževanje prispevnih stopenj za socialno varnost, rahlo so se začeli zmanjševati tudi prihodki od mednarodne trgovine. Zaradi vse večje vpetosti slovenskega gospodarstva v mednarodne integracije in uveljavitve prostotrgovinskih sporazumov, ki so pomenili zniževanje ali celo ukinjanje carinskih stopenj, je bilo v letu 1996 zmanjšanje uvoznih dajatev še opaznejše. V tem letu so se še zmanjšale prispevne stopnje za socialno varnost, breme zmanjšanja pa je bilo le deloma preneseno na davek na plačilno listo. Kljub temu se je leto 1996 zaključilo z rahlim presežkom (0.3% BDP) javnofinančnega računa, saj se je večji del efekta znižanja prispevnih stopenj za socialno varnost prenesel v naslednje leto. S tem pa je bil tudi v tem letu dosežen memorandumski cilj o uravnouteženosti javnih financ.

Javnofinančno ravnovesje se je porušilo v letu 1997, ko so se na strani prihodkov pokazale javnofinančne posledice zniževanja prispevkov za socialno varnost in upadanja prihodkov od carin in uvoznih dajatev, ki jih niso uspeli nadomestiti novi davčni viri. Leto 1997 je bilo tudi povolilno. Na javnofinančne odhodke so se prenesli pritiski povečanih plač in zaposlenosti v javnem sektorju. Temu je sledilo tudi povečanje izdatkov za pokojnine in invalidnine ter druge socialne transferje po obstoječih sistemih socialne varnosti. Z ukrepi ekonomske politike se je sicer blažilo pritiske na javnofinančne odhodke in skušalo zagotavljati čimbolj stabilne vire financiranja, vendar je kljub temu javnofinančni primanjkljaj v letu 1997 znašal 1.2% BDP in s tem presegel memorandumska pričakovanja. Z varčevalnimi ukrepi, ki so bili usmerjeni tako na stran javnofinančnih prihodkov kot tudi na stran javnofinančnih odhodkov, se je v letu 1998 javnofinančni primanjkljaj, kljub upočasnitvi gospodarske rasti, nekoliko zmanjšal in dosegel predvidenega v ciljeh ekonomske politike.

V letu 1999 so bili uvedeni davek na dodano vrednost in trošarine, sprememba davčnega sistema pa je prinesla precej več prometnih davkov, kot je bilo pričakovano (visoki nakupi ob pričakovanih spremembah davčnega sistema in poračuni prometnega davka). Uvedema je bila tudi vključitev prilivov davka na dodano vrednost in trošarin iz januarja 2000 v državni proračun za leto 1999. S tem se je javnofinančna situacija sanirala in dosežen je bil cilj ekonomske politike glede javnofinančnega primanjkljaja, ki je v letu 1999 znašal 0.6% BDP. V letu 2000 so se razmere na javnofinančnem področju ponovno zaostriale. Višja inflacija od predvidene ob pripravi proračuna je pomenila dodatne pritiske na javnofinančne odhodke, zlasti na odhodke za plače in na odhodke pokojninske blagajne. Domače trošenje se je po visoki rasti v letu 1999 ob uvedbi davka na dodano vrednost

precej umirilo, zato so bili prilivi davka na dodano vrednost pod predvidevanji. Nižja je bila tudi gospodarska rast in posledično tudi obvezne dajatve. Za pokritje odhodkov pokojninske blagajne so bila v tem letu angažirana tudi sredstva Kapitalskega sklada. Kljub temu je v letu 2000 javnofinančni primanjkljaj dosegel 1.4% BDP, kar je za 0.4 strukturne točke več, kot je bilo predvideno v proračunskem memorandumu. Za leto 2001 je bilo v proračunskem memorandumu predvideno zmanjšanje javnofinančnega primanjkljaja na okoli 1% BDP, kar po oceni ni bilo uresničeno. Zaostajanje rasti obveznih dajatev, ki je sledilo upadanju gospodarske aktivnosti, za rastjo javnofinančnih odhodkov se je sicer deloma nadomestilo z drugimi kapitalskimi in koncesijskimi prihodki, kljub temu pa je javnofinančni primanjkljaj v letu 2001 ocenjen na 1.4% BDP.

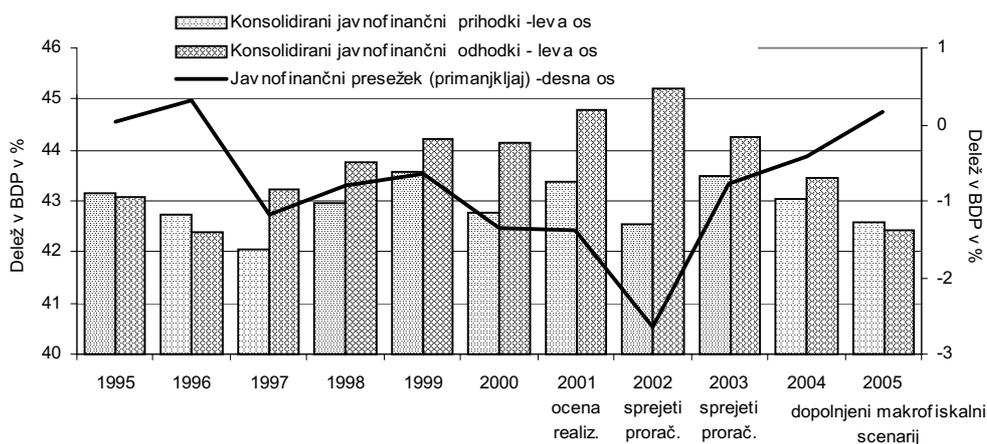
Usmeritev za obdobje do leta 2006 je postopno odpravljanje javnofinančnega primanjkljaja, pri čemer bo dinamika doseganja tega cilja odvisna od pripravljenosti za zmanjševanje javnofinančnih odhodkov, saj bi povečanje davčne obremenitve negativno vplivalo na konkurenčnost gospodarstva.

Tabela: Konsolidirana bilanca javnega financiranja po metodologiji GFS-IMF za Slovenijo v obdobju 1995 - 2001, v % od BDP

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001oc.
Javnofinančni prihodki	43.1	42.7	42.0	43.0	43.6	42.8	43.4
Javnofinančni odhodki	43.1	42.4	43.2	43.8	44.2	44.2	44.8
Presežek / primanjkljaj	0.0	0.3	-1.2	-0.8	-0.6	-1.4	-1.4
Presežek / primanjkljaj po PM ¹	-0.5	0.0	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0

Vir: Ministrstvo za finance, preračuni UMAR.
Opomba: ¹ Proračunski memorandum.

Slika: Konsolidirana bilanca javnega financiranja za Slovenijo v obdobju 1995-2005

Vir: Ministrstvo za finance, preračuni UMAR.

Plačilnobilančno ravnovesje

V obdobju 1995-2000 razlikujemo z vidika plačilnobilančnega ravnovesja dve obdobji. V letih **1995-1997** je imela Slovenija približno izravnani tekoči račun. V tem obdobju so prilive tujega denarja na osnovi tekočih transakcij, značilne za obdobje 1992-1994, zamenjali večji prilivi iz naslova finančnih transakcij. Blagovni primanjkljaj je znašal 4.6% BDP. Čeprav presežek v storitveni menjavi ni zadoščal za pokritje celotnega blagovnega primanjkljaja (v povprečju je znašal 3.2% BDP), so presežki v bilanci dohodkov in transferjev s tujino omogočale ohranjanje izravnane salda tekočih transakcij s tujino. Leta 1997 je začel uvoz pospešeno naraščati, kar je bila v glavnem posledica večje liberalizacije blagovne menjave (nižjih uvoznih carin), ki pa je ob močnem tujem povpraševanju vplivala tudi na visoko rast izvoza, tako da v tem letu še ni prišlo do porušitve zunanjega ravnovesja. Domače investicije so bile tako večinoma financirane z domačim varčevanjem, saj je varčevalno-investicijska vrzel predstavljala le 0.1% BDP.

Obdobje primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance Slovenije se je začelo z **letom 1998**. Neposredni in posredni vplivi azijske in ruske finančne krize na gospodarska gibanja v najpomembnejših zunanjetrgovinskih partnericah so upočasnili realno rast slovenskega blagovnega izvoza, hkrati se je ob naraščajoči domači investicijski dejavnosti nadaljevala visoka rast uvoza. Predvsem zaradi izboljšanih pogojev menjave se je nominalni blagovni primanjkljaj ohranil na ravni iz leta 1997. Vendar pa je usihanje turističnih prilivov povzročilo znižanje presežka v storitveni menjavi, tako da presežka v bilanci faktorskih dohodkov in tekočih transferjev nista več zadoščala za izravnano tekočega računa plačilne bilance. Primanjkljaj je v letu 1998 tako znašal 0.8% BDP. V **letu 1999** so stagniranje realnih stopenj rasti blagovnega izvoza v države bivše Jugoslavije, močan upad izvoza v Rusijo in relativno skromno povečanje izvoza v države EU, kakor tudi izjemen uvoz blaga pred uvedbo DDV povzročili največji blagovni primanjkljaj po letu 1992 (6.3% BDP). Na nadaljnje usihanje presežka v storitveni menjavi je tudi v letu 1999 vplival manjši neto priliv deviz od turizma (kosovska kriza), poleg tega pa še neto uvoz konstrukcijskih storitev in rast uvoza ostalih (netradicionalnih) storitev. Primanjkljaj tekočega računa plačilne bilance je leta 1999 tako znašal 3.9% BDP, kar je v ospredje postavilo vprašanje njegove dolgoročne vzdržnosti¹. **Leta 2000** so se mednarodni pogoji gospodarjenja z vidika tujega povpraševanja bistveno izboljšali, umirjena rast domače potrošnje pa je vplivala na umirjeno dinamiko uvoznih tokov. Na visoko rast izvoza je vplivala tudi povečana prodaja blaga v države nekdanje Jugoslavije, ki jo je omogočila stabilizacija vojaško-političnih razmer na tem ozemlju. Kljub visoki rasti izvoza in bolj umirjeni rasti uvoza pa se je primanjkljaj tekočega računa plačilne bilance v letu 2000 ohranil na relativno visoki ravni, po predhodnih ocenah² je predstavljal 3.4% BDP. Razlog za to je bilo poslabšanje pogojev menjave (za 5 indeksnih točk) kot posledica naraščajočih cen nafte in drugih surovin na mednarodnih trgih ter višjih uvoznih cen zaradi povišane inflacije pri najpomembnejših dobaviteljicah. Učinek delovanja dohodkovnega učinka (merjenega z rastjo izvoznih trgov) je bil tako oslavljen zaradi zunanjetrgovinskega cenovnega učinka (merjenega s pogoji menjave).

Leta 2001 je nadaljevanje ugodnih izvoznih gibanj in ohranjanje skromnih stopenj uvoza vplivalo na oblikovanje presežka na tekočem računu plačilne bilance. Stopnje rasti blagovnega izvoza so se med letom sicer postopno umirjale zaradi ohlajanja gospodarske aktivnosti v državah EU in s tem nižje ravni izvoznih naročil za slovenska podjetja, vendar pa je slovensko gospodarstvo izpad izvoznih dohodkov na trgu držav EU deloma nadomestilo z večjim izvozom na trge držav nekdanje Jugoslavije in Rusije, saj se je kupna moč izvoza (realna vrednost izvoznih dohodkov) na omenjene trge povečala (za 17.5% oziroma za 56.3% v prvih treh četrtletjih 2001). Na skromno realno rast uvoza pa je vplivala šibka domača potrošnja. Zaradi nizke investicijske dejavnosti se je uvoz proizvodov za investicije realno znižal, uvoz proizvodov za reprodukcijo pa se je, skladno s proizvodno dejavnostjo predelovalne industrije, realno povečal. Na znižanje blagovnega primanjkljaja, izraženega v tekočih USD, so večinoma vplivala omenjena realna gibanja, pogoji menjave so se namreč v primerjavi z istim obdobjem predhodnega leta le rahlo izboljšali (za 0.3%). Domače varčevanje je v prvih treh četrtletjih leta 2001 tako za 28.5 mio

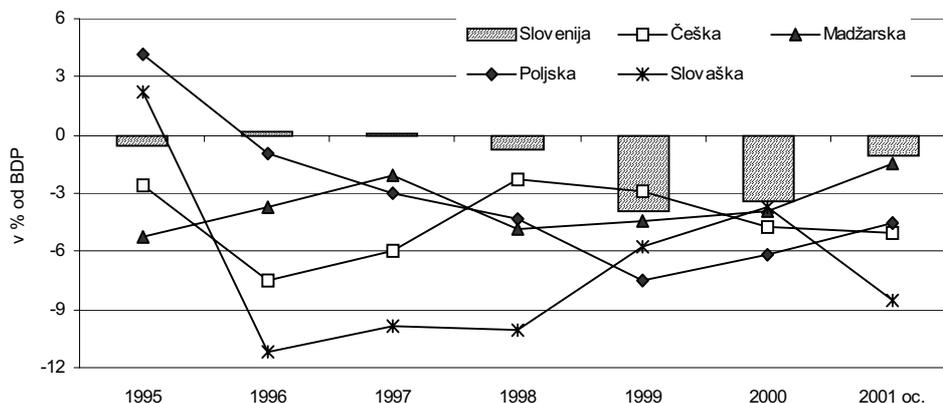
USD presegle vrednost domačih investicij, presežek na tekočem računu plačilne bilance se je do novembra še povečal na blizu 100 mio USD. Presežek na tekočem računu plačilne bilance v letu 2001 je močno vplival tudi na rast skupnih deviznih rezerv, ki so ob koncu leta 2001 znašale 5.7 mrd USD, kar je za 1.4 mrd več kot konec leta 2000. Zaradi metodološkega zajemanja reinvestiranih dobičkov med izdatke od kapitala ob koncu leta bo končni saldo tekočega računa plačilne bilance za leto 2001 najverjetneje negativen, vendar ne bo dosegel 1% BDP in bo precej nižji od **srednjeročnih projekcij** v Strategiji gospodarskega razvoja Slovenije. Na odstopanje v smeri nižjega primanjkljaja je vplivala struktura rasti bruto domačega proizvoda v letu 2001, kjer je imel ključno vlogo prispevek salda menjave s tujino, prispevek domače potrošnje pa je bil nizek. Zunanje neravnotežje, ki se je leta 1999 naglo povečalo zaradi visokega domačega trošenja in se predvsem zaradi poslabšanih pogojev menjave tudi v letu 2000 ohranjalo na visoki ravni, se je v letu 2001 tako precej zmanjšalo. Bistveno pa se je izboljšala tudi struktura prilivov na kapitalskem in finančnem računu, tako da vzdržnost tekočega računa plačilne bilance tudi ob pričakovanem povečanju primanjkljaja v letu 2002 zaradi pričakovane umiritve tujega povpraševanja in krepitve domače potrošnje ne bo ogrožena.

Tabela: Tekoči račun plačilne bilance Slovenije v obdobju 1995-2001, v % BDP

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 oc.
Tekoči račun	-0.5	0.2	0.1	-0.8	-3.9	-3.4	-1.1
Trgovinska bilanca	-5.1	-4.4	-4.3	-4.0	-6.2	-6.3	-3.7
Storitvena bilanca	3.1	3.4	3.5	2.5	1.8	2.4	2.5

Vir: SURS, BS, preračuni in ocena UMAR.

Slika: Saldo tekočega računa v Sloveniji in nekaterih tranzicijskih državah v obdobju 1995-2001, v % od BDP

Vir: SURS, BS, NEWTON, Country Report, januar 2002.

¹ Ta se po ocenah nekaterih tujih institucij (Evropske banke za obnovno in razvoj, Mednarodnega denarnega sklada) in tudi po ocenah UMAR giblje v intervalu med 2% in 3% BDP.

² Za leto 2000 še vedno ni dokončnih podatkov o višini reinvestiranih dobičkov, zato je med izdatki od kapitala zajeta ocena 97.6 mio USD.

Zunanji dolg

Delež zunanjega dolga v BDP sodi med kazalce makroekonomske stabilnosti. Čeprav zadolževanje v tujini večinoma povezujemo s financiranjem razvoja, pa lahko previsoka zadolženost resno ogrozi vzdržnost primanjkljaja tekočega računa plačilne bilance. Konec novembra 2001 je zunanji dolg Slovenije znašal 6.7 mrd USD, kar je za 494 mio USD več kot konec leta 2000 in triinpolkrat več kot leta 1991. Zunanji dolg je začel hitreje naraščati leta 1995, predvsem zaradi močnejšega zadolževanja zasebnega sektorja. Povprečna letna rast celotnega zunanjega dolga (18.4%) je bila **v obdobju 1995-2000** hitrejša od rasti skupnih deviznih rezerv (7.9%). Vrednost povprečnega letnega **koeficienta pokritja celotnega zunanjega dolga s skupnimi deviznimi rezervami** je v povprečju znašala 0.913, konec leta 2000 je padla na 0.704. **Dolgoročni zunanji dolg**, katerega zapadlost je daljša od enega leta, je v obdobju 1995-2000 v povprečju predstavljal kar 98.0% celotnega zunanjega dolga. Večino javnega in javnogarantiranega dolga so v tem obdobju predstavljale izdaje državnih obveznic, večino zasebnega dolga pa posojila, najeta v tujih komercialnih bankah.

Med **razlogi za rast zasebnega zunanjega dolga** so bili predvsem ugodnejši pogoji kreditiranja, izboljšana boniteta Slovenije na mednarodnih finančnih trgih in pripravljenost tujih poslovnih bank za kreditiranje slovenskih subjektov, zaostajanje rasti deviznih tečajev za rastjo domače inflacije, pa tudi premajhen dolgoročni kreditni potencial domačih bank. Da bi upočasnila rast zunanjega zasebnega zadolževanja, je Banka Slovenije februarja 1995 uvedla depozit v višini 40% od vsakega zneska črpanja kredita, ki je bil odobren za dobo vračila do pet let, vendar ta ukrep ni uspel bistveno upočasniti rasti zunanjega zadolževanja zasebnega sektorja (banke in podjetja so brez težav dobivala posojila, daljša od pet let). Rast dolga se je upočasnila šele z ukrepom zvišanja roka odplačila, za katerega depozit ni potreben, s pet na sedem let (julij 1996). Obseg novo odobrenih kreditov v letu 1997 je bil tako prvič po letu 1991 manjši kot v preteklem letu. V letu 1999 se je znesek novo odobrenih kreditov ponovno močneje povečal in dosegel najvišjo raven po osamosvojitvi, kar je bila posledica znižanja stopnje depozita za najeta tuja posojila na 0% februarja 1999¹, ugodnejših pogojev zadolževanja v tujini in nenazadnje tudi rekordnega primanjkljaja tekočega računa plačilne bilance (gl. indikator Plačilnobilančno ravnovesje).

Rast obsega zadolževanja v tujini se je **v letu 2000** še okrepila. Struktura zadolževanja kaže, da je zadolževanje podjetij predstavljalo 56.7%, bank 29.8% in zadolževanje države 12.5% vseh najetih tujih posojil. Večje zadolževanje domačih podjetij v tujini je spodbujala še vedno nižja tuja obrestna mera in tudi lažji dostop do večjih kreditov. Povprečni pogoji novo odobrenih kreditov so se rahlo izboljšali pri zasebnih kreditorjih, ki so kljub povišanju obrestnih mer od 4.4% na 5.6% podaljšali dospelost kreditov na 7.2 leta (leto prej 7.1 leta) in podaljšali odlog začetka odplačila (grace dobo) na 4.3 leta (leto prej 3.8 leta). Ob koncu leta 2000 se je spremenila tudi struktura zunanjega dolga glede na kreditorje, tako da se je znižal delež zunanjega dolga pri mednarodnih finančnih organizacijah, in sicer za 1 strukturno točko (na 11.0% dolgoročnega dolga), povečal pa delež zasebnih kreditorjev, zlasti komercialnih bank.

Trend pospešenega zadolževanja v tujini bi lahko predstavljal potencialno nevarnost vzdržnosti primanjkljaja tekočega računa plačilne bilance. Slovenija je ob koncu leta 2000 po kazalcu zunanjega dolga v BDP prestopila med srednje zadolžene države², pri ostalih treh pokazateljih zunanje zadolženosti pa je bila še vedno močno pod ravnijo njihovih kritičnih mej. **Sintezna ocena vseh štirih kazalcev zadolženosti** je pokazala,

da je bil primanjkljaj na tekočem računu plačilne bilance v letu 2000 vzdržen, to pomeni da je ostal v mejah, ko ni potrebna kratkoročna reakcija ekonomske politike. Pri tem ima pomembno vlogo solventnost gospodarstva, ki poleg stabilnosti deleža zunanjega dolga v BDP upošteva še potencialno rast BDP, gibanje realnega deviznega tečaja, zeleno raven deviznih rezerv in usklajeno delovanje makroekonomskih politik.

Po predhodnih podatkih BS je zunanji dolg konec novembra 2001 znašal 6,711. Glede na izravnani saldo tekočega računa plačilne bilance v enajstih mesecih leta 2001 (rahal presežek), visoke prilive neposrednih tujih investicij ter pritoke gotovine zaradi prilagajanja gotovinskega portfelja prebivalstva pred uvedbo evra so bile potrebe po zadolževanju v tujini v letu 2001 manjše, visoki kapitalski prilivi pa so omogočili tudi povečanje skupnih deviznih rezerv. Zato se je do konca novembra 2001 izboljšal tudi koeficient pokritja zunanjega dolga z deviznimi rezervami (od 0.704 konec leta 2000 na 0.803 konec novembra 2001). Glede na izboljšanje nekaterih kazalcev zadolženosti v letu 2001 oziroma njihovo upočasnjeno poslabševanje se zmanjšuje tudi potencialna nevarnost nevzdržnega financiranja tekočega računa plačilne bilance. Sedanje tendence zadolževanja v tujini tako ne ogrožajo uresničevanja srednjeročnih makroekonomskih projekcij iz Strategije gospodarskega razvoja Slovenije.

Tabela 1: Stanje zunanjega dolga Slovenije v obdobju 1991-2001, v mio USD

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	30. nov. 2001
Celotno stanje dolga	1,866	1,741	1,873	2,258	2,970	4,010	4,176	4,959	5,491	6,217	6,711
Dolgoročni dolg	1,765	1,659	1,744	2,172	2,916	3,960	4,041	4,849	5,374	6,118	6,625
Javni in javno garantirani	1,357	1,203	1,206	1,331	1,437	2,025	2,067	2,370	2,542	2,665	2,741
Zasebni negarantirani	408	456	538	841	1,479	1,935	1,974	2,479	2,832	3,453	3,784
Uporabljena sredst. MDS	-	-	12	7	4	1	-	-	-	-	-
Kratkoročni dolg	101	82	117	79	50	49	135	110	117	99	186

Vir: Bilten Banke Slovenije.

Tabela 2: Kazalci zadolženosti Slovenije po merilih Svetovne banke v letih 1995-2001, v %

Kazalci	Lahka	Srednja	Kritična	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ocena
EDT/GDP	30	30-50	50	15.8	21.1	22.6	25.1	26.9	34.3	36.6
EDT/XGS	165	165-275	275	28.6	38.0	39.4	44.2	51.3	58.1	61.3
TDS/XGS	18	18-30	30	7.1	8.9	8.8	13.8	8.0	9.7	12.8
INT/XGS	12	12-20	20	1.6	1.9	2.2	2.1	2.3	2.8	3.0

Vir: SURS, BS, preračuni in ocene UMAR.

Opomba: Prva dva kazalca (EDT/GDP, EDT/XGS) sta pokazatelja stanja, kjer se vrednost celotnega zunanjega dolga (EDT) primerja z vrednostjo bruto domačega proizvoda (GDP) in z vrednostjo izvoza blaga in storitev (XGS). Druga dva kazalca (TDS/XGS, INT/XGS) pa sta pokazatelja toka, kjer z izvozom blaga in storitev (XGS) primerjamo vrednost servisiranja dolga (TDS) oziroma obresti na zunanji dolg (INT).

¹ V skladu z določili pridružitvenega sporazuma med Slovenijo in EU je Banka Slovenije ob njegovi uveljavitvi znižala stopnjo depozita za najeta tuja posojila na 0%, s čimer je zamrznila izvajanje ukrepa, ni pa ga odpravila.

² Metodologija Svetovne banke (gl. tabelo 2).

Dolg širše opredeljene države

Javni dolg oziroma dolg širše opredeljene države obsega a) dolg ožje opredeljene države; b) dolg organov in organizacij lokalnih skupnosti ter c) dolg Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ) ter Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS). Cilj Slovenije je stabilen ali padajoč delež dolga v BDP in izravnani ali pozitiven primarni saldo, kar zadosti pogojem za vzdržnost fiskalnega primanjkljaja. Cilj se razlikuje od Maastrichtskega kriterija za javni dolg, ki je arbitramo določen (javni dolg ne sme presegati 60% BDP), in je za večino držav članic Evropske unije omejevalen oziroma zahteva od držav članic, da v prihodnje relativno zmanjšajo javni dolg. Razlog za to so drugačne makroekonomske razmere v Sloveniji v primerjavi z državami Evropske unije.

Podatek o državnem dolgu Slovenije je bil prvič objavljen v letu 1993. V obdobju 1993-2000 so na povečevanje **dolga ožje opredeljene države** vplivali: zadolževanje za financiranje proračunskega primanjkljaja, financiranje izvenproračunskih programov¹ in avtonomna rast, ki je posledica indeksacije glavnice in gibanja tečajev. Glede na ročnost je zadolževanje kratkoročno in dolgoročno. Primarni cilj kratkoročnega zadolževanja je uravnavanje likvidnostnih nihanj in premostitev obdobjem med izvršitvijo posameznih dolgoročnih zadolžitvev na domačem in tujem trgu. Z dolgoročnim zadolževanjem se dosegajo cilji stabilnosti refinanciranja dolga, širitev investitorskega zaledja (regionalno in z vključevanjem novih institucionalnih investitorjev) ter ustrezna struktura valut in obrestnih mer. **V obdobju 1993-1996** se je država zadolževala predvsem za financiranje izvenproračunskih programov (reševanje problema terjatev slovenskih podjetij do Iraka, Angole in Kube, deviznega varčevanja v Sloveniji, obnova magistralnih cest in potrebe temeljnih razvojnih programov oboroženih sil) in financiranje odplačila zapadlih obveznosti, ne pa za potrebe financiranja proračunskega salda. **Leta 1996** je RS zakonsko uredila problem sukcesije dolgov nekdanje Jugoslavije z Londonskim in Pariškim klubom upnikov in na osnovi sporazuma s konzorcijem komercialnih bank (Londonski klub) izdala NFA² obveznice v skupnem znesku 812 mio USD. Poleg tega je avgusta 1996 izdala prvo petletno evroobveznico v višini 325 mio USD. **Leta 1997** se je dolg ožje opredeljene države povečal zaradi financiranja proračunskega primanjkljaja in zaradi obveznosti, povezanih s sukcesijo dolgov nekdanje SFRJ. Za potrebe financiranja proračunskega primanjkljaja je RS izdala drugo evroobveznico (sedemletno) v skupnem znesku 400 mio DEM. V januarju 1998 je prvič prišlo do podaljšanja proračunskega leta, ko so se odhodki koledarskega leta 1997 pokrili s prihodki skoraj 13 mesecev (vključno z januarjem 1998), kar je povečalo potrebo po likvidnostnem zadolževanju in vplivalo na vedno višja plačila obresti³. **Leta 1998** je Zakladnica začela z rednimi mesečnimi avkcijami trimesečnih zakladnih menic, izdana je bila še tretja (desetletna) evroobveznica v višini 500 mio evrov (večji del je bil namenjen predčasnemu odplačilu NFA obveznic). **Leta 1999** se je dolg povečal predvsem zaradi indeksacije glavnice in gibanja tečajev ter zaradi zadolževanja za financiranje proračunskega primanjkljaja. Izdana je bila četrta evroobveznica (desetletna) v skupnem znesku 400 mio evrov, Zakladnica je nadaljevala tudi z rednimi mesečnimi avkcijami trimesečne zakladne menice (TZM) ter prvič izdala šestmesečno zakladno menico (SZM). Tudi v letu 2000 se je dolg ožje opredeljene države povečal predvsem zaradi avtonomne rasti in financiranja proračunskega primanjkljaja. **V letu 2000** je Zakladnica za potrebe financiranja na domačem trgu prvič izdala pet novih obveznic, namenjenih financiranju proračunskega primanjkljaja ter odplačilu glavnice, maja 2000 pa je dopolnila instrumentarij kratkoročnih vrednostnih papirjev z rednimi izdajami dvanajstmesečnih zakladnih menic (DZM). RS je v letu 2000 izdala še tretjo desetletno evroobveznico v skupnem znesku 500 mio evrov.

Zaradi restriktivnih zakonskih omejitev se **dolg lokalnih skupnosti** od leta 1996 do konca leta 2000 giblje na ravni 0.1% BDP, sestavljen pa je samo iz notranjega dolga. **Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije** se na domačem trgu zadolžujeta predvsem za likvidnostne namene. Do leta 2000 se je v primeru primanjkljaja sredstev za izplačilo pokojnin zadolževala (ožje opredeljena) država, od leta 2000 pa se ZPIZ v skladu z odločitvijo Vlade RS sam zadolžuje za ta namen.

Temeljno načelo **upravljanja z dolgom** je usklajevanje cilja minimiziranja stroškov zadolževanja s primerno ravni tveganja⁴. Z namenom, da bi zmanjšala tveganja, povezana z inflacijo, namerava RS znižati delež indeksiranega dolga v celotnem portfelju, z izbiro ustrezne ročnosti novega zadolževanja in z zadolževanjem na tujih trgih v evrih pa bo upravljala obrestno in valutno tveganje. Tveganje refinanciranja bo država upravljala z uravnavanjem zapadlih glavnice v obravnavanem obdobju. **V obdobju 2002-2006** bo država planirane prejemke bilance finančnih terjatev in naložb

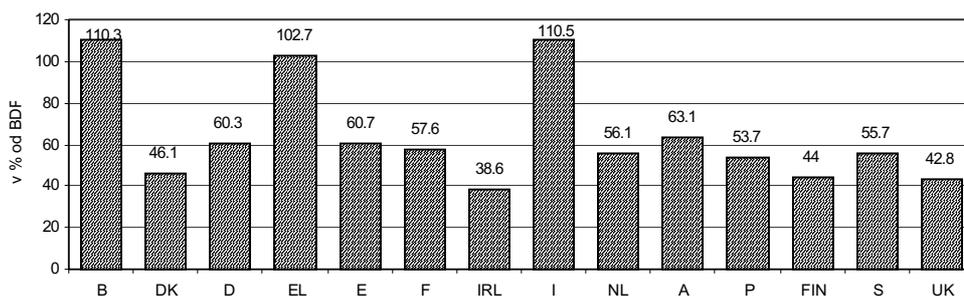
od privatizacije kapitalskih naložb namenila predčasnemu odplačilu dolga ožje opredeljene države. V cilju izvrševanja bolj aktivnega upravljanja z dolgom namerava Republika Slovenija v naslednjem obdobju zamenjati dražji dolg s cenejšim. Ob dosledni politiki postopnega zmanjševanja proračunskega primanjkljaja s ciljem uravnoteženega proračuna do leta 2005 bi se v obdobju od leta 2002 do leta 2006 ohranila obvladljivost dinamike rasti dolga, ki se kaže v ohranitvi stabilne ravni dolga v deležu BDP.

Tabela: Dolg RS (širše opredeljene države) v obdobju 1996-2000, v mrd SIT

	1996	1997	1998	1999	2000
Dolg ožje opredeljene države	580.7	673.2	771.3	893.3	1,013.3
v % BDP	22.7	23.2	23.7	24.5	25.1
Notranji dolg	355.5	399.6	475.5	498.5	505.1
v % BDP	13.9	13.7	14.6	13.7	12.5
Zunanji dolg	225.2	273.6	295.8	394.8	508.3
v % BDP	8.8	9.4	9.1	10.8	12.6
Sukcesija	106.7	106.9	26.1	26.0	25.3
v % BDP	4.2	3.7	0.8	0.7	0.6
Pariški klub	14.9	10.8	8.1	7.6	7.3
v % BDP	0.6	0.4	0.2	0.2	0.2
Londonski klub	91.8	96.1	18.1	18.4	17.9
v % BDP	3.6	3.3	0.6	0.5	0.4
Ostali zunanji dolg	118.5	166.7	269.6	368.8	483.0
v % BDP	4.6	5.7	8.3	10.1	12.0
Dolg lokalnih skupnosti	4.5	4.3	4.2	4.4	4.2
v % BDP	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
Notranji dolg	4.5	4.3	4.2	4.4	4.2
v % BDP	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
Zunanji dolg	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
ZPIZ in ZZZS	-	8.7	5.0	10.0	23.4
v % BDP	-	0.3	0.2	0.3	0.6
Notranji dolg	-	8.7	5.0	10.0	23.4
v % BDP	-	0.3	0.2	0.3	0.6
Zunanji dolg	-	0.0	0.0	0.0	0.0
Dolg širše opredeljene države	585.2	686.2	780.5	907.7	1,041.0
v % BDP	22.9	23.6	24.0	24.9	25.8

Vir: Ministrstvo za finance.

Slika: Dolg (širše opredeljene države) v državah EU v letu 2000, v % od BDP

Vir: Ministrstvo za finance, Eurostat.

¹ Med izvenproračunske programe spadajo programi sanacije bank in povezano reševanje problema deviznih vlog občanov, sanacija gospod. sistema, temeljni razvojni programi obrambnih sil ter reševanje problema sukcesije dolgov nekdanje SFRJ.

² New Financing Agreement

³ Dolg države se vedno izkazuje za koledarsko leto, zato je pri izračunu spremembe dolga treba izhajati iz primanjkljaja, ki ga je država financirala znotraj koledarskega leta.

⁴ Najpomembnejša so tveganja, povezana z inflacijo, obrestno in valutno tveganje ter tveganje refinanciranja.

Deželno tveganje

Deželno tveganje sodi med kazalce uspešnosti gospodarskega razvoja. Vpliva na ceno zadolževanja v tujini in s tem na vzdržnost zunanega in javnega dolga. Deželno tveganje Slovenije je bilo prvič ocenjeno leta 1996, potem ko je Slovenija formalizirala odnose z uradnimi in komercialnimi upniki nekdanje Jugoslavije oziroma zakonsko uredila problem sukcesije dolgov nekdanje SFRJ ter s Pariškim (uradni kreditorji) in Londonskim klubom (konzorcij komercialnih bank upnic) sklenila sporazum o prevzemu 18-odstotnega deleža nealociranega dolga bivše SFRJ. Ocene deželnega tveganja so maja 1996 pripravile tri agencije: Moody's, Standard&Poor's in Fitch IBCA, pri vseh treh agencijah je Slovenija prejela najvišje začetne ocene deželnega tveganja med vsemi srednje- in vzhodnoevropskimi državami. V analizi se osredotočamo na oceno **deželnega tveganja za izdajo dolgoročnih državnih obveznic**, denominiranih v tuji valuti (long term foreign currency rating), ki je pomembno za določitev pribitka (»spreada«) pri izdaji dolgoročnih državnih vrednostnih papirjev. K visokim začetnim ocenam je prispevala ugodna ocena vseh treh komponent deželnega tveganja (političnega, družbenega in ekonomskega tveganja). **Med ekonomskimi komponentami** imajo največjo težo bruto domači proizvod na prebivalca, rast bruto domačega proizvoda, inflacija, saldo javnih financ in tekočega računa plačilne bilance, razmerje med zunanjim dolgom in deviznimi prilivi, ekonomska razvitost (ali država po klasifikaciji IMF sodi med industrijske države) in morebitno neizpolnjevanje dolžniških obveznosti države v preteklosti (default history). Vrednosti omenjenih ekonomskih kazalcev so **leta 1995** (podlaga za prvo oceno ekonomskega tveganja) zagotavljale razvrstitev Slovenije med države z močno plačilno sposobnostjo (strong payment quality): 4.1-odstotna stopnja gospodarske rasti je bila dosežena skoraj brez primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance in v javnih financah, bruto domači proizvod na prebivalca je znašal 9,431 USD, inflacija se je proti koncu leta 1995 spustila pod 10%, stopnja zadolženosti v tujini je bila nizka, devizni prilivi (prihodki od izvoza blaga in storitev) pa so pri tem trikrat presegali celotni zunanji dolg. Glede na to, da se je novo zadolževanje Slovenije začelo šele po letu 1991 in je bilo do leta 1995 tudi zelo skromno (prevzeti alocirani dolg bivše SFRJ je znašal 1,765 mio USD, do konca leta 1995 se je Slovenija na novo zadolžila še za 1.2 mrd USD), je razumljivo, da Slovenija ni imela težav z rednim izpolnjevanjem dolžniških obveznosti. Visoke začetne ocene so več let ostale nespremenjene. Pri tem porušenje javnofinančnega ravnovesja leta 1997 in zunanjega ravnovesja 1999, ki ga je spremljala tudi hitrejša rast zunanjega dolga, ni vplivalo na poslabšanje ocene deželnega tveganja. Omenjena neravnovesja so bila v okvirih vzdržnosti, kazalci zunanje zadolženosti pa so Slovenijo po mednarodno uveljavljenih merilih Svetovne banke še vedno uvrščali med nizko zadolžene države, z nizko stopnjo servisiranja (debt service ratio) in zelo nizkim deležem kratkoročnega dolga, ki sicer predstavlja dejavnik tveganja pri izpolnjevanju dolžniških obveznosti. Leta 1999 je Fitch IBCA popravila oceno deželnega tveganja Slovenije z A-na A, leta 2000 je enako storila agencija Moody's (z A3 na A2), ocena deželnega tveganja Standard&Poor's pa je ostala nespremenjena. Pri popravkih navzgor je kljub poslabšanju nekaterih makroekonomskih kazalcev v letu 1999 ključno prispevala uveljavitev pridružitvenega sporazuma z EU, ki je potrdila zavezanost Slovenije k uresničevanju koebenhavenskih meril. Pri tem je Standard&Poor's, katerega začetna ocena je bila višja kot v Moody's in Fitch IBCA, leta 2000 kot oviro izboljšanju ratinga navedel počasnost pri izvajanju strukturnih reform (reforma trga dela, privatizacija bank in energetskih podjetij, razvoj finančnega sektorja). Z vidika **Strategije gospodarskega razvoja Slovenije** to pomeni, da bo uresničevanje temeljnih mehanizmov za povečevanje kompleksne konkurenčnosti države in nadaljnje zagotavljanje makroekonomske stabilnosti omogočilo izboljšanje ocene deželnega tveganja Slovenije oziroma njen

prestop med države z nižjo oceno tveganja (high quality).

Maja 1996, ko je bilo deželno tveganje Slovenije prvič ocenjeno, je imel pri agenciji Standard&Poor's višjo oceno **med kandidatki za vstop v EU** le Ciper. Češka je imela enako oceno kot Slovenija, vendar se je le-ta leta 1998 zaradi gospodarske krize poslabšala in je bila nižja od slovenske tudi v začetku leta 2002. **Med državami članicami EU** je bila Grčija leta 1996 ocenjena slabše od Slovenije, januarja 2002 pa sta bili oceni deželnega tveganja obeh držav izenačeni (Grčija je dohitela Slovenijo šele marca 2001). Z vstopom v EU naj bi Slovenija po napovedih Fitch IBCA prva med novimi članicami izboljšala oceno deželnega tveganja z A na AA.

Tabela 1: **Ocene deželnega tveganja Slovenije (long term foreign currency rating) v Moody's Investors Service, Standard&Poor's in Fitch IBCA**

Moody's Investors Service		Standard&Poor's		Fitch IBCA	
8.5.1996	A3	8. 5. 1996	A	8. 5. 1996	A-
14.11.2000	A2	25. 1. 2002	A	15. 9. 1999	A

Tabela 2: **Začetna ocena deželnega tveganja in obetov za prihodnost¹ Standard&Poor's za Slovenijo, nekatere kandidatke za vstop v EU, Grčijo in Hrvaško ter zadnji razpoložljivi oceni deželnega tveganja Standard&Poor's in Moody's**

	Začetna ocena		Zadnja ocena	
	Standard & Poor's		Standard & Poor's (25.1.2002)	Moody's (22.1.2002)
Slovenija	A/Stabilno/	maj. 96	A/ Stabilno /	A2/ Stabilno /
Madžarska	BB+/Pozitivno/	apr. 92	A-/ Stabilno /	A3/ Stabilno /
Češka	BBB/ Pozitivno /	jul. 93	A-/ Stabilno /	Baa1/ Stabilno /
Poljska	BB/ Pozitivno /	jun. 95	BBB+/ Stabilno /	Baa1/ Stabilno /
Slovaška	BB-/ Stabilno /	feb. 94	BBB-/ Pozitivno /	Baa3/ Stabilno /
Estonija	BBB+/ Stabilno /	dec. 97	A-/ Stabilno /	Baa1/ Stabilno /
Hrvaška	BBB-/ Stabilno /	jan. 97	BBB-/ Stabilno /	Baa3/ Stabilno /
Ciper	AA-/ Stabilno /	avg. 91	A/ Stabilno /	A2/ Stabilno /
Grčija	BBB-/	sep. 88	A/ Pozitivno /	A2/ Stabilno /

Opomba: ¹ obeti za prihodnost oziroma ocena nadaljnjega gospodarskega, družbenega in političnega razvoja so ocenjeni z opisno oceno: Positive (pozitivno), Stable (stabilno) in Negative (negativno).

Produktivnost dela

Produktivnost dela je eden osnovnih sintetičnih kazalcev gospodarske razvitosti. Nanjo vplivajo predvsem tehnološka opremljenost dela (fizični kapital), znanje in sposobnosti, s katerimi razpolagajo delovno aktivne osebe (človeški kapital), ter organizacija in odnosi v proizvodnjah ter v gospodarstvu in družbi kot celoti (socialni kapital).

V primerjavi z razvitimi državami je produktivnost dela v **Sloveniji** še vedno relativno nizka, kljub temu da je bila v **devetdesetih letih** (od leta 1993 dalje) Slovenija ena izmed držav z najbolj dinamično rastjo produktivnosti v Evropi. Ko se je slovensko gospodarstvo v začetnem obdobju tranzicije prilagajalo novim trgov in novim lastninskim razmerjem, je prišlo po eni strani do opuščanj nerentabilnih proizvodenj, v preostalih, zlasti industrijskih proizvodnjah, pa do pritiskov na zviševanje produktivnosti, ki jih je sprožilo širše vključevanje na zahtevnejši evropski trg. V prvih letih tranzicije se je produktivnost povečevala predvsem z odpuščanjem presežnih, večinoma starejših ali nezadostno izobraženih delavcev, šele zadnja leta pa verjetno na rast produktivnosti vplivajo tudi učinki prestrukturiranja, saj število zaposlenih narašča že od leta 1998 dalje, kljub temu pa se rast produktivnosti do vključno leta 2000 ni zmanjšala. V **obdobju 1995-2000** se je celotna produktivnost v Sloveniji tako povečala za 22% oziroma za 4.1% v povprečju na leto. Najhitreje je produktivnost naraščala v industriji (povprečno več kot 7% na leto!) ter gradbeništvu, najpočasneje pa v finančnih in drugih poslovnih storitvah.

Da je na rast produktivnosti vplivalo tudi **prestrukturiranje** in ne le odpuščanje zaposlenih, kažejo tudi drugi kazalci, npr. povečan delež investicij v opremo v obdobju do leta 2000 ter počasno izboljševanje izobrazbene sestave zaposlenih in delovno aktivnega prebivalstva kot enega pomembnih faktorjev produktivnosti. Ko zaposlujejo na novo, dajejo namreč delodajalci prednost predvsem mlajšim in bolj izobraženim osebam, pri odpuščenih presežkih pa gre večinoma za starejše in neustrezno izobražene.

V **primerjavi z Evropsko unijo** se je produktivnost dela (merjena z dodano vrednostjo na pogojno delovno aktivnega) v Sloveniji povečala od približno tretjine evropske leta 1993 na več kot 40% leta 1998. Slovenija je glede produktivnosti približno na ravni Portugalske, še vedno pa zaostaja za Grčijo; produktivnost v treh največjih **kandidatkah za vstop v EU** (Madžarski, Češki in Poljski) pa je v povprečju za približno polovico nižja kot v Sloveniji. Kljub hitri rasti produktivnosti v industriji pa Slovenija v primerjavi z EU po področjih dejavnosti najbolj zaostaja ravno v produktivnosti v industriji, ki je leta 1998 dosegla komaj 36% povprečja EU. Še vedno pa produktivnost, ki jo dosega slovenska industrija, precej presega vrednosti v drugih najbolj razvitih tranzicijskih državah. Najbližje povprečju EU sta v Sloveniji produktivnost v kmetijstvu (leta 1998 54% povprečja EU). Nad povprečjem EU je tudi produktivnost v javnih in drugih storitvah (leta 1998 55% povprečja EU), kar je predvsem rezultat visoke izobrazbene sestave v teh dejavnostih.

Rast produktivnosti dela je ena osnovnih **usmeritev SGRS**. Večja produktivnost naj bi omogočala večjo konkurenčnost slovenskega gospodarstva, večja konkurenčnost pa večjo gospodarsko rast in s tem višjo blaginjo prebivalstva. Načelo trajnostnega razvoja pa naj bi bilo varovalka, ki naj bi uravnotežila zahteve gospodarskega razvoja z zahtevami socialnega in okoljskega razvoja. Način, kako dosegati višjo produktivnost, je pri tem zelo pomemben: ali na račun manjšega zaposlovanja ali z doseganjem višje kakovosti produkta in boljšim marketingom za njegovo realizacijo. Rast produktivnosti je nujno rezultat obsega in ustrezne strukture investicij - ne samo v fizični, temveč tudi v človeški in nenazadnje v socialni kapital.

Trend pozitivne rasti produktivnosti, ki je hitrejša od rasti produktivnosti večjih razvitih držav, je za Slovenijo nujnost, če hoče obdržati in utrjevati svoj položaj na zunanjih trgih. V devetdesetih letih je bila rast produktivnosti sicer delno že v skladu z usmeritvami SGRS, vendar v prvi polovici predvsem na račun zmanjšane zaposlovanja. V **letu 2001** se je,

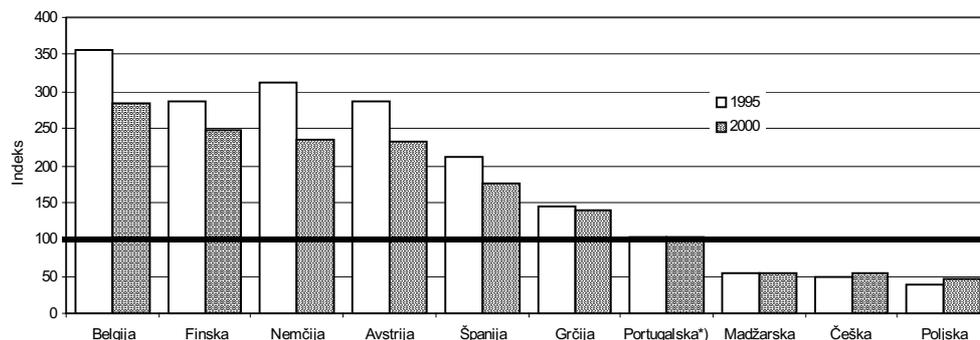
glede na visoko rast zaposlovanja, rast produktivnosti nekoliko zmanjšala, v začetku leta 2002 pa, kot kaže, prihaja do cikličnega preobrata, katerega posledica bo verjetno ponovno povečano odpuščanje zaposlenih. Že dve leti se namreč zmanjšujejo investicije v opremo, kar ni obetaven znak za rast produktivnosti, ki ne bi imela hkrati za posledico zmanjšanja zaposlenosti. Po drugi strani pa se povečuje vključenost prebivalstva v formalno izobraževanje, zaradi česar lahko v bodoče pričakujemo povečan priliv diplomantov in abiturientov srednjih šol. Potrebni so ukrepi, usmerjeni v prestrukturiranje in povečanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja, ki jih kot nujne izpostavlja SGRS. Če želimo, da bi se ti ukrepi v prihodnosti odrazili v višji produktivnosti industrije, pa tudi drugih sektorjev slovenskega gospodarstva, bi morali nujno spodbujati takšne investicije, ki bi omogočale zaposlovanje formalno vedno bolj izobražene delovne sile in povečevale vrednostno realizacijo slovenskega podjetniškega sektorja na tujih trgih.

Tabela: Produktivnost v Sloveniji v letu 2000 po sektorjih dejavnosti in dinamika rasti produktivnosti v nekaterih evropskih državah v obdobju 1995-2000

	Skupaj	Kmetijstvo (A-B)	Industrija (C-E)	Gradbeni- štvo (F)	Trgovina, gostinstvo, promet (G-I)	Finance in poslovne storitve (J-K)	Javne in druge storitve (L-O)
Slovenija 2000, EUR, tekoče cene	18,439.5	11,749.5	19,209.1	14,478.6	17,083.4	31,148.9	16,721.1
Rast produktivnosti v obdobju 1995-2000 (povprečno letno, v %)							
Slovenija	4.1	3.4	7.6	4.9	2.8	0.6	1.2
Belgija	1.4	4.1	4.1	1.5	0.6	1.2	-0.6
Nemčija	1.5	5.4	2.2	1.0	1.9	-0.9	-0.1
Grčija	3.0	3.5	2.9	2.7	4.9	0.2	-0.4
Avstrija	2.2	3.9	5.1	2.5	2.2	-1.4	-1.1
Finska	3.0	5.1	5.7	-0.1	3.1	0.1	0.2
Češka	2.8	11.3	3.2	-6.3	4.1	3.7	-1.8

Vir: SURS, Eurostat.

Slika: Indeks celotne produktivnosti v izbranih evropskih državah v primerjavi s Slovenijo v obdobju 1995-2000, Slovenija = 100

Vir: SURS, Eurostat. Opomba: * leto 1998.

Stroški dela na enoto proizvoda

Stroški dela na enoto proizvoda so indikator stroškovne konkurenčnosti, ki primerja sredstva za zaposlene in produktivnost. Njegov namen je pokazati odnos med stroški dela na zaposlenega na eni in vrednostjo, ki jo zaposleni ustvari, na drugi strani.

V obdobju 1995-2000 se je razmerje med stroški dela in bruto domačim proizvodom oz. dodano vrednostjo na zaposlenega (v ekvivalentu polnega delovnega časa) v slovenskem gospodarstvu, še izraziteje pa v slovenskih predelovalnih dejavnostih, izboljšalo. Znižanje stroškov dela za proizvedeno enoto bruto domačega proizvoda oz. dodane vrednosti je bilo v slovenskem gospodarstvu 9.4-odstotno oz. 11.1-odstotno, v slovenskih predelovalnih dejavnostih pa kar 16.8-odstotno. Leta 2000 je bila v slovenskem gospodarstvu ena enota bruto domačega proizvoda proizvedena z 0.6 enote stroškov dela, ena enota dodane vrednosti pa z 0.69 enote stroškov dela. Pod vplivom bolj dinamične rasti produktivnosti dela so slovenske predelovalne dejavnosti v letu 2000 v primerjavi s celotnim slovenskim gospodarstvom dosegale ugodnejše razmerje med stroški dela in dodano vrednostjo (v letu 1995 razlik ni bilo), saj je bila v predelovalnih dejavnostih ena enota dodane vrednosti proizvedena z 0.65 enote stroškov dela.

Primerjave s povprečjem EU-15 oz. EURO-12 kažejo, da se je konkurenčnost slovenskega gospodarstva, merjena z razmerjem med stroški dela in bruto domačim proizvodom na zaposlenega, v obdobju 1995-2000 izboljšala. Med vsemi petnajstimi članicami EU je bil samo na Irskem padec stroškov dela na enoto bruto domačega proizvoda večji kot v Sloveniji (14.2-odstoten, gl. graf). Med pomembnejšimi trgovinskimi partnericami je bilo izboljšanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva v primerjavi z nemškim in francoskim nadpovprečno, v primerjavi z avstrijskim in italijanskim pa podpovprečno.

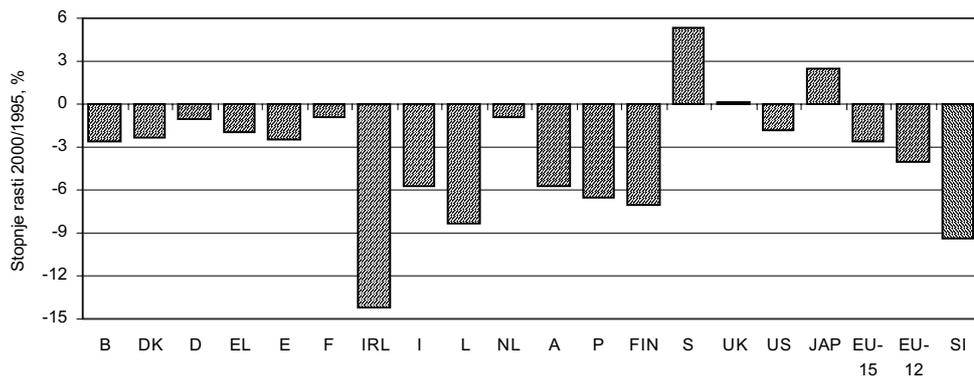
Tabela: **Stroški dela na enoto proizvoda v Sloveniji in EU v obdobju 1996-2000, letne stopnje rasti v %**

	1996	1997	1998	1999	2000	2000/ 1995	Razmerje 1995	Razmerje 2000
Stroški dela na enoto BDP¹								
Slovensko gospodarstvo	-4.77	-2.37	-2.45	-1.31	1.17	-9.44	0.66	0.60
EU-15	-0.90	-0.85	-0.97	0.13	0.00	-2.60
EU-12	-0.97	-1.22	-1.40	-0.06	-0.39	-4.00
Stroški dela na enoto dodane vrednosti²								
Slovensko gospodarstvo	-4.99	-3.57	-2.10	-0.71	-0.12	-11.06	0.78	0.69
Slovenske predelovalne dejavnosti	-6.73	-6.88	-1.47	-2.69	-0.06	-16.78	0.78	0.65

Vir: SURS: Statistika nacionalnih računov, Eurostat.

Opombe: ¹ sredstva za zaposlene na zaposlenega v tekočih cenah, deljena z bruto domačim proizvodom na zaposlenega v tekočih cenah; ² sredstva za zaposlene na zaposlenega v tekočih cenah, deljena z dodano vrednostjo na zaposlenega v tekočih cenah.

Slika: **Rast stroškov dela na enoto bruto domačega proizvoda (v gospodarstvu) v Sloveniji in državah EU v obdobju 1995-2000**

Vir: SURS: Statistika nacionalnih računov, Eurostat.

Tržni delež

Tržni delež je indikator izvozne konkurenčnosti gospodarstva. Kaže, ali je rast oz. pešanje izvoza posledica izboljšanja oz. poslabšanja izvozne konkurenčnosti ali pa rasti oz. pešanja izvoznih trgov. Padec **slovenskega tržnega deleža v državah pomembnejših trgovinskih partnericah** od 0.6% v letu 1995 na 0.49% v letu 2000 kaže, da je bila sicer živahna rast slovenskega blagovnega izvoza v obdobju 1995-2000 (realno za 46.8%) na agregatni ravni posledica rasti izvoznih trgov, ne pa izboljšanja izvozne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Z deležem slovenskega blagovnega izvoza na njenih izvoznih trgih merjeno poslabšanje konkurenčnosti je bilo v letih 1995-1998 posledica poslabšanja tržnega položaja slovenskih izvoznikov v nekaterih razvijajočih se trgovinskih partnericah, še posebej Hrvaški, Rusiji in Madžarski, v letih 1999-2000 pa tudi poslabšanja konkurenčnosti na pomembnejših razvitih trgih. Med razvitejšimi trgovinskimi partnericami izstopa padec slovenskega tržnega deleža na nemškem, francoskem, italijanskem, pa tudi ameriškem trgu. Po rekordnem slovenskem tržnem deležu v razvitih trgovinskih partnericah v letu 1998 je ta v letu 2000 padel celo pod doseženega v letu 1993. Hkrati pa so se od leta 1998 povečevali tržni deleži v Bosni in Hercegovini, Makedoniji in ZR Jugoslaviji, ki v preračun agregatnega tržnega deleža niso zajete. Če bi jih v preračun agregatnega tržnega deleža zajeli, bi bil njegov padec v letu 1999 za približno tretjino, v letu 2000 pa za polovico manjši. **Med kandidatki za članstvo v EU** je Madžarska svoj tržni delež v EU v obdobju 1995-2000 povečala za okoli 1.3-krat, Slovaška za 0.9-krat, češki tržni delež je bil večji za približno tretjino, poljski pa za petino. Podatki za prvih deset mesecev leta 2001 kažejo na izboljšanje konkurenčnosti slovenskega izvoza na njenih pomembnejših trgih, rezultati pa so, vsaj na trgu EU, v primerjavi z Madžarsko, Češko, Poljsko in Slovaško skromnejši.

Tudi podatki o gibanju **slovenskega tržnega deleža na svetovnem blagovnem trgu** kažejo, da zmanjšanje v EU-15 v letih 1999 in 2000 (12-odstotno) ni bilo posledica preusmeritve slovenskega izvoza blaga na druge trge, saj je bil padec v svetovnem merilu še nekoliko izrazitejši (17.5-odstoten). V omenjenem obdobju se je na trgu EU izrazilo poslabšanje položaja slovenskih izvoznikov v primerjavi z državami nečlanicami EU (slovenski tržni delež v uvozu EU iz držav nečlanic se je zmanjšal kar za 19.6%). Trend **po posameznih proizvodnih skupinah oz. podskupinah industrijskih proizvodov** je zelo podoben (gl. graf). Izjema so druga transportna vozila, ki so svoj tržni delež v letih 1999 in 2000 povečala tako na svetovnem trgu kot na trgu EU, rast deleža v uvozu EU iz nečlanic pa je bila najizrazitejša. Rast tržnega deleža kemičnih izdelkov, pisarniških strojev ter telekomunikacijskih in elektroakustičnih aparatov v državah EU pa je bila posledica preusmeritve na evropske trge. Med industrijskimi proizvodi, ki na trgu EU dosegajo nadpovprečno visok tržni delež, je bilo poslabšanje konkurenčnosti najbolj izrazito v proizvodnih skupinah oblačila in cestna motorna vozila (po močnem povečanju tržnega deleža leta 1998 zaradi začasnega pospešenega izvoza avtomobilov), konkurenčnost proizvodov, razvrščenih po materialu, električnih strojev, aparatov in naprav ter raznih končnih izdelkov¹ pa se je poslabšala manj kot v povprečju.

Padec slovenskega tržnega deleža v obdobju 1995-2000 je bil vsaj deloma posledica pretežno defenzivnega prestrukturiranja slovenskega podjetniškega sektorja in z njim povezanih racionalizacij, zmanjševanja zmogljivosti, ukinjanja nedonosnih programov in podobnih ukrepov prilagajanja spremenjenim tržnim in drugim razmeram. To potrjujejo tudi rezultati poslovanja, še posebej predelovalnih dejavnosti, ki kažejo na izrazito izboljšanje bruto in čiste dobičkonosnosti prodaj (prve od 6.1% v letu 1995 na 9.9% v letu 2000, druge pa od -1.8% na 2.3%) ter dobičkonosnosti kapitala (od -3.3% na 4.1%). Ne glede na to se v obdobju 1995-2000 kot posebej problematično kaže pešanje konkurenčnosti slovenskih izvoznikov na trgu EU v primerjavi z nečlanicami oziroma nekaterimi kandidatki za vstop v EU.

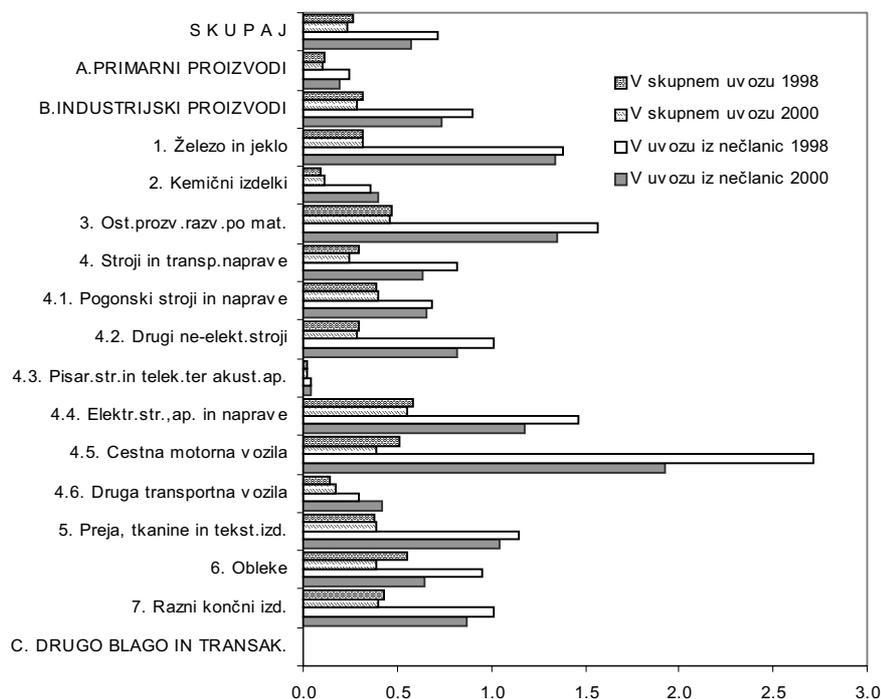
Tabela: Tržni delež¹ Slovenije v pomembnejših trgovinskih partnericah, v %

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ²
SKUPAJ	0.596	0.579	0.578	0.581	0.520	0.489	0.516
EU-7	0.439	0.432	0.449	0.462	0.429	0.406	0.419
Nemčija	0.541	0.554	0.553	0.546	0.554	0.479	0.497
Italija	0.588	0.533	0.607	0.575	0.542	0.506	0.503
Francija	0.251	0.219	0.176	0.264	0.171	0.205	0.222
Avstrija	0.808	0.818	0.872	0.913	0.895	0.950	1.011
Velika Britanija	0.086	0.056	0.048	0.051	0.053	0.055	0.080
Nizozemska	0.066	0.068	0.069	0.076	0.077	0.077	0.079
Belgija	0.045	0.046	0.054	0.096	0.081	0.055	0.057
ZDA	0.034	0.030	0.027	0.027	0.024	0.021	0.021
Švica	0.089	0.087	0.092	0.097	0.111	0.123	0.112
Hrvaška	11.864	10.978	9.194	9.722	8.628	8.726	8.903
Češka	0.523	0.530	0.541	0.518	0.566	0.468	0.473
Madžarska	0.746	0.649	0.566	0.549	0.519	0.524	0.482
Pojlska	0.361	0.382	0.366	0.385	0.414	0.463	0.492
Slovaška	0.593	0.513	0.546	0.564	0.548	0.543	0.566
Rusija	0.500	0.433	0.444	0.394	0.319	0.426	0.524

Vir: SURS, OECD, WIW.

Opombi: ¹ Tržni delež je izračunan kot tehtano povprečje deležev blagovnega izvoza Slovenije v uvozu njenih pomembnejših trgovinskih partneric, določenih z velikostjo njihovega deleža v izvozu Slovenije. Deleži posamezne trgovinske partnerice v blagovnem izvozu Slovenije so tudi uteži za preračun tehtanega povprečja (po Fisherjevem obrazcu). ² Podatek za deset mesecev

Slika: Slovenski tržni deleži v EU-15, v %

Vir: SURS, WTO, izračuni UMAR.

¹ Montažnih stavb, sanitarnih, grelnih naprav, svetil (81); pohištva in njegovih delov (82); kovčkov, potovalok, ipd. (83); znanstvenih, kontrolnih instrumentov (87); fotoaparatorov, optičnih izdelkov in ur (88); raznih drugih izdelkov (89, razen 891).

Faktorska struktura blagovnega izvoza

Namen analize factorske strukture blagovnega izvoza je ugotoviti, s kakšnimi proizvodi Slovenija konkurira na mednarodnih trgih in na podlagi tega, koliko se uresničuje usmeritev SGRS, ki pravi, da bomo izvoz na zahtevne trge lahko povečali le z izvozom tehnološko zahtevnih proizvodov in proizvodov, bogatih s človeškimi viri.

V času izhoda iz tranzicijske depresije (1995-1999) se je kot odziv na ukrepe ekonomske politike raba produkcijskih faktorjev po pričakovanju strukturno dokaj močno spremenila.

V strukturi slovenskega blagovnega izvoza¹ (podobno velja za madžarskega, češkega in slovaškega) so v zadnjih letih najbolj rasli **tehnološko intenzivni proizvodi in proizvodi z visoko vsebnostjo človeških virov**² (ustvarjeni oz. izvedeni dejavniki konkurenčnosti). Skupen delež omenjenih proizvodov v slovenskem blagovnem izvozu se je povečal od 60% v letu 1995 na 63% v letu 1999 (višji delež imajo Nemčija, Avstrija, Finska, Irska, Velika Britanija, Francija, Švedska, v tranzicijskih državah Češka in Madžarska); pri tem se je delež tehnološko intenzivnih proizvodov povečal od 24.9% v letu 1995 na 26.6% v letu 1999, delež proizvodov z intenzivno rabo človeških virov pa od 35.1% v letu 1995 na 36.7% v letu 1999.

Proizvodi, ki konkurirajo v primarnih naravnih dejavnikih (naravnih virih in delu), so v letu 1999 predstavljali 36% slovenskega blagovnega izvoza in se močno približali primerljivemu belgijskemu, italijanskemu, nizozemskemu in španskemu deležu. Med državami EU z nižjim deležem so Avstrija, Finska, Francija, Irska, Švedska in Velika Britanija. **Proizvodi, za katere je značilna intenzivna raba dela**³, so v letu 1999 predstavljali 21.4% slovenskega blagovnega izvoza. Njihov delež se od leta 1995 stalno zmanjšuje (leta 1995 je znašal še 23.3%), vendar je še vedno precej višji kot v večini držav EU, nižji delež delovno intenzivnega izvoza od slovenskega pa je bil leta 1999 dosežen tudi v nekaterih tranzicijskih državah (Češka, Madžarska, Slovaška). Med državami EU, v katerih je bil omenjeni delež leta 1999 večji kot v Sloveniji velja omeniti Italijo, Grčijo in Portugalsko. Najpomembjše skupine izvoženih proizvodov, za katere je značilna intenzivna raba dela v slovenskem blagovnem izvozu, so: pohištvo, ženski plašči, moški plašči, obutev ter druga oblačila. Navedenih pet skupin predstavlja kar 60% slovenskega izvoza delovno intenzivnih proizvodov.

Proizvodi, intenzivni v naravnih virih⁴, so dosegli 15% slovenskega blagovnega izvoza (1999) in se tako najbolj približal stanju v Avstriji, na Finskem, Madžarskem in Češkem. Najpomembjše skupine izvoženih proizvodov z intenzivno rabo naravnih virov v slovenskem blagovnem izvozu so: hrana, pijače, surovine, mineralna goriva, živalska in rastlinska olja, usnje, furnir in drug obdelan les (plošče) ter železne in neželezne kovine.

V letih 1995-1999 je vsako leto za približno 0.8 strukturne točke več izvoza konkuriralo v ustvarjenih dejavnikih (oz. za toliko manj v naravnih). **V letu 2000** so se strukturni premiki v rabi produkcijskih tvorcev še poglobili, saj je 1.4 strukturne točke več izvoza konkuriralo v ustvarjenih dejavnikih (oz. za toliko manj v naravnih); pri tem se je delež delovno intenzivnega izvoza znižal za 1.6 strukturne točke, delež izvoza z intenzivno rabo naravnih virov pa povečal za 0.2 strukturne točke.

Opazamo, da po letu 1998 ugodni trendi pri izvozu, konkurenčnem v človeških in naravnih virih ter delovni sili, stagnirajo ali se celo poslabšujejo, pri izvozu, konkurenčnem v tehnologiji, pa se nadaljujejo. To bi nakazovalo odstopanje od ambicij SGRS, po katerih

namerava Slovenija povečati svojo konkurenčnost v ustvarjenih proizvodnih dejavnikih, tako tehnoloških kot človeških.

Tabela: **Struktura blagovnega izvoza po primarnem proizvodnem dejavniku v Sloveniji v obdobju 1992-2001, v %**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ¹
Intenzivna raba naravnih virov	20.6	20.9	17.7	16.7	16.3	16.6	15.6	15.3	15.5	15.4
Intenzivna raba dela	24.7	26.4	24.8	23.3	22.7	21.6	21.3	21.4	19.8	20.1
Tehnološko intenzivni proizvodi	21.3	21.9	24.4	24.9	25.7	26.4	25.9	26.6	27.6	28.4
Intenzivna raba človeških virov	33.4	30.8	33.1	35.1	35.4	35.5	37.2	36.7	37.1	36.1

Vir: ITC COMTRADE database of United Nations Statistics Division, Statistični Urad Republike Slovenije, lastni preračuni (Zakotnik, 2000a).
Opomba: ¹ podatek od 1-XI 2001.

¹ Razčlenitev slovenskega blagovnega izvoza temelji na metodologiji Združenih narodov (United Nations Conference on Trade and Development).

² V skupino tehnološko intenzivnih proizvodov sodi izvozno blago z najvišjim deležem izdatkov za raziskave in razvoj v dodani vrednosti (kemikalije, izdelki iz plastike, oprema za telekomunikacije, oprema za medicinske in znanstvene namene ter meritve, fotoaparati in oprema). Razmejevanje tehnološko intenzivnih proizvodov in proizvodov z visoko vsebnostjo človeških virov (četrt skupina) je najbolj težavno, saj obe vsebujeta proizvode, ki, gledano na splošno, zahtevajo uporabo kompliciranih inputov. Izmed teh med intenzivne v človeških virih spadajo le tisti z relativno nižjim deležem izdatkov za raziskave in razvoj v dodani vrednosti kot pri tehnološko intenzivnem blagovnem izvozu (barve, gume, papir, RTV aparati ipd.).

³ Skupina delovno intenzivnih proizvodov vključuje proizvode z najnižjo dodano vrednostjo na zaposlenega, kot so: oblačila, tekstilni izdelki, pohištvo, steklo.

⁴ Za skupino proizvodov z intenzivno rabo naravnih virov je značilna nizka dodana vrednost na izdelek, visoka vsebnost naravnih virov in relativno preproste tehnologije proizvodnje: hrana, pijače, surovine, mineralna goriva, živalska in rastlinska olja, usnje, furnir in drug obdelan les (plošče), železne in neželezne kovine.

Delež investicij v bruto domačem proizvodu

Investicije so eden ključnih dejavnikov gospodarske rasti. Na eni strani vplivajo na rast proizvodnih kapacitet ter prinašajo novo tehnologijo in znanje. Na drugi strani pa investicije povečujejo agregatno povpraševanje ter tako vplivajo na zaposlenost in prejemke prebivalstva, s tem pa posredno tudi na večjo potrošnjo prebivalstva.

V Sloveniji se je investicijsko povpraševanje po letu 1993 (po koncu »tranzicijske depresije«) znatno krepilo in doseglo najvišjo rast v letu 1999 (realno 19.1%). V tem letu je **delež bruto investicij v osnovna sredstva v bruto domačem proizvodu** (BDP) tako znašal 27.4% oziroma kar 6 strukturnih točk več kot leta 1995. Investicijsko-varčevalna vrzel, ki se financira s tujim varčevanjem, je tako ob istočasni umiritvi varčevanja prebivalstva dosegla najvišjo raven v obravnavanem petletnem obdobju (4% BDP). Leta 2000 se je investicijska aktivnost upočasnila, tako da se je delež bruto investicij v osnovna sredstva v BDP znižal na 26.7%. Upočasnjena rast investicij je skupaj s povečanjem varčevanja prebivalstva vplivala na zmanjšanje investicijsko-varčevalne vrzeli na 3.2% BDP.

Gledano z vidika **tehnične strukture investicij** so v obdobju 1995–2000 k rasti investicij največ prispevale **investicije v druge zgradbe in objekte**, ki so bile leta 2000 realno kar za 75.5% višje kot leta 1995. Najvišje letne stopnje rasti investicij v druge zgradbe in objekte smo zabeležili v letih 1996 in 1999. Za leto 1996 je bila značilna pospešena gradnja avtocest, k dinamični rasti v letu 1999 pa je poleg gradnje avtocest, ki je v tem letu dosegla vrhunec, prispevala tudi okrepitev gradnje železnic, izven področja gospodarske infrastrukture pa smo zabeležili močnejšo rast industrijske gradnje in objektov za trgovino in storitve. **Stanovanjske investicije** so bile leta 2000 realno za 35.0% višje kot leta 1995, njihov delež v BDP se je v tem obdobju povzpел od 3.3% leta 1995 na 4.0% v letih 1998 in 1999, leta 2000 pa smo zabeležili zmanjšanje stanovanjske gradnje, tako da je njihov delež v BDP padel na 3.8%. V obdobju 1995–2000 so se precej okrepile **investicije v opremo in stroje** (realno za 60.2%), predvsem na račun investicij v “drugo opremo in stroje” (oprema in stroji brez transportne opreme). Najvišjo rast investicij v drugo opremo in stroje smo beležili v letih 1997–1999 (povprečna letna rast je znašala 17.8%). Kljub relativno visoki realni rasti teh investicij pa se njihov delež v BDP (izražen v tekočih cenah) ni tako izrazito povečal kot pri zgradbah in objektih, saj so cene opreme in strojev naraščale precej počasneje kot cene zgradb in objektov.

Upočasnitev investicijske aktivnosti v **letu 2000** je povezana z zmanjšanjem dveh pomembnih investicijskih agregatov (gl. tudi graf), in sicer stanovanjskih investicij realno za 2.7% in investicij v druge zgradbe in objekte realno za 1%, precej pa se je upočasnila tudi rast investicij v stroje in opremo, ki predstavljajo dobro tretjino vseh investicij v osnovna sredstva (na 3.1%). Umirjanje investicijske aktivnosti se je v **letu 2001** še okrepilo. V tretjem lanskem četrtletju so se bruto investicije v osnovna sredstva na medletni ravni že četrto zaporedoma realno znižale. Upadanje investicij je povezano s fiskalnim omejevanjem (ki je vplivalo predvsem na upočasnitev gradnje avtocest) in ohlajanjem ameriške in evropskih ekonomij, ki se odraža tudi na investicijskih odločitvah slovenskih podjetij.

V **primerjavi z državami EU** je delež investicij v osnovna sredstva v BDP v Sloveniji pričakovano višji (izjema je le Portugalska – gl. tabelo), saj so gospodarstva članic EU praviloma bolj razvita od slovenskega. V skupini držav, kandidatka za članstvo v EU, se Slovenija uvršča v skupino bolj razvitih tranzicijskih držav z relativno visoko nagnjenostjo k investiranju (gl. tabelo). Višji delež investicij v osnovna sredstva v BDP kot Slovenija imata Češka in Slovaška (leta 1995 je Slovenija zaostajala za Estonijo, Litvo, Češko in Slovaško).

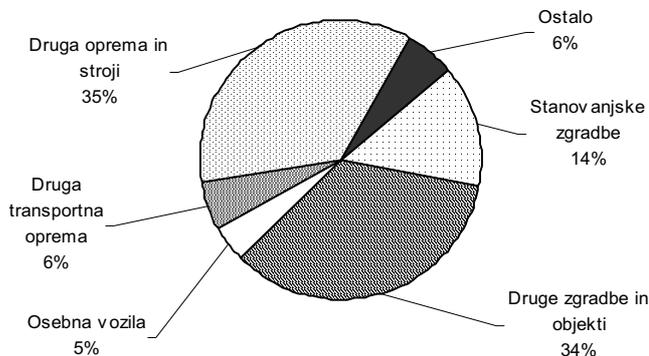
V skladu s **Strategijo gospodarskega razvoja Slovenije** naj bi se delež investicij v BDP-ju v prihodnjih letih rahlo okreplil. Dinamika investicij v zadnjih dveh letih je pretežno ciklične narave in zato odstopa od omenjenih strateških usmeritev.

Tabela: **Delež bruto investicij v osnovna sredstva v bruto domačem proizvodu v Sloveniji, članicah EU in nekaterih kandidatkah za vstop v EU v obdobju 1995-2000**

V %	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija	21.4	22.5	23.4	24.6	27.4	26.7
EU-15	19.8	19.6	19.4	19.9	20.2	20.6
Belgija	19.9	19.9	20.4	20.6	20.9	21.1
Danska	18.6	18.6	19.6	20.5	20.2	21.6
Nemčija	22.4	21.8	21.4	21.4	21.6	21.6
Grčija	18.6	19.5	19.8	21.1	21.7	22.7
Španija	22.0	21.6	21.9	22.8	24.0	25.3
Francija	18.8	18.5	18.0	18.4	19.1	19.7
Irska	17.2	18.8	20.3	22.1	23.5	23.6
Italija	18.3	18.3	18.3	18.5	19.0	19.6
Luksemburg	21.7	21.3	22.2	21.2	23.8	20.9
Nizozemska	20.3	21.1	21.5	21.5	22.5	22.7
Avstrija	23.3	23.3	23.5	23.6	23.3	23.7
Portugalska	22.8	23.4	25.6	26.8	27.4	28.6
Finska	16.3	17.0	18.0	18.7	19.0	19.3
Švedska	15.5	15.7	15.2	16.0	16.8	17.1
Velika Britanija	16.3	16.5	16.6	17.6	17.2	17.5
Kandidatke za članstvo v EU						
Bolgarija	15.3	13.6	10.8	11.6	15.9	16.2
Češka	32.0	31.9	30.6	29.0	27.9	28.3
Estonija	25.9	26.7	28.0	29.6	24.9	23.4
Madžarska	20.0	21.4	22.2	23.6	23.9	24.3
Litva	23.0	23.0	24.4	24.3	22.1	18.7
Latvija	15.1	18.1	18.7	27.3	25.1	24.6
Poljska	18.6	20.7	23.5	25.1	25.5	25.3
Romunija	21.4	23.0	21.2	18.3	18.0	18.5
Slovaška	26.4	34.2	35.9	38.0	30.8	30.0

Vir: SURS; Eurostat, New Cronos.

Slika: **Tehnična struktura bruto investicij v osnovna sredstva v Sloveniji, leta 2000**

Vir: SURS.

Delež neposrednih tujih investicij v BDP

Deleži izvoza in uvoza ter vhodnih in izhodnih neposrednih tujih investicij (NTI) v bruto domačem proizvodu (BDP) so najbolj osnovni kazalci stopnje internacionalizacije gospodarstva. Delež stanja vhodnih NTI v BDP se je v obdobju 1995-2000 povečal od 9.4% na 15.5%, delež stanja izhodnih NTI v BDP pa od 2.6% na 4.4%. To sicer kaže na povečevanje pomena NTI za vhodno in izhodno internacionalizacijo slovenskega gospodarstva, vendar v sebi skriva stagnacijo prilivov NTI in še vedno precej skromne odlive NTI. Podatki za leto 2001 so bolj obetavni: v obdobju januar-november 2002 so dosegli prilivi NTI 313 mio USD, odlivi pa 77 mio USD, kar je najvišji letni priliv oz. odliv doslej.

Če se osredotočimo na **vhodne NTI**, primerjava z državami EU in državami, kandidatkami za članstvo v EU, nedvoumno kaže, da je Slovenija med tistimi z najnižjim deležem stanja NTI v BDP. Med državami EU sta imeli leta 1999 nižji delež le Italija in Avstrija, med državami, kandidatkami za članstvo v EU, pa je imela tega leta Slovenija najnižji delež stanja NTI v BDP. Tik pred nami so bile Slovaška, Romunija in Poljska. V skupini kandidatk za članstvo v EU imajo sicer najvišje deleže NTI v BDP Estonija (47.9%), Madžarska (39.9%), Češka (33.0%) in Latvija (26.9%). Večina analiziranih držav je v obdobju 1995-1999 močno povečala delež stanja NTI v BDP: v EU kot celoti je bil višji za 8.8 odstotne točke, v Sloveniji pa za 3.8 odstotne točke. Med državami EU se je počasneje kot v Sloveniji delež NTI v BDP povečeval le v Grčiji in Španiji, enako rast kot v Sloveniji pa so zabeležili v Avstriji, Italiji in na Portugalskem. V večini držav, kandidatk za članstvo v EU, se je delež povečal za 15 odstotnih točk ali več; poleg Slovenije še najmanj v Slovaški, in sicer za 7.3 odstotne točke.

Nekoliko bolje se Slovenija v primerjavi z drugimi kandidatkami za članstvo v EU odreže na področju **izhodnih NTI**. Vendar so leta 1999 tudi po tem kazalcu tri države (Estonija, Latvija in Madžarska) prehitvale Slovenijo, Estonija in Madžarska pa sta v obdobju 1995-1999 tudi bistveno bolj povečali delež izhodnih NTI v BDP kot Slovenija. Kot je pričakovano, Slovenija po deležu izhodnih NTI v BDP močno zaostaja za državami EU (razen za Grčijo, gl. graf).

V **analizi stopnje internacionalizacije slovenskega gospodarstva** je zanimiva tudi primerjava deležev Slovenije v različnih svetovnih makroekonomskih agregatih. Ti deleži so bili v letu 2000 naslednji: (i) svetovni prilivi NTI (1998-2000): 0.0201%, (ii) svetovno stanje vhodnih NTI: 0.0445%, (iii) svetovni odlivi NTI (1998-2000): 0.0036%, (iv) svetovno stanje izhodnih NTI: 0.0133%, (v) svetovni BDP: 0.0568%, (vi) svetovni izvoz: 0.152%. Izstopa predvsem visoka razlika med visokim deležem v izvozu in nizkim deležem v vhodnih in izhodnih NTI.

SGRS navaja vsestransko internacionalizacijo slovenskega gospodarstva kot enega temeljnih mehanizmov povečevanja konkurenčne sposobnosti slovenskega podjetniškega sektorja. Internacionalizacija slovenskega gospodarstva poteka v prvi vrsti preko zunanjetrgovinskih tokov, precej manj pa preko NTI. Slovenija je z izvozom močno internacionalizirana oziroma integrirana v svetovno gospodarstvo, za NTI pa velja prav obratno. Kljub konstantnemu naraščanju deleža vhodnih in izhodnih NTI v BDP, kar je v skladu z usmeritvami SGRS, ti deleži še vedno zaostajajo za deleži v večini primerljivih držav, to je držav članic EU in držav kandidatk za članstvo v EU. Če upoštevamo dejstvo, da je v svetu prodaja tujih podružnic (15,680 mrd USD leta 2000) v primerjavi z izvozom (7,036 mrd USD leta 1999; UNCTAD 2001) več kakor dvakrat pomembnejši način

preskrbe tujega trga, je očitno, da se bo morala tem trendom prilagoditi tudi Slovenija, če se želi učinkovito vključevati v mednarodno gospodarstvo.

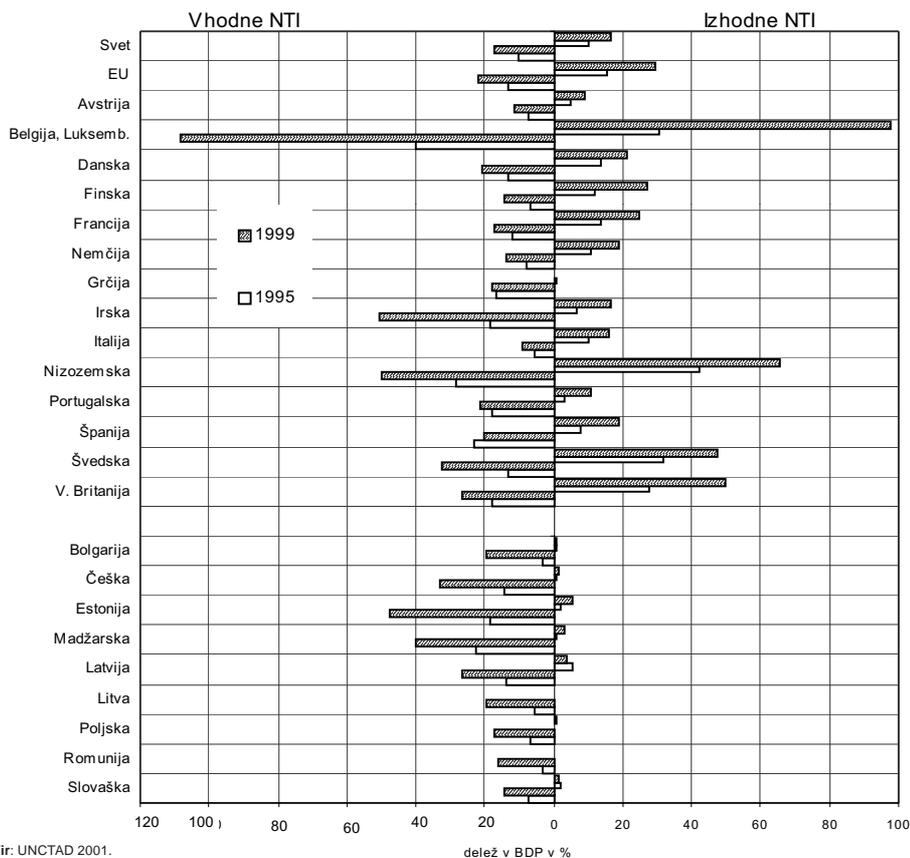
Tabela: Tokovi in stanja vhodnih in izhodnih NTI¹ v Sloveniji v obdobju 1993-2000²

V mio USD	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Vhodne NTI								
Stanje konec leta	954.3	1,325.9	1,763.4	1,998.1	2,207.3	2,765.8	2,656.5	2,808.5
Letni priliv ³	112.6	128.1	177.4	194.0	375.2	247.9	181.2	175.5
Stanje kot % BDP	7.5	9.2	9.4	10.6	12.1	14.1	13.2	15.5
Izhodne NTI								
Stanje konec leta	280.6	354.0	489.9	459.5	459.4	608.3	605.0	794.0
Letni odliv ⁴	-1.3	2.9	5.1	-6.3	-35.6	1.7	-37.5	-66.0
Stanje kot % BDP	2.2	2.5	2.6	2.4	1.5	3.1	3.0	4.4

Vir: Banka Slovenije.

Opombe: ¹ Podjetja, v katerih ima posamezni tuj investitor 10-odstoten ali višji delež v kapitalu. ² Od leta 1996 naprej so vključene tudi neposredne investicije povezanih gospodarskih družb v drugem kolenu. ³ Prilivi so načeloma manjši od sprememb stanj, saj je v plačilnem prometu s tujino zajet le del sprememb stanj. Glavna razlika je, da v prilivih niso zajete spremembe v neto obveznostih do tujega investitorja, poleg tega pa prilivi ne vsebujejo podatkov povezanih gospodarskih družb v drugem kolenu. Od l. 1995 naprej so v podatkih plačilne bilance vključeni tudi reinvestirani dobički. ⁴ Negativni predznak pomeni odliv.

Slika: Stanje vhodnih in izhodnih NTI kot delež v BDP v državah EU in državah kandidatkah za EU v 1995 in 1999, v %

Vir: UNCTAD 2001.

Delež zasebnega sektorja v BDP

Privatizacija je bila v zadnjem desetletju ena najpomembnejših strukturnih reform tako v Sloveniji kot v vseh vzhodno in srednjeevropskih tranzicijskih državah, zaobšla pa ni niti razvitih svetovnih ekonomij. Glavni **namen privatizacije** tranzicijskih gospodarstev v začetni fazi je bil vzpostaviti delujoče tržno gospodarstvo, kasneje pa med razlogi za privatizacijo postajajo vse pomembnejši potreba po novih investicijah in izboljšanju učinkovitosti upravljanja, nujnost zmanjšanja javnofinančnih primanjkljajev; privatizacija pa je po navadi tudi sestavni del procesov liberalizacije posameznih sektorjev, kot sta na primer energetika in telekomunikacije. S privatizacijo se povečuje delež zasebnega sektorja v bruto domačem proizvodu, ki je eden od indikatorjev, s katerimi merimo napredek v strukturnih reformah.

Statistični urad RS (SURS) je lani prvič objavil podatek o obsegu zasebnega sektorja v slovenskem gospodarstvu. Po teh podatkih je **bruto dodana vrednost zasebnega sektorja v Sloveniji** leta 1999 znašala 2,344 milijarde SIT, kar pomeni 73.7-odstotni delež v celotni bruto dodani vrednosti slovenskega gospodarstva oziroma 64.2-odstotni delež v bruto domačem proizvodu. Ker podatek SURS obstaja le za leto 1999, se bomo pri analizi dosedanjih gibanj in mednarodnih primerjavah naslonili na ocene EBRD, ki sicer nekoliko odstopajo od podatkov SURS (po oceni EBRD je bil v Sloveniji v letu 2000 delež zasebnega sektorja v BDP 65-odstoten, kar je približno toliko, kot ocenjuje SURS za leto 1999), hkrati pa so to edine ocene, ki zajemajo vse tranzicijske države srednje in vzhodne Evrope, zaradi večletne časovne serije pa omogočajo tudi medčasovne primerjave.

Glede na gibanje deleža zasebnega sektorja v bruto domačem proizvodu lahko tako v Sloveniji kot v drugih tranzicijskih državah, kandidatkah za vstop v EU, ločimo dve obdobji. Prvo obdobje, ki se nanaša na **prvo polovico devetdesetih let**, označuje relativno hitra rast deleža zasebnega sektorja v bruto domačem proizvodu, kar lahko povežemo z množičnimi privatizacijami podjetniškega sektorja, ki so jih države izvajale v tem obdobju. V drugem obdobju oziroma drugi polovici prejšnjega desetletja se je povečevanje deleža zasebnega sektorja v bruto domačem proizvodu pričakovano upočasnilo. Gre za obdobje, ko se je privatizacija izvajala v okviru prestrukturiranja posameznih sektorjev, npr. bančnega, telekomunikacijskega ipd.

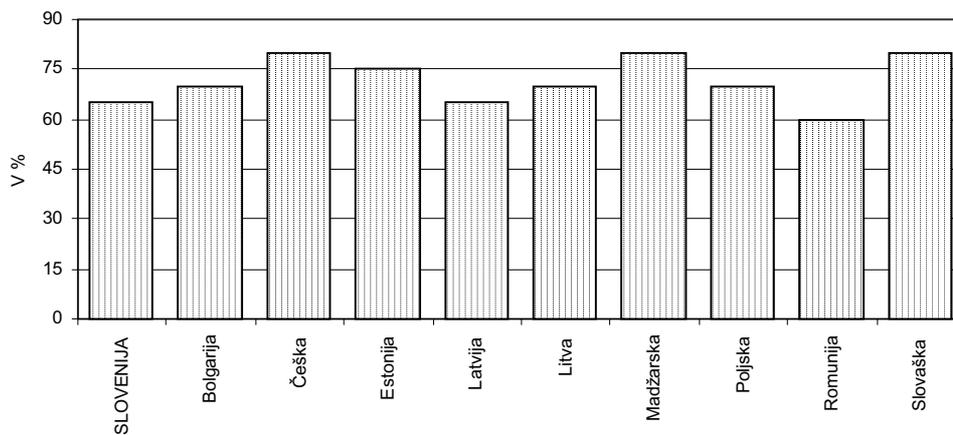
Konec devetdesetih let je zasebni sektor v obravnavanih državah predstavljal od 60 do 80% bruto domačega proizvoda. Delež zasebnega sektorja v slovenskem gospodarstvu je zelo blizu spodnji meji omenjenega razpona (gl. tabelo in graf), kar odraža postopnost izvajanja strukturnih reform v Sloveniji v primerjavi z nekaterimi drugimi razvitimi tranzicijskimi državami. Do danes je Slovenija takorekoč že zaključila privatizacijo tržnih dejavnosti, v teku je postopna privatizacija javnih gospodarskih služb, pripravlja pa se tudi prodaja državnih deležev v finančnem sektorju. Nadaljnjo rast deleža zasebnega sektorja v bruto domačem proizvodu predvideva tudi **Strategija gospodarskega razvoja Slovenije**, s tem ko poudarja nujnost dokončanja tranzicijskega prestrukturiranja podjetniškega in finančnega sektorja, reforme javnih gospodarskih služb in liberalizacije posameznih sektorjev, kot sta energetika in telekomunikacije.

Tabela: Delež zasebnega sektorja v bruto domačem proizvodu v nekaterih kandidatkah za članstvo v EU v obdobju 1992-2000

V %	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
SLOVENIJA	30	40	45	50	55	60	60	60	65
Bolgarija	25	35	40	50	55	60	65	70	70
Češka	30	45	65	70	75	75	75	80	80
Estonija	25	40	55	65	70	70	70	75	75
Latvija	25	30	40	55	60	60	65	65	65
Litva	20	35	60	65	70	70	70	70	70
Madžarska	40	50	55	60	70	75	80	80	80
Poljska	45	50	55	60	60	65	65	65	70
Romunija	25	35	40	45	55	60	60	60	60
Slovaška	30	45	55	60	70	75	75	75	80

Vir: EBRD Transition Report 2001.

Slika: Delež zasebnega sektorja v bruto domačem proizvodu v nekaterih kandidatkah za članstvo v EU v letu 2000

Vir: EBRD Transition Report 2001.

Povprečno število let šolanja delovno aktivnega prebivalstva

Sodobni produkcijski procesi in konkurenčne razmere na vse bolj mednarodno povezanih in odvisnih trgih na eni strani ter dosežena raven javnih storitev in družbenega standarda na drugi zahtevajo vedno bolj izobraženo delovno aktivno prebivalstvo, saj postajajo znanje in delovne sposobnosti v modernih postindustrijskih družbah vse bolj odločujoč produkcijski in razvojni dejavnik. Izobrazba in sposobnost kreativne uporabe znanja postajata tako pomembna komponenta konkurenčne sposobnosti posameznih gospodarstev. Sintetični kazalec izobrazbene sestave neke populacije je povprečno število let šolanja¹.

V primerjavi z razvitimi državami in glede na konkurenčne zahteve, ki jih postavlja pred slovensko gospodarstvo vključevanje v enotni evropski trg, je **izobrazbena sestava delovno aktivnega prebivalstva v Sloveniji** še relativno slaba, čeprav se izboljšuje. Na splošno je preveč zaposlenih s srednjo poklicno ali nižjo izobrazbo in premalo z visoko izobrazbo, zlasti pa to velja za gospodarstvo in za sektorje, ki so podvrženi zunanji konkurenci. V industriji ima visoko izobrazbo še vedno manj kot 5% zaposlenih, enako velja za gradbeništvo, gostinstvo in promet, v trgovini pa je bil ta prag presežen šele leta 2000. Najvišjo izobrazbeno sestavo imajo zaposleni v izobraževanju, javni upravi ter finančnem posredništvu, kjer deleži zaposlenih z visoko izobrazbo presegajo 20%, najslabšo pa v gradbeništvu (ki se je v obdobju 1995-2000 še poslabšala) in gostinstvu. V obdobju 1995-2000 se je izobrazbena sestava zaposlenih izboljševala v vseh področjih dejavnosti, razen v gradbeništvu ter zdravstvu in socialnem varstvu. Najhitreje se je izboljševala v področjih izobraževanja in javne uprave.

Povprečno število let šolanja **delovno aktivnih po anketah** o delovni sili (ki zajemajo tudi neformalno delovno aktivne osebe) je višje kot po registru (ki vključuje le formalno zaposlene in samozaposlene osebe), kar je delno posledica metodoloških razlik, morda pa ta razlika pomeni tudi dokaj visoko izobrazbeno raven neformalno zaposlenih oseb, zlasti tistih po pogodbah o delu in začasno zaposlenih, med katere se lahko uvrščajo tudi upokojeanci in študenti, ki (še) nimajo redne zaposlitve.

Prehod v na znanju temelječo družbo je tudi ena osnovnih **usmeritev SGRS**. Uresničevala naj bi se predvsem s politiko razvoja človeških virov, zlasti formalnega in neformalnega izobraževanja in usposabljanja. Posebej sta poudarjena kvaliteta izobraževanja in dvig izobrazbene ravni odraslega prebivalstva. Vendar ni dovolj načrtovati in spodbujati višjega izobraževanja mladine in odraslih, če hkrati ne spreminjamo tudi klime na strani zaposlovanja in ne skrbimo za večjo strukturno usklajenost izobraževalnega sistema s predvidenimi potrebami na trgu dela.

Prostih delovnih mest, za katera se zahteva le **nižja izobrazba**, je že danes manj od priliva iz šol, zato bodo iskalci zaposlitve, ki bodo končali zgolj osnovno šolo ali nižji poklicni program, tudi v prihodnje zelo težko dobili delo. Enako bo po projekcijah že sredi desetletja veljalo tudi za tiste, ki zaključijo največ **srednjo poklicno šolo**. Še največ možnosti bo za zaposlovanje oseb s končano **4- do 5-letno srednjo šolo**, kjer pa že sedaj prihaja predvsem do strukturnih neskladij. Zato bo osnovna naloga izobraževanja odraslih v prihodnje, da omogoči zlasti mlajšim odraslim doseči vsaj srednješolsko izobrazbo, poudarek pri tem bi moral biti zlasti na reševanju poklicnih strukturnih neskladij. Možni pa so tudi presežki iskalcev zaposlitve z **višjo in visoko izobrazbo**, če se bo izobrazbena sestava zaposlenih spreminjala tako počasi, kot se je v preteklem desetletju, ko je po naših ocenah priliv diplomantov presegal potrebe, kar se delno pozna tudi v številu brezposelnih z višjo in visoko izobrazbo. Glede na veliko število študentov pričakujemo v naslednjem desetletju več kot 100 tisoč diplomantov, če pa bi delež zaposlenih z visoko izobrazbo naraščal tako počasi kot v preteklem desetletju, bi jih

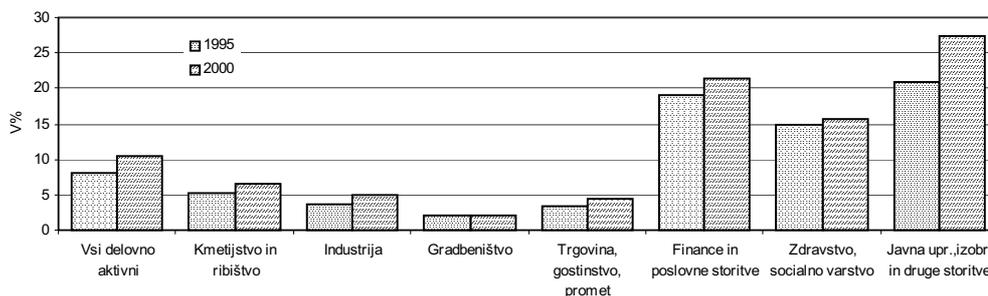
potrebovali manj kot 50 tisoč. Zelo verjetno je sicer, da bo visoko število bodočih diplomantov spodbudilo hitrejše zaposlovanje oseb z višjo in visoko izobrazbo, vendar bi to zlasti v proizvodnih dejavnostih zahtevalo dodatne investicije in spremembo v konceptih kadrovanja. Ob tem je treba še poudariti, da bodo možnosti za rast zaposlenosti nasploh v bodoče še naprej omejene. Zaradi visoke kapitalne intenzivnosti industrijske proizvodnje je rast zaposlenosti možna predvsem v storitvah, ki pa so dejansko še vedno premalo pripravljene na konkurenco bodočega enotnega trga storitev v okviru EU. Država bi se zato morala dogovarjati s socialnimi partnerji za politiko, ki bo spodbujala večje in hitrejše zaposlovanje diplomantov.

Tabela: Povprečno število let šolanja delovno aktivnega prebivalstva v Sloveniji v obdobju 1995-2000

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Delovno aktivni po registru SURS, brez kmetov	10.6	10.7	10.7	10.8	10.8	10.9
Kmetijstvo in ribištvo (podj.)	10.1	10.2	10.3	10.3	10.4	10.4
Industrija	9.8	9.8	9.9	9.9	10.0	10.0
Gradbeništvo	9.7	9.7	9.6	9.6	9.6	9.6
Trgovina, gostinstvo, promet	10.3	10.4	10.4	10.4	10.5	10.5
Finance in poslovne storitve	12.0	12.0	12.1	12.1	12.1	12.2
Zdravstvo, socialno varstvo	11.8	11.8	11.7	11.7	11.7	11.7
Javna uprava, izobraževanje in druge storitve	12.5	12.5	12.6	12.7	12.7	12.8
Delovno aktivni po ADS ¹	11.0	11.1	11.0	11.2	11.3	11.4
15-39 let	11.3	11.2	11.3	11.4	11.5	11.6
40 let in več	10.7	10.9	10.7	10.9	11.0	11.1
Brezposelni po ADS ¹	10.2	10.2	10.3	10.3	10.3	10.4
15-39 let	10.7	10.5	10.5	10.4	10.5	10.9
40 let in več	8.9	9.4	9.9	10.2	10.0	9.6

Vir: SURS.
Opomba: ¹ Anketa o delovni sili.

Slika: Delež zaposlenih z visoko izobrazbo po dejavnostih v Sloveniji v letih 1995, 2000, v %

Vir: SURS.

¹ Povprečno število let šolanja je formalni kazalec izobrazbe, ki ničesar ne pove o njeni kvaliteti ter o dejanskem znanju in sposobnostih, s katerimi razpolaga opazovana populacija. Prav tako meri le formalno izobrazbo, ne pa tudi vse pomembnejših dodatnih izobraževanj zaposlenih.

Delež prebivalstva z vsaj srednjo izobrazbo

Ob zadnjem popisu prebivalstva leta 1991 je imela Slovenija še vedno relativno slabo razvito **izobrazbeno sestavo prebivalstva**, povprečno število let šolanja prebivalstva v starosti 25 let in več je bilo 9,7, srednjo ali terciarno izobrazbo je imelo le 53,5% prebivalstva. Novejši podatki, ki jih nudijo ankete o delovni sili, kažejo, da se izobraženost slovenskega prebivalstva izboljšuje. K temu je največ pripomogla večja vključenost mladine v srednje, višje in visoke šole, (delno tudi zaradi visoke brezposelnosti mladih v devetdesetih letih), izobraževanje odraslih pa se je v devetdesetih letih celo skrčilo.

Relativno visoka brezposelnost mladih (v zadnjih petih letih okrog 18% po rezultatih ankete o delovni sili, v začetku devetdesetih let pa celo okrog 25%) žene mlade, da podaljšujejo formalno izobraževanje, zato dejansko izobraževanje mladine že presega nekatere nacionalne cilje na tem področju. Tako je bilo v srednje šole leta 2000 vpisanih že okrog 94% generacije (leta 1995 82%), vsaj eno stopnjo srednje šole pa je leta 2000 končalo več kot 77% (leta 1995 dobrih 70%) generacije. Povečuje se tudi vpis rednih študentov, ki predstavljajo sedaj (brez absolventov) že več kot 30% generacije (leta 1995 slabih 24%), diplomira pa 22% generacije v primerjavi z 18% leta 1995. Zaradi višjega priliva bolj izobražene mladine iz šol se tako izboljšuje tudi izobrazbena sestava prebivalstva. Po podatkih anket o delovni sili se je **delež prebivalstva** Slovenije v starosti 25 let in več **s srednjo ali višjo in visoko izobrazbo** povečal od slabih 69% leta 1995 na dobrih 73% leta 2001.

Mednarodne primerjave so, zlasti ko gre za prebivalstvo s srednjo izobrazbo, zaradi metodoloških razlik vprašljive, manj vprašljive pa so, ko gre za terciarno izobrazbo. Tu v Sloveniji še vedno močno zaostajamo za razvitejšimi in bolj propulzivnimi evropskimi državami (gl. graf).

V Sloveniji imamo poleg SGRS, ki obravnava prioritete usmeritve na področju izobraževanja (ena od njih je izboljšanje izobrazbene ravni prebivalstva), dva sektorska dokumenta, ki natančneje obravnavata **ciljne projekcije izobraževanja in izobrazbene sestave prebivalstva**. To sta Nacionalni program visokega šolstva (NPVŠ) in Nacionalni program izobraževanja odraslih (NPIO). Prvi si postavlja za cilj doseganje 50-odstotne vključenosti generacije v terciarno raven rednega izobraževanja, število študentov na 1000 prebivalcev pa naj bi se gibalo okrog 35. Tudi drugi program postavlja visoke cilje, po katerih naj bi povečevali vključenost prebivalstva v programe za dokončanje osnovne izobrazbe tako, da bi bila do leta 2010 v te programe vključena *polovica* (po nižji varianti: *tretjina*) prebivalstva v starosti od 15 do 49 let brez te izobrazbe ter da bi zagotovili možnost za nadaljevanje izobraževanja na srednji stopnji *tretjini* (nižja različica: *četrtini*) odraslih v starosti od 15 do 49 let z nedokončano srednjo šolo, v programih višjega strokovnega izobraževanja pa *desetini* prebivalstva v starosti od 15 do 49 let s končano srednjo šolo, ki ni že vključeno v študij na visokih šolah in univerzah.

Cilj 35 študentov na 1000 prebivalcev je že presežen. Število študentov (brez absolventov) se bo verjetno tudi v bodoče gibalo okrog 36 na 1000 prebivalcev, z absolventi pa okrog 40. Bolj vprašljiva, glede na sedanjo organiziranost visokega šolstva, je zahteva, da naj bi bilo vključeno v redni študij 50% generacije. Sedaj predstavljajo redni študenti brez absolventov 30, z absolventi pa 37% generacije, vsi študenti skupaj pa brez absolventov 48% in z absolventi okrog 53% generacije. Še manjši pa je delež rednih diplomantov v generaciji, ki se sicer povečuje, vendar še vedno ne dosega 25%.

Zadnja leta se ponovno (po občutnem zmanjšanju v devetdesetih letih) povečuje tudi **vklučenost odraslih v formalno izobraževanje**, čeprav je Nacionalni program izobraževanja odraslih še vedno le v obravnavi. Izobraževanje odraslih za dosego formalne izobrazbe naj bi predvsem omogočilo, da bi odrasli z nezadostno ali neustrezno izobrazbo dosegli boljši izobrazbeni status, zato je razumljivo, da si mlajši odrasli brez končane osnovne šole želijo pridobiti vsaj osnovnošolsko ali nižjo poklicno izobrazbo v šolah za odrasle, vendar to že doslej ni bilo in tudi v bodoče ne bo dovolj, da bi se jim zaradi tega povečale možnosti za zaposlitev. Zato bodo morali končati vsaj katero od 4- do 5-letnih letnih srednjih šol. Vendar je treba opozoriti na velike strukturne probleme pri zaposlovanju oseb s srednjo izobrazbo, saj je teh med brezposelnimi ravno toliko kot oseb brez izobrazbe. Poudarek pri srednješolskem izobraževanju odraslih bi zato moral biti ravno na reševanju teh strukturnih neskladij.

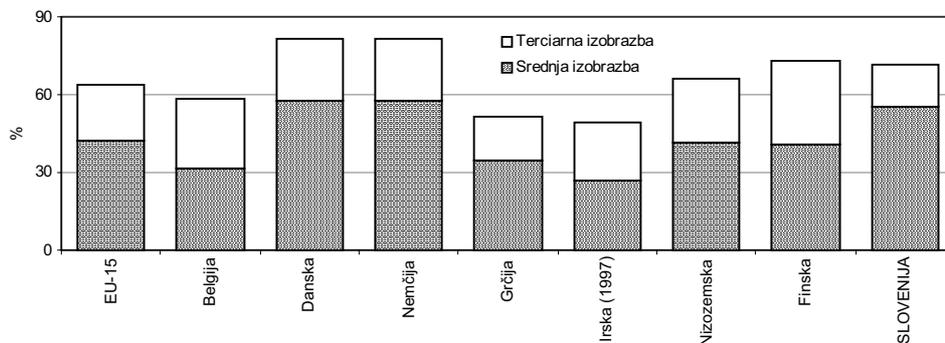
Tabela: Delež prebivalstva z vsaj srednjo izobrazbo v Sloveniji v obdobju 1995-2001, v %

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Izobrazbena struktura prebivalstva							
Delež prebival. z vsaj srednjo izobrazbo	65.2	67.4	67.1	69.1	70.4	71.2	73.2
Srednja izobrazba:	50.9	53.9	53.2	53.8	54.8	55.5	57.1
srednja poklicna	25.2	27.6	27.1	27.2	26.8	24.7	25.9
strokovna ali splošna	25.7	26.4	26.1	26.7	28.0	30.8	31.2
Terciarna izobrazba:	14.2	13.4	13.9	15.3	15.6	15.7	16.1
višja	7.5	6.9	7.2	7.7	7.6	7.3	7.0
visoka	6.1	5.8	6.0	6.8	7.2	7.6	8.2
podiplomska	0.7	0.7	0.7	0.7	0.8	0.9	1.0
Kazalci izobraževanja mladine							
Končali srednjo šolo (v % od generacije)	70.4	74.8	74.1	74.4	76.7	77.5	np
Redni diplomanti (v % od generacije)	17.8	19.9	19.9	19.6	22.4	21.7	np
Vpisani v sred. šole (v % od gener. 16-19)	82.0	84.1	87.0	88.2	89.2	94.0	np
Redni študenti (v % od generacije 20-24)	23.6	24.5	25.4	27.6	29.6	30.3	np

Vir: SURS; preračuni UMAR.

Opomba: np - ni podatka.

Slika: Delež prebivalstva s končano vsaj srednjo šolo v Sloveniji, EU in izbranih članicah EU v letu 2000

Vir: Eurostat.

Delež aktivnih uporabnikov interneta

Raba interneta sodi med najpogostejše indikatorje razvitosti informacijske družbe. **Število aktivnih uporabnikov interneta** (aktivni uporabniki so tisti, ki uporabljajo internet vsaj enkrat tedensko) se je v **Sloveniji** v obdobju 1996-2001 povečalo za več kot šestkrat: leta 1996 je aktivno uporabljalo internet 3%, v letu 2001 pa že 19% celotne populacije. Po relativno visokih stopnjah rasti v prvih letih se je rast števila uporabnikov interneta v naslednjih letih umirila (gl. tabelo). Upočasnjevanje stopenj rasti z večanjem števila uporabnikov interneta se zdi sicer razumljivo glede na že dosežen nivo uporabe. Vendar pa **primerjave z državami Evropske unije** kažejo, da je tudi v tem obdobju mogoče dosegati visoke stopnje rasti penetracije interneta. Slovenija je tako še leta 1998 po tem kazalcu dosegala boljše rezultate kot nekatere članice EU in le rahlo zaostajala za povprečjem Evropske unije (EU 9.2%, Slovenija 9%), v naslednjih letih pa se je od evropskega povprečja že močno oddaljila: odstotek aktivnih uporabnikov interneta je v Evropski uniji v letu 2001 dosegel 31%, v Sloveniji pa 19%. Podatki o deležu gospodinjstev, ki imajo dostop do interneta, kažejo, da je upočasnjena rast uporabe interneta v zadnjih letih v veliki meri posledica šibke rasti dostopa do interneta od doma, kjer je Slovenija ravno tako še pred nekaj leti presegala evropsko povprečje, v letu 2000 pa je za njim že zaostala (Slovenija 21%, EU 28%). Raziskava o digitalnem razkoraku v Sloveniji (Vehovar, Vukčević, 2001) navaja med najpomembnejšimi dejavniki dostopa do interneta od doma, ki je osnova za aktivno uporabo interneta¹, stroške dostopa in opreme.

Rast uporabe interneta pa se ne upočasnjuje le glede na EU pač pa tudi v **primerjavi z nekaterimi kandidatki za članstvo v EU**. Slovenija sicer po deležu uporabnikov interneta še vedno močno presega povprečje teh držav (5.5% v letu 2000), vendar pa je v letu 2000 (zadnje leto, za katerega so razpoložljivi mednarodno primerljivi podatki) že zaostala za Estonijo, s katero si je v letu 1999 takorekoč še delila prvo mesto v skupini. Zaostala pa je tudi za Ciprom (gl. graf).

Relativno visoko rast števila uporabnikov interneta v Evropski uniji je mogoče povezati z ukrepi aktivne **politike razvoja informacijske družbe** v zadnjih letih. Razkorak med Slovenijo in EU, ki se je pojavil v zadnjem obdobju, zelo verjetno opozarja na to, da v Sloveniji z načrtnim spodbujanjem razvoja informacijske družbe kasnimo. S sprejetjem okvirne zakonodaje (Zakon o telekomunikacijah, UL RS 30/2001), ustanovitvijo neodvisnega regulatornega organa za telekomunikacije ter Ministrstva za informacijsko družbo, pristojnega za vodenje politike na tem področju, Slovenija sledi usmeritvam Strategije gospodarskega razvoja Slovenije 2001–2006 (SGRS), katerih cilj je odpraviti zaostanek za EU na področju razvitosti informacijske družbe. Slovenija že uvaja informatizacijo nekaterih področij (zdravstvo, državna uprava, e-šole, bančništvo), vendar pa je za doseganje optimalnih učinkov uvajanja informacijske družbe potreben celovit pristop v obliki nacionalne strategije in akcijskega načrta, kjer za EU še precej zaostajamo. Prvi korak na tem področju je bil narejen s sprejetjem Akcijskega načrta eEurope Plus (maj 2001), s katerim naj bi države kandidatke za vstop v EU, tudi Slovenija, sledile evropskemu vzorcu načrtnega spodbujanja razvoja informacijske družbe. Prav tako je zelo pomembna tudi čimprejšnja popolna uveljavitev sprejete zakonodaje, kar bi poleg vzpostavitve stroškovno orientiranih cen omogočilo tudi povečanje konkurence na trgu in s tem znižanje stroškov. Projekcije, ki izhajajo iz projekta Raba interneta v Sloveniji (RIS), kažejo, da bi se v primeru podobnih ugodnih okoliščin kot v EU (proaktivna državna politika, nizke cene telekomunikacij) v Sloveniji leta 2006 delež aktivnih uporabnikov interneta v populaciji povečal na okoli 65%, v primeru skrajno neugodnih okoliščin pa bi bila penetracija interneta le okoli 40-odstotna.

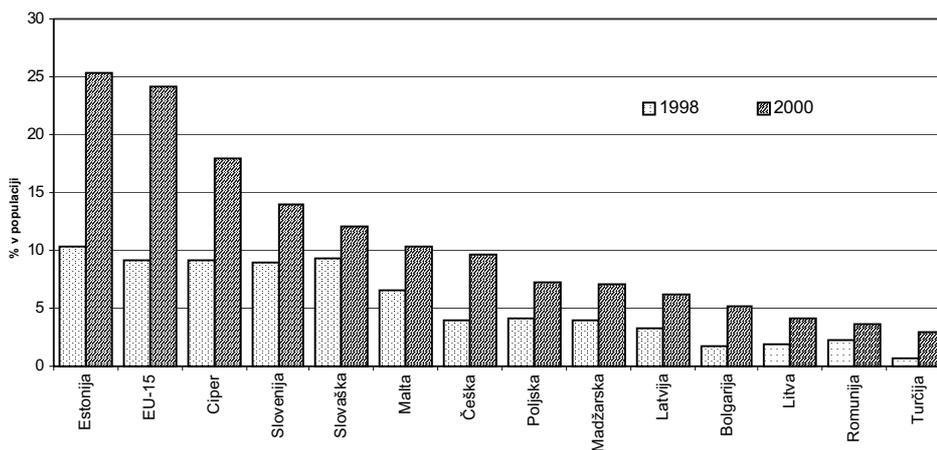
Tabela: Nekateri kazalci rabe interneta v Sloveniji v obdobju 1996-2001

Deleži, v %	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Aktivni ¹ uporabniki interneta v celotni populaciji	3	6	9	11	14	19
Dostop do interneta po nekaterih vrstah uporabnikov:						
Gospodinjstva ²	3	8	9	15	21	-
Mala podjetja ²	7	31	57	77	88	-
Srednje velika podjetja ²	16	37	69	89	97	-
Velika podjetja ²	25	53	82	96	99	-

Vir: RIS.

Opomba: ¹ aktivni uporabniki so tisti, ki uporabljajo internet vsaj enkrat tedensko, ² delež gospodinjstev / podjetij, ki imajo dostop do interneta, v vseh gospodinjstvih / v vseh malih / v vseh srednjih / v vseh velikih podjetjih.

Slika: Število uporabnikov interneta – primerjava Slovenije s kandidatkami za članstvo v Evropski uniji in Evropsko unijo

Vir: RIS (za Slovenijo), Eurostat, Statistics in Focus, Information Society Statistics, Theme 4-37/2001 (za ostale države).

¹ Tri četrtine aktivnih uporabnikov interneta ima dostop od doma (Vehovar, Vukčević, 2001).

Število varnih strežnikov na milijon prebivalcev

Med indikatorji razvitosti informacijske družbe se v zadnjem času, zaradi zahteve po vse večji varnosti transakcij na internetu, ki je osnova za uporabo interneta v poslovne namene, pojavlja **število varnih strežnikov na milijon prebivalcev**. Varni strežniki vzpostavljajo varnost na nivoju povezave med dvema računalnikoma ali na nivoju samega dokumenta, najpogosteje se uporabljajo s strani bank in drugih finančnih institucij, izdajateljev kreditnih kartic, prodajalcev programske opreme, vojske, vladnih uradov ipd. (RIS). Glede na to, da preko običajnih strežnikov informacije na internetu niso dobro varovane, se v zadnjem času število varnih strežnikov vse bolj povečuje. V **Sloveniji** je bilo leta 1999 32 varnih strežnikov na milijon prebivalcev, kar je več kot dva- in polkrat več kot leto pred tem in povsem primerljivo z razvitimi evropskimi državami. V **Evropski uniji** se je namreč število varnih strežnikov v letu 1999 gibalo od 10 na Irskem in na Nizozemskem do 40 v Luksemburgu. Število varnih strežnikov pa se spremlja tudi glede na to, ali uporabljajo šibko¹ ali močno kodiranje. Tukaj so rezultati za Slovenijo nekoliko manj ugodni, saj je razmerje med strežniki s šibkim in močnim kodiranjem kar dva proti ena, v najbolj razvitih državah pa prevladujejo strežniki z močnim kodiranjem.

Relativno visoka razvitost Slovenije v smislu gostote varnih strežnikov pa je v popolnem nasprotju s statistikami o **številu strežnikov**, ki postavljajo Slovenijo med precej manj razvite države. Gre za indikator, ki se uporablja za merjenje razvitosti informacijske družbe že dlje časa in zato omogoča daljše časovne primerjave, vendar pa je z metodološkega vidika problematičen. Po oceni strokovnjakov (Remec, Vehovar, 1999) je v **Sloveniji** število strežnikov podcenjeno. Zelo zgovorno o tem govori že samo dejstvo, da so v Sloveniji v štetje zajeti le tisti strežniki, ki so vključeni v domeno *si*, izključeni pa so vsi strežniki, ki delujejo pod domenami *org*, *com*, *net*. Slovenija tako z 1.4 strežnika **na 100 prebivalcev** v letu 2001 precej zaostaja za **povprečjem EU** (3.3 v letu 2001), pa tudi za nekaterimi **srednje- in vzhodnoevropskimi državami** (Estonija 3.1, Češka 1.8). Čeprav ugotovljena metodološka neskladja zmanjšujejo primerljivost teh podatkov med državami, pa je vendarle zaskrbljujoč trend upočasnjevanja rasti števila strežnikov v zadnjih letih. Podatki o številu strežnikov namreč kažejo strmo rast v obdobju 1995-1998, nato pa je njihovo število v letih od 1998 do 2000 takorekoč stagniralo, rast pa smo ponovno zabeležili v letu 2001. Kot je razvidno iz grafa, se je vrednost kazalca v povprečju v EU v letih od 1998 do 2001 več kot podvojila, podobno pa velja tudi za nekatere bolj razvite kandidatke za vstop v EU.

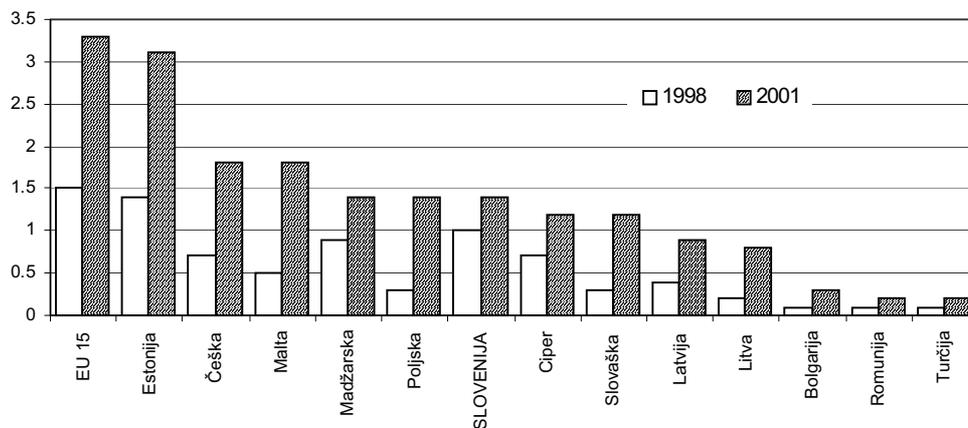
Razmeroma ugodno mednarodno uvrstitev Slovenije glede gostote varnih strežnikov ter hitro rast števila strežnikov v zgodnejšem obdobju razvoja informacijske družbe je mogoče pojasniti z informacijsko razvitimi podjetji² ter informatizacijo nekaterih področij, kot so zdravstvo, državna uprava in bančništvo. Hkrati pa upočasnitev nadaljnje rasti števila strežnikov v zadnjih letih najverjetneje opozarja na problem visokih stroškov najetih vodov, zaradi česar se podjetja ne odločajo za najeto linijo, ampak v 90% za klicni dostop do interneta (Vehovar, Kuhar, 2001). Čimprejšnja popolna uveljavitev sprejete zakonodaje in s tem vzpostavitev stroškovno orientiranih cen, vzpostavitev učinkovite konkurence na trgu ter sprejetje nacionalne strategije razvoja informacijske družbe bi zato pomembno prispevali k dohitevanju razvitih držav na tem področju, kar je tudi eden od ciljev **Strategije gospodarskega razvoja Slovenije**.

Tabela: Število varnih strežnikov na milijon prebivalcev v Sloveniji, nekaterih članicah EU in ZDA

	1997	1998	1999
SLOVENIJA	-	12	32
ZDA	30	30	60
Luksemburg	10	25	40
Švedska	5	15	30
Finska	5	15	20
Avstrija	3	10	15
Irski	3	15	10
Danska	2	10	10
Nemčija	2	5	15
Nizozemska	5	5	10

Vir: RIS, Varnost transakcij na internetu, <http://www.ris.org>.

Slika: Število strežnikov na 100 prebivalcev - primerjava Slovenije s kandidatki za članstvo v Evropski uniji in Evropsko unijo

Vir: RIS, Eurostat: Statistics in Focus, Information Society Statistics, Theme 4-37/2001.

¹ Šibko kodiranje je lažje dekodirati.

² Takorekoč 100% velikih in srednje velikih ter skoraj 90% majhnih podjetij ima dostop do interneta, več kot 60% velikih in srednje velikih podjetij ter skoraj 40% malih podjetij ima svojo spletno stran, okrog 30% podjetij pa tudi že sprejema oziroma uporablja elektronska naročila (RIS). Vendar pa dosedanje ocene kažejo, da za zdaj v Sloveniji podjetja zelo redko uporabljajo elektronsko poslovanje (manj kot 1% vrednosti vseh naročil se opravi v okviru e-poslovanja).

Število raziskovalcev na tisoč aktivnih prebivalcev

Število raziskovalcev prikazuje dejansko vključenost človeških virov v raziskovalno-razvojno dejavnost (RRD), s čimer je potencialno izražena intenziteta produciranja, izkoriščanja in uporabe novega (tehnološkega) znanja. V obdobju 1996-1999 je bilo v Sloveniji v povprečju 4.5 raziskovalcev¹ na 1000 aktivnih prebivalcev. Njihovo število se je začelo po letu 1996 zmanjševati in kljub ponovni rasti po letu 1998 vrednost kazalca v letu 1999 še ni dosegla ravni iz leta 1996 (gl. tabelo). **Struktura po spolu** se praktično ni spreminjala: delež raziskovalk se je povečal za eno strukturno točko na 33.6%. Mnogo bolj dinamično je bilo spreminjanje števila raziskovalcev po posameznih sektorjih zaposlitve (glej tabelo). Delež raziskovalcev se je najbolj povečal v **poslovnem sektorju**, za 6.2 strukturne točke (v povprečju za 2.5% na leto), bistveno manj pa v **vladnem sektorju** (za 1.3 strukturne točke). Take strukturne spremembe so skladne s ciljem Nacionalnega raziskovalnega programa², sprejetega leta 1995, in jih povzema tudi predlog novega Nacionalnega raziskovalnega programa za obdobje 2002-2006³. Ena izmed prednostnih nalog politike spodbujanja znanstvene in raziskovalno-razvojne dejavnosti v obdobju 2002-2006 je prav povečevanje deleža razvojno-raziskovalnih kadrov v gospodarstvu, s tem da je v obeh programih izpostavljen razvoj močnega, po kakovosti mednarodno primerljivega jedra raziskovalcev za delo tako v znanosti kot v gospodarstvu.

Ker je prišlo v obdobju 1993-1995 do napake v podatku o številu raziskovalcev **visokošolskega sektorja**, izraženega v ekvivalentu polne zaposlenosti, je smiselno analizirati ta sektor le po letu 1995. Podatki o visokošolskih raziskovalcih so namreč vključevali tudi njihovo pedagoško delo, zato so bili precenjeni (to se odraža tudi v celotnem številu raziskovalcev za leto 1995). Delež raziskovalcev visokošolskega sektorja se je tako v obdobju 1996-1999 zmanjšal za 1.9 strukturne točke.

Čeprav se je delež raziskovalcev v poslovnem sektorju nenehno povečeval, ostaja **struktura državnih proračunskih sredstev za RRD** še vedno neustrezna (premajhno financiranje aplikativnih raziskav) in se je v obdobju 1997-1999 še poslabšala. V letu 1999 (zadnji razpoložljivi podatki) je bila tako struktura državnih proračunskih sredstev za RRD sledeča: 57.1% za temeljne raziskave (leta 1997 51.2%), 25.4% za aplikativne raziskave (23.1%) in 17.5% za eksperimentalni razvoj (25.7%). Na neustreznost strukture državnih proračunskih sredstev za RRD kaže tudi struktura financiranja bivšega Ministrstva za znanost in tehnologijo. V letu 1990 je bilo razmerje med temeljnimi in aplikativnimi raziskavami 70:30; do leta 1999 se je to razmerje na škodo aplikativnih raziskav še zmanjšalo in je znašalo 83:17 (Bučar, Stare, 2001, str. 12).

Mednarodne primerjave kažejo, da se Slovenija po številu raziskovalcev na 1000 prebivalcev uvršča pred skupino višegrajskih držav in tistih članic EU, ki se jim po gospodarski razvitosti najbolj približa, še vedno pa močno zaostaja za razvitimi evropskimi državami in tudi za evropskim povprečjem (5.3 raziskovalci na 1000 prebivalcev v letu 1998).

V okviru Strategije gospodarskega razvoja Slovenije se kot eden glavnih virov zviševanja produktivnosti dela in nacionalne konkurenčne sposobnosti izpostavlja širjenje raziskovalno-razvojnih aktivnosti, in sicer predvsem v okviru zasebnega sektorja (gl. tudi indikator Delež izdatkov za RRD v BDP). Podatki o gibanju števila raziskovalcev, podobno kot podatki o strukturi izdatkov za raziskovalno-razvojno dejavnost kažejo na pozitivne premike na tem področju v zadnjih letih obdobja, za katerega razpolagamo s podatki. Vendar pa v Sloveniji ni problematično le število raziskovalcev (obseg raziskovalno-razvojne dejavnosti), ampak tudi nezadostna stopnja povezovanja in sodelovanja med industrijo in raziskovalno-razvojno sfero na eni strani ter na drugi, med raziskovalnimi inštituti samimi. V Sloveniji se namreč že daljše obdobje izpostavlja problem prevelike naklonjenosti temeljnim raziskavam in hkratne

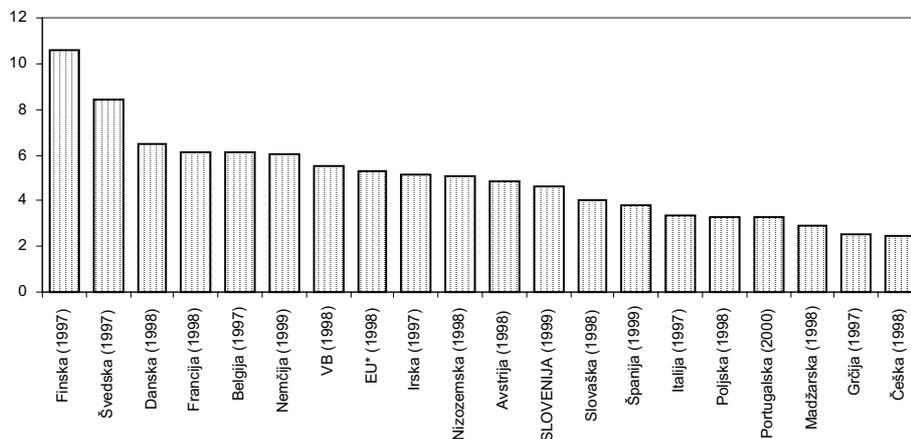
podcenjenosti aplikativnega raziskovanja. To dejstvo ima svoje temelje tudi v samem sistemu financiranja in ovrednotenja RRD. Po eni strani raziskovalno-razvojna sfera ni pomembno zainteresirana in spodbujena k prodajanju in prenosu svojega znanja podjetniškemu sektorju, po drugi pa je kriterij za ovrednotenje RRD premočno usmerjen na bibliografska merila (na primer indeks znanstvenega citiranja). Sodelovanje z industrijo prinese zgolj malo, če sploh kakšno priznanje v smislu uspešne RRD (Bučar, Stare, 2001). Da bi zapolnili vrzel na področju prešibkega sodelovanja pri prenosu znanja iz raziskovalne sfere v industrijo, bi bilo potrebno na eni strani postaviti širše kriterije za ovrednotenje in financiranje RRD, na drugi pa ugotoviti, ali se že sprejeti programi na tem področju tudi izvajajo.

Tabela: Število raziskovalcev, izraženo v ekvivalentu polne zaposlenosti, v Sloveniji v letih 1995 - 1999

Leto	Število raziskovalcev	Struktura raziskovalcev glede na sektor zaposlitve, v %			
		Poslovni sektor	Vladni sektor	Visokošolski sektor	Zasebni nepridobitni sektor
1995	4,897 ¹	28.6	32.8	35.91	2.7
1996	4,489	30.5	35.2	31.4	2.8
1997	4,022	34.0	34.8	28.4	2.8
1998	4,285	34.0	35.0	28.8	2.2
1999	4,427	34.8	34.1	29.5	1.6

Vir: Statistični letopis, različni letniki, SURS; Statistične informacije. Prebivalstvo po anketi o delovni sili, SURS; izračun UMAR.
Opomba:¹ precejšen podatek zaradi napake v številu raziskovalcev visokošolskega sektorja, izražene v ekvivalentu polne zaposlenosti.

Slika: Število raziskovalcev, izraženo v ekvivalentu polne zaposlenosti, na 1000 aktivnih prebivalcev v Sloveniji, državah EU in višegrajskih državah

Opomba: * Luxembourg ni upoštevan v EU povprečju.

Vir: Statistični letopis RS, različne številke, SURS; Towards a European Research Area, Key Figures 2001, Special edition, Indicators for benchmarking of national research policies. European Commission, 2001; CESTAT, Statistical Bulletin, št. 1999/3, SURS; R&D and innovation statistics in candidate countries and the Russian Federation, Data 1996-97, 2000 Edition, European Communities 2001.

¹ Število raziskovalcev, izraženo v ekvivalentu polne zaposlenosti, vključuje osebe, ki delajo poln delovni čas na področju RRD, prav tako pa tudi osebe, ki delajo le del delovnega časa (več kot 10% in manj kot 90%).

² Nacionalni raziskovalni program, Uradni list RS, št. 8/1995

³ Izhodišča in usmeritve Nacionalnega raziskovalnega programa, Predlog, 29.10. 2001.

Delež inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih

V začetku devetdesetih let so se podjetja v Sloveniji zaradi izgube jugoslovanskih trgov in preusmeritve na zahtevnejše zahodne trge odločala za strategijo preživetja in defenzivno prestrukturiranje, kar se je negativno odražalo v raziskovalni dejavnosti in tehnološkem razvoju v gospodarstvu. Tako so prenekatera podjetja opustila lastne razvojne oddelke, skupaj z njihovo informacijsko bazo ter specialnimi knjižnicami. Posledica takega stanja je bila nizka raven razvojno-inovativne aktivnosti v gospodarstvu in seveda prepočasno povečevanje razvojno tehnološke intenzivnosti izdelkov in storitev. Danes je inovativnost tista prepotrebna dejavnost, ki gospodarskim subjektom še edino omogoča uspešno delovanje na visoko integriranih, konkurenčnih in nenazadnje zasičenih trgih. Inovativnost *per se* vpliva in spodbuja konkurenčnost, le-ta pa povratno vpliva na inovativnost na še višji ravni.

Statistična raziskava SURS-a na področju inovativne dejavnosti¹ omogoča analizo gibanja deleža inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih. Po podatkih se **delež inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih** v obdobju 1994–1998 v Sloveniji skoraj ni spremenil (gl. tabelo), v primerjavi z EU pa je bil v obdobju 1994–1996 (zadnji razpoložljivi podatki za EU) tudi precej nižji kot v EU (Slovenija 32%, EU 51%). Po pričakovanjih sta po tem kazalcu **najbolj inovativni** panogi, ki sta visoko tehnološko intenzivni, in sicer: farmacevtska industrija ter proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas. Delež inovativnih podjetij je relativno visok tudi v proizvodnji motornih vozil in prikolic, ki se uvršča med panoge z visoko vsebnostjo človeških virov (gl. tudi indikator Faktorska struktura blagovnega izvoza), nadpovprečen (glede na povprečje predelovalnih dejavnosti) pa je tudi v živilski industriji. Panoge, ki se po deležu inovativnih podjetij že tako uvrščajo relativno visoko, so največkrat tudi tiste, ki so v obdobju, za katerega razpolagamo s podatki (1994 – 1998), tudi najbolj povečale svojo inovativno dejavnost (npr. gumarska, živilska industrija ter proizvodnja motornih vozil in prikolic), močno pa se je delež inovativnih podjetij povečal tudi v tekstilni industriji, kar je lahko pokazatelj pozitivnih premikov v prestrukturiranju te panoge. Med **panoge, ki dosegajo relativno nizke deleže inovativnih podjetij**, se večinoma uvrščajo tradicionalne in delovno intenzivne panoge, kot so usnjarska in lesna industrija ter proizvodnja oblačil. Nizki deleži inovativnih podjetij, ki so se v analiziranem obdobju še zmanjšali, so značilni tudi za založništvo in tiskarstvo ter proizvodnjo vlaknin in papirja. Poleg slednjih dveh se je tako merjena inovativnost v obdobju 1994–1998 poslabšala še v proizvodnji pisarniških strojev in računalnikov, kovin, usnja in usnjenih izdelkov ter električnih strojev in aparatov.

Produktivnost slovenskega gospodarstva, zlasti industrije, po zadnjih razpoložljivih podatkih še vedno močno zaostaja za povprečjem Evropske unije (gl. indikator Produktivnost dela), kar pomeni, da obstaja še veliko neizkoriščenih **možnosti za zoženje konkurenčne in tehnološke vrzeli**. Bolj intenziven razvoj novih tehnologij bi za slovensko gospodarstvo pomenil kakovosten preskok, ki bi se mu lahko približali že s prepoznavanjem obstoječih pomanjkljivosti v raziskovalno-inovativnem procesu. Prav gotovo bo potrebno izboljšati sodelovanje med univerzo in industrijo, sama industrija pa bo morala še več virov usmeriti v gradnjo inovativne kulture na ravni podjetij (nenehno spodbujanje inovativnosti). Tudi metodologija globalne konkurenčnosti po WEF² je izpostavila ti dve področji kot »krivca« za relativno slab rezultat na področju slovenske inovativne dejavnosti. Slovenija je bila tako na področju inovacij leta 2001 uvrščena na deveto mesto v skupini trinajstih referenčnih držav (Finska, Belgija, Nizozemska, Danska, Avstrija, Španija, Irska, Grčija, Slovenija, Portugalska, Madžarska, Češka in Poljska). Nenazadnje bi bilo potrebno spremeniti tudi razmerje med temeljnimi in aplikativnimi raziskavami v korist slednjih (gl. tudi indikatorja Število raziskovalcev in Delež izdatkov za RRD v BDP), kar bi zagotovo vplivalo na večjo inovativno dejavnost v slovenskem prostoru.

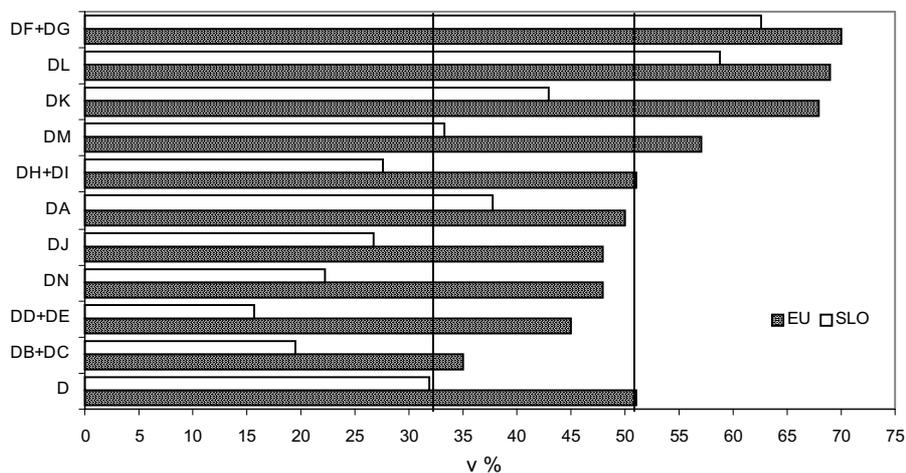
Tabela: Delež inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih ¹, v %

		1996 ²	1998 ³
D	Predelovalne dejavnosti	32	33
DA	Proiz. hrane, pijač, krmil in tobačnih izdelkov	38	44
DB/17	Proiz. tekstilij	29	38
DB/18	Proiz. oblačil, strojenje, dodelanega krzna	6	10
DC	Proiz. usnja, usnjenih izdelkov	25	19
DD	Obdelava in predelava lesa	16	15
DE/21	Proiz. vlaknin, papirja	25	16
DE/22	Založništvo, tiskarstvo	11	7
DF	Proiz. koks, nafte in naftnih derivatov	-	-
DG	Proiz. kemikalij, kemičnih izdelkov	66	53
DH	Proiz. izdelkov iz gume in plastičnih mas	24	30
DI	Proiz. drugih nekovinskih mineralnih izdelkov	30	25
DJ/27	Proiz. kovin	41	30
DJ/28	Proiz. kovinskih izdelkov brez strojev	24	25
DK	Proiz. strojev in naprav	43	44
DL/30	Proiz. pisarniških strojev, računalnikov	23	17
DL/31	Proiz. električnih strojev, aparatov	76	59
DL/32	Proiz. rtv, komunikacijskih aparatov in opreme	76	63
DL/33	Proiz. medicinskih, finomehaničnih, optičnih izdelkov	41	45
DM/34	Proiz. motornih vozil, prikolic	32	45
DM/35	Proiz. drugih vozil, plovil	40	33
DN/36	Proiz. pohištva, drugo	23	26
DN/37	Reciklaža	17	17

Vir: Statistične informacije. Raziskovanje in razvoj, znanost in tehnologija. Inovacijska dejavnost v predelovalni dejavnosti, Slovenija, 1996 in 1998, št. 73/1998 in št. 81/2000.

Opombe: ¹ posamezno podpodročje oz. oddelek je celota, ki predstavlja 100%, ² podatek za obdobje 1994-1996, ³ podatek za obdobje 1997-1998.

Slika: Delež inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih v Sloveniji in EU, 1996

Vir: Statistics on Innovation in Europe, Data 1996-1997, 2000 Edition, European Communities 2001; Statistične informacije, raziskovanje in razvoj, znanost in tehnologija. Inovacijska dejavnost v predelovalni dejavnosti, št. 73/1998

¹ Statistična raziskava SURS je usklajena z OECD metodologijo Oslo in se izvaja vsako drugo leto. Inovativna dejavnost je opredeljena kot: RRD, nakup strojev in opreme za proizvodnjo tehnološko novih ali izboljšanih izdelkov in proizvodnih postopkov, nakup neopredmetenih sredstev v obliki patentov, licenc, blagovnih znamk, modelov ter znanja in izkušenj (know-how), industrijski inženiring, industrijsko oblikovanje in poskusna proizvodnja, izobraževanje zaposlenih zaradi uvedbe tehnološko novih ali izboljšanih izdelkov in proizvodnih postopkov ter trženje novih izdelkov.

² Svetovni gospodarski forum.

Delež bruto domačih izdatkov za raziskovalno-razvojno dejavnost v BDP

Raziskovalno-razvojna dejavnost (RRD) je eden od ključnih vzvodov gospodarske rasti v družbi, temelječi na znanju. Izboljšani oziroma novi tehnološki postopki proizvodnje ter proizvodnja novih izdelkov pomenijo tudi proizvodnjo izdelkov višje tehnološke zahtevnosti oziroma izdelkov z višjo dodano vrednostjo, kar je ena od temeljnih usmeritev SGRS.

Bruto domači izdatki za RRD so bili v **obdobju 1993-1995** precenjeni zaradi napake v številu raziskovalcev visokošolskega sektorja, izraženega v ekvivalentu polne zaposlenosti. Ne glede na pedagoško delo, ki so ga tudi opravljali, so bile njihove celotne bruto plače vštete v bruto domače izdatke za RRD in ne le del iz naslova raziskovalno-razvojnega dela. Zaradi neprimerljivosti podatkov za omenjeno obdobje z novjšimi je smiselno analizirati le obdobje po letu 1995. Višina bruto domačih izdatkov za raziskovalno-razvojno dejavnost, izražena kot delež v BDP, je **od leta 1996 do leta 1999 povprečno letno** znašala 1.45%. **Mednarodna primerjava** pokaže, da je višina bruto izdatkov za RRD, izražena kot delež BDP, v Sloveniji leta 1999 zaostajala za povprečjem EU za približno 0.4 odstotne točke, kar je nekoliko manj kot leta 1996 (gl. tabelo). Mediteranske članice EU ter države višegradske skupine namenjajo nižji delež BDP za financiranje RRD kakor Slovenija, v razvojno močnejših državah EU (skandinavske in osrednje, velike) pa je ta delež precej višji.

Potem ko se delež bruto domačih izdatkov za RRD v BDP v Sloveniji v letih 1996 in 1997 takorekoč ni spremenil (1.4% BDP), je **od leta 1998** sledilo obdobje postopnega, vendar počasnega povečevanja (na 1.51% BDP). Pozitiven premik pri financiranju RRD je naredil poslovni sektor, ki je povečal delež v strukturi financiranja RRD (za skoraj 8 strukturnih točk, gl. graf). Kljub povečanju pa je **delež** bruto domačih izdatkov poslovnega sektorja za RRD v BDP še vedno precej nižji kot v povprečju v EU (Slovenija 1999: 0.83% BDP, EU 1999: 1.25% BDP), kjer je v zadnjih letih prav tako značilna krepitev izdatkov poslovnega sektorja za RRD (izraženega kot delež BDP). Delež drugih sektorjev v strukturi financiranja RRD izdatkov se je v letih od 1996 do 1999 zmanjšal, najbolj **delež vladnega¹** (za 6.6 strukturnih točk) **in visokošolskega sektorja** (za 3.8 strukturnih točk). Tudi v tem primeru gre za podobne premike v strukturi financiranja RRD izdatkov kot v EU, vendar se v EU zmanjšuje le delež vladnega sektorja, delež visokošolskega sektorja v strukturi RRD izdatkov pa ostaja nespremenjen.

Usmeritev Strategije gospodarskega razvoja Slovenije na področju, ki ga spremljamo z indikatorjem, je povečati vlaganja v raziskave in razvoj na skupno okrog 2% bruto domačega proizvoda. Pri tem naj bi se povečala predvsem vlaganja zasebnega sektorja, saj naj bi tehnološki razvoj v prihodnje iniciiral in spodbujal predvsem podjetniški sektor, manj pa bi bil odvisen od neposrednih državnih finančnih spodbud. Vlaganja države v raziskovalno-razvojno dejavnost naj bi se v skladu s SGRS povečevala v obsegu, ki bo spremljal velikost vlaganj podjetniškega sektorja za te namene. Kot izhaja iz gornje analize, se v zadnjih dveh letih proučevanega obdobja (od 1998 do 1999) vrednost indikatorja postopno povečuje, v zeleni smeri pa se spreminja tudi struktura virov financiranja. Kot izhaja iz SGRS, pa si povečanja nacionalne konkurenčne sposobnosti tudi ni mogoče predstavljati brez istočasnega prestrukturiranja raziskovalno-razvojnih aktivnosti v smislu povečanja deleža aplikativnih in razvojnih raziskav, zato je poleg nadaljnjega povečevanja izdatkov za RRD v prihodnje odločilno predvsem povečati napore v smislu povezovanja znanja (raziskovalna sfera – industrijski sektor) in njegove komercializacije.

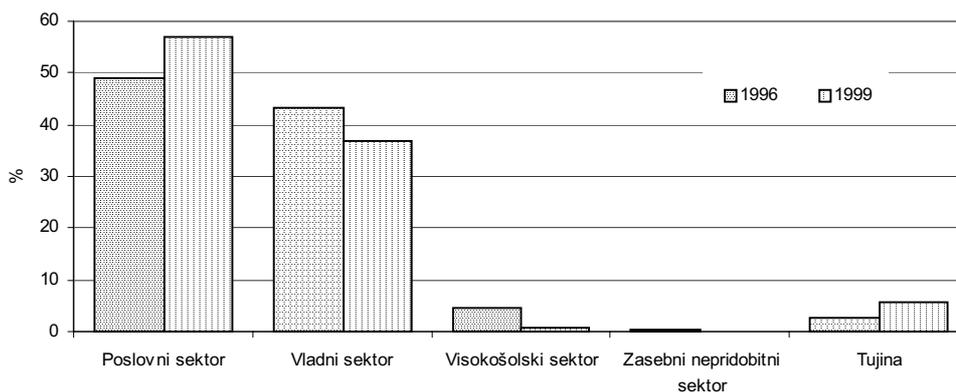
Tabela: **Delež bruto domačih izdatkov za raziskovalno-razvojno dejavnost v bruto domačem proizvodu v Sloveniji, članicah EU in višegrayskih državah, v %**

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija	1.7 ¹	1.4	1.4	1.48	1.51	-
EU-15	1.90	1.88	1.86	1.87	1.92	1.90
Belgija	1.72	1.81	1.87	1.90	1.98	-
Danska	1.84	1.85	1.94	2.02	2.00	-
Nemčija	2.26	2.26	2.29	2.31	2.44	2.46
Grčija	0.49	-	0.51	-	-	-
Španija	0.81	0.83	0.82	0.90	0.89	0.90 ²
Francija	2.31	2.30	2.22	2.17	2.19	2.15
Irska	1.34	1.40	1.39	-	-	-
Italija	1.00	1.01	0.99	0.98	1.04	-
Nizozemska	1.99	2.03	2.04	1.94	-	-
Avstrija	1.56	1.60	1.69	1.81	1.83	1.79
Portugalska	0.57	-	0.62	-	0.76	-
Finska	2.29	2.54	2.72	2.89	3.19	-
Švedska	3.46	-	3.68	3.75	3.80	-
V. Britanija	1.98	1.91	1.83	1.83	1.87	1.84
Višegrayske države						
Češka	-	1.03	1.17	1.27	1.29	-
Madžarska	-	0.65	0.72	0.68	0.68	-
Poljska	0.69	0.71	0.71	0.72	0.75	-
Slovaška	0.98	0.97	1.13	0.82	0.68	-

Vir pokatkov: Statistics in Focus, Theme 9-Science and Technology, 6/2001, European Communities, 2001; Statistične informacije. Raziskovanje in razvoj, znanost in tehnologija. Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 1999, št. 237/2001, SURS; Main Science and Technology Indicators, OECD, 2001.

Opombe: ¹ precenjen podatek zaradi napake v številu raziskovalcev visokošolskega sektorja, izraženega v ekvivalentu polne zaposlenosti; ² začasen podatek.

Slika: **Struktura virov financiranja bruto domačih izdatkov za RRD v Sloveniji**

Vir: Statistične informacije. Raziskovanje in razvoj, znanost in tehnologija. Raziskovalno-razvojna dejavnost, Slovenija, 1999, št. 237/2001, SURS.

¹ Bruto domači izdatki za RRD niso enaki državnim proračunskim sredstvom za RRD, ki zajemajo tudi proračunska sredstva za financiranje RRD v tujini, poleg tega prihaja do razlik med obema podatkomata tudi zaradi razlik v časovnem zajetju podatkov (npr. proračunsko leto ni vedno enako koledarskemu letu).

Delež javnofinančnih odhodkov v BDP

Po osamosvojitvi je bila Slovenija soočena s precejšnjimi pritiski na povečevanje obsega javnofinančnih odhodkov, tranzicija pa je zahtevala tudi njihovo prestrukturiranje. Vzpostavljene so bile državotvorne institucije in zagotovljeno njihovo funkcioniranje, reševali so se strukturni problemi gospodarstva ob izgubi trgov, sanirale so se pretekle izgube v bankah in podjetjih. Majhnost države je pomenila relativno drago državno upravo, precej razviti pa so bili tudi sistemi zagotavljanja socialne varnosti prebivalstva.

Delež javnofinančnih odhodkov v bruto domačem proizvodu se je zato **po letu 1992**, ko je dosegel 42.1% bruto domačega proizvoda, postopno povečeval in nihal okoli 43.5% bruto domačega proizvoda. **V letih 1995 in 1996** se je rast javnofinančnih odhodkov nekoliko umirila, tako da je zaostajala za rastjo bruto domačega proizvoda. Delež javnofinančnih odhodkov v bruto domačem proizvodu se je leta 1996 zmanjšal na 42.4%. **V obdobju 1997-2001** je bila rast javnofinančnih prihodkov v vseh letih, razen v letu 2000, hitrejša od rasti bruto domačega proizvoda. Delež javnofinančnih odhodkov se je zato po letu 1996 postopoma povečeval in v letu 2001 dosegel že 44.8% bruto domačega proizvoda.

V prvih letih po osamosvojitvi je pritiske na javnofinančne odhodke povzročalo predvsem reševanje tranzicijskih problemov, po letu 1995 pa so se stopnjevali **pritisiki zaradi naraščanja zaposlenosti in plač**, ki so v obdobju do leta 2001 tudi največ prispevale k povečanju deleža javnofinančnih odhodkov. Sredi leta 1994 je bil sprejet zakon o razmerju plač, ki je pomenil prvi val pritiska na izdatke za plače iz javnofinančnih sredstev. Temu so sledili drugi, ki so v naslednjih dveh letih povečali delež sredstev za plače in prispevke v bruto domačem proizvodu za 1.1 strukturne točke (gl. tabelo). Restriktivna politika plač v javnem sektorju je v letu 1998 nekoliko upočasnila realno rast odhodkov države za plače, tako da se je delež sredstev za plače in prispevke v bruto domačem proizvodu v letu 1998 nekoliko zmanjšal in se do leta 2000 ohranil na ravni 9.6% bruto domačega proizvoda. V letu 2001 pa se je njegov delež zopet povečal za 0.5 strukturne točke. Tako se je delež sredstev za plače in prispevke v bruto domačem proizvodu od leta 1995, ko je znašal 8.7% bruto domačega proizvoda, povečal na 10.1% bruto domačega proizvoda v letu 2001.

Precejšnja realna povečanja so v tem obdobju beležila tudi **sredstva, namenjena za socialne transferje**, ki sta jih povzročala dokaj razvit sistem socialne varnosti in valorizacijski mehanizmi. Njihov delež v bruto domačem proizvodu se je povečal od 5.3% v letu 1995 na 6.1% v letu 2001. Notranja struktura sredstev za socialne transferje se je spreminjala v korist nadomestil na področju zaposlovanja (brezposelnost), otroškega varstva (univerzalni otroški dodatek) in varstva borcev (uveljavljanje novih zakonov). Zaradi spremenjenih demografskih, gospodarskih in socialnih okoliščin so po letu 1995 velik pritisk na javnofinančne odhodke predstavljali tudi **odhodki pokojninske blagajne**, ki pa so se v letu 2001 po uveljavitvi pokojninske reforme (v letu 2000) zmanjšali (gl. tabelo).

Po letu 1997 je začel naraščati tudi delež **sredstev za obresti** v bruto domačem proizvodu. Povečal se je od 1.2% v letih 1995-1997 na 1.6% bruto domačega proizvoda v letu 2001.

Za **subvencije in transfere gospodarstvu** se je namenjal v letu 1992 kar 2.8% bruto domačega proizvoda, predvsem za izvajanje aktivne politike zaposlovanja, pa tudi za

reševanje izgub in nesolventnosti zlasti velikih sistemov. Kasneje se je njihov delež v bruto domačem proizvodu zmanjševal in se do leta 2001 razpolovil na 1.4% bruto domačega proizvoda.

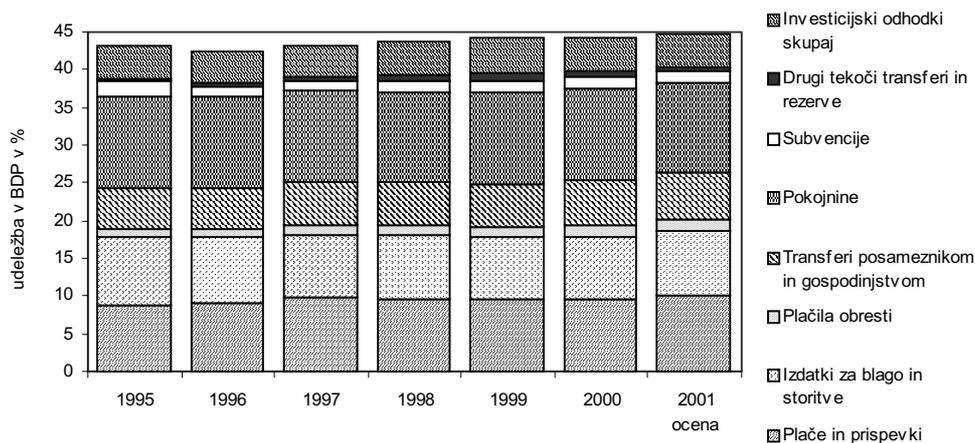
Za **investicijske odhodke** se je iz javnofinančnih sredstev v obdobju 1995 do 2001 namenjalo okoli 4.2% bruto domačega proizvoda (gl. tabela). V procesih usklajevanja javnofinančnih odhodkov so investicijske odhodke izrinjali odhodki za klasično porabo države (plače, materialni stroški, obresti) in za socialne transferje, čeprav bi bilo z razvojnega vidika ključnega pomena prav povečevanje deleža investicij.

Tabela: **Struktura javnofinančnih odhodkov v Sloveniji v letih 1995-2001, deleži v BDP, v %**

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Skupaj javnofinančni odhodki	43.1	42.4	43.2	43.7	44.2	44.1	44.8
Plače in prispevki	8.7	9.2	9.8	9.6	9.6	9.6	10.1
Izdatki za blago in storitve	9.0	8.6	8.4	8.5	8.1	8.3	8.6
Plačila obresti	1.2	1.2	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6
Transferji posameznikom in gospodinjstvom	5.3	5.2	5.7	5.6	5.7	6.0	6.1
Pokojnine	12.3	12.1	12.1	12.0	12.1	12.2	12.0
Subvencije	1.9	1.4	1.4	1.5	1.7	1.5	1.4
Drugi tekoči transferji in rezerve	0.5	0.5	0.5	0.9	1.0	0.9	0.8
Investicijski odhodki skupaj	4.2	4.2	4.2	4.3	4.6	4.2	4.2

Vir podatkov: Ministrstvo za finance.

Slika: **Ekonomska struktura javnofinančnih odhodkov v primerjavi z BDP**

Vir: Bilten MF, preračuni UMAR.

Državne pomoči

Sintezni kazalnik – delež državnih pomoči v BDP - kaže, da so v Sloveniji državne pomoči v BDP v letu 2000 dosegle 2.07-odstotni delež, kar je za 0.46 odstotne točke manj kot v letu 1998, vendar še vedno za 0.89 odstotne točke več kot znaša letno povprečje držav članic EU. Tudi v državah članicah z najvišjim deležem državnih pomoči (Finska z 1.74- in Portugalska z 1.56-odstotnim deležem) je ta nižji kot v Sloveniji. Neposredna primerjava tega kazalnika v Sloveniji in EU ne daje popolne slike, če istočasno ne primerjamo tudi: (i) višine **državnih pomoči na zaposlenega**, ki je v Sloveniji v letu 2000 znašala 530 EUR (v letu 1998 593 EUR) in bila za 5.9% nižja kot v državah EU (563 EUR); (ii) deleža **državnih pomoči brez kmetijstva in ribištva** v BDP, ki je v letu 2000 v Sloveniji znašal 1.1% (v letu 1998 2.0%) in bil le za 0.11 odstotne točke višji kot v EU (0.99%).

Sintezni kazalnik torej kaže, da Slovenija znižuje obseg aktivne industrijske politike in se postopno približuje članicam EU. **Pojasnjevalni kazalniki** kažejo, da je Slovenija v letu 2000 v okviru državnih pomoči kar 45.9% vseh pomoči namenila kmetijstvu (v letu 1998 le 20.9%), kar je bistveno več kot države EU (15.5%). Toda če upoštevamo tudi strukturne pomoči kmetijstvu, ki se podeljujejo na ravni EU, ugotovimo, da državne pomoči kmetijstvu in ribištva v Sloveniji ne dosegajo višjega deleža kot v celotni EU (ocenjen delež v EU doseže 49.9%). Če bi na podoben način povečali povprečne državne pomoči EU s pomočmi iz strukturnih in drugih sredstev EU, ki so bile dodeljene nekmetijskim dejavnostim (izračuna ni možno narediti zaradi metodoloških razlik), bi bil ocenjeni delež vseh aktivnih pomoči gospodarstvu v Sloveniji na nivoju povprečja pomoči v EU.

Državne pomoči skupaj na zaposlenega so v Sloveniji v letu 2000 že za 5.9% zaostale za evropskim povprečjem, primerjava državnih pomoči brez kmetijstva pa kaže že na skoraj 40-odstoten zaostanek. Vendar na podlagi rezultatov tega kazalnika ne moremo zaključiti, da so v Sloveniji državne pomoči na zaposlenega prenizke, temveč da je prenizka ustvarjena dodana vrednost in s tem BDP na zaposlenega.

Na podlagi analitičnih kazalnikov lahko ugotovimo, da v okviru aktivne industrijske politike (brez kmetijstva in ribištva) Slovenija uporablja pretežno horizontalne cilje, ki so tako z vidika teorije industrijske politike kot politike konkurence povsem sprejemljivi in opravičljivi. Le slaba tretjina **pomoči** je usmerjena **preko sektorskih ciljev** posebno občutljivim sektorjem, kjer s 25-odstotnim deležem prednjači transportni sektor. V državah EU je sektorskim ciljem namenjenih več kot 50% pomoči (52.6%), največ transportnemu sektorju. Regionalnih ciljev Slovenija skorajda nima (preko njih je bilo v letu 2000 usmerjenih le 1.7% pomoči), v EU pa je preko tega cilja usmerjenih kar 26.6% pomoči.

Analitični kazalnik, ki kaže, da v Sloveniji proces tranzicije še vedno ni končan, je kazalnik o deležu **državnih pomoči** (brez pomoči kmetijstvu in ribištva) **za reševanje in prestrukturiranje**. V letu 2000 je bila v Sloveniji dobra desetina državnih pomoči (11.8%) usmerjenih v prestrukturiranje, v državah EU pa le 1.4% pomoči. Vendar pa se v primerjavi z letom 1998 proces aktivne vloge države v procesu prestrukturiranja tudi v Sloveniji naglo zmanjšuje.

Z zmanjšanjem števila ministrstev in konsolidacijo ministrstva za gospodarstvo se je v letu 2001 zmanjšalo tudi število dajalcev pomoči; obvezna notifikacija pomoči pa je

pripomogla, da se pomoči dodeljujejo v skladu z evropskimi pravili. Pripravljena in sprejeta je bila tudi **Strategija gospodarskega razvoja Slovenije** kot temeljni dokument razvojnega načrtovanja do leta 2006 in Državni razvojni program kot njen izvedbeni dokument. Oba dokumenta naj bi pripomogla k načrtnemu izvajanju aktivne industrijske politike in zmanjševanju velikega števila različnih shem pomoči z enakimi ali podobnimi nameni.

Tabela: Sintezni in analitični kazalniki državnih pomoči v Sloveniji in Evropski uniji

	Slovenija 1998	Slovenija 2000	Evropska unija 1997-1999 (letno povprečje)
Sintezni kazalnik			
Državne pomoči skupaj, v % BDP	2.53	2.07	1.18
Državne pomoči skupaj na zaposlenega, v EUR			
Državne pomoči (brez kmetijstva in ribištva), v % BDP	2.0	1.1	0.99
Državne pomoči (brez kmetijstva in ribištva) na zaposlenega, v EUR	469	287	475
Državne pomoči za kmetijstvo in ribištvo, v % od vseh državnih pomoči	20.9	45.9	15.5
Državne pomoči (brez kmetijstva in ribištva), za horizontalne cilje, v % od vseh državnih pomoči	66.9	65	19.5
Državne pomoči (brez kmetijstva in ribištva), za regionalne cilje, v % od vseh državnih pomoči	0.7	1.7	26.6
Državne pomoči (brez kmetijstva in ribištva) za prestrukturiranje v % od vseh državnih pomoči	19.4	11.8	1.4

Vir: Preračuni UMAR na podlagi podatkov MF: Tretje poročilo o državnih pomočeh v Sloveniji (za leta 1998, 1999 in 2000), Ljubljana, junij 2001 (za Slovenijo); in podatkov Evropske komisije: Ninth Survey on State Aid in the European Union, Commission of the European Communities, Brussels, 18.7.2001 (za sEU).

Indeks pristnega varčevanja

Trajnostna opredelitev SGRS tudi predvideva, da se bodo po količini in kakovosti zaloge razvojnih dejavnikov z gospodarsko rastjo medčasovno ohranjale, kar lahko vrednotimo z indeksom pristnega varčevanja, ki kaže spremembo zaloge ustvarjenih in naravnih razvojnih dejavnikov v istočasnem bruto domačem proizvodu. Če je pozitiven, je bila povečana, kar zviša dosegljivo prihodnjo blaginjo. Po SGRS naj bi se indeks pristnega varčevanja do leta 2006 zvišal z 12.9% BDP (1997) na 16.2% BDP. V resnici se je od leta 1997 do leta 1999 znižal z 12.9% na 11.0%..

Slovenija si ne ogroža razvojnih možnosti, saj ima pozitiven indeks pristnega varčevanja. To pa ni zadovoljivo, saj je njegova vrednost **mednarodno gledano** med najnižjimi: (i) postavke, ki vrednost indeksa sicer višajo, so nizke (nove naložbe); (ii) visoka odbitna postavka (amortizacija v BDP) indeksa je lahko posledica računovodskih adaptacij v zvezi z vrednotenjem privatizacijske vrednosti industrijskih podjetij. Poleg tega so podjetja lahko del svoje izhodiščne privatizacijske odkupne vrednosti v obliki dolgoročnih ekoloških rezervacij založila (okoli 1.8% BDP) in s tem hkrati znižala odkupno vrednost ter pospešila sanacijo preteklih razvrednotenih okolja, ki pa niso zajete v novih naložbah, ampak v amortizaciji, zato umetno znižujejo vrednost indeksa. Podcenjenost indeksa pristnega varčevanja bo za Slovenijo z odpravljanjem rezervacij vse nižja. Tudi vsota odbitnih postavk je pri slovenskem indeksu med najnižjimi. Ker je problem trajnosti prej v visoki razvrednotenosti okolja kot v prenizkih novih naložbah, so trajnostne razvojne možnosti za Slovenijo v mednarodni primerjavi dokaj ugodne, razen problema CO₂.

Makroekonomske projekcije najavljajo povečanje uporabe in zaloge ustvarjenih razvojnih dejavnikov, predvsem z gospodarskim razvojnim dohitevanjem. Treba bo 'le' zagotoviti, da **prihodnje** naložbe ne ustvarijo konfliktov med domačimi razvojnimi dejavniki. Kot kaže primer širjenja zmogljivosti največjega proizvajalca aluminija, velikega pasovnega porabnika elektrike in trenutno največje slovenske industrijske naložbe (več kot 100 mio USD), je nevarnost znatna. Zaradi gospodarskih strukturnih disproporcij tranzicije je podjetniško gledano investicija smotna: dolgoročno koristno alocira presežek pasovne elektrike (glede na domače potrebe), investitor s 'prevzemom presežka' elektrike računa na najcenejšo, ne da bi vštél negativne zunanje učinke, poleg tega pa z odpiranjem trga elektrike računa še na dodatno pocenitev, saj se ne napovedujejo spremembe okvirnih pogojev, na primer z vzporedno uvedbo ekološkega transakcijskega davka. Naložba sama zase torej ni netrajnostna, je pa primer učinkovanja implementacijskega deficita na področju razvojne integracije.

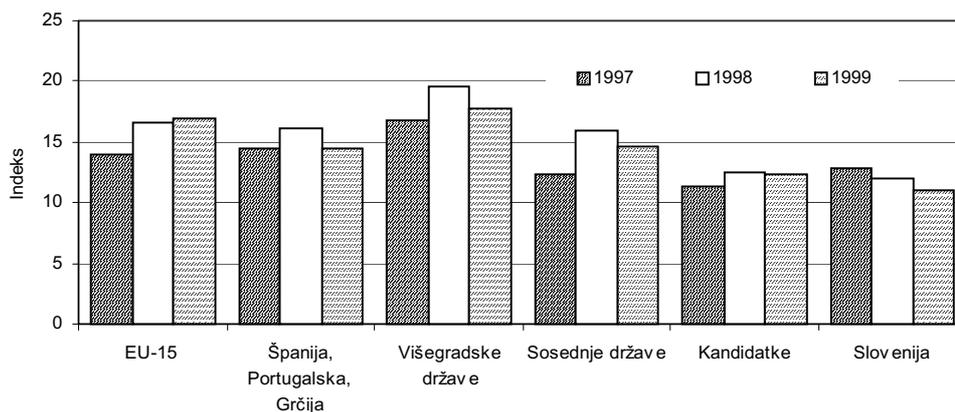
Tabela: Ocena ekonomske razvojne trajnosti z indeksom pristnega varčevanja, 1999

	Sg	Sprememba zalog kapitala			Sg	Sprememba zalog kapitala	
		Povečanje proizvedenega ¹	Znižanje neproizvedenega ²			Poveč. proizvedenega ¹	Znižanje neproizvedenega ²
		1=2-3	2			3	4=5-6
EU15	16.9	17.3	0.4	Latvija	11.2	12.1	0.9
Španija, Grčija, Portugalska	14.4	14.8	0.4	Irski	32.2	32.6	0.4
Višegradske države ³	17.8	19.2	1.4	Italija	14.6	14.8	0.2
Sosednje države	14.7	15.3	0.6	Madžarska	19.3	20.3	1.0
Kandidatke za članstvo v EU ⁴	12.3	14.2	1.9	Nemčija	15.0	15.2	0.2
Avstrija	16.2	16.4	0.2	Nizozemska	19.1	19.4	0.3
Belgija	18.1	18.4	0.3	Norveška	19.1	20.9	1.8
Estonija	12.8	15.0	2.2	Poljska	12.8	14.9	2.1
Finska	18.9	19.2	0.3	Portugalska	16.2	16.6	0.4
Francija	14.6	14.7	0.1	Slovenija	11.0	11.5	0.5
Grčija	11.3	11.7	0.4	Španija	15.8	16.1	0.3
Hrvaška	8.5	9.6	1.1	Švedska	17.0	17.2	0.2
Litva	7.3	8.1	0.8	Slovaška	19.5	20.7	1.2
				Vel. Britanija	7.7	8.2	0.5

Vir: Svetovna banka; Projekcije in ocene UMAR.

Opombe: ¹ bruto domače varčevanje-poraba fiksnega kapitala + izdatki za izobraževanje; ² izčrpavanje energetskih surovin - izčrpavanje mineralnih surovin - posek lesa - emisije CO₂; ³ Slovaška, Poljska, Češka, Madžarska; ⁴ Luksemburška skupina, razen Cipra in Slovenije.

Slika: Indeks pristnega varčevanja, 1997–1999

Vir in opombe: glej tabelo.

Energetska intenzivnost

V Sloveniji¹ smo v letu 2000 za en milijon stalnih EUR leta 1990 potrebovali 386 toe primarne energije, v EU pa so v letu 1999 tolikšen proizvod uspeli ustvariti ob le 231 toe porabljene energije, kar pomeni, da smo v Sloveniji za enoto bruto domačega proizvoda porabili za približno dve tretjini več energije kot v državah EU. Tudi med državami petnajsterice so znatne razlike v energetske intenzivnosti. Najmanj »energetsko potratne« so Danska, Italija, Avstrija in Irska (pod 200 toe/mioEUR₁₉₉₀), najbolj pa Portugalska, Grčija in Belgija (več kot 300 toe/mio EUR₁₉₉₀). Dejstvo, da je naša energetska intenzivnost približno taka kot v ZDA (395 toe/mio EUR₁₉₉₀ v letu 1998), seveda ne more spremeniti nujne strateške usmeritve Slovenije po zmanjšanju energetske intenzivnosti v prihodnjih letih. V zadnjih nekaj letih se je energetska intenzivnost v Sloveniji zniževala hitreje kot v EU, kjer se je v preteklem desetletju znižala za skoraj 10%. Povsem primerljivih podatkov za **srednje- in vzhodnoevropske države** nismo uspeli pridobiti, iz poročila EBRD (Transition report 2001; toe/1000USD, tekoče cene) pa lahko razberemo, da je energetska intenzivnost višja od slovenske v Bolgariji, Romuniji, Litvi, na Slovaškem in Češkem, nižja pa na Poljskem in Madžarskem ter v Latviji in Estoniji.

V EU ugotavljajo, da z gospodarsko rastjo poraba energije še vedno narašča, čeprav po nižji stopnji. Izboljšanje so prinesle strukturne spremembe v gospodarstvu, zlasti povečanje deleža storitev, aktivnosti na področju varčevanja z energijo pa so imele manjši učinek. Največje uspehe pri zniževanju energetske intenzivnosti so v okviru EU dosegli v Nemčiji (zamenjava stare neučinkovite tehnologije v bivših vzhodnonemških deželah), na Irskem (visoka gospodarska rast, zlasti v energetske neintenzivnih dejavnostih in storitvah) ter v Luksemburgu (predvsem z zaprtjem železarne sredi 90-ih let). V EU ni postavljenih kvantitativnih ciljev glede prihodnje energetske intenzivnosti, osnovni scenariji razvoja pa predvidevajo, da se bo le-ta med letom 2000 in 2010 zniževala po 2% letno, ob predpostavki nadaljnjega prestrukturiranja k storitvam. Velike možnosti za izboljšanje se še vedno ponujajo pri energetske zaščiti zgradb (manjše izgube) in boljsem izkoristku energetske naprave (tehnologija, energetske nalepke). K nižji intenzivnosti porabe energije pa bi pripomogla še večja preusmeritev na zemeljski plin ter nadaljnji razmah (decentralizirane) soproizvodnje elektrike in toplote.

V Sloveniji hitrejšo zniževanje energetske intenzivnosti preprečuje ohranjanje ali v prihodnje celo povečanje nekaterih »energetsko potratnih« industrijskih proizvodov in prepočasno prestrukturiranje k proizvodnjam in storitvam z visoko dodano vrednostjo in nizko porabo energije. Ukrepi učinkovite rabe energije, kot so spodbujanje varčevalnih energetske zasnov v podjetjih, svetovanje in pomoč pri energetske sanaciji zgradb ali zmanjševanje povprečne rabe naftnih derivatov v prometu s spodbujanjem železniškega in drugega javnega prevoza pa zaradi tehnoloških in drugih objektivnih omejitev ne morejo doseči bistvenega izboljšanja energetske intenzivnosti. Z razvojnega stališča so torej sporne vse alokacijske odločitve v prid širjenja in podaljševanja delovanja energetske intenzivnih dejavnosti, kot na primer širitev zmogljivosti železarstva, industrije aluminija, papirništva in delno kemične industrije. V razmerah sproščanja elektroenergetskega trga bi kazalo morebitne pocenitve kompenzirati z uvedbo »zelenega davka« na reprodukcijsko porabo (električne) energije, s čemer bi zagotovili, da bi alokacijske odločitve v večji meri upoštevale vidik energetske intenzivnosti, zbrali pa bi tudi sredstva za potrebne naložbe.

Verjetno lahko pričakujemo, da se bo, zlasti zaradi večje rasti BDP in izhodiščno visoke

ravni energetske intenzivnosti, v katere znižanje bodo vložena znatna sredstva (po Strategiji in Akcijskem programu za doseganje podnebnih ciljev, MOP), slovenska energetska intenzivnost zniževala (torej izboljševala) hitreje kot v EU. Vendar ob normalnih scenarijih rasti porabe energije in bruto domačega proizvoda Evropske unije ne bomo ujeli dosti prej kot v 20 letih.

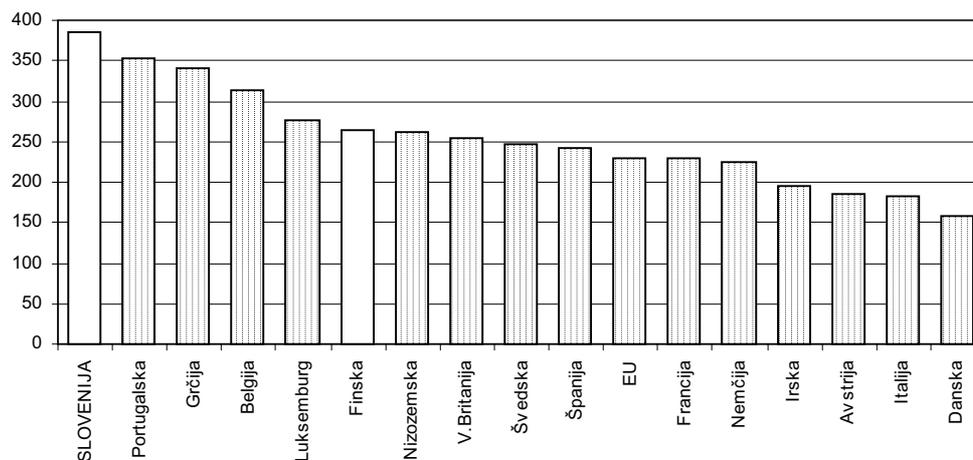
Tabela: **Energetska intenzivnost v Sloveniji in Evropski uniji v obdobju 1990-2000, v toe/_{mio} EUR₁₉₉₀**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija	np	np	np	np	427	460	464	452	426	397	386
EU-15	255	251	246	248	241	240	245	238	236	231	np

Vir podatkov: MOP, MG, MGD, Statistični letopis energetskega gospodarstva RS, razl. letniki (podatki o porabi primarne energije v Sloveniji); BS, Bilten Banke Slovenije, razl. št. (tečaj EUR); SURS, Statistični letopis 2001, Statistične informacije št. 941-01-31/2000 (BDP za Slovenijo); EC, Energy and Transport in Figures, Energy (podatki za EU); preračun UMAR (preračun slovenskega BDP v stalne EUR leta 1990).

Opomba: np - ni podatka.

Slika: **Energetska intenzivnost v Sloveniji v letu 2000 in državah Evropske unije v letu 1999, v toe/_{mio} EUR₁₉₉₀**

Viri: MOP, Statistični letopis energetskega gospodarstva RS 2000 (podatek o porabi primarne energije v Sloveniji); BS, Bilten Banke Slovenije, št. 12/2001 (tečaj EUR); SURS, Statistični letopis 2001 (BDP za Slovenijo); EEA, Environmental sustainability indicators in the structural indicators (podatki za EU); preračun UMAR (preračun slovenskega BDP v stalne EUR leta 1990).

¹ Pri izračunu slovenske energetske intenzivnosti smo zaradi daljše časovne serije upoštevali podatke o porabi primarne energije iz Statističnega letopisa energetskega gospodarstva RS MOP (tovrsten podatek je objavil tudi SURS, a le za leto 2000, odstopa pa od podatka iz energetskega letopisa le za 0.4%).

Delež "umazanih industrij" v predelovalnih dejavnostih

Z relativno hitrejšo rastjo storitev se delež predelovalnih dejavnosti v dodani vrednosti znižuje (z 29.0% v l. 1995 na 27.8% v l. 2000). Gospodarsko-okoljske karakteristike predelovalnih dejavnosti so ena glavnih določljivk gospodarske trajnosti Slovenije zaradi (i) velikosti in razprostranjenosti; (ii) prepletenosti z neindustrijskimi dejavnostmi: obrtjo, kmetijstvom, proizvodnimi storitvami, informacijskimi tehnologijami ter (iii) s tranzicijo nakopičenih posledic (socialnih) in dosežkov (uveljavljanje nove generacije tehnologij s stališča njihove okoljske sprejemljivosti).

»Umazane« **industrije**, to je sektorji, ki se v Sloveniji po intenzivnosti emisij na enoto outputa najvišje rangirajo¹, so odgovorni za več kot 86% skupno ocenjenih emisij slovenskih predelovalnih dejavnosti. Njihov skupni obseg proizvodnje se je v obdobju 1995–2001 povprečno letno povečeval hitreje (3.4%) kot v povprečju predelovalnih dejavnosti (2.5%). **Delež** navedenih sektorjev v **dodani vrednosti (DV)** predelovalnih dejavnosti je v obdobju 1995-1998 stagniral, v letu 1999 se je povečal za 0.6 , v letu 2000 pa že za 1.2 strukturne točke (predvsem v proizvodnji kovin ter vlaknin, papirja in izdelkov iz njih; glej tudi str. Indikator faktorke strukture blagovnega izvoza). Delež DV, ki jih »umazane« industrije ustvarijo, je v Sloveniji visok, čeprav so posamezna podjetja v primerjavi s tujimi konkurenti okoljsko solidno učinkovita (nizke emisije na enoto proizvodnje). To bi pomenilo, da je visok delež »umazanih« industrij bolj makro kot mikroekonomski problem. Izboljševanje okoljsko gospodarske integriranosti v recesijski fazi tranzicije je bilo spontano (propad gospodarsko in okoljsko neuspešnih podjetij), v njenem ekspanzijskem obdobju pa tega ni bilo več mogoče doseči brez eksplicitnih naporov za izboljšanje integracije okoljskih kriterijev v poslovne naložbe. Kot kaže graf, je zato po letu 1998 prišlo do obrata v trendu - prispevek »umazanih« industrij k DV predelovalnih dejavnosti je začel naraščati. Tako ima Slovenija danes preveč velikih porabnikov surovin in energije, ki pa so sicer okoljsko relativno učinkoviti. To je resno opozorilo na latentni strukturni problem ekonomskega razvoja, ki bi zaradi neelastičnosti »umazanih« industrij na spreminjanje okoljskih pogojev poslovanja, lahko izbruhnil že ob manjšem zaostrovanju okoljskih pogojev gospodarjenja, podražitvi surovin ali zaostritvi okoljskih tehničnih standardov in politik.

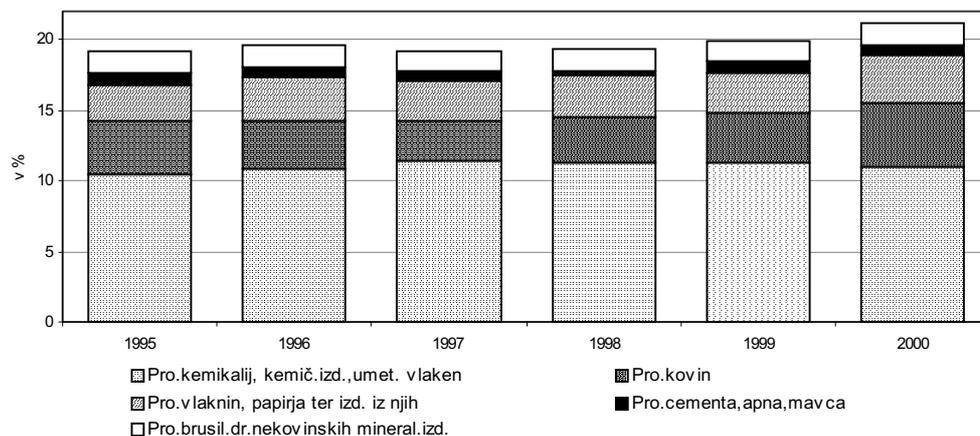
Okoljska integracija se tudi v navedenih dejavnostih najbolj uveljavlja, kjer jih k temu sili tuja konkurenca. Vendar pa je treba upoštevati, da na domačem trgu tuja konkurenca ne izboljšuje okoljskih karakteristik domačih podjetij tako uspešno kot na tujih, kjer so slovenska podjetja v vlogi posnemovalcev. **Pritok tujih naložb** na primer sproži obratnosmerni proces, ko so domača podjetja tujim kakovostna referenca, seveda v izrabljanju slabosti domačih podjetij, recimo nizkih okoljskih standardov proizvodnje. Tako je rezultat tujih naložb lahko povečanje deleža »umazanih« industrij, ki je že zdaj problematično visok. To bi se gotovo lahko zgodilo, če državi pri usmerjanju poslovnih naložb, domačih in tujih, ne bo uspelo precej izboljšati implementacije okoljskih kriterijev investiranja in poslovanja, nastalih s prevzemom pravnega reda EU. Prednostno bi bilo treba izboljšati vsaj integracijo gospodarskih in okoljskih vidikov energetske intenzivnih podjetij in dejavnosti, ki bodo ob liberalizaciji trga že tako podvržene velikim spremembam v načinu njihovega upravljanja (gl. tudi indikator Energetska intenzivnost).

Raba končne energije na enoto DV predelovalnih dejavnosti v obdobju 1995-1999 tudi v Sloveniji pada, saj je povprečna letna stopnja rasti dodane vrednosti znašala 4.0%, rabe končne energije pa -2.1% (padec). V letu 2000 je ob realni rasti DV predelovalnih dejavnosti za 8.6% raba končne energije dosegla 1.7-odstotno rast, v letu 2001 pa se je po

oceni raba energije na enoto DV v predelovalnih dejavnostih zopet zmanjšala. K povečanju porabe končne energije v predelovalnih dejavnostih je v letu 2000 največ prispevala večja poraba električne energije (zlasti v kemični in kovinski industriji) ter zemeljskega plina (zlasti v papirni, kovinski industriji), v letu 2001 pa večja poraba koksa (v kovinski, nekovinski industriji) ter plinastih goriv (v nekovinski industriji). Zaradi večje rabe končne energije so se v letu 2001 emisije CO₂ iz predelovalnih dejavnostih povečale za 0.6%. Znižanje, potrebno za izpolnitev kiotskih zavez, bo Slovenijo soočilo s trdovratnejšimi primeri netrajnosti, kot se je sprva pričakovalo.

Razvojna politika z uveljavljanjem nove razvojne paradigme spreminja kriterije uspešnosti in učinkovitosti investiranja in tako vzporedno z gospodarsko rastjo prispeva k dolgoročnemu zmanjšanju relativnega razvrednotenja okolja. V ta namen izbira instrumentarij za integracijo prednostnih naložb veljavnih razvojnih programov, kjer je ključna smernica o integralnem nadzoru onesnaževanja (96/61/EC). Za izpolnitev njenih ciljev si je Slovenija v povezavi s finančno zahtevnostjo za prilagoditev 15 najbolj problematičnih podjetij, izpogajala 4-letno prehodno obdobje. Na narodnogospodarski ravni je treba zagotoviti, da bo rast kakovostnih izboljšav zadostna, da bo lahko odtehtala dodatne pritiske na okolje zaradi predvidene količinske rasti proizvodnje. Kakovostne spremembe naj v prvi vrsti prispevajo k vsaj relativnemu znižanju razvrednotenja okolja. Ker se naložbe v kakovostne izboljšave financirajo iz količinske rasti, si gospodarske enote z integracijo okoljskih kriterijev v svoje poslovne naložbe same izboljšujejo konkurenčne možnosti, makroekonomsko pa reinvestiranje dela dodane vrednosti v izboljšanje produkcijskih dejavnikov ustvarja prostor za dodatno gospodarsko rast brez dodatnih pritiskov na okolje. Z okoljsko gospodarsko integracijo se mikro in makroekonomski cilji varovanja okolja in pospeševanja gospodarske rasti vse bolj medsebojno podpirajo.

Slika: Delež dodane vrednosti "umazanih industrij" v Sloveniji v obdobju 1995-2000, v % od dodane vrednosti predelovalnih dejavnosti

Vir: APP –statistični podatki bilance uspeha gospodarskih družb, SURS–dodana vrednost predelovalnih dejavnosti.

¹ Železo in jeklo, neželezne kovine, industrijske kemikalije, celuloza in papir in nekovinski mineralni izdelki.

Delež cestnega v blagovnem prometu

Prometna statistika SURS tekoče spremlja železniški blagovni prevoz v celoti ter cestni javni blagovni prevoz, ki pa ne vključuje blagovnega prevoza samostojnih avtoprevoznikov in, ker gre za javni prevoz, tudi ne prevoza blaga za lastne potrebe. S tem je zajeta le približno tretjina celotnega cestnega blagovnega prometa. Delež cestnega prometa, izračunan iz takih podatkov, je močno podcenjen in mednarodno neprimerljiv, čeravno pri mnogih drugih državah tudi ni popolne metodološke usklajenosti pri merjenju prevozov. SURS je v sklopu priprav na ustrežnejši način spremljanja cestnega blagovnega prometa že sodeloval pri Eurostatovi pilotni raziskavi o cestnem blagovnem prometu, kjer so prvič izračunali celotni obseg tega prometa v Sloveniji, podatek pa se nanaša na drugo polletje leta 1997 in na prvo polletje leta 1998. Ta podatek je trenutno edini mednarodno primerljiv, v pripravi pa so tudi podatki za leti 1999 in 2000.

V Sloveniji je v obdobju od julija 1997 do junija 1998 **delež cestnega v skupnem cestnem in železniškem blagovnem prometu** znašal 59.8%, v EU (kot celoti) pa je v zgodnjih devetdesetih letih presegel 80% in je v letu 1999 znašal že 84.7%. Od držav evropske petnajsterice ima nižji delež cestnega prometa kot Slovenija le Avstrija (dobrih 50%), najvišje deleže (prek 95%) pa imajo v Grčiji in na Nizozemskem. **Centralne in vzhodnoevropske države**, razen Madžarske (69.0%), imajo nižje deleže cestnega blagovnega prometa od Slovenije (pod 30% v baltiških državah in Romuniji). Velikost deležev cestnega blagovnega prometa po državah je v mnogočem povezana z zgodovinskimi in geografskimi dejavniki.

Splošno **povečevanje deleža cestnega blagovnega prometa** v Evropi je posledica velike prilagodljivosti tega načina transporta (prevoz od vrat do vrat), manj striktnih regulativ in kontrole pri teh prevozih, močne konkurence znotraj dejavnosti in do drugih vrst prevozov, kar omogoča relativno nižje (konkurenčne) cene, ter nenazadnje višjih eksternih stroškov, ki niso vključeni v cene prevozov. Ti neplačani stroški postanejo družbeni stroški. Tu se pokažejo **prednosti železniškega blagovnega prometa pred cestnim**. Železnica precej manj obremenjuje okolje. Tako je za izgradnjo železniške proge potrebno znatno manj prostora kot za izgradnjo avtoceste, poleg tega pa železniški promet precej manj onesnažuje zrak in potrebuje manj energije na enoto opravljenih storitev. Druga prednost železnic je v mnogo večji varnosti prevozov kot v cestnem blagovnem prometu.

Zato je **cilj prometne politike v EU in tudi pri nas** povečanje ali vsaj ohranitev tržnega deleža železnice pri blagovnih prevozih (v EU tudi povečanje vodnega blagovnega prometa). To naj bi dosegli s spodbujanjem intermodalnega in kombiniranega blagovnega prometa (pri nas je na primer kombinirani blagovni prevoz subvencioniran). Revitalizacijo železniškega prometa skušajo v EU doseči s povečano harmonizacijo pravil in postopkov, ki urejajo to dejavnost (licence, dovoljenje, dostop na trg), s ciljem ustvariti enotni evropski železniški sistem, ki bo večja konkurenca cestnemu prometu. Tovrstnim evropskim usmeritvam z ustreznim prilagajanjem zakonodaje sledimo tudi pri nas (Zakon o prevozih v cestnem prometu, Zakon o železniškem prometu). Tako v EU kot tudi pri nas ni postavljenih kvantitativnih ciljev glede prihodnjega doseganja deležev posameznih vrst prevozov v celotnem blagovnem prometu.

H kvalitativnemu cilju nepovečevanja deleža cestnega blagovnega prometa v Sloveniji lahko pripomore ustrežna cenovna in davčna politika, ki naj kompletira strukturo cene za cestni in železniški blagovni promet (za zunanje učinke, znižanje nesmotnih subvencij, uvedba obdavčenja po okoljsko diferenciranih kriterijih). Pridruževanje Slovenije k EU utegne olajšati vstop domačih prevoznikov na trge držav članic (seveda je možna tudi

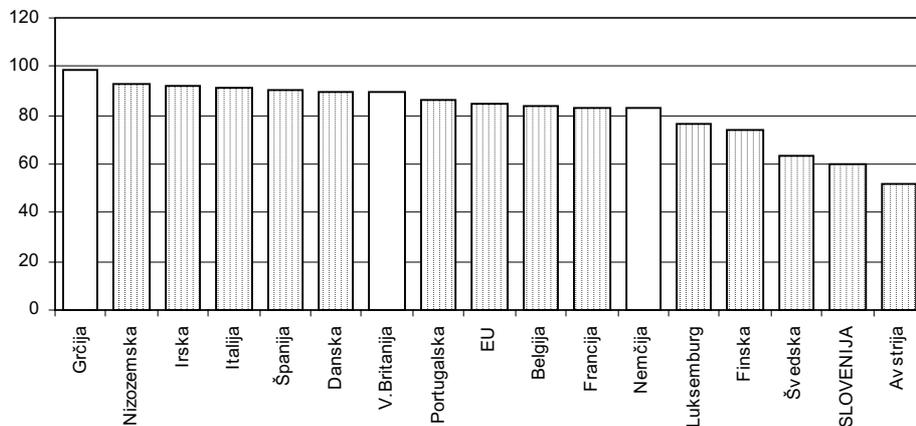
večja konkurenca na domačem trgu), kar bi pomenilo povečanje cestnih prevozov in rast domače cestno-prevozniške dejavnosti, obenem pa bi poslabšalo vrednost analiziranega indikatorja. Priložnost za izboljšanje vrednosti indikatorja pa predstavlja nadaljnji razvoj koprskega pristanišča, na katerega so v veliki meri vezani železniški prevozi ter nadaljnji razvoj slovenskega železniškega omrežja (izgradnja drugega tira na odseku Divača-Koper), ki bi povečan obseg železniških prevozov omogočil. Enakomernejšo porazdelitev investicijskih sredstev med (avto)cestami in železnico predvideva tudi SGRS, potem ko smo v bližnji preteklosti dosti večja sredstva namenjali avtocestam.

Tabela: Delež cestnega v skupnem (cestnem in železniškem) blagovnem prometu v Sloveniji in Evropski uniji v obdobju 1990-2000 (merjeno v tkm), v %

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija ¹	np	59.8	np	np	np						
Slovenija ²	45.0	48.4	46.8	46.8	44.1	36.1	40.1	38.4	40.0	40.2	42.2
EU-15	78.5	np	np	83.3	83.4	83.7	83.9	83.5	83.9	84.7	np

Vir: Eurostat, Statistics in focus, Transport, tema 7-2/1999; SURS, Statistični letopis, razl. izdaje; EC, Energy and Transport in Figures, Transport; preračun UMAR.
Opomba: ¹ V197-V198; podatek iz pilotne Eurostatove raziskave ob sodelovanju SURS; vključuje notranji in mednarodni cestni prevoz (brez tranzita); ² brez prevoza samostojnih avtoprevoznikov in prevoza za lastne potrebe organizacij; np - ni podatka.

Slika: Delež cestnega v skupnem (cestnem in železniškem) blagovnem prometu v Sloveniji v letu 1997¹ in državah Evropske unije v letu 1999 (merjeno v tkm), v %

Vir: Eurostat, Statistics in focus, Transport, tema 7-2/1999; SURS, Statistični letopis, razl. izdaje; EC, Energy and Transport in Figures, Transport; preračun UMAR.
Opomba: ¹ V197-V198; podatek iz pilotne Eurostatove raziskave ob sodelovanju SURS; vključuje notranji in mednarodni cestni prevoz (brez tranzita).

Poraba mineralnih gnojil na enoto kmetijskih zemljišč

Intenzivna kmetijska dejavnost sodi med pomembnejše onesnaževalce okolja. Negativen vpliv ima zlasti zaradi prekomerne in neustrezne rabe pesticidov, prevelike koncentracije živinoreje in s tem gnojevke ter prekomernega gnojenja z mineralnimi gnojili. Najbolj problematična med njimi so dušikova gnojila. V Sloveniji smo po podatkih SURS v letu 2000 skupno porabili skoraj 175 tisoč ton mineralnih gnojil, kar je 343 kilogramov na hektar kmetijske zemlje v uporabi. Poraba treh najpomembnejših makrohranil (NPK), to je dušika, fosforja in kalija, je bila skupno 75.4 tisoč ton oziroma 148 kg/ha kmetijskih zemljišč, kar pomeni 43% skupne porabljene količine mineralnih gnojil. Med makrohranili je bilo največ porabljenega dušika (69 kg/ha), nato kalija (44 kg/ha) in najmanj fosforja (36 kg/ha). Porabljena količina NPK gnojil na enoto kmetijskih zemljišč je od leta 1995 do vključno 1998 naraščala, nato pa padala. V letu 2000 je bila za 11% večja kot v letu 1995. Če primerjamo porabo gnojil v kmetijskih podjetjih in na družinskih kmetijah, ugotovimo, da kmetije porabijo na enoto kmetijskih zemljišč skoraj trikrat manj mineralnih gnojil kot kmetijska podjetja. Vzrok je gotovo bolj kot v ekološki osveščenosti pridelovalcev v razmeroma visokih cenah mineralnih gnojil, ki zato bistveno povečajo stroške pridelave.

Če primerjamo porabo NPK gnojil v Sloveniji s porabo teh gnojil v državah EU¹, ugotovimo, da so v letu 1997, za katerega imamo na voljo zadnji podatek², v povprečju držav EU na enoto kmetijske površine porabili za več kot petino manjšo količino NPK gnojil kot v Sloveniji³. Razlike so velike pri porabi kalija in fosforja, manjše pa pri porabi dušika. Ker je dušik element, ki ima največji vpliv na rast rastlin, torej na povečan pridelek, so namreč pridelovalci na njegovo prisotnost v zadostnih količinah – te pa se brez ustreznih in sprotnih analiz zelo hitro sprevržejo v prekomerne - še posebej pozorni. Poraba NPK gnojil se v EU z leti zmanjšuje, v letu 1997 je bila za skoraj 20% manjša kot v letu 1990. Razlike med porabo v posameznih državah pa so precejšnje: izjemno nizko imajo Avstrija, Portugalska in Španija, visoko pa državi z intenzivnim kmetijstvom, Belgija in Nizozemska, pa tudi Danska.

Po podatkih je poraba NPK gnojil v Sloveniji torej razmeroma visoka, kar posledično predstavlja visoko obremenjevanje okolja. Problem pa je toliko bolj pereč, ker obstajajo izrazite razlike med porabo na posameznih območjih Slovenije, to je med ravninskim območjem z intenzivnim kmetovanjem in hribovitim območjem, kjer je kmetovanje ekstenzivno. Kmetovalci se neredko odločajo za gnojenje po lastnih izkušnjah, brez strokovnih analiz zemlje, zato prihaja do občasnih točkovnih preobremenitev okolja.

Prikazani podatki in analiza se nanašajo na obdobje, ko reformirana kmetijska politika v Sloveniji še ni začela. Slovenski kmetijski okoljski program, ki se je začel poskusno izvajati v letu 2001, v naslednjem petletnem obdobju do 2006 pa se bo izvajal v celoti, prinaša v slovenski kmetijski prostor bistveno novost: okoljsko komponento razvoja, ki je najbolj optimalen, ponekod pa celo edini način konkurenčne kmetijske pridelave. Poleg ohranjanja rodovitnosti tal in biotske pestrosti ter varovanja zavarovanih območij je cilj takega razvoja predvsem splošno zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje. Program vključuje različne ukrepe neposrednih plačil, med njimi pa so s stališča manjše porabe gnojil in tudi pesticidov pomembni predvsem integrirano sadjarstvo in vinogradništvo, integrirano vrtnarstvo ter ekološko kmetovanje⁴. Pričakovano je velik odziv na program pri pridelovalcih, saj naj bi bilo vanj postopno vključenih med 20 in

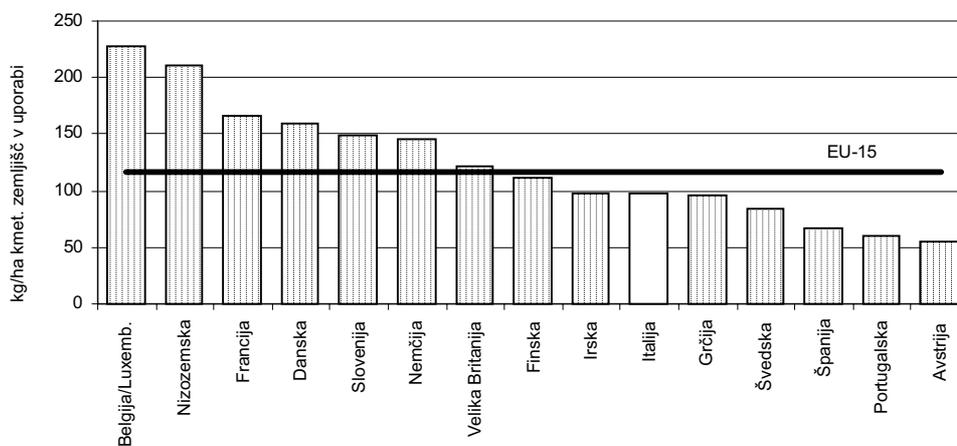
40% kmetijskih zemljišč. Njegovo izvajanje se bo odrazilo tudi v nižji skupni porabi mineralnih gnojil in s tem v nižjem obremenjevanju okolja.

Tabela: **Poraba NPK gnojil¹ v Sloveniji v obdobju 1995 - 2000, v kg/ha kmetijskih zemljišč v uporabi**

Leta	N	P2O5	K2O	NPK	NPK, rast
	dušik	fosfor	kalij	skupaj	v %, 1995=0
1995	60.4	33.2	40.3	133.9	
1996	60.5	33.4	41.2	135.0	0.8
1997	69.0	35.5	45.2	149.7	11.8
1998	70.9	38.3	46.8	156.0	16.5
1999	69.0	39.6	49.0	157.6	11.8
2000	68.5	36.1	43.5	148.1	10.5
Kmetijska podjetja	176.2	85.3	112.8	374.3	..
Družinske kmetije	61.8	33.1	39.2	134.1	..

Vir: SURS, Statistični letopis 2001.
Opomba: ¹ Makrohranila: dušik, fosfor, kalij.

Slika: **Poraba NPK gnojil¹ v Sloveniji in državah Evropske unije v letu 1997, v kg/ha kmetijskih zemljišč v uporabi**

Vir: Eurostat Yearbook. A Statistical Eye on Europe, Edition 98/99, 2000. SURS Opomba: ¹ Slovenija v koledarskem letu, EU v t.i. gnojilnem letu, to je od 1. julija do 31. junija.

Opomba: ¹ Makrohranila: dušik, fosfor, kalij.

¹ Opozoriti kaže, da je čas zajetja podatka v Sloveniji in EU različen: slovenska statistika zajema podatke v koledarskem letu, statistika EU pa v t.i. "gnojilnem letu", to je od 1. julija do 31. junija naslednje leto.

² V Eurostat Yearbook - Edition 2001 so objavljeni tudi podatki za 1998, vendar le skupna količina, preračun za EU-15 na kmetijsko površino v uporabi pa ni mogoče, ker ni podatka o skupni površini zemljišč.

³ Po podatkih iz Eurostat Yearbook - Edition 98/99 je bila razlika med Slovenijo in povprečjem EU mnogo manjša. Korigirani podatki v Eurostat Yearbook - Edition 2000 so razliko povečali.

⁴ Integrirano kmetijstvo na gospodarsko sprejemljiv način prideluje velike količine kakovostne zdrave hrane, uporaba gnojil in pesticidov je skrbno izbrana in zmanjšana na minimum. V ekološkem kmetovanju pa je uporaba vseh naravnih, kemično-sintetičnih sredstev prepovedana.

Poraba pesticidov na enoto kmetijskih zemljišč

Pesticide uvrščamo med okoljsko najbolj problematične snovne vnose, saj so njihovi za okolje in človeka škodljivi ostanki lahko v zraku, tleh in rastlinah še dolgo prisotni. Po podatkih SURS smo v Sloveniji v letu 1999¹ porabili 1,602 toni komercialnih količin pesticidov, kar je 3.2 kilograma na hektar kmetijskih zemljišč v uporabi. Med njimi je več kot polovica fungicidov in več kot četrtnina herbicidov, ostalo pa so insekticidi in druga sredstva². Skupna poraba pesticidov na enoto kmetijske površine v uporabi je po opaznem padcu v začetku devetdesetih let proti koncu desetletja zopet počasi naraščala: v letu 1999 je bila za 15% višja kot v letu 1995. Najbolj se povečuje poraba fungicidov. Pomemben dejavnik porabe pesticidov so tudi vremenske razmere, ki zelo vplivajo na pojav in hitrost širitve bolezni, škodljivcev in rast plevelov. Razlika med porabo pesticidov v kmetijskih podjetjih in na družinskih kmetijah je velika. Kmetije porabijo na enoto kmetijskih zemljišč kar šestkrat manjšo količino pesticidov kot kmetijska podjetja. Vzrok kaže bolj kot v ekološki osveščenosti iskati v ekonomiki pridelave, saj večja poraba pesticidov pridelavo bistveno podraži.

Primerjava porabe pesticidov v Sloveniji z večino primerljivih tujih držav neposredno ni mogoča. Statistike v tujini večinoma zbirajo in objavljajo podatke o aktivni substanci pesticidov, slovenska statistika pa zbira in objavlja le podatke o komercialnih količinah pesticidov, ki poleg aktivne substance vključujejo tudi kemična razredčila in dodatke.

Iz podatkov o prodaji pesticidov v državah EU je razvidno, da se po letu 1994 povečuje in je bila v letu 1998 za 14% višja kot v letu 1994. Povečala se je predvsem poraba fungicidov, pa tudi herbicidov, poraba insekticidov pa se je zmanjšala. Poraba pesticidov na enoto kmetijske zemlje v uporabi je najvišja v kmetijsko intenzivnih državah, predvsem v Belgiji in na Nizozemskem, pa tudi Veliki Britaniji in Franciji.

Prikazani podatki in analiza se nanašajo na obdobje, ko **reformirana kmetijska politika v Sloveniji** še ni zaživela. Slovenski kmetijski okoljski program, ki se je začel poskusno izvajati v letu 2001, v naslednjem petletnem obdobju do 2006 pa se bo izvajal v celoti, prinaša v slovenski kmetijski prostor bistveno novost: okoljsko komponento razvoja, ki je najbolj optimalen, ponekod pa celo edini način konkurenčne kmetijske pridelave. Poleg ohranjanja rodovitnosti tal in biotske pestrosti ter varovanja zavarovanih območij je cilj takega razvoja predvsem splošno zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje. Program vključuje različne ukrepe neposrednih plačil, med njimi pa so s stališča manjše porabe pesticidov in tudi gnojil pomembni predvsem integrirano sadjarstvo in vinogradništvo, integrirano vrtnarstvo ter ekološko kmetovanje³. Pričakovan je velik odziv na program pri pridelovalcih, saj naj bi bilo vanj postopno vključenih med 20 in 40% kmetijskih zemljišč. Njegovo izvajanje se bo odrazilo tudi v nižji skupni porabi pesticidov in s tem nižjem obremenjevanju okolja.

¹ Podatka za leto 2000 SURS še ni objavil.

² Fungicidi so sredstva za varstvo rastlin pred boleznimi, insekticidi za varstvo pred škodljivci in herbicidi sredstva za uničevanje plevelov.

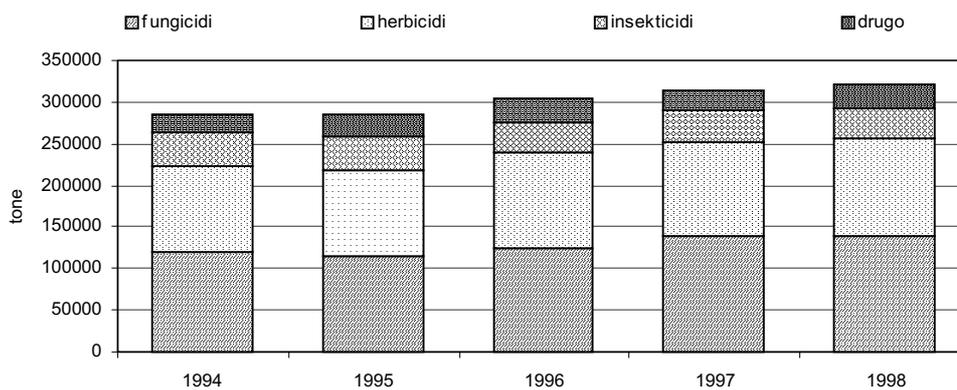
³ Integrirano kmetijstvo na gospodarsko sprejemljiv način prideluje velike količine kakovostne zdrave hrane, uporaba gnojil in pesticidov je skrbno izbrana in zmanjšana na minimum. V ekološkem kmetovanju pa je uporaba vseh naravi tujih, kemično-sintetičnih sredstev prepovedana.

Tabela: Poraba pesticidov v Sloveniji v kg/ha kmetijskih zemljišč v uporabi v obdobju 1995-1999

	Fungicidi	Herbicidi	Insekticidi	Drugo	Skupaj	Skupaj rast v %, 1995=100
1995	1.29	0.78	0.48	0.23	2.78	
1996	1.26	0.81	0.46	0.22	2.75	-0.9
1997	1.40	0.97	0.36	0.20	2.94	5.8
1998	1.71	0.87	0.31	0.21	3.11	11.9
1999	1.78	0.87	0.38	0.18	3.21	15.6
Kmetijska podjetja	8.44	4.05	2.13	0.74	15.36	..
Družinske kmetije	1.33	0.65	0.27	0.15	2.39	..

Vir: SURS, Statistični letopis 2001.

Slika: Prodaja aktivne substance pesticidov v Evropski uniji v obdobju 1994-1998, v tonah

Vir: Eurostat Yearbook, A Statistical Eye on Europe, Edition 2001.

Delež porabe obnovljivih virov

V Sloveniji je delež obnovljivih virov¹ v celotni porabi primarne energije v letu 2000 znašal 11.9%, kar je približno dvakrat višji delež kot v EU. Slednji je v letu 1999 znašal 5.9%. Najvišje deleže obnovljivih virov med državami EU imajo na Švedskem, v Avstriji in na Finskem (več kot 20%), najnižje pa v Veliki Britaniji, Belgiji, Luksemburgu ter na Nizozemskem (pod 2%). Med **centralnimi in vzhodnoevropskimi državami** (kjer spremljanje porabe obnovljivih virov ponekod še ni ustrezno) se z najvišjim deležem obnovljivih virov lahko ponaša Litva (32.6%), pri ostalih pa so omenjeni deleži nižji od slovenskega. Romunija in Estonija sta po tem kazalcu tesno za nami, nizke deleže obnovljivih virov pa imajo Madžarska, Češka in Slovaška (pod 3%). Tako velike razlike so predvsem posledica različnih naravnih danosti v posameznih državah. **Povprečna struktura obnovljivih virov v EU** je naslednja: 63.9% biomasa, 31.0% hidroenergija, 3.5% geotermalna energija, 1.2% energija vetra in 0.4% sončna energija. Slovenska struktura obnovljivih virov po podatkih SURS pa izgleda takole: 56.6% biomasa, hidroenergija 43.4% (drugo ni zajeto). Tudi v EU so potemtakem novi oziroma alternativni viri energije (geotermalna, sončna, energija vetra) slabo izkoriščeni.

Obnovljivi viri so pomembni kot domači viri energije, ker zmanjšujejo energetska odvisnost in tako povečujejo zanesljivost oskrbe ter hkrati največ prispevajo k zaščiti okolja in zmanjševanju emisij CO₂. Povečanje rabe obnovljivih virov prispeva tudi k boljši izrabi lokalnih razvojnih dejavnikov (energetskih virov, delovne sile).

V EU je **usmeritev** v spodbujanje rabe obnovljivih virov motivirana zlasti s kiotskimi zavezami o 8-odstotnem znižanju emisij toplogrednih plinov do obdobja 2008-2012, glede na raven iz leta 1990, pri čemer naj bi obnovljivi viri nadomestili del fosilnih goriv. V EU so zato sklenili delež obnovljivih virov do leta 2010 podvojiti: na 12%. Države z boljšimi naravnimi danostmi bi morale rabo obnovljivih virov bolj povečati (ne glede na do sedaj dosežen delež). Brez nujnih finančnih ukrepov, kot so pomoči, davčne olajšave in finančne podpore, so spričo dosedanjih trendov zastavljeni cilji precej utopični (v EU ni več velikih možnosti za povečanje »klasičnih« obnovljivih virov, posebej hidroenergije iz velikih elektrarn).

V Sloveniji so **strateške usmeritve** še vedno v veliki meri naravnane na razvoj »klasičnih« obnovljivih virov, ki pri nas še niso do kraja izkoriščeni, kar pa lahko tudi pomeni, da je naša usmeritev bolj realistična. Delež obnovljivih virov energije bi se pri nas še najbolj povečal s hitro izgradnjo verige hidroelektrarn na reki Savi. V Sloveniji so opazne precejšnje oportunitetne izgube blaginje zaradi neuporabe nekaterih lokalno razpoložljivih obnovljivih virov, kot je na primer majhen posek lesa v območjih pod zaraščanjem. Zato se v zadnjem času pri nas veliko pozornost posveča tudi izrabi lesne biomase (MOP, Program energetske izrabe lesne biomase v Sloveniji in operativni program za obdobje 2001-2004). Gre za izgradnjo sistemov daljinskega ogrevanja na lokalni ravni, tudi s sproizvodnjo električne energije. Izvedba teh projektov (izgradnja kotlovnice), ki naj bi jo podprle tudi proračunske subvencije, naj bi po Programu energetske izrabe lesne biomase v Sloveniji prispevala 26-odstotni delež k ciljnemu zmanjšanju emisij toplogrednih plinov v skladu z zavezami kiotskega protokola. K povečanju deleža obnovljivih virov lahko pripomore tudi zmanjševanje rabe neobnovljivih virov, kamor sodi na primer zapiranje domačih premogovnikov. Čeprav pri nas strateški cilj glede doseganja deleža obnovljivih virov ni kvantificiran, pa je dovolj jasna politična usmeritev, da na tem področju skušamo zadržati prednost pred evropskim povprečjem, kar pomeni, da bi se moral delež obnovljivih virov pri nas povečevati.

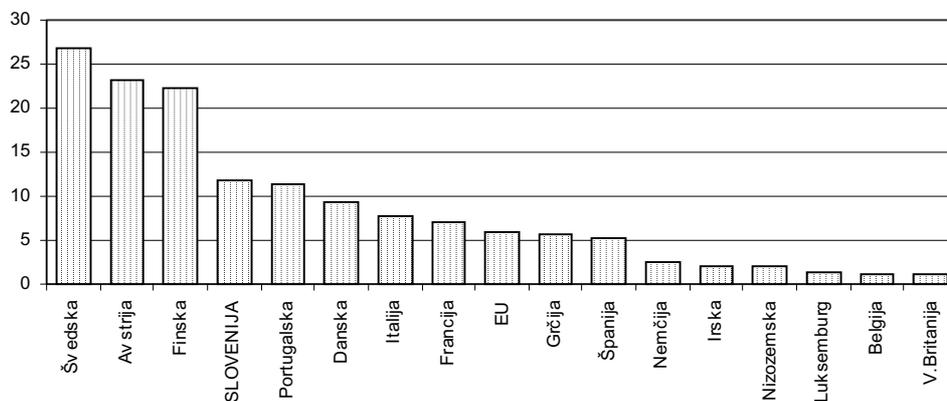
Tabela: **Delež porabe obnovljivih virov v celotni porabi primarne energije v Sloveniji in Evropski uniji v obdobju 1995-2000, v %**

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija ¹	np	np	np	np	np	11.9
Slovenija ²	8.9	9.1	8.2	8.9	9.5	9.4
EU-15 ³	5.3	5.4	5.8	5.9	5.9	np

Viri: SURS, Statistični letopis 2001.

Opombe: ¹ brez geotermalne, sončne in energije vetra; MOP, MG, MGD, Statistični letopis energetskega gospodarstva RS, različni letniki, ² brez geotermalne energije in komunalnih odpadkov; Eurostat, Energy, Yearly statistics 1998 (1997), ³ za EU za leto 1999 EC, Energy and Transport in Figures; preračun UMAR, np - ni podatka.

Slika: **Delež porabe obnovljivih virov v celotni porabi primarne energije v Sloveniji v letu 2000 in državah Evropske unije v letu 1999, v %**

Viri: SURS, Statistični letopis 2001 (brez geotermalne, sončne in energije vetra, vključeni pa komunalni odpadki in velike hidroelektrarne); EC, Energy and Transport in Figures 2001, Energy; preračun UMAR.

¹ Podatke o obnovljivih virih v Sloveniji smo zajeli iz Statističnega letopisa energetskega gospodarstva (MOP) ter iz Statističnega letopisa (SURS). Slednji je celovito energetske bilanco (za leto 2000) objavil prvič. Zajetje obnovljivih virov na SURS je verjetno še najbolj celovito, čeprav ne zajame geotermalne, sončne in energije vetra. V letopisu MOP pa niso zajeti geotermalna energija ter komunalni odpadki.

Intenzivnost poseka lesa

Slovenija ima več kot 1.1 milijona hektarjev gozdov, kar predstavlja 55% celotne površine in se zato uvršča med države, ki so z gozdom bogate. **Površina gozdov** se nenehno povečuje, predvsem zaradi zaraščanja odmaknjenih in za kmetijsko pridelavo manj primernih zemljišč. Z večjo površino narašča tudi **zaloga lesa**: v zadnjem desetletju se je povečala za več kot četrtno. **Letni prirastek lesa** je bil v letu 2000 6.8 milijonov m³, kar je 11% več kot v letu 1990. Na drugi strani pa je bil **skupni posek lesa**, ki je v začetku devetdesetih let občutno padel in se v drugi polovici desetletja zopet nekoliko dvignil, v tem desetletnem obdobju v povprečju za več kot petino manjši, kot je bilo dopuščeno z gozdnogospodarskimi načrti. Razlika med dopuščenimi in realiziranimi sečnjami gre skoraj izključno na račun zasebnih gozdov. Najpomembnejši razlog je premajhna ekonomičnost pridobivanja lesa, ko prihodek ne pokrije niti stroškov poseka in transporta.

Intenzivnost poseka lesa, izražena kot razmerje med letnim posekom in letnim prirastkom lesa, se je v Sloveniji v zadnjih desetletjih občutno znižala: v letih po drugi svetovni vojni je bila več kot 100-odstotna, v letu 1990 je znašala 46, v letu 2000 pa le še 39 odstotkov.

Če podatke o intenzivnosti poseka lesa v Sloveniji primerjamo s podatki za **države EU**, ugotovimo, da je bila v obdobju 1995–2000 intenzivnost gojenja v Sloveniji bistveno manjša od povprečja držav EU, ki je znašalo skoraj 60%. Nižjo intenzivnost poseka lesa kot Slovenija je v tem obdobju imela le Italija.

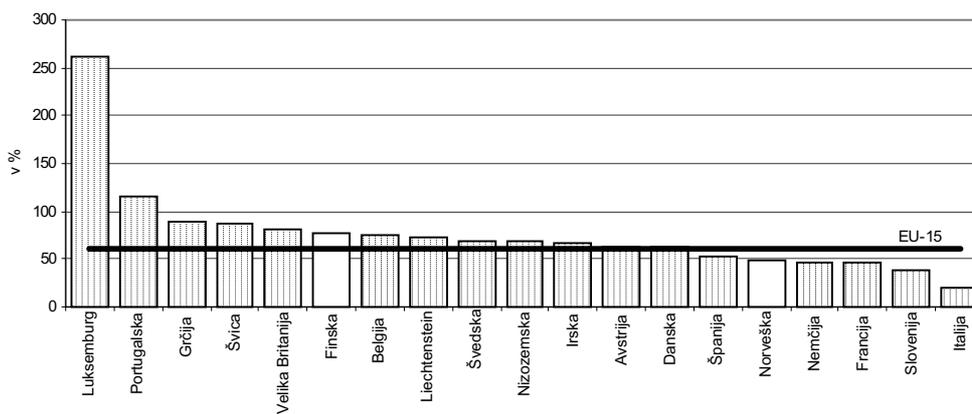
Nizka intenziteta gospodarjenja z gozdovi ni v skladu z usmeritvami vseevropskega procesa o varovanju gozdov, kakor tudi ne s temeljnimi usmeritvami **Strategije gospodarskega razvoja Slovenije**. Proizvodna funkcija gozdov je v Sloveniji zanemarjena. Nizka sečnja ima poleg izgube možnosti uporabe obnovljivega naravnega vira za prodajo ali predelavo (gl. tudi indikator Obnovljivi viri) tudi druge negativne posledice, kot je izguba možnosti za zaposlitev na podeželju, pa tudi slabšo sortimentno sestavo gozdov, ki negativno vpliva na višino čistega donosa v gozdarstvu.

Tabela: Intenzivnost poseka lesa v Sloveniji v obdobju 1995-2000

	Površina gozda	Letni posek	Letni prirastek	Lesna zaloga	Intenzivnost poseka	Rast poseka
	v 000 ha	v 000 m3	v 000 m3	v 000 m3	v %	v %,1995=0
1995	1,097.9	2,092	5,995	228,493	34.9	
1996	1,098.8	2,330	6,086	231,521	38.3	9.7
1997	1,109.7	2,567	6,124	231,663	41.9	20.1
1998	1,111.0	2,470	6,140	232,688	40.2	15.3
1999	1,115.7	2,396	6,248	237,276	38.3	9.9
2000	1,115.7	2,609	6,872	262,795	38.0	8.8
Letno povprečje (1995-2000)		2,411	6,244		38.6	

Vir: SURS, Statistični letopis 2001.

Slika: Intenzivnost poseka lesa v Sloveniji, evropskih državah in izbranih tranzicijskih državah v obdobju 1995-2000

Vir: Eurostat - NewCronos, OECD.

Pričakovano trajanje življenje

Višje življenjsko pričakovanje pomeni manjšo umrljivost prebivalstva, torej boljše zdravstvene in higienske življenjske razmere in navade. Običajno je v korelaciji z ravniyo gospodarske razvitosti, vendar je odvisno tudi od geografskih, ekoloških in splošnih kulturnih razmer. Višje življenjsko pričakovanje je zato posredno tudi eden od ciljev Strategije gospodarskega razvoja Slovenije, saj bi pomenilo, da se uresničuje njen osnovni cilj, to je povečanje blaginje prebivalstva.

V Sloveniji se pričakovano trajanje življenja zvišuje že vsaj 150 let. V zadnjih dvajsetih letih se je podaljšalo za štiri leta, pri moških nekoliko bolj kot pri ženskah. Samo **v obdobju 1995-1999** se je, po krajšem zastoju v začetku devetdesetih let, pričakovano trajanje življenja podaljšalo pri moških za 1.1 leto ter pri ženskah za 1.0 leto. Leta 1999 (zadnji uradni podatek SURS) je bilo za moške 71.4 let in za ženske 78.8 let.

Če primerjamo umrljivost v Sloveniji z umrljivostjo v drugih evropskih državah, vidimo, da je pričakovano trajanje življenja v Sloveniji nižje kot v katerikoli državi **Evropske unije**, vendar višje kot v drugih **tranzicijskih državah**. Razlike so večje pri moških kot pri ženskah, kjer je življenjsko pričakovanje v Sloveniji le nekoliko nižje od ravnih Portugalske, Irske, Danske. Zaostanek za povprečjem EU pa se v zadnjih letih zmanjšuje: pri moških od 3.9 let leta 1995 na 3.2 leta leta 1999, pri ženskah pa od 3 let leta 1995 na 2.1 leta leta 1999.

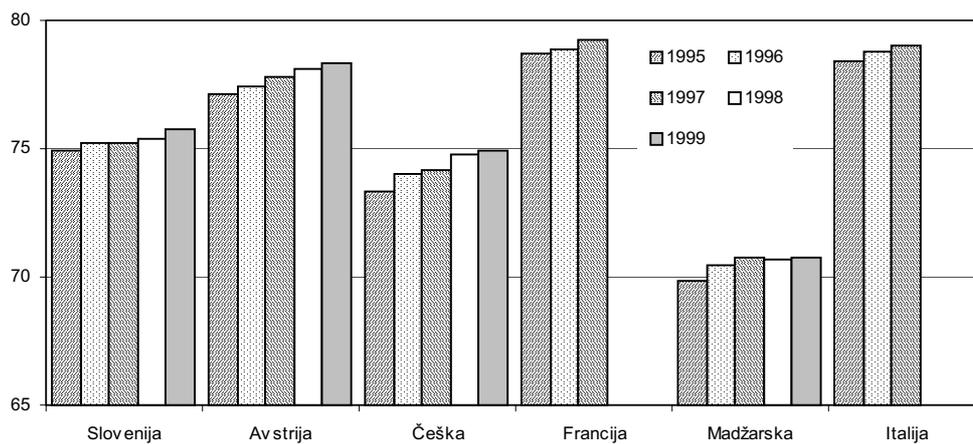
Podaljševanje pričakovanega trajanja življenja lahko pri stopnji rodnosti, ki je manjša od tiste, ki je potrebna za obnavljanje prebivalstva v enakem obsegu, pomeni tudi **staranje prebivalstva** in s tem vse probleme, ki jih staranje prebivalstva povzroča. To so predvsem ekonomski problemi povečanih potreb po zdravstvenem in socialnem varstvu starejših ter ekonomski problemi pokrivanja obveznosti iz pokojninskega zavarovanja. Ti problemi lahko ogrozijo po eni strani stabilnost javnih financ, po drugi pa raven zdravstvene in socialne varnosti prebivalstva. Zato se v državah, ki se srečujejo s pospešenim staranjem prebivalstva, ki bo zlasti akutno v obdobju po letu 2010 (to so skoraj vse evropske države), odzivajo na nastajajoče probleme z reformami zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja. Tudi **Strategija gospodarskega razvoja Slovenije** predvideva na eni strani nadaljnje širjenje virov socialnih zavarovanj, to je krčenje pravic iz javnofinančnih virov ter prenos nekaterih pravic na kapitalne vire, na drugi strani pa delno privatizacijo subjektov izvajanja storitev socialne varnosti. Pokojninska reforma, ki jo je Slovenija že izvedla, predstavlja osnovni korak v tej smeri, potrebna pa so še nadaljnja prilaganja pokojninskega sistema, predvsem pa sistema financiranja in izvajanja zdravstvenega varstva.

Tabela: Pričakovano trajanje življenja v Sloveniji in EU v obdobju 1995-1999

	1995	1996	1997	1998	1999
Slovenija:					
moški	70.3	70.3	71.0	71.1	71.4
ženske	77.8	78.3	78.6	78.7	78.8
razlika	7.5	8.0	7.6	7.6	7.4
EU:					
moški	74.2	74.4	74.8	74.5	74.6
ženske	80.8	81.0	81.2	80.8	80.9
razlika	6.6	6.6	6.2	6.3	6.3

Vir: SURS, WHO, Eurostat.

Slika: Pričakovano trajanje življenja v Sloveniji in nekaterih evropskih državah v obdobju 1995-1999

Vir: WHO.

Umrljivost dojenčkov

Umrljivost dojenčkov sodi med indikatorje družbenega standarda, saj je nizka umrljivost dojenčkov znak visoke razvitosti življenjskih razmer ter zdravstvenega varstva mater in dojenčkov. Vrednost kazalca je močno negativno povezana z višino bruto domačega proizvoda na prebivalca, pozitivno pa z višino izobrazbe. Kot tak je kazalec umrljivosti dojenčkov tudi eden od indikatorjev blaginje prebivalstva, katere zviševanje je osnovni cilj Strategije gospodarskega razvoja Slovenije.

Umrljivost dojenčkov v **Sloveniji** je ena nižjih v Evropi in na svetu (Poročilo o človekovem razvoju 1999: 78). V zadnjih dvajsetih letih se je znižala skoraj na tretjino, od 15.3 umrlih dojenčkov v starosti do 1 leta na 1000 živorojenih leta 1980 na 5.6 leta 1995. Od takrat dalje niha okrog 5, s tendenco zniževanja. Tako je sedaj umrljivost doječkov v Sloveniji na ravni **povprečja EU** (gl. tabelo) in nekoliko višja kot v razvitejših državah EU. Najnižjo umrljivost dojenčkov imajo skandinavske države. Na Švedskem so leta 1999 umrli manj kot trije dojenčki na tisoč živorojenih.

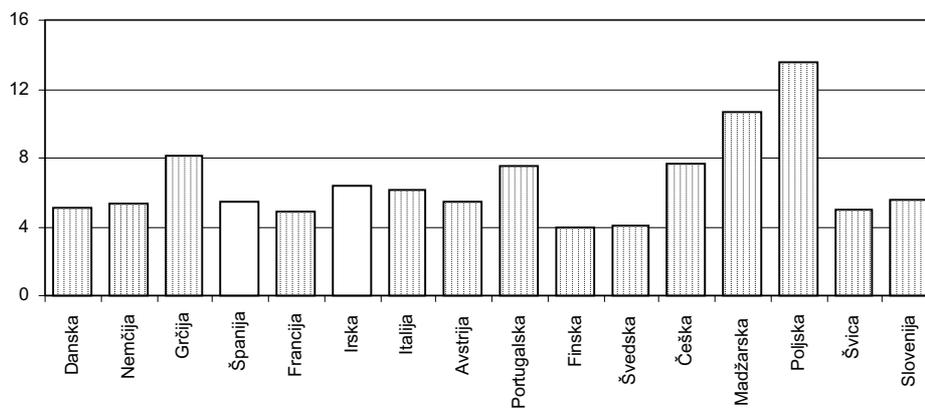
Upočasnitev trenda zniževanja umrljivosti dojenčkov v zadnjih letih lahko povezujemo s spremembami v družbi, zlasti tistimi, ki vodijo v ekonomske in družbene neenakosti ter s tem povzročajo poslabšanje zdravstvenega stanja prebivalcev. Za izboljšanje tega kazalca velja zato izpostaviti **splošne ukrepe**, ki so usmerjeni v povečevanje blaginje (osnovni cilj SGRS); **specifične preventivne ukrepe**, ki zajemajo prenatalno in neonatalno zdravstveno varstvo ter programe zdravja na delovnem mestu, zdravih mest in promocijo zdravja v bolnišnicah, ki se v Sloveniji izvajajo pod okriljem Svetovne zdravstvene organizacije; ter **individualne ukrepe** na osnovi individualnega obravnavanja smrtnih primerov.

Tabela: **Umrljivost dojenčkov (na tisoč živorojenih) v Sloveniji in EU, 1995-1999**

	1995	1996	1997	1998	1999
Slovenija	5.5	4.7	5.2	5.2	4.5
Povprečje EU	5.6	5.5	5.3	5.2	5.0

Vir: SURS, WHO, Eurostat.

Slika: **Umrljivost dojenčkov na 1000 živorojenih v izbranih evropskih državah, 1995**

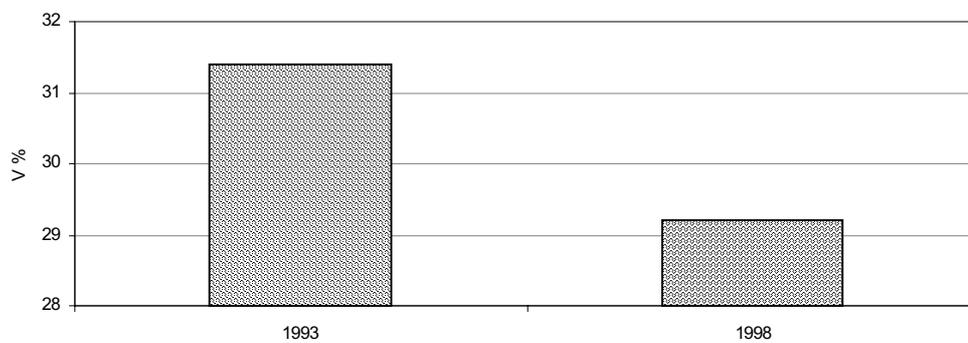
Vir: WHO.

Gospodinjstva brez zaposlitve

Indikator gospodinjstva brez zaposlitve (delež gospodinjstev brez aktivnega člana) sodi med kazalce, s katerimi spremljamo socialno povezanost. Meri ogroženost gospodinjstev z revščino, saj je brezposelnost poleg slabe izobrazbe najpomembnejši razlog revščine.

Po podatkih SURS je v **Sloveniji** med revnimi gospodinjstvi kar 56.9% takšnih, kjer ni noben član delovno aktiven. **Gospodinjstva brez aktivnega člana** predstavljajo potencialno ogroženo skupino prebivalstva. Leta 1993 je bilo takšnih gospodinjstev 31.4%, leta 1998 pa nekoliko manj (29.2%). V istem obdobju se je zmanjšala tudi stopnja revščine (od 13.6% na 11.9%). Gospodinjstva brez zaposlitve imajo zaradi pomanjkanja materialnih virov omejen dostop do sredstev, potrebnih za primeren življenjski standard, ki je eden pomembnih ciljev socialnega razvoja tudi v okviru Strategije gospodarskega razvoja Slovenije. Izboljšana izobrazbena sestava prebivalstva, ki jo omogoča vključenost mladine v izobraževanje, pa tudi povečano formalno in neformalno izobraževanje odraslih, bi ob usmeritvah aktivne politike zaposlovanja lahko prispevala k izboljšanju materialnega položaja gospodinjstev.

Slika: **Gospodinjstva brez zaposlitve v Sloveniji v letih 1993 in 1998, v %**

Vir: SURS, Anketa o porabi gospodinjstev; (originalen vir podatkov za ta strukturni indikator je Anketa o delovni sili; ko bo na voljo preračun iz te ankete, bomo uporabili slednjega).

Statistična priloga

Tabela 1: Izbrani ključni kazalci prednosti in slabosti vhodnih faktorjev konkurenčnosti za Slovenijo v letu 2001 po IMD

Kazalec ¹	Prednosti	Rang 2001	Kazalec ¹	Slabosti	Rang 2001
Skupina kazalcev: Gospodarska uspešnost					
1.4.08	Brezposelnost mladih	5	1.4.03	Rast zaposlenosti	47
1.5.02	Indeks življenjskih stroškov ²	17	1.3.04	Prilivi neposrednih tujih investicij (bruto)	46
1.2.11	Izvoz komercialnih storitev - % BDP	17	1.5.01	Inflacija	45
1.4.02	Zaposlenost - % populacije	22	1.1.26	Napoved inflacije	42
1.2.01	Saldo tekočega računa	29			
1.3.03	Neposredne investicije v tujino	29			
Skupina kazalcev: Učinkovitost vlade					
2.5.09	Nepismenost	2	2.4.20	Dostopnost za tuje finančne institucije ^a	49
2.2.07	Povprečna davčna stopnja na dobiček podjetij	3	2.4.09	Stroga zakonodaja o proizvodni in storitveni odgovornosti ^a	49
2.3.01	Realne kratkoročne obresti	7	2.4.23	Investicijske spodbude za tuje investitorje ^a	49
2.1.08	Plačilo obresti	8	2.4.12	Nespodbudna zakonodaja o nezaposlenih ^a	49
2.1.04	Stopnja zadolženosti osrednje ravni države	15	2.5.13	Prenos tehnologije med podjetji in univerzo ^a	49
			2.4.21	Dostop do lokalnih trgov kapitala za tuja podjetja ^a	48
			2.4.05	Vzporedno gospodarstvo (siva in črna ekonomija) ^a	48
			2.4.24	SHEME za zaščito investicij (proti nacionalizaciji, razlastitvi) niso dostopne ^a	47
			2.2.04	Obvezni prispevek za socialno varnost zaposlenega	47
			2.4.18	Tuji investitorji ne morejo pridobiti nadzora v domačih podjetjih ^a	47

Nadaljevanje na naslednji strani.

Tabela 1: Izbrani ključni kazalci prednosti in slabosti vhodnih faktorjev konkurenčnosti za Slovenijo v letu 2001 po IMD

Kazalec ¹	Prednosti	Rang 2001	Kazalec ¹	Slabosti	Rang 2001
Skupina kazalcev: Učinkovitost podjetij					
3.5.03	Realokacija proizvodnje izven gospod. ni grožnja prihodnosti gospodarstva ^a	9	3.2.15	Spretnosti v finančah niso na voljo na trgu delovne sile ^a	49
3.1.01	Skupna produktivnost - realna rast	10	3.2.18	Primerno izkušeni menedžerji niso na voljo ^a	49
3.2.13	Ženska delovna sila	10	3.2.14	Izučena delovna sila ni na voljo ^a	49
3.2.05	Ure dela	14	3.4.03	Menedžerjem javnost ne zaupa ^a	49
3.1.10	Produktivnost storitev (PPP)	16	3.2.07	Zaposleni se ne enačijo s cilji podjetja ^a	49
3.4.10	Odgovornost poslovnih vodij ^a	19	3.4.04	Odbor v podjetju ne preprečuje neprimernih poslovnih korakov ^a	48
3.4.07	Menedžerji so povprečju podjetni ^a	19	3.3.06	Borza ne zadosti potrebam podjetij po kapitalu ^a	48
3.2.16	Dobro izobraženo prebivalstvo ^a	19	3.2.17	Menedžment ponavadi nima izkušenj o mednarodnih poslih ^a	47
3.2.02	Stroški dela na enoto proizvodnje	20	3.2.06	Odnosi med delavci v povp. sovražni ^a	47
3.4.06	Zadovoljstvo potrošnikov	21	3.3.11	Nezadostno informiranje finančnih institucij o svojih aktivnostih ^a	47
Skupina kazalcev: Infrastruktura					
4.3.07	Osebe R&R skupaj na prebivalca	15	4.4.15	Trajnostni razvoj ni prioriteta države ^a	48
4.2.01	Investicije v telekomunikacijah	15	4.4.17	Zakoni za varstvo okolja ovirajo konkurenčnost podjetja ^a	47
4.3.09	Osebe R&R v podjetjih na prebivalca	18	4.3.10	Bazične raziskave ne povečujejo dolgoročnega razvoja ^a	45
4.2.04	Mednarodni stroški telefonskih pogovorov	19	4.3.16	Znanost in tehnologija ne zanimata mladih ^a	44
4.4.01	Izdatki za zdravje	21	4.3.20	Zaščita patentov in intelektualne lastnine ni dosledno izvajana ^a	44
4.3.03	Izdatki za R&R	22	4.5.04	Nadlegovanje in nasilje destabilizirajo delovno okolje	43
4.1.18	Stroški elektrike za industrijo	22	4.4.10	Alkohol in droge so resen problem v delovnem okolju ^a	43
4.2.03	Število uporabnikov mobilnih telefonov	25	4.5.03	Diskriminacija ^a	42
4.4.05	Zdravstvena infrastruktura	25	4.5.02	Ljudje niso dovolj fleksibilni ^a	41
4.2.11	Elektronsko poslovanje	26	4.3.11	Razvoj in aplikacija tehnologije sta omejena s pravnim okoljem ^a	41

Vir: The World Competitiveness Yearbook, IMD, 2001.

Legenda: ¹ - prvo št. je št. vhodnega indeksa, drugo je št. pod-indeksa, tretje je št. kazalca; ² indeks stroškov košarice dobrin (brez nepremičnin) v največjih mestih (New York = 100) a - anketa; indikator v sivem polju - kjer je korelacija med agregatom konkurenčnosti še posebno visoka, β koeficient 0.85 in več.

Tabela 2: Izbrani ključni kazalci prednosti in slabosti vhodnih faktorjev konkurenčnosti za Slovenijo v letu 2001 po WEF

Kazalec ¹	Prednosti	Rang 2001	Kazalec ¹	Slabosti	Rang 2001
Skupina kazalcev: Indeks sposobnosti rasti GCI					
-	-	-		Podindeks inovacij	
-	-	-	3.01	Inovacije na nivoju podjetij	58
-	-	-		Podindeks inform. in komunik. tehnologije (IKT)	
-	-	-	4.08	IKT kot prioriteta vlade	58
-	-		4.07	Kakovost konkurence med dobavitelji internetnih storitev	54
	Podindeks prenosa tehnologije			Podindeks prenosa tehnologije	
3.23	Izvoz proizvodov temelječih na znanju in spretnostih - »Skill-based«	7	3.04	Neposredne tuje investicije in transfer tehnologije	68
	Podindeks makroekonomskega okolja	-		Podindeks makroekonomskega okolja	
2.03	Dostop do kreditov	14	2.28	Inflacija	58
2.29	Realni menjalni tečaj	15			
Skupina kazalcev: Indeks tekoče konkurenčnosti CCI					
Izdelanost delovanja in strategij podjetij					
10.09	Kontrola mednarodne distribucije in oglaševanja	21	10.14	Obseg spodbud in nadomestil menedžmenta	52
10.04	Lastne kapacitete za inovacije	25	10.07	Obseg oglaševanja in marketinga	50
10.10	Izvoz v regionalne sosedne	31	10.06	Specifičnost in izdelanost proizvodnega procesa	37
Kakovost poslovnega okolja					
6.10	Razširjenost birokracije	20	9.06	Stanje ind. grozdov v državi	69
5.12	Kakovost javnih šol	21	2.07	Stopnja specifičnosti in izdelanosti finančnih trgov	51
2.18	Skrite trgovinske bariere	28	2.09	Dostopnost rizičnega kapitala podjetnikom za inovativne projekte	41

Nadaljevanje na naslednji strani.

Tabela 2: Izbrani ključni kazalci prednosti in slabosti vhodnih faktorjev konkurenčnosti za Slovenijo v letu 2001 po WEF

Kazalec ¹	Prednosti	Rang 2001	Kazalec ¹	Slabosti	Rang 2001
Skupina kazalcev: Drugi indikatorji					
Tehnologija					
3.14	Manjšine v gospodarstvu	15	4.04	Kakovost konkurence v telekomunikac. sektorju	55
-	-	-	3.03	Absorpcija tehnologije na nivoju podjetja	48
Infrastruktura					
5.13	Razlika v kakovosti šol	10	5.07	Kakovost infrastrukture letalskega prometa	51
Javne insitucije					
6.06	Usposobljenost javnih uslužbencev	12	6.13	Neprijavljeni dobički in plače	59
-	-	-	8.06	Čas, potreben za ustanovitev podjetja	54
-	-	-	7.05	Nepravilna plačila ob zahtevku za kredit	47
Makroekonomsko okolje					
2.32	Davek od dobička pravnih oseb	7	2.11	Dostop tujcev do lokalnih trgov kapitala	69
2.27	Investicijska stopnja	12	2.10	Dostop do tujih trgov kapitala	59
-	-	-	2.13	Vstop v bančni sektor	59
-	-	-	2.17	Viri investicijskega financiranja	56
-	-	-	2.33	Davek na dodano vrednost	53
-	-	-	2.16	Dostop na trg kapitala	52
-	-	-	2.31	Povprečna stopnja dajatev (tariff rate)	52
-	-	-	2.04	Menjalni tečaj in izvoz	50
-	-	-	2.15	Dostop na mednarodni trg obveznic	48
-	-	-	2.12	Razlika med obr. mero bančnih posojil in vlog	47
-	-	-	1.09	Razmerje med št. zaposlenih in prebivalstvom	46
-	-	-		Praksa in poslovanje podjetij	
-	-	-	10.19	Prakse odpuščanja in zaposlovanja	66
-	-	-	10.20	Pravila zaposlovanja	57
-	-	-	10.21	Sodelovanje med zaposlenimi in delodajalci	55
-	-	-	10.15	Pomen profesionalnega vodenja v državi	47

Vir: The World Competitiveness Yearbook, IMD, 2001.

Legenda: ¹ - prvo št. je št. vhodnega indeksa, drugo št. je št. pod-indeksa, tretje je št. kazalca; a - anketa; indikator v sivem polju - kjer je korelacija med agregatom konkurenčnosti še posebno visoka, β koeficient 0,85 in več.